

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

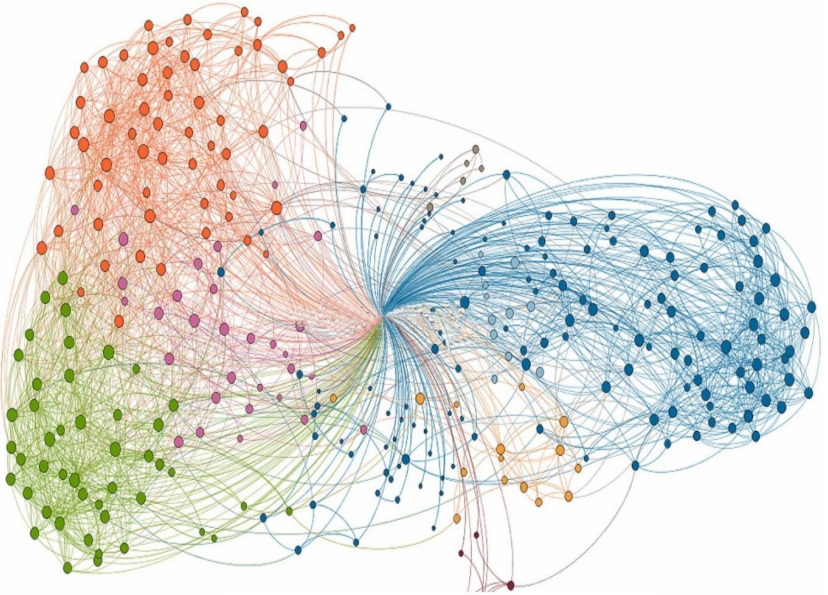
<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Postmodern İstihbarat

SAİT YILMAZ

Postmodern İstihbarat

Sait Yılmaz

1.basım: 2021

ISBN:978-605-9694-23-0

Görsel Yönetmen: İlkim Ozan Çakmak

Sayfa Tasarım: Cemalettin Eroğlu

Yayın Hakları: İlkim Ozan Yayınları

Sertifika: 43145

**Adres: Sarısu Mah., 134. Sokak, Elit
Loft Apt., A-Blok, D:16,
Koanyaaltı/Antalya**

Telefon: 0242 2271194-0532 2244459-

E-Posta: info@ikjkitap.com;

haydar_cakmak@hotmail.com.tr

**Web Sitesi: www.ikjkitap.com (İlkim
Ozan Yayınları)**

Baskı: Tarcan Matbaası

İÇİNDEKİLER

Ön Söz (5)

Belirsizlikler, Sırlar, Komplolar (9)

Durum Farkındalığı (18)

CIA ve Analiz (30)

Alternatif Analiz (38)

Espiyonaj (Casusluk) İşleri (51)

Siber Espiyonaj (93)

Yeni Ajan: James Bond'tan Suriye'deki Yeni Lawrence'lar (115)

İş Birlikçi İstihbarat ve Küresel Kaplama (161)

Ekonomik İstihbarat (167)

Terör Çağında İstihbarat (181)

COVID-19 ve İstihbarat Distopyası (225)

Postmodern İstihbarat (256)

ÖN SÖZ

İstihbarat bilimi her geçen gün özellikle teknoloji-deki büyük gelişmelerin sağladığı yeni fırsatlar ille yeni yüz-ler ve yöntemler ediniyor. Öte yandan, son yirmi yılda artık istihbarat, sadece istihbaratçıların işi olmaktan çıktı. Pek çok teknoloji şirketi ya da çeşitli kurumlar kendi istihbarat ihtiya-çlarını karşılayacak işlevler edindiler. Artık ekonomik is-tihbarat, siber istihbarat gibi uzmanlık alanlarında ayrı teş-killere ya da uzman kuruluşların sorumluluğuna ihtiyaç var. Öte yandan istihbarat teşkillerinin işlerinin önemli bir kısmı özel şirketler tarafından sözleşmeler ile karşılanmaya başla-dı. Bütün bunlar sürekli yeniliklere intibak eden ve teknolo-jide üstünlük sağlamayı dikte eden yeni yapılanmalar, süreç-ler ve yeni bir istihbarat kültürü gerektiriyor. İstihbaratçı art-ık bilgiyi çekmek için çok farklı yöntemler ve hikâyeler kul-lanmak zorunda. Ajan odaklı istihbarat artık tarihe karışır-ken, sadece eksik parçayı değil, ‘bilinmeyen-bilinmeyi’ bulacak anlama (knowledge) seviyesinde uzmanlara ihtiyacı-mız var.

Açık istihbarat kaynakları ve sosyal medyanın işlev-leri devasa bir bilgi yığını ortaya çıkarıyor. Bu veri yağmuru içinden gerekli ve doğru bilgiyi süzmek, anomalileri tespit etmek, anlamlandırmak ve analiz etmek için teknolojiden faydalanılıyor. “Yapay Zekâ”dan bu amaçla faydalanılması için çalışmalar çoktan başlamış durumda. Sensörler ve İHA’-lardan sonra otonom sistemler ve robotlardan da istihbarat toplama işlerinde yararlanılacak. Nanoteknoloji, gen tekno-lojisi ve biyoteknoloji alanındaki gelişmelerin istihbaratçılar için de uygulama ve ürünleri olacak. Savaş uzaya taşınırken,

kendi bağımsız uyduları olmayanların, uzayı kontrol edemeyenlerin uluslararası rekabette terfi etmesi mümkün olmayacak. Teknoloji geliştirmenin geleceğin güvenlik ortamını nasıl dönüştüreceği, insan-makine operasyonlarının nasıl entegre olacağı ve buna ilişkin konsept ve senaryolar ile yardımcı yetenek geliştirme, istihbarat alanında yeni süreçler ve gereksinimlerinin uzun vadeli analizine ihtiyaç var.

Küresel güvenlik ortamı büyük değişimlere gebe. Önümüzde önemli savaşlar ve değişimler var. Savaşlar, her zaman büyük dönüşümlerin katalizörü olmuştur. Kapitalizm, aile, toplum, din, devlet gibi olguların bunalımda olması bu dönüşümlerin habercisidir. İstihbaratçılar olacakları öngörmekte zorlanıyorlar çünkü değişim sancıları oldukça sıklaştı. Önümüzdeki beş on yılı bile değerlendirmekte zorlanıyoruz. Bu yüzden, bol bol komplo teorisi ortaya çıkıyor ve olayları anlamakta zorlanan insanlar bunlara rağbet ediyor. Geleceği öngöremediğimize göre yapılması gereken, tarihi yani geleceği kendimizin yazmasıdır. Bu yönde bilim insanları ve istihbaratçılar birlikte çalışmalıdır. Bu konuda da pek çok kez çağrı yaptık ve umutlu olmak istiyoruz. Umarım ülkemizin ideolojik ayrışması bir an önce son bulur ve liyakatin ön plana çıktığı bir Türkiye’de yetişmiş insan kaynaklarımız doğru kullanılır ve kurumsal iş birliği yerli yerine oturur.

İstihbarat alanına gönül vermiş bir bilim insanı olarak, küresel güvenlik ortamındaki hızlı gelişmeleri yakından takip etmeye, akademik çalışmalarda yer vermeye ve böylece farkındalık yaratmaya çalışıyorum. İşte bu kitapta da daha önce yazdığım makalelerin bir kısmı içinden özellikle istihbarat biliminin esasları ile ilgili enformatik temaları bir araya topladım. Gençlerimiz daha çok okumak zorunda ama onlara yön verecek kurumsal ve kişisel platformlara da ihtiyaç

var. Danışacak birini bulamadığı için bunalıma giren pırıl pırıl gençlerimizin yüreklerindeki ateşi çok kez yakından hissettim. Yıllardır çalıştığım üniversitelerde istihbarat kongreleri, sertifika programları ya da konferansları düzenliyorum. Ne yazık ki ülkemizin yaşadığı iç travmalar bu konudaki faaliyetlerimizde bizi temkinli olmaya itiyor. Gene de istihbarat alanına gönül vermiş bir bilim insanı olarak, bu alanda çalışmalar yapan genç arkadaşlarımız bana ümit veriyor. Onlarda Atatürk ve vatan sevgisini görüyorum.

İstihbarat konulu makalelerimin bir araya getirilerek, bir kitapta yayınlanması teklifinde bulunan ve yayım sürecinde her türlü desteği sağlayan Sayın Haydar ÇAKMAK'a ve emeği geçen yayınevi çalışanlarına teşekkürü bir borç bilirim. İyi ki varsınız..

Prof.Dr.Sait Yılmaz
Esenyurt Üniversitesi
15 Kasım 2020

BELİRSİZLİKLER, SIRLAR, KOMPLOLAR

Şu anda aslında bir istihbarat analizcisi ile sohbet ediyoruz. Ama göreceli olarak devlet adamlarına, politika yapıcılara ve nihayet dünyada işlerin nasıl döndüğünü anlamak isteyen sizlere de önemli şeyler anlatacağız. Devlet adamı normal olarak durumu kontrol edemez, durum onu kontrol eder. Ama kontrolü sağlama derecesi ile ilgili bazı fikirlerimiz var. Devlet adamları, karşılaştıkları gerçekler ve kurumların getirdikleri sınırlar içinde hareket ederler. Dış politika siyasetçinin istediği şekilde değil, gerçekte ne olduğu ile şekillenir. Gücünüz ne olursa olsun beklenmeyen ve istenmeyen şeyler olur, sonuçtan emin olamazsınız. Yaşanan büyük başarısızlıkların nedeni, güç kullanımını bilmemektir. Bununla beraber, devlet adamı hata yapmadığını, her şeyi bildiğini sanır. Lazım olanları zaten istihbaratçıların ona söylediğini düşünür. Hâlbuki istihbarat, hikâyeler yaratmak veya revize etmek üzerinedir.

İstihbarat Analizcisi

İstihbaratçı, kariyer peşindedir. Örneğin 1970 ve 80'lerde Sovyetler için yaratılan hikâye hep yayılmacı niyetleri üzerine idi. Kimse dağılmakta olduklarını anlayamamıştı. Bu, Sovyetler Afganistan'ı işgal etmeden ve Yıldız Savaşları projesinden önce de böyleydi. Yapılan iş; Sovyet tank, gemi ve uçaklarını saymak, buradan bir hikâye düzmekti.

Gerçeği ilk gören istihbaratçılar değil, İngiliz köşe yazarı olan Bernard Levin oldu¹. Eylül 1977’de Sovyetler Birliği’nde değişimin aşağıdan değil, yukarıdan geleceğini yazdı. CIA ise Sovyet ekonomisinin yavaşlamasını takibe odaklanmıştı. Yapılan değerlendirmeler, Sovyet savunma harcamalarının azalacağını söylemekten öte anlamlı bir sonuç üretmedi. Peki, istihbaratçının sorunu neydi? Sovyetler Birliği’nin çöküşü bir bulmaca değil ‘sır’dı. Kimse bir cevap bulamadı.

İstihbarat analizinin yapılmasında dört çeşit bilgi söz konusudur: **açık, gizli, sahte ve henüz sır olan bilgiler**. Analiz; açık bilgilerin toplanması, gizli bilgilerin ortaya çıkarılması ve sahte veya yanlış bilgilerin tanımlanması ve ayıklanması ile istihbarat kullanıcılarına istenen bilginin sağlandığı, diğer yandan hâlâ cevaplanması gereken veya çözülememiş bilgilerin tespit edilerek resmî yetkililerin uyarıldığı bir süreçtir. İstihbarat analizcisinin işi hava tahmincisine benzemez. Analizcinin işi sübjektiftir ve muhtemel bir öngöründe bulunacaktır. İstihbarat, bilim gibi hipotezlerle çalışır ve doğasında yanlışlama payı çoktur. Genellikle belirsizlik, şüphe, tartışma ve yarım cevaplar ile yürütülen bir sürecin sonunda eksik bilgiler ve sıcak tartışmalar ile şekillenir². Örneğin bir istihbarat analizcisi belirli bir durumun neden A ülkesinde meydana geldiğini açıklamaya çalışırken, bununla ilgili veri yoksa raporun başına şunu yazar:

“Niçin olduğunu bilmiyoruz.”

Yöneticisine gider ve o da bu cümleyi sildirir çünkü

¹Gregory F. Treverton, *What Should We Expect of Intelligence?* RAND Corporation, (2010).

²Loch K. Johnson, *Analysis for a New Age*, Intelligence and National Security 11, No.4 (October 1996), 661.

analizci asla bir şeyi bilmediğini itiraf etmemelidir.

Ancak, akıllı karar vericiler istihbaratçının neyi bilip bilmediğini bilir. Bu konuda Colin Powell'ın meşhur sözünü hatırlayalım: “Bana ne bildiğini söyle, ne bilmediğini söyle, ne düşündüğünü söyle³.”

Eksik olan parçaları tamamlayacak öngörüğü çok disiplinli düşünen akademik bir bakış açısı sağlayabilir. Uzun süre CIA'de analitik metotlar üzerinde çalışmış Jack Davis şöyle demektedir: “Eğer yönetici hangi bilim adamının bileceğini bilse idi, karar verici için çok önemli olan o ilk cümle silinmezdi.”

Şu tavsiye edilebilirdi: “Bizim düşüncemize göre” ile başlayacak şekilde görüşünü yaz. Ama bu görüşün ne bilimsel değeri ne de inanacağınız bir kanıtı vardır. Eğer sınırlı bilgiler ile birkaç alternatif görüş varsa en iyi tahmini yazmanız istenebilir.

İstihbarat analizcisi artık bulmaca çözmiyor, sırlarla uğraşıyor hatta işleri karmaşıklıklar içinde kehanette bulunmaya kayıyor. Şimdi, daha detaylı anlatabiliriz.

Belirsizlik ve Komplolar

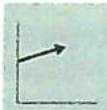
Çağdaş güvenlik sorunlarının üç temel özelliği: yayılganlık, karmaşıklık ve belirsizlik (çeşitli olasılıklara açık olma) olarak kabul edilmektedir⁴. Yayılganlık, karmaşıklık ve belirsizlik; güvenlik ortamında derin değişimler kadar küresel güvenliğe bilimsel yaklaşımlarda da düşünce devrimi

³Chuck Hagel, *Chuck Hagel Weighs in on Iran, U.S. Intelligence*, npr.org, (December 13, 2007).

⁴Michael Dilton, *Global Security in the 21 st Century*, Chatham House, (October 2005), 2.

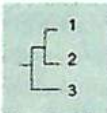
öngörmektedir. Kötü yayılganlığı iyi olana çevirmek için alınması gereken tedbirler alınmalıdır. Belirsizlik, mevcut durumu ve geleceği anlamlandırmak konusundaki karmaşıklık ifade eder; tamamen yok edilemez, sadece ortam hakkında değerlendirme yapılabilir ve sonra belki yönetilebilir. Belirsizlik ve güvenlik çelişkisi uluslararası ilişkilerin merkezinde yer alan iki temel olgudur. Belirsizlik, politika yapıcılarının güvenliğimize zarar verecek olan aktör ve trendlerin gelecekteki davranışları ve niyetleri hakkında emin olamamaları durumudur.

Şekil 1: Belirsizliğin Dört Seviyesi

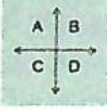
Tahmin Edilebilir Gelecek

Tanımlanabilir trendler mevcuttur. Belirsizlik çok fazla değildir, strateji için makul bir temel vardır.

Alternatif Gelecekler

Farklı senaryolar geliştirilebilmektedir. Olasılıklar uygulanabilir. Her stratejik sonuç analiz edilir ve tetikleyici noktalar aranır.

Geniş Gelecek Yelpazesi

Belirleyici değişkenler çok az olduğu için pek çok gelecek söz konusudur. Senaryo analizleri yapılır.

Gerçek Belirsizlik

Belirsizliğin birkaç boyutu sonuçlar ile ilgili bir alternatif grup belirlemeyi zorlaştırmaktadır.

Kaynak: Estelle Metayer, 50 Competitive Intelligence Analysis Techniques, (7 October 2013). McKinsey <http://66.147.244.90/~stratejy0/portfolio-view/framework-of-the-week-40-four-levels-of-uncertainty/>

Analizci temel olarak iki tür analiz peşindedir: stratejik ikaz ve niyet analizi. Stratejik ikaz da analizci ve politi-

kacı birbirine çok uzaktır, yapılan ikazlar genellikle önlem alınmadığı için başarısız olur. İkaz, aşk gibidir yani karşılıklı anlamaya ve güvene ihtiyaç vardır. İkaz edenler, ikaz edilenin zor ikna olacağını ve ima ile ikaz edilmeyeceğini bilir ve ikazı güçlü bir şekilde verir. İkaz edilen ise ikaz edenin abartma eğiliminde olduğunu düşünür ve gerçekçiliğini sorgular. İkazların sahte alarm olduğu ortaya çıkınca ikaz edenin itibarı azalır. İkaz haklı çıkarsa da: “Düşündüğün kadar kötü değildi” denir. Bu mutsuz psikolojik ilişki sürer gider.

Niyet analizinde rakibin muhtemel hareket tarzını belirlemek için zaman çok azdır ve ortak sonuca gitmek için yeni bilgi yoktur. Üstelik çok yakın ilişki kurmak zorunda kalmanın tehlikeleri ortaya çıkar. Analizci ve politika yapıcı arasındaki entelektüel rekabet üç tür kavram üzerine yoğunlaşır⁵:

- Bilinebilir ve bilinenler (gerçekler),
- Bilinebilir ve bilinmeyenler (gizli, sırlar),
- Bilinmeyenler (gizem, kehanet).

Bunlardan son ikisi entelektüel yapıya bağlı olarak geliştirilen değerlendirmeye tabidir. Bu yüzden genellikle istihbaratın pratik yönü ile bilimsel (akademik) yönü arasındaki ki açığın başarısızlığa yol açtığı bilinmez.

Geleceğin okunamadığı, çeşitli senaryolar bile yazılmasının zor olduğu durumlarda komplo teorileri yani istihbaratçının büyük hikâyeler uydurduğu durumlar devreye girer. Komplo teorisi, gelecekte bir faaliyete ilişkin tasarım

⁵ Jack Davis, *Tensions in Analyst-Policymaker Relations: Opinions, Facts, and Evidence*, Kent Center Occasional Papers, Volume 2, Number 2, (January 2003).

hakkındadır. Algılanan gerçeği istenen şekilde değiştirmek için yapılan gizli bir çalışmadır. Bazı büyük komplo teorileri yıllar hatta yüzyıllar sürebilir. Çok az kişi bunların içeriğini ve beklenen sonuçları anlayabilir. Bunların başında dünyayı yönetme iddiası ile haklarında hikâyeler yazılan İllüminati, Masonluk ve 1903 yılında ilk defa Rusya’da yayınlandığı iddia edilen Siyonist Protokolü sayılabilir. Bunların bir kısmı doğru ya da gerçek olabilir. Amaç, kamuoyunun anlamakta zorluk çektiği konuları kendi hikâyesi ile açıklayarak algı yaratmaktır.

Dedikodular gibi komplo teorileri de fondaki gürültüler gibi görülse de bu teoriler dünyadaki pek çok gelişmenin ve problemin nedenleri için algı yaratmaktadır. Çünkü bilgiyi kontrol edenler yani devletler açıklama ve eylemleri ile de asıl kaynağı oluşturmaktadır. Komplo ile ortaya atılan ne kadar büyükse o kadar inandırıcı olur. Bunun komplo yani yalan olamayacak kadar büyük bir iddia olduğunu düşünürsünüz. Komplo teorileri ile mücadele etmenin yolu; olaylara, teyit edilmiş bilgi seviyelerine göre düzenlenmiş bağımsız ve doğrulanabilir bilgi bankaları oluşturmaktır. CIA eski Ajanı Philip Giralddi’nin Suriye’deki gelişmeler ile ilgili sözlerini dinleyelim: “İşin içinde bir istihbarat örgütü varsa misyonu gerçeğin bir versiyonunu yaratmaktır. Bu, yaratılanın gerçek olduğu anlamına gelmez. Ben de bunu yaptım. O yüzden biliyorum⁶.” Komplo teorileri ile algı yönetimi devam ediyor, nasıl olsa sıradan insanlar bir şey anlamıyor, anlayanlar ise “komplo teorisini” yaftası alıyor.

Bulmacalar, Sırlar ve Karmaşıklıklar

Geleneksel istihbarat modelinin diğer bir özelliği

⁶Tolga Tanış, *Potus & Beyefendi*, Doğan Kitap, (İstanbul, 2015), 230.

gizli bilgiler ve sırlar arasındaki farktı. Gizli bilgiler, gerçekti ve bir yerlerde saklı idi. Ancak, yeterince zeki istihbaratçılar onlara nüfuz edebilirdi. Sırlar ise öngörü idi yani henüz olmamış şeylerdi. Örneğin bir ülkenin nükleer silah geliştirme ya da başka bir ülkeye saldırma ihtimali gibi. Sırlar için de analizi değerlendirilmeler yapmalı ama bu tahminden kehanete geçmek demektir. Burada devreye yeni bir kategori giriyordu: karmaşıklıklar. Karmaşıklıklar ise sırlardan da ötedir⁷. Bulmacalar ve sırların ikisi de aldatmanın bir çeşididir ama farklıdır. Bulmacaların bir cevabı vardır ve cevabı bir kez bulunca bulmacayı çözersiniz. Bulmaca gizli olanı saklar ve siz onu bulursunuz. Sırlar ise sizin hünerinize bağlıdır. Önünüzde bütün bilgiler vardır ve işiniz ne olduğunu anlamaktır⁸.

Soğuk Savaş döneminde bilgilerin az olduğu bir dünya vardı ve istihbaratçının işi gizlileri bulmaktır. Bugün teknolojilerin getirdiği bilgi çokluğu sadece gizli olanı bulmayı değil, bütün kaynakları kullanarak dünyayı çok iyi anlamayı gerektiriyor⁹. Usame Bin Ladin'in yerinin bulunması bir bulmaca idi. Anahtar ona yakın birinin izi bulunarak ortaya çıktı ve gerisi tamamlandı. Ancak, Suriye ve Irak'ta ne olacağı bir sırdır. Gerçek ve basit bir cevabı yoktur. Sırlar söz konusu olduğunda işiniz, belirsizliğe hükümler ve değerlendirmeler ile açıklama getirmektedir. Zor olan yanı bilginin çok az değil aksine çok fazla olmasıdır. Bulmaca çözerken işler kötü giderse hatalı kısmı bulursunuz. Bu bilgiyi ve

⁷Dave Snowden, *Complex Acts of Knowing: Paradox and Descriptive Self-Awareness*, Journal of Knowledge Management, (2002: 6), 100-111.

⁸Matthew Stibbe, *The Difference Between Secrets and Mysteries*, deceptionology.com, (7 February 2011).

⁹Gregory Treverton, *Reshaping National Intelligence for an Age of Information*, RAND Corporation, (California, 2003), 13.

ren kişi bellidir. Sırlarda ise pek çok kişi vardır. Bazen bilgi yetersizdir, bazen anlam ifade etmez, bazen de sorular cevap bulamaz. Bulmacalar, tatmin edici bir cevaba ulaşır ama sırlar değil.

Tablo 1: İstihbaratta Bulmacalar, Sırlar ve Karmaşıklıklar

Konu çeşidi	Tanımlama	İstihbarat Ürünü
Bulmaca	Cevap var ama bilinmiyor	Çözüm
Sır	Olası cevaplar, bilinmiyor, temel değişkenler (nasıl birleşeceği sezgiye bağlı) tanımlanabilir	En iyi öngörü, Senaryolar ve değerlendirmeler kullanılabilir
Karmaşıklık	Değişen ortama pek çok aktör karşılık vermekte, belirlenmiş bir eğilim içinde tekrar eden davranış yok	Algı-yönetimi, istihbarat ve politika arasında yoğun etkileşim

Kaynak: Gregory F. Treverton, *Approaching Threat Convergence from an Intelligence Perspective*, in Magnus Ranstrop and Magnus Normark (Eds.), (London, 2009).

Sırlar, sayısız faktöre bağlı olasılıklardır. Bulmacalar ise çok farklı bir istihbarat problemidir. Bir cevap vardır ama biz onu bilmiyoruzdur. Bulmacalar da sırlardan pek çok kez kolay değildir. Usame Bin Ladin'in nerede olduğu bulmacası on yıl sürdü. Üstelik istihbarat bulmacaları kareli bulmacalar gibi doğru cevabı bulduğumuzdan emin olduğumuz bir form değildir. Nitekim Saddam Hüseyin'in kitle imha silahlarına

sahip olduğu ile ilgili bulmaca doğru cevabı vermedi. Ancak, bulunan cevap, istihbaratın istediği bazı kanıtları sağlamak-tadır. Sırlar ise cevabı kesin olmayan sorulardır. Uzmanlığa dayalı sübjektif hükümler gerektirir. Büyük miktarda nispeten küçük aktör durumsal faktörlerin kaydığı ortamda karşılık vermektedir. Bu karşılık daha önce belirlenmiş eğilimler içinde tekrarlanmamakta, klasik yöntemlere bir analiz yapmak, tahminde bulunmak zorlaşmaktadır. Birçok uluslaşan hedef, sizin hassasiyetlerinizi bularak küçük gruplar hâlinde sürekli yeniden şekillenmekte, yeniden adapte olmakta ve yeni yöntemlerle karşılık vermektedir.

Sonuç

İstihbaratçı bir dünya liderinin sevgilisine ne söylediğini öğrenmek isterse bunu çabuk başarır ama çok önemli bir konuda anlama seviyesinde bilgi gerektiği zaman oldukça zorlanır. İstihbaratçı, geleceği söylemez ama politika planlayıcılara geleceği düşünmek konusunda yardım eder. İstihbarat analizcilerinin işi hep elde edilen bilgi, haber, data, olgu vb. verileri toplayıp, sınıflandırıp, işleyip, analiz edip, anlamlı sonuçlara ulaşmak oldu. Unutulan bir şey vardı. O da analizcinin bu anlamlı sonuçlara ulaşması için “anlama” kabiliyetinin genişlemiş olması idi. Tıpkı ancak tecrübeli bir doktorun başkalarının göremediği bir hastalığı teşhis etmesi gibi iyi analizci de yüz binlerce veri arasından işine yarayacak doğru olan parçaları bir araya getirmek kadar, bunları anlamlandıracak bir kavrama kabiliyetine de sahip olmalıdır. Tecrübesiz analizci resme baktığı zaman sadece bir manzara görür ama anlama kabiliyeti yüksek olan analizci resimde saklı olan kediyi fark eder. Amerikalılar bu tür uzmanları genellikle akademik dünyadan yani çok disiplinli çalışan kişilerden buldular.

DURUM FARKINDALIĞI

Yaşadığınız hayatta çevrenizde olup bitenlerin ne kadar farkındasınız? Sizi bekleyen tehlikeleri ve fırsatları ön-görebiliyor musunuz? Hayatınızın bir hedefi ve bu hedefe ulaşmak için bir planınız var mı? Vizyon, politika ve strateji geliştirmeyi biliyor musunuz? Eğer bunlardan habersizseniz hayatınız durgun bir sudaki saman çöpü gibi rüzgâra tabi demektir. Başınıza gelenlere ‘kader’ deyip, geçersiniz, ne istediğinizi bilmediğinizden hayatınız boyunca istemediğiniz şeylerle yaşarsınız. Ünlü Amerikalı aktör Robert Mitchum: “Hayatınızın yüzde doksanı uykuda geçer, önemli olan geri kalanında yeterince uyanık olmaktır” demişti. Durum farkındalığı, mevcut tehditleri, önümüze çıkan ya da çıkması muhtemel fırsatları belirlememize yardımcı olur. Durum farkındalığının üç aşaması:

-Kritik bilginin farkına varmak,

-Onun anlamını kavramak,

-Gelecekteki statüsüne ilişkin sonuç/sonuçlar çıkarmak, olarak sıralanabilir.

Durum farkındalığı, bir beden kabiliyeti olmaktan çok kafa işidir. Kurumsal çalışmalarda iyi eğitilmiş analizciler veya özel güvenlik birimleri gerektirir. Algılama ve bilgi toplamadan sonra akıl yürütmenin üçüncü halkası, sezgilerine güvenmektir. Bazı kişiler normal olarak anlaşılması zor tehlike sinyallerini ya da fırsatları daha kurnazca algılar. An-

cak, yapılan anketlerde pek çok kişinin önceden bunları sezdigi hâlde önemsemediğini göstermiştir. Durum farkındalığı disiplini, siz meşgul ve aklınız başka yerde iken bile hislerinize ve çevreden olanlara duyarsız kalmamanızı gerektirir. Çeşitli gelişmelerin gözden kaçmaması için, kişilere meşgulken bile izleyici olması öğretilmelidir. Bugün hem kişisel hem de uluslararası ilişkiler disiplini olarak durum farkındalığı konusuna odaklanacağız. Bu konu istihbaratçıların ana işlevlerinden biri olan “durum farkındalığı yaratma” konusunda enformatik bir altyapı sağlayacak.

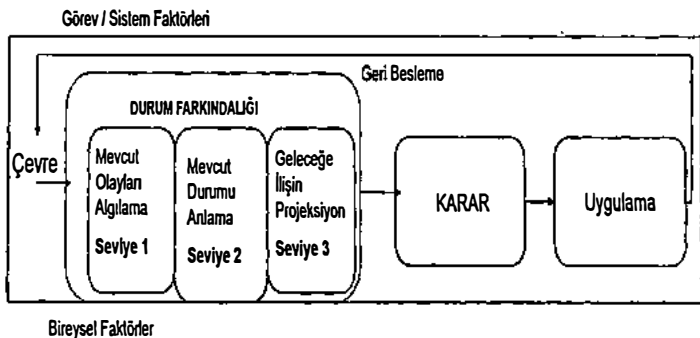
Kişisel Durum Farkındalığı

Durum farkındalığının beş seviyesi vardır¹⁰: tedbirsiz durum, gevşek farkındalık, odaklı farkındalık, yüksek alarm ve koma. İlk seviyeye örnek, tanıdık bir çevrede ailenizle birlikte şarkılar söyleyerek araba sürerken, çevreye çok ilgi göstermeme hâlidir. Böyle bir durumda yoldaki sürpriz bir çukura girebilir ya da önünüze aniden çıkan bir arabaya çarpabilirsiniz. İkinci seviyede gevşek de olsa bir tehlike farkındalığı vardır. Arabanızla kavşağa yaklaştığınızda diğer yoldan yaklaşan bir araba var mı diye kontrol etmek ihtiyacı duyarsınız. Kaza yapmamak için dikkatlisinizdir ama bu dikkat dağılırsa örneğin telefonla konuşmaya dalarsanız birinci seviyeye dönersiniz. Üçüncü durumda ise yolun tehlikeli olduğunu biliyorsunuz ve örneğin arabanızın buzda kayabileceğini düşünerek dikkatli sürüyorsunuzdur. İki elinizde direksiyona sarılmış, hem yoldaki buza, hem de etraftaki arabalara odaklanmış durumdasınızdır. Yoldan gözünüzü ayırmadığınız bu durumda ne telefona bakacak ne de arabada

¹⁰ Scott Stewart, *A Practical Guide to Situational Awareness*, Stratfor, (March 14, 2012).

müzik dinleyecek durumdasınız, çünkü dikkatinizi dağıtabilirler. Ancak böyle bir sürüş sizi çabuk yorar ve stresli yapar. Uzun ve topyekûn konsantrasyon isteyen bu durum enerjinizi çabuk bitirebilir. Yüksek alarm durumuna geçtiğinizde ise artık vücut adrenalin salgılıyordur ve bir yandan dua ediyorsunuzdur. Araba kırmızı ışıktaki kavşağı geçmiştir, kaza olmak üzeredir ama hâlâ frenlere basmak ve durumu kontrol altına almak için zamanınız vardır. Beşinci seviye olan koma durumunda; artık ya uyuyakalmış ya da donup kaldığınızdan reaksiyon gösterecek durumda değilsinizdir. Şokta olduğunuzdan beyin duruma müdahale edecek değerlendirmeyi yapamaz. Bu durumdaki kişiler, olanların başına geldiğine inanmaz ve mağdur değil, daha çok izleyici olduğunu sanırlar. Karşı koyacak durumda olmadıklarını ve zamanın çok uzun geldiğini söylerler.

Şekil 1: Durum Farkındalığı Modeli

Durum farkındalığı, kişisel güvenliği konusunda paranoyak ya da takıntılı bir şekilde endişeli olmak değildir. İnsanlar uzun süre bir tehlike durumuna odaklanmış (üçüncü seviye) şekilde davranamaz. Alarm durumu, vücut tüm enerjisini bitirmeden hemen önce kısa süre devam edebilir. Du-

rum farkındalığı için doğru seviyeye karar vermek önemlidir. Vücudumuz ve aklımız genellikle gevşek bir ortamda olmak ister. Her gün uykuda geçirdiğimiz ortalama sekiz saatte zaten koma durumundayızdır. Evde TV seyrederken ya da kitap okurken de birinci seviyede yani çevreyi pek umursamaz durumdayızdır. Akşam yürüyüşe çıkmış isek karanlık sokaklardan yürürken ikinci duruma geçer, potansiyel tehditlere karşı dikkatli oluruz. Birinci durumda tedbirsiz olduğumuzdan çocuğunuz aniden yola fırlayıp, bir arabanın altında kalabilir. Bu durumda tehlikeden kaçınma şansınız yoktur ya tehlikeyi görmediniz ya da panik yaptığınızdan reaksiyon gösteremiyorsunuzdur. Bunun sebebi, bazılarının akıl kabiliyetinin hızla birinci durumdan dördüncü duruma geçecek ayarlamayı yapamamasıdır. Bu, araba kaza yapmak üzere iken, fren yapamamak, direksiyonu tamamen bırakmak gibi bir durumdur. Beyinsel geçişi yapamadığı için kişi şoka girer ve donar yani koma durumuna geçer. Bu durum farkındalığının ve hazırlığın olmadığı pek çok suç ortamında da meydana gelir. Bu eğitimle bile geliştirilebilecek bir durum olmayabilir. Çok eğitilmiş kişilerin bile birinci durumdan dördüncü duruma geçemedikleri görülmüştür. Bu yüzden toplumsal olaylara müdahale edecek kolluk güçleri ve askeri personel durum farkındalığı konusunda eğitilmelidir.

İnsan vücudu sürekli stres altında yaşayacak şekilde dizayn edilmemiştir. Bu yüzden, genellikle stres ve yorgunluktan uzak olan gevşek farkındalık tercih edilmelidir. Bir yandan hayatın tadını çıkarırken diğer yandan etkili bir seviyede kişisel güvenliğinizi bu seviyede sağlanabilir. Eğer kontrolünüzü sağlayabiliyorsanız: ‘mücadele et ya da kaç’ en iyi taktiktir. Kontrol dışı iseniz stres ve sürekli salgılanmaya devam eden adrenalinin vücut ve akıl sağlığı için iyi değildir ve güvenliğinizi olumsuz etkiler. Bu nedenle ne sürekli odak-

lanmış ne de alarm durumunda olmak çare değildir, hem zahmetlidir hem de kuvvetten düşürür. Bir tehlikenin her an ortaya çıkabileceği potansiyel tehlike bölgesinde olsanız bile gevşek farkındalık ile normal olmayan bir nokta belirlediğinizde odaklanmış farkındalığa geçebilirsiniz. Eğer bu noktanın zararsız olduğunu anlarsanız gevşek farkındalığa dönersiniz, muhtemel bir tehdit ise önceden görmek size tedbir alma imkânı yaratır. Böylece tehlike bölgesine girmeden uzaklaşma şansını kullanabilirsiniz. Potansiyel tehdit gerçek olmuyorsa bile odaklanmış farkındalık sizi daha hazırlıklı yapar ve yüksek alarm durumuna geçmenizi kolaylaştırır. Durum farkındalığı için en iyi yöntemlerden biri iyi bir izleyici olmak, yeni geline ortamlarda ne olup bittiğini önceden gözlemlemektir. Etraftaki insanlara veya arabalara bakarak bir anormallik sezebilirsiniz. Bu tür durum farkındalığı egzersizleri sizi gevşek durum farkındalığında bile bilinçsizce de olsa daha farkında yapacaktır. Çevreye ve tehlikelere aşina olmanız da önemli bir faktördür. Böylece hangi tehditlerden kaçınabileceğinize hangilerine karşı kendinizi savunmanız gerektiğine daha kolay karar verebilirsiniz.

Durum Farkındalığı ve Kritik Düşünme

Durum farkındalığı kavramı, ilk defa Birinci Dünya Savaşı sırasında Oswald Boelke tarafından düşmandan önce durumun farkına varmak ve böylece üstünlük kazanmak amacı ile yöntemler geliştirmek üzere kullanıldı¹¹. Ancak, 1980'lere kadar bu yaklaşım akademik çevrelerde pek ilgi görmedi. Bu alana ilgiyi artıran hava trafik kontrolörlerinin

¹¹R.D. Gilson (Eds.), *Situational Awareness in Complex Systems*, Embry-Riddle Aeronautical University Press, (Florida, 1995), p.241.

daha iyi durum farkındalığı ihtiyacı oldu¹². Daha sonra iş yeri güvenliği, insan yaşamı ve uluslararası ilişkilerin konusu oldu. Durum farkındalığı, çevrenizde bulunan unsurların yer ve zaman bakımından algılanması, anlamlandırılması ve geleceğe ilişkin statülerinin değerlendirilmesi olarak tanımlanabilir¹³. Durum farkındalığı güvenlik olgusu içinde genellikle çevrenizde olabilecek tehditlere karşı uyanık olunması için kullanılır. Ancak, çevrenizde sadece tehditler değil fırsatlar da vardır. Durum farkındalığı için 'iliştirilmiş interaktif model'¹⁴, sistem yaklaşımı, bilişsel alt-sistemler, fonksiyonel yaklaşım, biyolojik model gibi pek çok kuramsal çalışma yapılmıştır. Bazı insanlar yaşadıkları ortam ya da sistem nedeni ile zamanla durum farkındalığı kabiliyetlerini azaltırlar yani problemleri anlamaları veya teşhis etmeleri hatta çare bulmaları daha fazla zaman alır. Kişisel olarak durum farkındalığınızı şu soruları kendinize sorarak geliştirebilirsiniz:

-Çevrenizde çıkarlarınıza (sağlık, emniyet, para vb.) yönelik gelişmeler var mı ve ne derecededir?

-Bunlar üzerinde durulacak kadar önemli midir?

-Bu riskleri/tehditleri yok etmek veya fırsatları kullanmak için yapacak bir şey var mı?

Bir kurum içinde durum farkındalığını geliştirmek için şunlar yapılabilir:

¹²R.S. Jenson, *The Boundaries of Aviation Psychology*, Int. J. Aviat Psychol, 7 (4), (1997), p.259-267.

¹³M.R. Endsley, *Situation Awareness Global Assessment Technique (SAGAT)*, Proceedings of the National Aerospace and Electronics Conference, (New York, 1988), p.231.

¹⁴K. Smith & P.A. Hancock, *Situation Awareness is Adaptive, Externally Directed Consciousness*, Human Factors, 37 (1), (1995), p.137-148.

-Gereksiz bilgi yığınlarından kaçınma ve ilgisiz ipuçlarının değerlendirilmesinin doğruluğunu etkilememesi için filtre kullanmak,

-Gerekli bilginin hemen göze çarpması için tanınmasını kolaylaştıracak tedbirler almak,

-Beklenen bilgi ve ikazın görünürlüğünü artırmak için mekânsal düzenlemeler yapmak,

-Ortamda meydana gelen statü değişikliklerini ikaz edecek, otomatik güncelleştirme metotları kullanmak,

-Çalışanların dikkatini geliştirme amaçlı eğitim yaptırmak.

Çevremizde binlerce tehdit ve fırsat bulunmakta ama bunların hepsine birden odaklanmamız mümkün değildir. Bu da bizi ‘kritik düşünme’ yeteneğini kullanma yönünde ne kadar hazır olduğumuz sorusuna götürmektedir. Durum farkındalığı için kritik düşünme ‘bilgiye ulaşma’ ile başlar. Bir bilginin gerekli unsurları şunlardır: doğruluk, netlik (anlaşılabilirlik), detay yeterliliği, (duruma) uygunluk, derinlik (durumun karmaşıklığını karşılama), genişlik (duruma ilişkin başka giriş noktaları sağlaması), mantığa uygunluk. Mevcut hareket tarzları içinden birinin seçilmesi yani ‘karar verme’ kritik düşünmenin diğer önemli bir safhasıdır. Kritik düşünme, size durum farkındalığı ve karar verme için mental kontrol ve disiplin sağlar. Bunun için geliştirilmesi gereken birkaç kabiliyet vardır; aklını kullanma, disiplini muhafaza etme, farkındalık, düşünmeyi geliştirme.

-Aklını kullanma: bilgi, veri ve gerçekleri arama ve anlama ile işe başlar, etkili bir planlama, bilgilendirme ve iletişim ile devam eder. Yaşanan durum içinde öğrenme ile

birlikte hem bilgi artar hem de tecrübe kazanılır.

-Disiplini muhafaza etme: çeşitli durumlar karşısında nasıl düşüneceğini, reaksiyon göstereceğini önceden yapılmış düzenlemeler ile bilme, kullanabileceği vasıtaların farkında olma, durumdan ders çıkararak geri besleme yapmayı kapsar.

-Farkındalık: kendi kendini sorgulayarak ön yargılarını, planını, bilgilerin doğruluğunu, gerekli bütün vasıtaları kullanıp kullanmadığını, yaptığı işleri değerlendirerek bir dahaki sefere farklı olarak ne yapabileceğini kontrol etmeyi içerir.

-Düşünmeyi geliştirme: hem kendiniz hem de düşünme süreci ile ilgili iyileştirmeleri gerekli kılar. Kendiniz ile ilgili geliştirilecek hususlar; duygularınıza değil kurumun hedeflerine olan bağlılığınız, olumlu kişisel özellikler (tahammül, başarısızlıktan öğrenmek vb.), detaylara dikkat etmek gibi konuları ihtiva eder. Düşünme süreci ile geliştirilecek hususlar ise gerekli bilgilere ulaşabilme, nasıl düşüneceğini ve görevi nasıl yapacağını bilme, pek çok strateji arasından en uygununu seçebilmeyi kapsar.

Uluslararası İlişkiler ve Durum Farkındalığı

Uluslararası ilişkiler açısından ele aldığımızda devlet yöneticileri sadece ülkelerini bekleyen tehditleri değil, fırsatları da öngörerek kritik dönüm noktalarından geçerken ülkelerini hem tehditlerden korumak hem de ortaya çıkan fırsatlardan azami istifade ederek ülkelerinin çıkarlarını korumak ve geliştirmekle yükümlüdürler. Bu yüzden durum farkındalığı ve özellikle liderlerin algılamaları ülkelerin önemli kararlarının verilmesinde son derece önemlidir. Dış politikada karar verme süreci öncelikle mevcut bilgilerin analizinden

veya bir olayın ortaya çıkmasını müteakip “algılama” olgusu ile başlamaktadır. Algılarımız, edindiğimiz bilgiler, tecrübelerimiz, sezgilerimiz ve bu arada dikkatimizi dağıtan şeyler arasında ortaya çıkar. Karar verme sürecinin her aşamasında olduğu gibi özellikle algılama aşamasında karar verici, topladığı bilgi ve istihbaratı, çarpıtma veya “dezenformasyon” olasılığını dikkate alarak, iyice ayıklamalı ve yanlış algılamaların önüne geçmelidir¹⁵. Genellikle bilginin dört yüzü vardır: açık, kapalı, katkılı, bilinmeyen. Örneğin bir haber okuduğumuzda açık bilgiyi hemen alırız ama bu bilginin ifade ettiği kapalı bilgiler üzerine kafa yormayız. Bu haberde pek çok unsur sonradan anlamını değiştirmek üzere katılmıştır yani dezenformasyon söz konusudur. Medya size ilginizi çekeceğini düşündüğünü ya da bilmenizi istediğini, istihbarat servisi ise gerekli olanı haber verir.

Özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, uluslararası ilişkilerde kararların nasıl alındığı, siyasal karar vericilerin ve yöneticilerin karar vermede kullandığı kriterler ve teknikler üzerinde durulmaya başlanmıştır. Uluslararası politika ve dış politika analizinde karar alma yaklaşımını gündeme getiren Richard Snyder ve arkadaşları, önemli olanın devletlerin dış politikalarını oluşturan ve uygulayan karar alıcıların “*durumu nasıl gördüklerini anlamak*” olduğunu belirtmişlerdir¹⁶. Ülkeler, devam eden ve muhtemel krizleri ve yeni oluşumları yakından takip ederek, ulusal güvenliğe ve çıkarlara gelecek tehdit ve riskleri önceden değerlendirmek,

¹⁵Raymond F. Hopkins, Richard W. Mansbach, *Structure and Process in International Politics*, (New York, 1973), p.178.

¹⁶Richard C. Synder, H.W. Bruck, Sapin Burton, *Foreign Policy Decision Making, An Aproach to the Study of Internaional Politics*, The Free Press, (New York, 1962), p.1-18.

gerekli önlemleri önceden almak ve ulusal güç unsurlarının imkânları dâhilinde inisiyatifli bir politika izlemek zorundadır. Bu nedenle, karar vericilere ulaşan bilgilerin, büyük bir dikkatle seçilmesi, iyice tetkik edilmesi ve doğru yorumlanması gerekmektedir. İstihbarat servisleri, durum farkındalığı için kendi metotlarını geliştirmelidir. Bir istihbarat çalışanı, potansiyel bir tehdide karşı binlerce emare (ipucu) belirler ve bu emarelerin oluşup oluşmadığını sık sık kontrol eder, oluşma derecelerine renk kodları vererek, tehdidin yüzde kaç oranında yaklaştığını hesap etmeye çalışır. Örneğin A ülkesi ile ilgili bin beş yüz adet önceden tespit edilmiş emareye bakarak, A ülkesinin B ülkesine saldırı hazırlığında olduğunu tespit edebilir. Benzer şekilde ABD istihbaratı 11 Eylül 2001 saldırıları ile ilgili otuz üç bin emareye sahip olduğu hâlde, bürokratik nedenler ile yöneticilerini saldırının olasılığı konusunda ikna edememiştir.

Ülkelerin dış politikaları en başından sonuna çeşitli algılamaların ve buna bağlı durum farkındalıklarının sonucudur. Örneğin 11 Eylül 2001 saldırı sonrası ABD dış politikası Bush yönetiminin yanlış algılamaları ve hatalı durum farkındalığı üzerine oturdu ve başarısız oldu. Terör örgütü yerine ülkeleri hedef aldı ve işgal ettiği ülke içinde de durumu uzun süre kavrayamadı. ABD, Irak'ta iki yıl Afganistan'da sekiz yıl boyunca ayaklanmaların artışı, karşılaştığı tehdidi göremedi. Böylece iki ülkede de “altın saatler” kaçırıldı ve daha başlangıçta eylemlerin durdurulması veya etkisinin sınırlandırılması fırsatı kullanılamadı. Afganistan'da uygulanan strateji teröristler yerine Afgan halkına odaklanmıştı ve “şekillendir, temizle, tut ve inşa et” olarak belirlenmiş idi. Afganistan'da hükûmetinin boş bıraktığı yerlerdeki ‘de facto’ güç boşluğunu ayaklanmacılar doldurdu. ABD ve NATO/ISAF kalıcı güvenlik ve yardım sağlayamadı. Tehdi-

de uygun kaynak ve kuvvet yığınağı sağlanamadığı için inisiyatif karşı tarafta oldu. Vietnam'da olduğu gibi taktik başarılar savaşın ve halkın kaybedilmesine yardım etti. Afgan hükûmeti çok merkezi kaldı, gerçek bir yönetim, işleyen adalet sistemi, insani veya ekonomik yardım sağlayamadı, yoksulluk ve işsizlikle mücadele edemedi. ABD'nin Irak'ta yaptığı en büyük hata: Ülke inşasına girişmek ve Irak'ın savaştan sonra serbest kalan dört yüz bin asker ve polisini işsiz bırakıp, tüm silah ve cephaneyi ele geçirmesine göz yummak oldu. Bu hata sonraki yıllarda binlerce Amerikan askerinin ölümüne neden oldu. Amerika'nın Orta Doğu'daki demokrasi seferi Irak'ta Şiileri, Gazze'de Hamas'ı, Lübnan'da Hizbullah'ı, Mısır'da Müslüman Kardeşleri iktidara taşıdı. Bunların hiçbirisi ABD'nin istediği sosyal reformları yapacak, İsrail ile barış yapacak adresler değillerdi.

Sonuç

Durum farkındalığı, kritik düşünme, ortamı şekillendirme gibi kavramlar Türk kültürüne çok uzaktır. Dünyadaki herkes Bağdat, Kabil, New York ya da İstanbul gibi her an bir terör saldırısının olabileceği yüksek tehlike ortamındaki bir şehirde yaşamıyor. Ama dünyanın hemen her yerinde ortalama insanlar günlük normal yaşamlarında hırsızlar, saldırgan kişiler ya da diğer suç tiplerinin tehdidi altındalar. Bu yüzden durum farkındalığı kabiliyetinizin geliştirilmesi önemli bir eğitim konusudur. Bunlardan da öte hayatınız boyunca sizi engelleyen ya da başarı vaat eden çevrenizdeki gelişmeleri görmemeniz ya da önemsememeniz de “kritik düşünme” sorunu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden işe çevrenizdeki gelişmelere yeniden odaklanarak, bilgiyi daha iyi anlamlandırmak ve gelecekle ilgili daha iyi bağlantılar kurmak zorundasınız. Algıladığınız her bilgide açık, kapalı,

saklı ve katkılı alanları görebilmeli, ön yargılarınızı bir kenara bırakmalısınız. Çünkü algılama gerçeklerden bir adım ötedir, genellikle gerçeklere göre değil iyi araştırılmamış bilgilere dayalı algılarımıza göre karar veririz. Bu da psikolojik savaş ve propagandanın temel çıkış noktasıdır. Bu yüzden son yıllarda pek çok ülkede daha önce propaganda ve psikolojik savaş faaliyetleri adı altında uygulananlar bugün ‘kamu diplomasisi’ adı altında yürütölmeye ve doğrudan diğer ülkelerin halkları hedef alınmaya başlandı. “Kamuoyu algılama süzgeci” stratejisi içinde özellikle sosyal medya kullanımı ile sosyal radar ve hakların ruh analizi gibi çalışmalar Arap hareketlerinde test edildi. Kendimiz ve ölkemizin geleceğı için daha iyi durum farkındalığına ihtiyacımız var.

CIA VE ANALİZ

Bir istihbarat teşkilatından beklenen politika yapıcılarının doğru karar verebilmesi için gerekli istihbaratı üretmektir. CIA, özellikle 2001 sonrasında Amerikalı devlet adamlarının ön yargılarına dayalı olarak oluşturduğu yanlış politikaları destekleyecek istihbaratı uydurma işine yönelmiş, istenmeyenleri söyleyenler ise dikkate alınmamıştır. Örneğin, Irak Savaşı öncesi bazı analizciler, Saddam sonrası mezhep savaşı ve diğer şiddet grupları ile ilgili değerlendirmeler hazırlamışlardı, ama bunları kimse dikkate almamıştı¹⁷. Afganistan, Irak, Libya ve Suriye’de yaşanan başarısızlıklar hatalı istihbarat ve varsayımların neticesidir. Trump döneminde de değişen bir şey yoktur.

CIA, şimdi de İran ve Kuzey Kore ile ilgili Trump yönetiminin ön yargılarına uygun kanıtlar oluşturacak istihbarat peşindedir. Üstelik ABD Dış İşleri Bakanlığı’nın şu sıralar çok önemli sorunları var. Hükûmetin diplomasi dışı yöntemleri sevmesi nedeni ile işlevselliğini kaybeden bakanlıkta, tecrübeli personel emekliliği tercih ediyor. Eski Bakan Tillerson kendini bakanlık çalışanlarından izole etmiş, yedinci katta bir süitte kendi adamları (otuz kadar derin devlet kariyerlisi) ile çalışıyordu¹⁸. Tillerson, Trump’ın sadık adamı olmayı başaramadı ama önceki CIA direktörü olan yeni Dış

¹⁷Paul R. Pillar, *Don't Blame the Spies*, Foreign Policy, (Mar 16, 2011).

¹⁸Daniel R. DePetris, Mike Pompeo, *The 5 Biggest Challenges Ahead of Him as Secretary of State*, Reuters, (March 18, 2018).

İşleri Bakanı Adayı Pompeo da doğruları söyleyebilecek biri değildi. Bu bölümde CIA'in analiz sorunları ile ilgili bir değerlendirme yapacağız.

Amerikan İstihbaratı ve CIA

ABD'de çeşitli kurumlara ait on yedi istihbarat teşkilatı vardır ve bunların hepsine birden “istihbarat toplumu” adı verilir¹⁹. Bunlardan sekizi askerlere aittir ve tek bağımsız teşkilat olan CIA, dış istihbarattan sorumludur. İstihbarat faaliyetlerinin koordinasyonu için 2005 yılında Ulusal İstihbarat Direktörlüğü kurulmuştur. ABD istihbaratının tarihsel olarak iki önemli özelliği²⁰:

(1)Aktivasyona verilen önem; sadece bilgi toplamak değil, bu bilgiyi alıp değerlendirmeye çalışan ajanların mevcudiyeti,

(2)Kaynak esaslı istihbarat; sahada çalışan insanlar ve cihazlardan bilgi toplamadır.

CIA'in geçmişini birkaç cümle ile özetleyecek olursak parlak kısa süreli başarıları yanında uzun süren başarısızlıkları olan bir istihbarat servisi olduğunu söyleyebiliriz. Batı medeniyeti tarihinin en güçlü ülkesi, birinci kalite casus teşkilatı olmayı başaramadı. CIA'in en önemli sorunları: yanlış değerlendirmeler, iki yüzlü yöneticiler, düşman ajanlarının sızması ve genel kişisel yetersizlik olageldi.

2013 yılında emekli olan CIA Direktör Yardımcısı

¹⁹Amerikan istihbarat toplumunun yapısı ve çalışma yöntemleri için bakınız; Sait Yılmaz, *ABD İstihbaratı*, Kripto Yayınları, (Ankara, 2015).

²⁰George Friedman, *America's Secret War, Inside the Hidden Worldwide Struggle Between America and Its Enemies*, Anchor, (2005), 78.

Michael Morell'e göre: ABD, yanlış istihbarat üretmek için kurulmuş, mükemmel çalışan bir istihbarat sistemine sahiptir. Toplanan bilgilerin doğruluğu kontrol edilmediğinden hatalı analizlere gidilmektedir²¹. Örneğin terörle mücadelede askeri istihbarat toplayan DIA'e gelen bilgilerin pek çoğu kendini önemli göstermek isteyen analizci ön yargıları başta olmak üzere farklı nedenlerle fabrikasyondur. Toplanan istihbaratın doğruluğunun teyit edilmesi gereği bütün istihbarat teşkilatlarının genellikle unuttuğu bir eksikliktir. NSA'nın topladığı bilgilerin %95'i hiç işlem görmemektedir. ABD görüntü istihbaratı tüm dünyanın 1/50.000 ölçekli haritasını çıkarmasına rağmen, Somali'de Amerikan askerleri 1/100.000 ölçekli eski Sovyet haritalarını kullandılar. Bosna ve Kosova'da NGA yerine yedi laptopa kayıtlı dijital haritalar daha çok işe yaradı²². ABD istihbaratı gizli teknik toplama faaliyetlerine harcanan bütçe tüm istihbarat bütçesinin %20'sini oluşturuyor ama sadece elde edilen istihbaratın %4'ü gizli bilgilerden oluşuyor.

11 Eylül öncesi önemli olayları önceden haber veremeyen ABD istihbaratının zayıflığının temelinde dil bilen personel ve analizci eksikliği yatmakta idi²³. CIA, stratejik analiz ve ikaz işlerinde göreceli olarak iyidir ama işin taktik cephesinde daha da zayıftır. CIA'in başta İngilizler olmak üzere yabancı istihbarat servislerine bağımlılığı, analizcilerin ön yargıları ve kurumsal endişeleri de diğer hassas taraflarıdır. Amerikalı yazar Tim Weiner'e göre yapılan analizler ge-

²¹Michael Morell, *The Great War of Our Time*, Twelve Hachette Book Group, (New York, 2015), 105.

²²Robert David Steele, *Think Again: Intelligence, Reality Sandwich* (7 January 2014).

²³Friedman, a.g.e., (2005), 76.

nellikle tek taraflı ve tek boyutlu idi. CIA'in tüm Soğuk Savaş'ta Sovyetlerle dansı üç ajanın etrafında döndü²⁴. Bu değerlendirmeler bazı Amerikalı uzmanlar tarafından ön yargılı ve yanlış bulundu. İstihbarat analizcileri yeni fikirler ve öneriler bulmakta oldukça sınırlı kaldılar. Örtülü operasyonlar boyutunda kalkışılan iç savaşlar ve hukuksuzluklar, denetim yetersizliği hemen her dönemde dünyadaki genel istikrarsızlığın artmasında önemli bir parametre oldu. CIA'in; El Kaide ve IŞİD'in doğuşuna katkısı kadar, Ukrayna ve Gürcistan'daki örtülü faaliyetleri de son yıllarda Rusya'yı tekrar aske-rileşmesine yol açtı.

Tipik Bir CIA Analizcisi Nasıl Çalışır?

CIA çalışanından özellikle “düzenli yazma gerektiren kariyer merakı” aranır²⁵. Tipik bir CIA analizcisi günün büyük bölümünü odacığı içinde oturarak gelen gizlilik dereceli bilgileri monitöründen izlemekle geçirir. Bu bilgiler CIA Operasyonlar Başkanlığı, haberleşme kayıtları, diplomatik raporlar, askeri ataşe raporları, uydu görüntüleri ve daha az oranda seçilmiş medya raporları olarak gelir²⁶. Gelen bilgileri gün boyu izleyen, kendisi için bilgi arayan analizci, aslında devam eden istihbarat raporu çalışması ya da uzun dönemli bir projeyi geliştirme gayreti içindedir. Analizci bilgiyi önce entegre etmek, sonra değerlendirmek ister. Değerlendirilen bilgi uyumlu şekilde bir kapsama sokulur ve bitmiş

²⁴Henry E. Mattox (Edt.), *Legacy of Ashes: The History of the CIA*, Doubleday, (New York, 2007).

²⁵CIA Website, “Political Analyst”, www.cia.gov/careers/opportunities/analytical/political-analyst-html

²⁶Richard R. Russell, *Sharpening Strategic Intelligence: Why the CIA Gets It Wrong and What Needs to be Done to Get it Right*, Cambridge University Press, (New York, 2007), 146-147.

istihbarat ülke için yansımaları hakkında değerlendirme ve hükümleri içermektedir²⁷. Gene de yarım yüzyıldır istihbarat analizinde gerçek bilişsel sürecin, istihbarat analizinin pratikte nasıl yapılacağı iyi anlaşılamamıştır. Tarihsel olarak, istihbarat analizi belirli standart ve niteliklere yapılan bir profesyonel iş olmaktan ziyade geçmiş pratiği ile yapılan bir bilgi değişimi olarak görüldü.

Sinema filmlerinde görülenin aksine terörist ağlara sızılması ya da daha teknik özelliklerin kullanılması istisnai durumlardır²⁸. Bilginin ana kaynağı olan tüm istihbarat toplumu tarafından kullanılan Bilgi Temin ve Depolama Sistemi, kablolu bir sistem olarak bütün kaynaklardan gelen (NSA, NGA vb.) bilgiyi yayar ve arama motoru ile analizcinin bilgiyi ayırma, önceliklendirme ve organize etmesine yardım eder. CIA analizcisi ayrıca internet ve istihbarat toplumunun dünya genelindeki gizlilik dereceli intraneti olan ve web sistemi ile çalışan “Intelink” kullanabilir. Bunların dışında “Intellipedia”, Wikipedia gibi belirli özel konularda bilgi sağlar. “A-Space”, sosyal ağ kabiliyeti ile ilave bir forumdur. Ayrıca “Açık Kaynak Merkezi” kendi kaynaklarından derlediği pek çok bilgi ve değerlendirme sağlar. Analizci bu bilgileri istihbarat toplumu (NSA, DIA vb.) içindeki ilişkileri ile temas ederek geliştirir.

Tecrübeli analizci belgeye konmamış bilgiler için kendi gayriresmî ağını kullanır. Medya ve kongre ile temas yasaktır ancak CIA temsilcisi huzurunda ve resmî izin ile olabilir. Analizci ve toplayıcılar arasında gayriresmî temas

²⁷CIA Website: Factbook on Intelligence.
www.cia.gov/cia/publications/facttell/.

²⁸Bruce D. Berkowitz, *The DI and 'IT': Failing to Keep Up With the Information Revolution*, Studies in Intelligence, Vol.47, No.1, (2003), 69.

çok yavaş olabilir. Analizci için en önemli kaynak gayriresmî hattır yani eksik bilgileri bilen ya da bileni bilen kişiyi tanıyıp olmalıdır. Etkin analizci ancak bu gayri resmi hat ile ilerler²⁹. Gayriresmî ilişkiler çok fazla bilgi değiştiğinde ya da güvenlik nedeni ile telefon numaraları verilmediğinde zorlaşır. Diğer yandan kablolu hatlardan o kadar çok bilgi gelmektedir ki analizci bütün gün sadece bunları okusa yetmeyebilir. Hâlbuki ondan beklenen bulmacayı çözecek bilgiyi yakalamak ve değeri olan bir analiz sağlamaktır³⁰. Bilginin bu kadar çok olduğu durumlarda analizciler için daha dar çalışma alanları verilmesi doğru olur.

CIA'de Cari İstihbaratın Öne Çıkışı: Analizcilerin Azalması

Soğuk Savaş'ın büyük bölümünde analizcilerin işi uzun raporlar yazmaktı. Artık istihbarat ürünleri oldukça spesifik ve taktik amaçlıdır, çünkü anlayış taktik olmuştur. İstihbarat günlük işlere öyle dalmıştır ki stratejik bakışını kaybetmiştir. Stratejik istihbaratın öneminin azalmasının nedenlerinden birisi terörle mücadelenin öncelikli görev olması ve bu nedenle taktik istihbaratın öne çıkması idi. Öte yandan, son yirmi otuz yıldır istihbarat analizi ulusal güvenlikten ziyade kolluk görevleri ve iş dünyası için daha önemli oldu. George Tenet'in CIA Direktörü olduğu 1997-2004 yılları arasında Afganistan hakkında istihbarat en çok Humint yolu ile geldi. Bu da yapılan görüşmeler ve sorgulamalar yolu ile edinildi. Bu tür istihbarat ise genellikle spekülasyona açık ve ikinci el dedikodular hatta yalanlarla bezenmiştir. Bu

²⁹Berkowitz, ibid, (2003), 69.

³⁰Mark V. Kauppi, *Counterterrorism Analysis 101*, Defence Intelligence Journal, Vol.11, No.1, (Winter 2002), 46.

istihbaratı kullanacak analizci ise bunları ayıklamak zorunda idi. CIA eski analizcisi ve Başkan'ın danışmalarından Bruce Riedel bunu şöyle açıklamaktadır³¹: “Analiz içinden çıkılmaz bir yapboz bulmaca gibidir. Belki bulmacanın iki yüz parçası var ama siz beş yüz ya da bin mi diye düşünüyorsunuz. Ama iki yüz parçanın yarısı bile elinizde yok ve olanlar da yanlış bulmacaya gelmiştir. Ve her saat birileri size on yeni parça daha veriyor ve gene onların dokuzu bu bulmacaya ait değil.”

11 Eylül 2001'den sonra Başkan Bush'un yaptığı ilk ve en ciddi hatta istihbarat analizcilerinin sayısının azaltılması oldu³². Bush ve Cheney, gelen raporlardan CIA'nin yeterliliği konusunda şüpheye düşmüşlerdi. Gelen raporlar analiz edilip, süzölmüyordu. Buna rağmen hatalar zinciri devam etti ve gelen raporlardan Saddam Hüseyin'in kitle imha silahı peşinde olduğu ve El Kaide ile bağları olduğu kanaatine sahip oldular. Bush, çöpten kendine göre altın istihbarat çıkarmıştı. 11 Eylül 2001 sonrası işe alınan ve tecrübeleri ancak on yıla ulaşan analizciler, Amerikan istihbarat toplumunun yaklaşık yarısını teşkil etmektedir³³. 2007 yılında CIA'de dört yıldan az tecrübesi olan her on analizciye karşılık, on yıldan fazla tecrübesi olan bir analizci vardı³⁴. Kritik analizler için gerekli olan analizcinin pratik ve uzmanlık ihtiyacı da çoğu kez bir kenara bırakıldı. CIA yöneticileri analizcile-

³¹Max Fisher, *The Dangerous Science of Intelligence Analysis*, The Atlantic, (Jul 27 2010).

³²Jane Mayer, *The Dark Side, The Inside Story of How the War on Terror Turned Into a War on American Ideals*, Scribe Publications, (2008), 29.

³³David Bjerklie and Coco Masters, *How the CIA can be Fixed*, Time, (22 May 2006).

³⁴Mark Mazzetti, *CIA Choice Says He's Independent of the Pentagon*, New York Times, 19 May 2006.

rin işinin bilgisayar başında oturarak haftada en az bir kere kablo trafiğinden gelen bilgi ve raporları okumak olduğunu düşünüyordu.

Sonuç; Olaylara Öncü İstihbarat

2000'li yılların başında CIA: işkenceler, kendi halkını izleme, suikastlar gibi suçlamalara maruz kaldı. Buna CIA'in alıkoyma, tutuklama ve sorgulama programı eklendi. 2007-2009 yılları arasında CIA'in öncelikli işleri: terörle mücadele, kitle imha silahlarının yayılmasını önleme ve dünyanın geri kalanı idi. İkinci konudaki işlerin %80'i İran'a odaklanmıştı³⁵. CIA, uzun zamandır düşük performans ile çalışıyor, çalışanlarının moralinin bozuk olması bunun göstergelerinden biri. CIA elemanları iş yeri hassasiyetlerinden korkar, yüksek korunma ister. CIA Direktörlerinin başı şimdilerde özel sözleşmecî şirketler, dış operasyonlar ve teşkilat sızıntıları ile derttedir. CIA Analitik Daire çalışanlarının %35'inin işi operasyonları desteklemek iken, %10'u ülke dışında kullanılmaktadır. Kısaca artık analizciler rapor yazmıyor, olaylara öncülük ediyor. Ulusal İstihbarat Direktörlüğü dâhilinde iki bin altı yüz analist çalışmakta, bunlar elli altı istasyon hâlinde sahada yer almaktadır. ABD istihbarat teşkilatları gittikçe uzman merkezli hâle gelmektedir³⁶. Bu uzmanlık içinde akademik hayattan elde edilen bilgiler, özellikle diğer ülkelerde kariyer peşinde koşan akademisyenlerin çalışmaları önemli bir yer tutuyor. Bunlara 'iş birlikçi istihbarat' deniyor ve başka bir bölümde ele almamız gerekiyor.

³⁵Michael V. Hayden, *Playing to the Edge American Intelligence in the Age of Terror*, Penguin Press, (New York, 2016), 290.

³⁶Matthew Frankel, *A Response to Ken Lieberthal's Report on the Intelligence Community*, The Brookings Institution, (October 19, 2009).

ALTERNATİF ANALİZ

*Sizi bekleyen asıl tehlike: göremediğiniz,
bilmediğimiz, anlayamadığınızdır...*

Bu bölümde, alanla ilgili literatüre yeni bir kavram eklemek gayretindeyiz: ‘bilinmeyen bilinmeyenler’. Bu makaleyi tetikleyen ise geçenlerde NATO’nun yeni çalışmalarını incelerken dikkatimi çeken bir şey oldu. NATO dünyayı anlayamıyor, operasyon sahasında kendini nelerin beklediğini yani harekât ortamını ön göremiyor ve bunun çaresini bulmak için yeni bir analiz yöntemini test ediyor: Alternatif Analiz (AltA). AltA, sadece karar verme sürecine daha fazla katkıyı değil, çoklu bakış açılarını yakalayarak, operasyonel resmin daha iyi anlaşılmasını da hedefliyor. Kanımca, bu da çözüm değil çünkü sorun artık bulmacanın daha çok parçasını bir araya getirmek değil, Sorun, ‘bilinmeyen bilinmeyenleri’ yani aklımızdan geçmeyen, varlığından haberdar olmadığımız bilinmeyenleri yakalamakla ilgili.

Geçmişte analiz, gerçeğin bir versiyonunu yakalamaya çalışır, bulmacanın yerine oturan parçalarından yani mevcut bilgi ve veriler ile tahminlere dayanırdı. Her zaman bilinmeyenler çoğunlukta olduğundan; siz, işe yaradığı tam belli olmayan bilgilerden bir tahmini gerçek daha doğrusu bir hikâye yazardınız. Örneğin Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği’nin Avrupa’ya saldıracağı hikâyesi, her iki tarafın da işine yarayan, en çok sevilen analiz idi. Ama içinde yaşanan yani güvenlik sorunlarının hem genişlediği hem de

derinleştigi dünyada bilinmeyenler öyle çok genişledi ki komplo teorileri popüler oldu. Özetle analizcinin asıl sorunu; bilinmeyen bilinmeyenler yani bulmacanın hiç göremediğimiz bölümleri. Bu bölümde, istihbarat analizcisi ile soh-bete devam edeceğiz ama önce analiz ve analizcinin işi ile ilgili sizlere özet bir bilgi verelim.

Analiz ve Analizci

İstihbarat analizcisinin bilgi yığını içinde doğru resmi oluşturması yaratıcılık ister. Dört analitik kural, düşün-meye yardım eder³⁷. İlk kural: “Bütün, parçaların toplamıdır” der. Önce parçalara ayrı ayrı bakmalı ve ilişkili olanları birbirine eklemelidir. İkinci kurala göre: ‘Davranışları tekrar eder ve gelecekteki davranış muhtemelen geçmişe benzer olacaktır.’ Bu yüzden, geçmişteki trendler ile gelecek arasında ilişki kurulmalıdır. Üçüncü kural: ‘Eylemler ve sonuçları arasında açık ve tanımlanabilir neden-sonuç ilişkisi vardır.’ Analizci, ilk sonuçlara götürecek basit neden zincirleri aramalı ve bulmalıdır. Son kural ise “Girdi ve çıktı arasında orantılılık olduğunu” söyler. Küçük eylem küçük sonuç veya etkilere yol açar, büyüğü ise büyük olanlara. Bu da analizcinin önemli olanları ayırt etmesine yardım eder. En büyük zorluk birinci kuralda yaşanır çünkü makro davranışları belirlemek, bağlantı kurmak için önemlidir. Yaratıcılığın temel sırrı “farklı düşünmek” ancak bu mistik ya da artist tipi düşünmek değildir. Daha çok yeni dünya koşullarına uygun ol-guları dikkatlice bulup, değerlendiren, hayati ve temel bir yetenektir. Analizcinin en büyük zorluklarından birisi trendleri oluşturma zorluğudur. Çünkü çağımızın pek çok önemli

³⁷ Josh Kerbel, *The U.S. Intelligence Community's Creativity Challenge*, Defense Intelligence Agency, (October 13, 2014).

alanı on-on beş senelik bir gelişme alanına yani geçmişe sahiptir. Pek çok alan ise henüz keşfedilmemiştir. İstihbarat eski alanlarda daha iyi çalışır. Analizcinin işini başarı ile yapabilmesi için; belirli analitik vasıtaları kullanması, rakip ve çevre hakkında anlayışı geliştirecek tanımlama, açıklama, değerlendirme ve öngörü yeteneklerine sahip olması gerekir³⁸. Bu da profesyonellik gerektirir yani işini iyi bilmelidir.

İstihbarat, bilim gibi hipotezlerle çalışır ve doğasınca yanılma payı çoktur. Hangi metodu kullanırsanız kullanın hatalardan kaçınmak zordur. Alanla ilgili bilim insanlarından Loch Johnson'a göre analiz, karmaşık bir iştir. Genellikle belirsizlik, şüphe, tartışma ve yarım cevaplar ile yürütülen bir sürecin sonunda eksik bilgiler ve sıcak tartışmalar ile şekillenir³⁹. Analizci genellikle aşağıdaki on iki mantık hatasından bir ya da birkaçını yapabilir:

- Rakibin kendisi gibi düşündüğünü sanmak,
- (Bilmediği şeyler hakkında) Yanlış veya hatalı varsayımlar,
- Daha uzman gözüken kişinin doğru düşündüğünü farz etmek,
- Hatalı etki-sonuç ilişkisi kurmak,
- Gerçekler ve kanıtlardan ziyade ön yargılara, duygulara ve özel çıkarılara göre değerlendirmek (ad hominem),
- Faraziye ile sonucu aynı düşünme hatası,

³⁸Stephen Marrin, *Improving Intelligence Analysis, Bridging the Gap Between Scholarship and Practice*, Routledge, (New York, 2011). ibid, (2011), 1.

³⁹Loch K. Johnson, *Analysis for a New Age*, Intelligence and National Security 11, No.4 (October 1996), 661.

- Aşırı basitleştirme ile ciddi sonuçları kavrayamama,
- Küçük kanıtlarla genelleştirme yapma,
- Bir olayın takip eden diğer olayın nedeni olduğunu düşünmek,
- Pek çok seçenek olma ihtimali varken bunları bir ya da ikiyi indirerek diğerlerini dikkate almamak,
- Bir konudan çıkarılan sonucu, belirli bir benzerlikten dolayı diğer bir konuya da uygulamak,
- Önceki faraziyelerini bir kenara bırakıp düşüncelerinde ani değişiklikler yapmak.

İstihbarat analizcisinin mahareti birçok veri arasından doğru noktaları birleştirmek, anlamlı hâle getirmek yani istihbaratı üretmektir. Bunun için tümünden gelen, tümevarım, dışa çekimin dâhil olduğu bilimsel bir metot içinde hipotezlerini test edecektir. Analizci, gelen bilgi yığını içinden gerçekleri, hipotezleri ve teorisini çıkarabilmesi için sosyal bilimlerin metodolojilerine aşina olmalıdır. Ayrıca, ulusal güvenlik için önemli olan uluslararası davranış ve eğilimleri sezecek, belirli zaman diliminde artan veya eksilen değişimleri tanımlayacak bir kabiliyette olmalıdır⁴⁰. Analizci, genellikle üç aşamada işini yapmaya çalışır: Mümkün olduğu kadar okumak, problemle ilgili cevap bulmaya çalışmak ve mümkün olduğu kadar düzenli bir şekilde yazıya dökmek⁴¹.

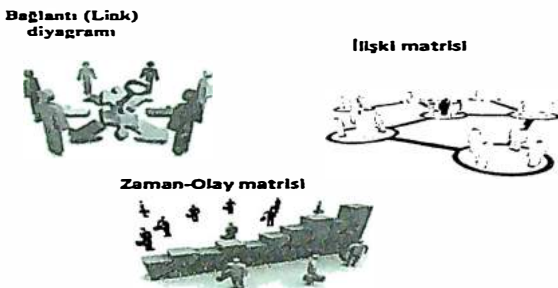
İstihbarat analizi her zaman gelişmiş ve yapılandırıl-

⁴⁰Mark V. Kauppi, *Counterterrorism Analysis 101*, Defence Intelligence Journal, Vol.11, No.1, (Winter 2002), 47.

⁴¹David Brooks, *The Elephantiasis of Reason*, The Atlantic Monthly 29, No.1 (Jan-Feb 2003), 34-35.

mış metotlar ile yapılmamaktadır. Kullanılan klasik analiz teknikleri arasında istihbarat kültürlerine göre değişkendir. Örneğin Çin istihbaratı: Mikro Ölçekleri Karşılaştırma Tekniği, Veri Daraltma Yöntemi, Ajan Çarpıştırması Yöntemi gibi teknikler kullanır⁴². Batılı servisler ise daha çok: Matris Bağlantı (Link) Analizi, Hipotezlerin Karşılaştırmalı Analizi, T Matrisi Analizi, Olasılık Ağacı, Fayda Ağacı ve Matrisi, Bilinenler-Bilinmeyenler-Varsayımlar, Akıl Yürütme Zinciri, Sebebe Ait Akış Diyagramı gibi pek çok teknik kullanır⁴³. Şekil 1’de bazı örnekler görülmektedir.

Şekil 1: Geleneksel Analiz Teknikleri

Analizcinin mahareti: Doğru noktalar arasında bağlantı kurmak, önemli bilgi/veriyi ayırt edebilmek, daha da önemlisi bilinmeyenleri tespit etmek ve bilinmeyen bilinmeyenleri öngörebilmektir. Bu ise anlama seviyesi ile ilgilidir. Anlama, sadece çok okumak değil tecrübe yolu ile de kişinin bilgi ve yetenek kazanmasıdır. Böylece, doğruluğu kanıtlanmış bilgi kapasitesi ile harekete geçme imkânı verir, dünya-

⁴²Çin istihbaratı için bakınız; Sait Yılmaz, *Çin İstihbaratı*, Sait Yılmaz (Edt.), İstihbarat Dünyası, Kripto Yayınları, (Ankara, 2014),

⁴³Bakınız; Sait Yılmaz, *Temel İstihbarat Toplama-Analiz-Operasyonlar*, Kripto Yayınları, (Ankara, 2018), Ek-II.

ya nasıl bakacağımızı söyler. İstihbarat, harekete geçmek için işlenmiş bilgi üretir. Bilgi, statik bir sürece sahip iken anlayış dinamik bir sürece sahiptir. Elde edilen bilgiler en sonunda bize avantaj sağlayacak ‘anlama’ya dönüşür ve anlamayı kullanarak düşünür, plan yapar, hızlı karar verir ve rakiplerimizden daha iyi oluruz. Anlayış ve istihbarat arasında güçlü bir ilişki vardır. Anlayışın veri ve bilgiden temel farkı idrak yeteneği olan birinin aklında oluşmasıdır. Anlama ise problemi çözmek için öngörü ve kanı kazandırır. Anlayış, karar vermemize ve durum içinde reaksiyon göstermemize yardım eder. Bilgi piramidinin en üstünde olan üst akıl (bilgelik) ise istihbaratın ihtiyaç duyduğu yaratıcılığa yardımcı olabilir⁴⁴. Bunun için de anlama seviyesinin yüksek olması kadar geniş bir alana yayılması gerekir. Bu anlamanın yaratılması çok disiplinli çalışmaları yani istihbaratçıların akademisyenler ve teknoloji uzmanları ile çalışmasını zorunlu kılmıştır. Amerikan istihbaratının son yıllarda kullandığı “iş birlikçi istihbarat” ve “sözsüz anlama” gibi kavramlar⁴⁵, anlama için dünya genelinde farklı kültürlerden beyinlerden istifade etmeyi öngörmektedir.

Alternatif Analiz

NATO’ya göre: Günümüzün dünyasının süratle değişen ve geçmişte benzeri olmayan siyasi, stratejik ve operasyonel ortamında; kurumlar daha iyi uygulanacak planlar, politikalar ve prosedürler geliştirmek zorundadır. Karar vericilerin bu ortam içinde geniş bir görüş açısı sağlaması ve bağımsız eleştirel düşünce ile yaklaşması gereklidir. Al-

⁴⁴Russell L. Ackoff, *From Data to Wisdom, Journal of Applied Systems Analysis*, Volume 16, 1989, 3-9.

⁴⁵Bakınız; Sait Yılmaz, *İşbirlikçi İstihbarat ve Küresel Kaplama*, *academia.eu.tr*, (19 Mayıs 2018).

ternatif Analiz (AltA), karar vericiler için bağımsız eleştirel düşünme ve alternatif perspektifler sağlayan ve bu yönde geniş bir uygulama alanı olan kabiliyet olarak düşünülmüştür. NATO tarafından geliştirilen bu kabiliyet, karar verme süreçlerine entegre edilerek farklı bir yöntemle anlama kabiliyeti sağlayacaktır. Genel olarak AltA'nın, yaratıcı çözümler ile riskleri azaltacağı ve fırsatları artıracığı beklenmektedir. AltA; daha doğru karar vermek için tasarlanmış bağımsız, eleştirel düşünce ve alternatif perspektif uygulanmasıdır. Buradaki "bağımsız" kelimesi düşünmemize etki eden diğerlerinin etkisi ve kontrolünden uzak olmak anlamındadır. Eleştirel düşünce ise bilginin konseptleştirilmesi, işlenmesi, analizi, sentezi ve değerlendirilmesinde entelektüel olarak disipline edilmiş süreçtir. Alternatif perspektif ise duruma, probleme veya gerçeğe farklı bir zihniyet, kültürel çerçeve veya değer değer ve inanç yapısı ile bakma sonucu ortaya çıkacaktır.

Tablo 1: AltA Teknikleri ve Uygulanması

AltA Teknikleri		Uygulama Örneği				Katılımı Sayısı			K: Kolay O: Orta Z: Zor
		Yaratıcı	Yaratıcı	Çözüm Çözüm	Değerlendirme	Tek	2-10	101	
Yaratıcı	Aklı Yaratma	X	X			X	X		K
	Konsept Haritası	X	X			X	X		K
	Brain Zenginleştirme	X	X			X	X		O
Yaratıcı	Brain Fırtınası	X	X	X		X	X		K
	Karşı Brain Fırtınası	X	X	X		X	X		O
	Yeni Brain Fırtınası	X	X			X	X	X	K
	Yıldırım Fırtınası	X	X	X	X	X	X	X	K
	Altı Şüpheli Soruşturma	X	X	X	X	X	X	X	O
Tutarlı	Yaratıcı Kombinasyonlar	X	X			X	X		Z
	SWOT	X	X			X	X	X	K
	PMI	X		X	X	X	X	X	K
	Baş Niche	X				X	X	X	K
	Tamamı Yaratıcılar	X		X	X	X	X		K
	Hiçbirin Kaliteli Olması			X	X	X	X		K
	Değerlendirme	X	X			X	X		O
	Yakın Rapor/Kelime Oyunu		X	X	X	X	X		O
	Alternatif Gözlemler	X		X	X	X	X		Z
	Soylamsal Ayrıntılar			X	X	X	X		K
Yaratıcı	A Tutarlı Tutarlı			X	X	X	X		O
	Önemli Önemli	X	X		X	X	X		O
	Ya Önemli	X	X			X	X		Z

Kaynak: NATO Alternative Analysis Handbook, Second

AltA daha iyi kararlar vermek için problemlere farklı bir yolla bakma kabiliyeti olarak hazırlandı. Amacı, yenilikçiliği ve yaratıcılığı geliştirmek, diğer yandan anlamayı genişletmektir. AltA tekniklerinin amacı ön yargılarla mücadele etmektir. Çünkü analizci değerlendirme yaparken önceki bilgileri ve inançlarının etkisinde bilinçli ya da bilinçsiz şekilde pek çok ön yargı çerçevesinde ilerler⁴⁶. AltA, mevcut süreçleri zenginleştiren analiz tekniklerinden oluşur. Ancak bu teknikler içlerinde sanayi, istihbarat ve akademik dünyadan en iyi pratiklere hâkim kişilerin oluşturduğu gruplar tarafından test edilir. NATO için yararlı olacağı düşünülen seçilmiş AltA teknikleri şu şekilde sınıflandırılmaktadır (Tablo 1):

-Yapısal teknikler (gerçekleri, problemleri ve fikirleri tanımlamak ve organize etmek için): düşünce haritası, konsept haritası ve kıymetli resimler.

-Yaratıcı teknikler (yeni düşünce ve tahayyülleri geliştirmek amacıyla): beyin fırtınası, karşı beyin fırtınası, yazılı beyin fırtınası, yıldızıyağmuru, altı şapkalı düşünme ve yaratıcı kombinasyonlar.

-Teşhis teknikleri (problem teşhisi veya alternatif perspektiflerin test edilmesi için): SWOT, PMI (artılar, eksiler, ilginç noktalar), beş niçin, temel varsayımlar, bilginin kalitesinin kontrolü, dışarıdan düşünme, vekil rakip/rol oyunu, alternatif gelecekler.

⁴⁶ NATO Alternative Analysis Handbook, Second Edition–December 2017.

-Meydan okuma teknikleri (zıt veya rakip düşüncelerin test edilmesi amacıyla): Şeytanın Avukatlığı, A Timi/B Timi Analizi, pre-mortem (ölüm öncesi) analizi, ya olursa analizi.

AltA uygulamasının hazırlık döneminde önce analizin amacı, beklenen ürün çeşidi, katılımcılar, muhtemel sorun sahaları ve uygulanacak sürece karar verilir. Daha sonra analizin yapılacağı oda hazırlanır, gündem belirlenir, kurallar ortaya konur. Alternatif analizi için daha hazırlık döneminde tartışmaların nasıl yönlendirileceği, ürünün nasıl ortaya çıkarılacağına belirlenmesi önemlidir. Analizci grubun bir araya gelmesi ile uygulama başlar; sorular sorulur, notlar (genellikle tahtaya yazarak) alınır, grubun enerjisini kaybetmemesine dikkat edilir. Her tekniğin uygulaması ve yönetimi farklıdır. Öte yandan katılımcıların farklı görüş ve kişiliklerinin idaresi önemlidir. Sonunda ortak görüşe oy birliği ya da bir gündem belirlenerek ulaşılır. Tam bir sonuçtan ziyade yüzde seksen civarında soruların cevaplanmış olması yeterli görülebilir. Nihai sonuç, başlangıçta tespit ettiğiniz soruların cevaplarını tartışırken farklı bakış açılarına sahip katılımcıların üzerinde anlaştığı konular veya yeni bir çalışma programı şeklinde ortaya çıkabilir. Ortaya çıkan ürün, bir eylem listesidir ve her eylem zamanlaması ile uygulama programının bir parçası olur. Analiz yöneticisi, nihayetinde her şeyin gözden geçirildiğine ve her konuda ne yapılacağına karar verildiğine emin olmalıdır.

Analiz için grup kurmak kolay iş değildir. AltA yöneticisi, beklenen çıktıya ve tartışma için ayrılan sürelere odaklanmalıdır. Her zaman istenen sonuçlara ulaşamayabilir ama sorunlu pek çok konunun tartışılması sağlanmış

olur. Katılımcıların nitelikleri kadar onlara sunduğunuz bilgiler hatta çok küçük bir bilgi kırıntısı dahi sonuca etki edebilir. Bu kişilere rehberlik etmek, tartışmaları yönlendirirken bağımsız düşünmeyi teşvik etmek kadar nelerin sonuca etki edecek değerde olduğunu da belirlemek önemlidir. Bu yüzden, başkalarına söz vermeden önce her katılımcıdan istenen katkıyı almaya dikkat edilmelidir. Tartışma uzadıkça grubun enerjisi düşebileceğinden analiz programını doğal bir ritim içinde sürüklemek ve sonucu alacak şekilde programı düzenlemek gereklidir. Toplantı dâhilinde sürekli olarak süreç ve kapsam dengelenmeli, tarafsız bir tartışma ortamı sağlanmalı, bunu bozan davranışlar önlenmelidir. Bu ise sabırlı olmayı, ön yargılı olmamayı ve olumlu olmayı zorunlu kılar. Analiz programının her toplantısından elde edilen iyi sonuçları tespit ederken, işe yaramayanların diğer oturumları etkilemesinin önüne geçilmelidir.

Bilinmeyen Bilinmeyenler

İstihbarat analizinde ilk adım hangi bilginin analiz edileceğine karar vermektir⁴⁷. Dört çeşit bilgi söz konusudur: açık, gizli, sahte ve henüz sır olan bilgiler. Bütün bunlar bulmacanın birer parçasını oluşturur ama istihbarat bulmacaları, kareli bulmacalar gibi doğru cevabı bulduğumuzdan emin olduğumuz bir form değildir. Analiz; açık bilgilerin toplanması, gizli bilgilerin ortaya çıkarılması ve sahte veya yanlış bilgilerin tanımlanması ve ayıklanması ile istihbarat kullanıcılarına istenen bilginin sağlandığı, diğer yandan hâlâ cevaplanması gereken veya çözülememiş bilgilerin tespit edilerek resmi yetkililerin uyarıldığı bir süreçtir. Bir analizci

⁴⁷Yılmaz, a.g.e., (2018), 179

normal olarak üç tür kavram üzerine yoğunlaşır⁴⁸:

- Bilinebilir ve bilinenler (gerçekler),
- Bilinebilir ve bilinmeyenler (gizli, sırlar),
- Bilinmeyenler (gizem, kehanet).

Bu makale ile listeye yeni bir madde ekliyoruz:

- Bilinmeyen bilinmeyenler (hiç akla gelmeyenler).

Soğuk Savaş döneminde bilgilerin az olduğu bir dünya vardı ve istihbaratçının işi gizlileri bulmaktı. Bugün teknolojilerin getirdiği bilgi çokluğu sadece gizli olanı bulmayı değil, bütün kaynakları kullanarak dünyayı çok iyi anlamayı gerektiriyor⁴⁹. Yakın gelecekte Orta Doğu ya da Afganistan’da neler olacağı bugünün trendleri ortaya koyamayacağız “bilinmeyenler” kategorisine girer. Bizim bahsettiğimiz ise yeni bir kavram kategorisidir: “Bilinmeyen bilinmeyenler (BB)”dir.

Bilinmeyen bilmeyenler, henüz ne olduğundan bile haberimizin olmadığı, daha önce hiç görmediklerimiz, bil-mediklerimizdir. Örneğin 1950’lerde uzaya gitmeden önce insanoğlunu orada neyin beklediği BB idi. Nitekim BB kavramını ilk defa dile getiren uzay bilimcileri oldular. Çünkü uzay çalışmaları için geçmişte olduğu gibi bugün de hâlâ pek çok BB vardır. Yani ancak uzayın derinliklerine gittiğimizde farkına varmaya başlayacağımız yeni ortam ve tehditler. Başımıza geldiğinde “O neydi?” diyeceğimiz, şimdiden tedbir

⁴⁸Jack Davis, *Tensions in Analyst-Policymaker Relations: Opinions, Facts, and Evidence*, Kent Center Occasional Papers, Volume 2, Number 2, (January 2003).

⁴⁹Gregory Treverton, *Reshaping National Intelligence for an Age of Information*, RAND Corporation, (California, 2003), 13.

getiremeyeceğimiz bilinmeyen bilinmeyenler. BB'ler kehanet ya da gizem değil, ne olduğu ve nasıl ortaya çıkacağı henüz bilinmeyen bilinmedik durumlar ve tehditlerdir.

İstihbarat analizcisine dönersek aşağıdaki örnekler öncesinde hep birer BB idi:

-M.S.374'te Hunların Avrupa'ya başlattığı saldırılar,

-1492'de Amerika kıtasının bulunması ve 16. yüzyıla kadar dünyanın düz olduğunun sanılması,

-19. yüzyılda elektriğin icadı ve sosyal hayatı değiştirmesi,

-Petrolün bulunması ile motorlu taşıt yapımının mümkün olması,

-II. Dünya Savaşı döneminde nükleer silahların geliştirilmesi,

-1989'da internet ve klonlamanın ortaya çıkışı,

-2003'te Amerikan askerlerini "Irak El Kaidesi"nin beklediği,

-2014'te Suriye ve Irak'ta IŞİD'in ortaya çıkışı.

Sizi bekleyen asıl tehlike; göremediğiniz, bilmediğiniz, anlayamadığınızdır. İşte bu, bilinmeyen bilinmeyendir. Örneğin Orta doğu'da IŞİD'in yerini neyin alacağı, yeni aktörlerin kimler olacağı, İran parçalanırsa yerine kimlerin dolacağı da birer BB'dir. Gelecekte petrol yerine geçecek yeni bir enerji kaynağının bulunması, yeni bir dünya bulunması, toptan bir yok olmaya neden olacak bir salgın hastalık ya da felaketin yaşanması da birer BB'dir.

İşte bütün bu örnekler; sadece ulusal istihbarat servislerini değil, başta NATO gibi güvenlik örgütleri olmak üzere uluslararası teşkilatları da BB'ler konusunda özel çalışmalar yapmaya zorluyor. NATO, Afganistan'da olduğu gibi göremediği, anlayamadığı, bilmediği bir düşmanla savaşarak kazanma şansı olmadığını biliyor. NATO, dünyayı Alta ile anlamaya çalışıyor ama bu BB'leri yakalamak için çözüm değil.

İstihbarat servisleri son yıllarda veri analizindeki gelişmeler ile anlama seviyesini artırmaya çalışıyor. Ancak, veri tabanında o kadar fazla veri var ki herhangi bir analizcinin hepsini değerlendirmesi imkânsızdır. Bunu denese bile çok bilgi olduğu için verinin içinde ne olduğunu gösterecek tutarlı bir resim ortaya çıkarmaları fazlasıyla zor. Öte yandan uygulanan veri madenciliği teknolojileri bazı sorunlarla doludur. İstihbarat analizcisi kendisini sonuca götürecek bir yol arar ama veri madenciliği ona genellikle bir kara kutu bırakır⁵⁰. Makinenin sağladıkları ilişki ağları, istatistik model gibi bilgiler izlenmeyi sağlayan bir sonuç vermez. Güçlü bir istatistiksel model ortaya çıkması için veri madenciliği programının büyük bir bilgi bankasına ihtiyacı vardır. Çünkü istihbaratı üretmek için sonucun arkasındaki kaynak ve gereke önemlidir. Teknolojinin ürettiği veri madenciliği size sadece bir hesap izlemesi verir belki bu teknoloji zamanla (örneğin yapay zekâ uygulamaları ile) daha yararlı bir hâle getirilebilir.

⁵⁰Laura K. Bate, *Can American Intelligence Leverage the Data-Mining Revolution?* National Interest, (May 21, 2014).

İstihbarat analizcisi için diğer bir sorun alanı dezenformasyondur. Analizci, hatalı değerlendirmeye yol açabilecek sahte bilginin tespitini yapabilmelidir. Her gün uluslararası işlerle meşgul biri, bir problemi çözecekse elinde belirli miktarda gerçek veri olmalıdır. Böylece bilgi toplayarak yığın yapmaktansa ihtiyaç duyduğumuz gerçekler için bir süzgeç bulmuş oluruz⁵¹. Veriler oradadır ve bir düzen içine girmesi için algılanmalı ve anlamlı bir şekilde açıklanmalıdır⁵². Büyük bir bilgi yığını içinde bağlantılar ve uyumluluklar görmek, büyük bir saman yığını içinde iğne aramak zorundasınızdır ve bunun için hazır bir mekanizma da yoktur. Hele küresel terör ortamında samanlar birden iğneye dönüşüyorsa durum çok çetrefillidir. Aynı problemler bulmaca çözme veya mozaik yöntemlerini de kullanırken de geçerlidir. Örneğin ortada otuz üç bin tane veri/kanıt olduğu halde, Amerikan istihbaratı 11 Eylül saldırılarının olacağı BB'sini göremedi.

Sonuç

İstihbarat analizcilerinin işi hep elde edilen bilgi, haber, data, olgu vb. verileri toplayıp, sınıflandırıp, işleyip, analiz edip, anlamlı sonuçlara ulaşmak oldu. Analizcinin işi dev bir bulmacayı çözmek, sonunda bütün ilgili gerçeklerin içinde açıklanabileceği bir resim anlatmaktır⁵³ ama çağımızın asıl meselesi BB'leri bulmaktır. Analizci resme baktığı zaman sadece bir manzara görür ama anlama kabiliyeti yük-

⁵¹Roger Hillsman Jr., *Intelligence and Policy-Making in Foreign Affairs*, World Politics, No.3, (April 1953), 13.

⁵²Jeffrey R.Cooper, *Curing Analytic Pathologies: Pathways to Improved Intelligence Analysis*, Center for the Study of Intelligence Monograp., CIA, (December 2005), 26.

⁵³Hillsman Jr., ibid, (April 1953), 3.

sek olan analizci resimde saklı olan asıl tehlikeyi yani kaplanı fark eder. İşte bu BB'dir. Analizi derinleştirmek için diğer bir yöntem analiz türünü değiştirmek; veri (kanıt) bağımlı analiz yerine kavram (hipotéz) bağımlı analizleri tercih etmek olabilir. Nitekim bazı istihbarat teşkilleri artık kaynağa dayalı çalışmaktan vazgeçiyor. CIA'in denemeye başladığı çözüm ise kaynak ve analizciyi bir araya getirmek oldu. Bunu önce terörle savaşta denediler şimdi diğer alanlara da yayıyorlar. Diğer yandan yenilenmiş bir analiz süreci ile analizciler ve kullanıcıları arasındaki iletişimin daha etkili hâle getirilmesine çalışılıyor. Bütün bunlar, daha çok operasyonel amaçlı yani 'istihbarata dayalı operasyon' mottosunun gerekleri olarak düşünülüyor yani BB'yi bulmaktan daha da uzaklaşıyor. Bu yüzden, mikro konulara odaklanıyor; dünyayı anlayamıyor, göremedikleri, anlayamadıkları bir ortamda çalışıyorlar. Anlamak için yanlış yöntemler seçiyorlar; samanlıkta kaybolan iğneyi, dışarıda arıyorlar. BB'yi bulmak ayrı bir uzmanlık işi olmalı, daha basit teknikler kullanılmalıdır. Zaten zorluk, basit olanı bulmaktır. Bunun için de düşüncelerimiz var. Merak etmeye devam edin.

ESPIYONAJ (CASUSLUK) İŞLERİ

*Oyun o kadar büyük ki,
bir kişi bir seferde ancak,
küçük bir parçasını görebilir.
(Rudyard Kipling)*

Bazen fiziki alana sızılmadığı için dışarıdan bir ortak duvar delinerek dinleme cihazı (böcek) monte edilir. Duvarı delmek çok hüner isteyen bir iştir, iki önemli riski vardır: gürültü ve istenmeyen kırmalar. Birden fazla böcek yerleştirileceği için duvar delme zaman alıcı olabilir. Bazen 8-20 santimetreye kadar duvarı delmeniz gerekebilir ancak duvarın kalınlığından emin olmalısınız. Siz otelde komşu odanın duvarına delme işini yaparken, yabancı diplomat odanızda çok gürültü yaptığınız için şikâyetle gelebilir. Yapmanız gereken duvarınıza resim astığınız sahnesini oynamaktır. Bazen kırdığınız duvarın tamiri için zaman yoktur ve bunu operasyon şefinize söyleyerek çare bulmasını beklersiniz. Duvar kalınlığını ölçmek için ışın kullanan aletler geliştirilmiştir. Duvar delmek (plaster veya patlayıcı gibi) ve döküntüleri saklamak için de çeşitli teknikler vardır. Duvarı eski hâline getirmek, aynı şekilde boyamak da bir hünerdir. Hızla kuru-yan, kokusuz boyalar kullanmalısınız.

Bu seferki görev, gizli bilgileri çalmak olsun. Bu tür bilgilerin saklandığı yerler genellikle fiziken iyi korunmakta ve pek çok emniyet tedbiri (güvenli kapılar, şifreli dolaplar,

alarm sistemleri) ile desteklenmektedir. Bu yüzden, anahtarın kopyasını yapmaktan, duvar kırmaya kadar pek çok teknik ile odaya girilmeye çalışılır. Eskiden mektupların açıldığı belli olmasın diye zarf buhara tutulurdu ve aynı anda yüzlerce mektubu açacak portatif buhar aletleri geliştirilmişti. Seçilmiş mektupların fotoğrafı çekilir ve ertesi gün analize gitmesi için havaalanından uçağa verilir. Operasyon esnasında bir yakalanma olayı meydana gelirse yakalanan kişi hırsız olduğunu söylerdi. Bazı espionaj operasyonları aylarca sürerdi. Espionaj, casusluk ve gizli bilgi toplama operasyonlarının genel adıdır. Gerçek bir casusluk teşkilatının en önde gelen görevi, espionajdır. Bu da ajanlar angaje edip, onların sevk ve idaresini yürütmeyi gerektirir. Bu yaratıcılık meselesidir ve her ülkenin kendi istihbarat kültürü vardır. Bu bölümde, espionajın dünü ve bugününü ele alacağız.

Espionajın Evrimi

Avrupa’da bugünün modern anlayışına benzer casus ve istihbarat operasyonları ilk defa Rönesans İtalya’sının etkili devletleri olan Venedik Cumhuriyeti ve Vatikan’da başlamıştı. Venedik daha çok ticari ajanlar, Vatikan ise dini ajanlar ile küresel bir ağ kurmuştu. İspanya, İngiltere, Fransa ve çok sonra Rusya gibi büyük ve merkezi monarşilerin ortaya çıkışı ile espionaj haritası dolmaya başladı. Buna 19. yüzyılda birliğini sağlayan Almanya ve İtalya eklendi. Buna rağmen, 1848’de milliyetçi devrim rüzgârı geldiğinde, iktidardaki herkes uykudaydı. Çok sıkı bir iç istihbaratı olan Avusturya’nın Metternich’i bile bu dalgayı göremiyordu. Mart 1848’de isyancılar Prusya’nın monarkı Frederick William’ın Berlin’den kaçmasını neden oldular. Metternich ise Viyana’dan Londra’ya kaçtı. İngilizlere göre devrim sadece

yabancıların işi idi. Kimse 1789'dan gerekli istihbarat dersini almamıştı.

İkinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde ABD'de casusluk, hayati bir ihtiyaç olarak kabul edilmekle beraber daha çok savaş zamanı işi olarak görülüyordu. İkinci Dünya Savaşı esnasında CIA'in öncüsü Stratejik Hizmetler Teşkilatı (OSS⁵⁴) içinde geniş bir kriptografi faaliyeti yürütülüyordu. Kriptografi bölümünü kuran Savaş Bakanı Henry L. Stimson, 1929'da aynı bölümü kapatırken '*Centilmenler birbirinin postasını okumaz!*' demişti. İkinci Dünya Savaşı bittiğinde de bu çelişki CIA'in kurulması aşamasında yaşandı. Ancak ortada gizliliği silah olarak kullanan bir düşman vardı: Sovyetler Birliği. CIA'in ajanları diğerlerinden farklı olarak teknolojiyi kullanacaktı. ABD, ilk defa böyle bir istihbarat rolü edinirken örnek alınacak hiçbir ülke istihbaratı yoktu. Uydular ve diğer teknik vasıtalar aldatmak için değil örtüyü kaldırmak yani öğrenmek içindi.

Uydular gizliliği kaldıracaktı ve üstelik ajanlar gibi ihanet etme özellikleri yoktu. Diğer tarafta casuslar kamera ve mikrofon ile dolaşacak, her şeyi kaydedecekti. Ama uydular gizli yazışmaları okuyamaz, yastığın içine saklanan dinleme aletleri soru soramazdı. Yani teknoloji ile de her şeyi göremez, duyamazdınız. Kaydedilen doğru olsa bile akıllı değildi yani açıklaması yoktu, kaydedilmeyenler ise kayıp demekti. Bunları açıklayacak analizciler ise yanılabilir ya da uygulanan süreçler içinde kurumlar farklı sonuçlara odaklanabilirlerdi. Analizci, karşıdakilerin zihniyetini bilmedikçe kendi kültürü içinde bir açıklama getirecekti. Aysbergin ancak görünen yüzünü yorumlayarak, ülkeniz için felakete yol

⁵⁴OSS: Organization of Strategic Services.

açacak bir istihbarat üretebilirsiniz. Nitekim 1941 yılında Almanlar, Kızıl Ordu'nun çok kısa zamanda yeni tümenler ile devasa büyüdüğünü görememişlerdi. Amerikan istihbaratı, 11 Eylül 2011 terör saldırısının olacağına dair otuz üç bin kanıt olmasına rağmen bu sonuca ulaşamamıştı.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte istihbarat ortamı da değişti. Artık eski dostlar birbiri aleyhinde endüstriyel espionaj yapmaya başlamıştı⁵⁵. Bu espionaj türü ABD'ye yılda yüz milyar dolara mal oluyordu. Üstelik bu espionaj 'açık-gizli' bilgi topluyordu. CIA için en büyük rakipler Japonya, Fransız istihbaratı DGSE ve ardından daha mütevazı bir şekilde Alman BND idi. Ardından Çin'in ekonomik espionajı Batı istihbaratı için hem Amerika hem Avrupa'da ana endişe konusu oldu. 2001 yılında ağırlık terörle mücadelede istihbarata dönse de ekonomik istihbarat sürekli genişleyen bir endüstri olmaya devam etti. Bugün istihbarat çok daha önemli bir dönüm aşamasında; gittikçe daha askeri hâle geliyor, özelleşiyor ve kendine yeni yeni alanlar bulurken istihbarat, istihbaratçıların işi olmaktan çıkıyor.

Gizli Dinlemeler

Soğuk Savaş döneminin gerçek savaşının ön cephesinde bulunan gizli dinleme memurları dünya genelinde sürekli hareket halinde bulunuyordu. Bunlar çeşitli ülkelerdeki evlere, elçilik binalarına ya da resmî devlet dairelerine sızarak dinleme yapıyorlardı. Kendilerine iş adamı, askeri personel ya da macera arayan gezginci gibi maskeler vermişlerdi. Bu teknisyenler binaların bodrum katından girer, telefonlara dinleme cihazlarını yerleştirir, kablo hatları çeker, duvarı gizlice delerek dinleme aleti yerleştirir, tüm geceyi tavan

⁵⁵James Sherr, *Cultures of Spyng*, (December 1, 1994).

arasında geçirirdi. Bunun dışındaki zamanlarını diplomatik tesislerde, ucuz otellerde ve yollarda geçirirlerdi. Bir yılda ancak yüz elli gün evlerinde olur ve havada yüz elli bin kilometre yol kat ederlerdi. Bazen büyük bir binada birkaç kişi çalışmaları gerektiğinde yiyecek ve su sorunu olur. Dinleme sisteminiz fark edilmişse size kasten yanlış bilgi dinletiliyor olabilir. Bataryanız bitebilir ya da başka bir yöntem size karşı kullanılabilir.

Dinleme cihazları mobilyaların içinde, kitapların arasında, tıraş kremi içinde hatta kepinizin içinde bile olabilir. Dinleme cihazı (böcek) üretmek yaratıcılık ister; yemek masasındaki karabiber kutusu, araba süsü ya da çalışma masasındaki lamba olabilir. Bunlar size satıcı tarafından muhtemelen çok uygun fiyata teklif edilmiştir. Örneğin küçük bir çocuğun hediye ettiği ve yakaya takılan hatıra eşya sayesinde, Sovyetler yıllarca CIA’i dinlediler. İngilizler, şemsiyenin içine dinleme aleti yerleştirirdi. Dinlemeciler genellikle dört tip teyp kullanırlardı: boru şeklinde olan, çift taraflı, elektrikli ve bakır kaplı teypler. Daktilolar genellikle böcek yerleştirme için uygun araçlar olduğundan raporların el ile yazılması istenirdi.

Gizli Dinlemelerin Geçmişi

1947 yılında transistörün bulunması gizli dinlemeler için ilk bilimsel devrim idi. 1960’lara kadar böcek yerleştirme tekniği ‘mikrofon ve tel hat’ kurmak demektir. Bir diplomat evinde yokken duvarını delmek, çok gürültülü bir işti ve bu işi gizlemesi zordu. Bu yüzden, özel delme aletleri geliştirildi. İlk telsiz alıcının 1950’lerde üretilmesi ile mikrofon-kablo sistemi terk edildi. Dinleme cihazı, bataryası ile birlikte ayakkabı kutusu büyüklüğünde idi ve gizlenmesi zordu. 1960’larda transistörlü telsizlere geçinceye kadar bu sorunlar

devam etti. Dinleme cihazı sigara paketi boyutuna küçültüldü. Ancak, bataryaların hem ebadının küçültülmesi hem de ömrünün uzatılması zaman aldı. Batarya, alıcı, mikrofon ve kaydedicinin çalışması fiziki şartlara göre değişiyordu. Örneğin batarya aniden boşalıyordu. Monte etmekte sorundu ve yaratıcılık istiyordu. Yerleştirme zamanını kısaltmak için dinleme cihazı portatif hâle getirildi. Ama gene de saç teli genişliğinde iki telin duvardaki yarığa montesi gerekiyordu.

1960’larda Amerikalı diplomatlar pek çok ülkede şüpheli hâle gelince binalara girmek de sorunlu hâle geldi. Sovyet diplomatlarının kaldığı otellerde civar odalara yerleşerek dinlemeler yapılmaya çalışıldı. Kazımalar, çöküntüler, döküntüler, delikler, kokular, kırılmalar, bıçkı tozları, boya rengi farklılıkları, ıslak cila, mobilya düzeninin değişmesi, kapı açıklıkları, halıdaki ayak izleri ya da unutulmuş aletler gibi emareler dinleme operasyonunu ele verebilirdi. İşler yarı yarıya başarılı idi. 1970’lerde dinleme teknisyenleri sahada, bilim adamları ise laboratuvarı idi. Uzak mesafelerden uzun süre yayın yapan, minyatür vericiler henüz hayaldi ve olanların gizlenmesi hâlâ teknisyenin yaratıcılığına kalmıştı. Saatler ve sigara çakmakları gizleme için en uygun yerler olarak görülüyordu. Otelinizdeki hizmetçiler bir hediyeye bırakarak ya da masa lambanızı değiştirerek aletleri getirmiş ya da değiştirmiş olabilirdi.

Aletin üretilmesi ve gizlemenin nasıl yapılacağı laboratuvarı çalışanların yaratıcılığına bağlı idi. Sistem git tikçe küçülüyordu; mikrofon, aktarıcı, alıcı düğmesi, bataryalar ve antenin tamamı 15 cm² büyüklüğüne inmişti. Aktarıcı modelleri 1960’ların ortasından itibaren tespit edilmeyi önlemek için sinyal maskeleyen sistemleri kullanmaya başlamıştı. Rus dinleme sistemlerinde aktarıcılar iki ayrı yayın

yapıyordu: İlkinde beyaz gürültü sanki bir telsiz taraması ses vardı, ikincisin de ise bir ek taşıyıcıdan gizli mesaj aktarılıyordu. Bu gizli taşıyıcılar için bulunan bir formül boş bir su kabına konmuş bir cam parçası idi. Su tamamen boşalmadan içinde bir cam olduğu anlaşılamıyordu. Bu ek taşıyıcı ile mesajlar bir dinleme postasına gönderiliyor, orada şifreleniyor ve maskeleniyordu. Bir keresinde bir elçiliğin bahçesindeki ağaca kurşun büyüklüğünde bir verici yerleştirilmişti. Ancak, bataryası bir gün için yeterli olabiliyordu. Bu kurşunu atmak için uygun silah üretildi ve atma esnasında etrafta yüksek sesli spor motorlar gürültü yaptı. Başka bir keresinde ise Asyalı bir liderin yanında ayırmadığı kedisi için bir düzeneğe hazırlandı⁵⁶.

Espiyonaj İçin Teknik Hizmetler

İstihbarat teşkilatının teknik hizmetler bölümü temel olarak sahte isimler için pasaport ve kimlik dokümanları hazırlar, propaganda broşürleri çoğaltır, gizli mikrofon ve kamera yerleştirir, casusluk malzemelerinin mobilya çanta ya da kumaş içine gizlenmesini sağlar⁵⁷.

CIA'in kullandığı casusluk malzemeleri ve kabiliyetleri arasında şunları sayılabilir (Resim 1):

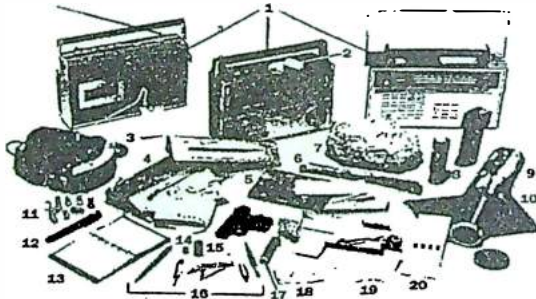
- Gizli yazı yazma malzemeleri,
- Gizlenme yerleri,
- Tek kullanımlık yastık,

⁵⁶Robert Wallace, Keith Melton, *Spycraft The Secret History of The CIA's Spytechs, From Communism to Al-Qaeda*, A Plume Book, (London, 2009), 202.

⁵⁷H. Keith Mellon, Robert Wallace, *The Official C.I.A. Manual of Trickery and Deception*, Harper, (2010), 3.

- Minyatür kameralar,
- Işık metreler,
- Maskeler,
- Gözetleme tespit alıcıları,
- Ticari kameralar,
- Kamera kışkaçları,
- Güvenlik kartı kopyaları,
- Gizli konteynırlar,
- Kısa menzil ajan haberleşme sistemi,
- Ticari kısa dalga telsiz,
- İntihar hapy (L-pill),
- Sahte oyuncak kutuları,
- Özel düşük ışıklı film.

Resim 1: Espiyonaj İçin Kullanılan Teknik Malzemeler

Kaynak: Robert Wallace, Keith Melton, *Spycraft The Secret History of The CIA's Spytechs, From Communism to Al-Qaeda*, A Plume Book, (London, 2009), 136-137.

1950'lerin başında CIA teknik servisi kimyacıları, ajanların gizli mesajları için özel bir mürekkep ile görünmeyen (gizli) yazma tekniğini geliştirdiler. Bu mürekkep aspirin gibi kutuda taşınıyor ve gerektiğinde suda çözölürölerek mürekkep gibi kullanılıyordu. 1960'larda Küba lideri Castro'ya suikast için hazırlanan halojenik sprey ve purolar, zehirli botlar ve kalemler, patlayan deniz kabukları da teknik servisin icadıydı.

CIA Teknik Hizmetler Bürosu (OTS) içinde eksantrik icatçılar yanında büyük bir teknisyen, mühendis, bilim insanı, casusluk uzmanları, sanatçılar ve sosyal bilimciler ordusu dünyanın her yerine dağılmış olarak çalışmakta ve karşılıklı operasyonel eğitimden geçmekte idiler. Servis içinde çalışan bilim insanları ve mühendisler sık sık imkânsız başarımak zorluğu ile karşılaşırılar. Ajanlar ve teknik operasyonlar birimi birbirlerine karşılıklı olarak bilgi sağlarlar ve işlerinin başarılı olmasına yardım ederler. OTS'in beş ana unsuru bulunmakta idi⁵⁸;

-Örtölü Haberleşme: Ajanlar ve vaka memurları arasında örtölü ve gizli haberleşme sağlamak ile görevlidir. Gizli yazımlar, kısa menzil telsiz, minyatür kameralar, özel filmler, yüksek frekanslı yayınlar, uydu haberleşmesi ve mikronokta gibi sistemleri kullanırılar.

-Mobil Ekipler: İşitsel böcekler, telefon dinlemeleri ve görsel izleme sistemlerinden sorumludurlar. Burada çalışanlar zamanlarının yarısını bir ülkeden diğerine verilen görevler için yollarda geçirirler.

⁵⁸Wallace, Melton, ibid, (2009), xix.

-Özel Görevler: Yarı-askeri operasyonları teknik ve yumuşak bilimsel kabiliyetler ile desteklerler. İzleme aletleri ve sensörler üretir, silah eğitimi ve analizi yapar, yabancı espiyonaj aletlerini analiz eder, operasyonla ilgili psikolojik değerlendirmeler yapar ve özel kullanım için (şarj) bataryaları üretirler.

-Kamuflej ve Sahte Evrak: Sahte seyahat evrakları düzenlemek gibi işleri yaparlar.

-Gizleme ve Elektronik Üretim Laboratuvarları: Güney Amerika, Avrupa ve Asya'daki bölge üslerinde saha çalışması yaparlar.

Teknik hizmetlerin yaptıkları sadece günlük operasyonel işlere çözüm bulmakla sınırlı değildir. Uzun vadeli projeler de vardır. Örneğin 1953'te başlayan ve yirmi yıl süren MKULTRA programının yüz kırk dokuz alt projesi vardı. Programın amacı uyuşturucu ve alkolün insan davranışları üzerine etkisi üzerinden insan davranışlarının manipüle edilmesi idi. Bu diğer adı ile 'beyin kontrolü' çalışmaları olarak biliniyordu.

Ajan Kimdir, Nasıl Olmalıdır?

Ajanlar; genel merkez, tali merkez, gizli yerler, kanallar (gizli geçiş bölgeleri) ve okullardan oluşan bir teşkilat zinciri içerisinde çalışırlar. İstihbarat servisleri tarafından genel olarak ajanlar dört ayrı sınıfta değerlendirilmektedir⁵⁹:

(1)Resmî ajanlar (Resmî bir vazife ile başka bir ülkede o devletin izni ile bulunan ajanlar),

⁵⁹Sait Yılmaz, *Temel İstihbarat Toplama - Analiz - Operasyonlar*, Kripto Yayınları, (Ankara, 2018), 245.

(2) Milli ajanlar (Milli duygu ve yurt sevgisi ile kendiliğinden ajanlık yapanlar),

(3) Adi ajanlar (Para hırsı, kariyer, kin ve garez, macera veya korku gibi nedenler ile ajanlığa itilenler),

(4) Profesyonel ajanlar (Ajanlığı meslek, sanat ve geçim aracı olarak seçenler).

Resmî ajanlar dış ülkelerdeki elçiliklerde çalışan; kültürel, zirai veya diğer tip ataşe rolündeki kişiler olup, diplomatik dokunulmazlıkları vardır⁶⁰. Resmî olmayan ajanlar ise casusluk sisteminin bel kemiğidir. Diplomatik dokunulmazlıkları ve kendilerine sağlanmış koruma imkânları yoktur. Ele geçirildiklerinde bağlantıları inkâr edilir. Bu tür ajanların temin edilişinde farklı yöntemler izlenir. Genel olarak erken yaşlarda işe alınır ve verilecek role göre eğitilir. İstihbarat işi bir yandan ajan kullanmak diğer yandan karşı tarafın ajanlarını elimine etmektir.

“Muhbir”, sokaklarda bize bilgi getirmek için para karşılığı çalışan düşük seviyeli insan istihbaratı vasıtasıdır. Bunlar taktik ve operasyonel maksatlar için daha çok yerelde işe alınan kişilerdir.

Muhbir dışındaki diğer insan istihbaratı vasıtası “kaynak” olarak adlandırılır. Kaynak, muhbirden daha önemlidir; iyi eğitilmiş, iyi yerleştirilmiş ve çok daha kabiliyetlidir. Kaynak da yabancı ülke vatandaşı olabilir ve taktik seviyede de kullanılabilir. İstihbarat maksatları için istihbarat sorgulamalarında da yararlanılır. Amerikan ve Rus istihbaratı kaynak temellidir. Ancak, bazen hedef ülkede tüm hükûmet

⁶⁰George Friedman, *The Importance Of the Plame Affair*, Stratfor: Geopolitical Strategic Report, (Oct 17, 2005).

yanlış içinde olabileceğinden kullanılan kaynak da yanlış bilgi getirebilir.

Diğer bir insan istihbarat vasıtası “kontrollü eleman”dır. Kontrollü eleman, istihbarat işlerine gönüllü olarak katılır, bilgi sağlamakla birlikte amacımızı bilmeyebilir⁶¹.

Ülke istihbaratının yetiştirdiği, diplomalı insan istihbaratı kaynakları bunların dışındadır. Sadece bu kişiler insan istihbaratı operasyonları yapmaya yetkilidirler ve istihbarat toplama tekniklerini kullanırlar.

İnsan faktörü gizli operasyonların en önemli parçasını oluşturur hatta teknolojiye bile önce gelir. Bir istihbarat görevlisi yeni aldığı elbisenin aslında nano kumaştan yapıldığını ve dokusuna dışarıdan belli olmayacak şekilde yabancı istihbarat servisi tarafından bir izleme cihazı yerleştirildiğini bilemeyebilir. Bir istihbarat görevlisinin mesleki zorluklarından birisi de tamamlanmamış işlerle yaşamak zorunda kalmaktır. Eğer bir operasyon görevlisi kendi bilgi eksikliğini bilmiyorsa doldurulacak boşlukları da öngöremez. Bir operasyon görevlisinde bulunması gereken özellikler⁶²: orta derecede dışa dönük, keskin bir analitik zekâyâ sahip, riskleri göze almakta dengeli, komuta zincirine saygı duyan bir ajan olmak. Operasyonel görevlere yatkınlık hem genetik hem de çevresel faktörlerin sonucudur. Genetik tesadüfidir ama diğer taraf eğitim ve deneyimle geliştirilir. Teşkilata katılmadan önce zorlu ve zaman zaman da tehlikeli işler yürüt-

⁶¹U.S. Department of Defense, Joint Staff, Joint Publication 1-02, *DoD Dictionary of Military and Associated Terms*, Joint Publication 1-2, (Washington DC, 2009), 91.

⁶²Henry A. Crumpton, *The Art of Intelligence: Lessons from a Life in the CIA's Clandestine Service*, Penguin Books, (2013), 48.

müş, kendilerini değişik ortamlarda ve koşullarda denemiş kişiler daha başarılı olabilir. Bu kişiler zaman içinde çeşitli hatalar da yapmış, kendilerini keşfetmiş ve geliştirmişlerdir.

İster operasyon, ister analiz alanında çalışsınlar en iyi istihbarat görevlileri, devlet görevine girmeden önceki yaşamları sırasında çok çeşitli konularda ve kendilerini geliştirmelerine yardım eden deneyimler kazanmış olan kişiler arasından çıkar. Bu tür görevliler, başka insanlara karşı daha açık fikirli ve daha yüksek bir empati düzeyine sahip olurlar. Meselelere farklı bakış açılarından yaklaşabildikleri için, değişik özelliklerde insanlar ile temas kurabilirler. Ayrıca bu görevliler, mevcut statükonun farkına varabilir, hatta onu sorgulayabilir ve karşı çıkabilirler. Kültürel ve jeopolitik konulardaki üstün algılamaları, kendi hayat deneyimlerinden ve kendilerini iyi tanımalarından kaynaklanır. Empatik sezgiye ya da derin bir istihbarat anlayışına sahip olmayan haber toplayıcıların ve analiz uzmanlarının çok hatalı kararlara varmaları, yürüttükleri operasyonları ellerine yüzlerine buluşturmaları ve felaketle sonuçlanan siyasi kararlara neden olmaları her an mümkündür. Bunun aksine, insan istihbaratı (humint) faaliyetleri kapsamında yerel normların iyi bir şekilde kavranması ve yerel partnerler ile ortak siyasi amaçlar oluşturmaya gayret edilmesi ile riskler azaltılır, kazançlar artırılır.

Terörle mücadele görevindeki Batılı ajanlar son yirmi yılda Mi-17 helikopterlerine, Predator insansız hava araçlarına, M4 tüfeklerine, Glock 19 model tabancalara, seramik kaplı zırhlara, aşılara, yalan makinelerine, gizlenme araçlarına ve maskelere aşina oldular. Bugünün ajanları teknoloji ile barışık olmaktan öte daha üstün teknolojiyi kullanabilmelidir. İstihbarat teşkillerinin uygun ajan bulmada her zaman en

büyük sorunu gidilen ülkenin dilini bilen eleman olmuştur. Örneğin çevrilen pek çok James Bond filmine rağmen, CIA, bütün Soğuk Savaş boyunca Kremlin'in içine tek bir casus dahi sokamadi⁶³. Çare olarak, yerli iş birlikçi bulmak ya da müttefik ülkenin istihbaratına bağımlı kalmak yolları seçilmiştir. Bu durum bazen İran örneğinde olduğu gibi pahalıya mal olmuştur. CIA, Afganistan'da casusu olmadığı için büyük ölçüde Pakistan istihbaratına bağımlı kaldı. Aralık 2009'da El Kaide tarafından altı CIA ajanı ve bir Ürdünlü iş birlikçisi Afganistan Khost'ta öldürüldü. Bu olay CIA'nın Pakistan istihbaratına çok bağımlı olmasının bir sonucu idi. Ajan temini, istihbarat teşkilleri için gittikçe daha önemli hâle gelmektedir.

Ajan Temini

Espiyonaj sistemini besleyen unsur, yeni ajanların bulunması yani humint kaynaklarının angajesidir. Araştırılması yapılmış yeni kaynaklar sisteme eklenmediği ve eski kaynaklar sistemdeki bilgi akışını tıkadığı sürece espionajın kalbi daha yavaş atacak ve tüm istihbarat yapısı bundan zarar görecektir. İstihbarat teşkilatı bu yüzden teknolojiye, analize, yönetim araçlarına ve sonu gelmez yeniden yapılanma çalışmalarına daha fazla yönelecektir. Kaliteli istihbarat üretilmedikçe devletin karar verici ve planlamacılarına yeterli hizmet sağlanmamış olacaktır. 11 Eylül 2001 öncesi CIA, işe yeni alacağı kişileri kendine özgü geçmişi olan ve (boş ve temiz sayfa) hayat tecrübesi fazla olmayan kişilerden seçiyordu⁶⁴. Yeni ajanlar eğitim için çiftliğe götürülür ve burada şifreli mesajlar, sabit draplar, takip ve kontr-takip konuların-

⁶³Richard L. Russell, *Spies Like Them*, (September 1, 2004).

⁶⁴Crumpton, ibid, (2013), 107.

daki eğitim yanında yaya ve araçla takip uygulamaları yapılır. Bir ajanı işe almanın ve kullanmanın beş genel kategorisi şunlardır⁶⁵:

(1)Değerlendirme,

(2)Örtü ve sahte kimlik (yeni bir yaşam biçimi görüntüsü),

(3)Eğitim (kılık değiştirme, casusluk taktikleri ve malzemelerinin kullanımı vb.),

(4)Gizli takip,

(5)Örtülü haberleşme.

Ajanlar temin edilme yöntemlerine göre üç ana grupta toplanmaktadır: profesyoneller, satın alınabilir aydınlar ve sempatizanlar. Profesyoneller, yurt içinden ya da yurt dışında yaşayanlar arasından seçilir ve bilahare kendi ülkelerinde özel eğitime tabi tutulur. Satın alınabilir aydınlar, ulus-devlet yapısı sancılı olan toplumlarda en çok rastlanılan metadıkları, borsa değerleri vardır; özellikle medyada, bürokrasi-de ve siyaset sahnesinde boy gösterirler. "Sempatizanlar" ise hedef ülkelere yoğun biçimde yönlendirilen kültürel emperyalizmin kesintisiz silahı olan kitle iletişim, eğlence ve eğitim araçlarından (sinema, müzik, moda, internet, televizyon vb.) olumsuz biçimde etkilenen tüketicilerdir. Etki ajanları, her üç kategoride de özellikle kendi ülkesine ve toplumuna aidiyet duygusu zayıf, parasal ve siyasal güç için her türlü ilişkiye girme eğilimli, ulusal bilinci gelişmemiş, tercihen de etnik veya dinsel özüllü azınlık arasından seçilirler.

⁶⁵Wallace, Melton, ibid, (2009), 363.

Eleman angaje eden bir istihbarat görevlisi önce kendini tanımalıdır. Kendinizi bir referans noktası olarak kullanamıyorsanız başkaları hakkında yapacağınız tüm değerlendirmeler ve varacağınız kararlar hatalı olacaktır. Klasik eleman angaje sanatı; para, ideoloji, zorunluluk, ego ve intikam duygusu gibi özelliklerin istismarını gerektirir. Angaje çarkı sürekli dönen bir çarktır, eleman temini hiçbir zaman durağan değildir. Bir operasyon görevlisinin, angaje etmek üzere yaklaştığı şahsın işe yarar olup olmadığını anlamak ve bu şahısla ilişkilerini geliştirebilmek için her fırsatı değerlendirmesi gerekir.

Ajan temini kadar onların yönetimi de önemlidir. Bazı görevliler teminde, bazıları yönetmekte iyidir. İdeal olan her ikisini de yapabilenler hatta diğer operasyon görevlilerine rehberlik ve liderlik edenlerdir. Gerek operasyon görevlisi gerekse ajan sürekli birbirini kollarlar ve karşılıklı olarak birbirlerinin imkân ve kabiliyetleri ile niyetlerini anlamaya çalışırlar. Operasyon görevlisi, bazen angaje işlemi ve bunun sonucunda üretilecek istihbaratın hiçbir zaman istenen sonucu vermeyeceğini hatta mümkün olmayacağını bilir. Yalnızca birilerinin, elde edilen anlık görüntüleri fark ederek bunlara değer vermesini umut eder. Ayrıca, ajanın hayatta kalabilmesini, daha iyi bir konuma gelmesini ve bu sayede ajan ile birlikte operasyonel ve siyasi alandaki yöneticilerinin çalışmalarına daha fazla katkıda bulunabilmeyi hedefler.

Casusluk Sanatı

İstihbarat işinde, sorulan sorulara ancak kısmen cevaplar bulunabilir ve sık sık bulanık sonuçlara ulaşılır. Gizli bilgi pek çok kaynaktan gelebilir ve birçok teknik kullanılarak toplanabilir. En çok popüler olanı casusluk yani insan istihbaratı olmakla birlikte, gizli bilgilerin toplanması daha

çok bağımsız teknolojik alıcılar ile yapılmaktadır. Sıklıkla, gizli bilgiler, bağımsız insan kaynakları tarafından süper teknolojik alıcılar kullanılarak bulunmakta veya toplanmaktadır. Bu kapsamda, rakibin kullandığı teknolojinin öğrenilmesine ve şifre çözmeye önem verilmektedir. Gizli bilgi çalınabilir, elektronik olarak yüklenebilir, kopya edilebilir veya birisi verebilir. Ajanlar, gizli bilgiyi devlet istihbaratından ya da karşı taraftan muhbir kullanılarak temin edilebilir. Bunların dışında para, macera, seks, şantaj karşılığı ya da işlemiş olduğu bir suçun cezasına karşılık gibi pek çok nedenle istihbarat amaçlı kullanılacak kişi bulunabilir.

İstihbarat servislerinin bilgi temin etmek için (servis dışından) kullandığı kişiler aşağıdaki şekilde tasnif edilebilir⁶⁶:

-Çeşitli resmî görevlerde bulunanlar, temsilciliklerde ve ülke dışındaki kuruluşlarda çalışanlar, işçiler, iş adamları.

-Siyasal ve kişisel hırs içinde olanlar, maddi sıkıntı çekenler veya zengin olmak isteyenler.

-Uyuşturucu, seks, alkol vb. zafiyeti olanlar.

-Milli ve manevi değerleri zayıf olanlar.

-İşledikleri hata veya suçlar nedeniyle devlet hizmetlerinden çıkarılanlar.

Casusluk her zaman hileli ve kurnazlık isteyen bir iştir. İyi bir hikâyenin içine gizlenmeniz gerekir. Amerikalılar iş adamı kılığını ve şirket ilişkileri üzerinden saklanmayı çok sever ama bunu Çin ve İran erken fark etti. Nitekim 2008’de CIA’in sahte bir şirket web sayfası üzerinden İran’-

⁶⁶Yılmaz, ibid, (2018), 254.

da kurduğu ajan son adamına kadar yakalandı. Hizbullah, 2011 yılında CIA adına çalışan bir düzine Lübnanlıyı yakaladı. CIA, Lübnanlı ajanlarını toplantıya çağırarak için cep telefonundan “PİZZA” kodunu kullanıyor ve Beyrut’taki Pizza Hut’ta buluşuyorlardı⁶⁷.

Hikâyeniz kadar espiyonajda ‘sahne yönetimi’ de önemlidir. Ajan operasyonları için sahne yönetimi teknikleri, illüzyon yaratılması gibi işler de teknik hizmetlerin marifetidir. Örneğin yabancı bir ülkede ajanların gizli haberleşmesinin örtülmesi için çevrede havlayan bir köpek sağlanmasından, bir otel odasına hazırlanacak düzenek için hizmetçi ve diğer ekibin eğitilmesine kadar birçok iş onların alanına girer. CIA’da pek çok sahne yönetimi Hollywood ile iş birliği gerektirmiştir. Aldatma ve gizleme işleri için peruklar, takma bıyıklar, tabletler, pudralar, sihirli bozuk paralar kullanılabilir. Ülkeden adam kaçırmak ve kimlik saklamak için farklı teknikler kullanılır.

Ülkelerin casusluk işleri hangi bilginin peşinde olduklarına göre şekillenir. Sovyetlerin en başarılı espiyonaj faaliyeti atom bombasının geliştirilmesinde kurdukları casus ağı ile gerçekleşti⁶⁸. Batılılar gazeteci, arkeolog, çevreci, aktivist gibi roller ile sivil toplum örgütü veya NGO gibi yapılar üzerinden kendilerine meşruiyet görüntüsü sağladılar. Rus ajanı Anna Chapman, 2015’te Manhattan’da emlakçı rolü oynuyordu. Çinli casuslar uzun süre Avrupa’ya gelen sirk çalışanlarının içine saklandılar. Çin son yirmi yılda endüstriyel

⁶⁷ John R. Schindler, *The Counterintelligence Imperative*, U.S. Naval War College, (November 29, 2011).

⁶⁸ Jacob Heilbrunn, *Spies Among Us*, (June 29, 2010).

espiyonaja odaklandı ve bu faaliyetlerin ekonomik başarı-
sında önemli bir rolü var.

CIA ve Espiyonaj

Yabancı ülkedeki bir CIA istasyonunda bir istasyon şefi, onun etrafındaki ajan ağı ve angaje olmayı bekleyen diğer ülke (sadece o ülkeden değil) vatandaşı ajan adayları bulunur. Bu istasyon, finanse edilen bazı programlar dâhilinde çalışmaktadır. Ajan angaje olaylarında maske, büyük emek ister ve görüşmeler gece yapılır. Angaje işi adayları mimleme, değerlendirme, yavaşma, ilişkiyi olgunlaştırma ve angaje etme gibi aşamalardan geçer. Ajana güvenilir ve değerli bir kaynak olarak kendini kabul ettirmesi hâlinde ABD’de yeniden iskân edileceği sözü verilir. Bazı adaylar konuyu eşine açar ve bazen ailesinin de ikna edilmesi gerekir. Adaylar, telefon ile aranmaz, uzak ve ıssız yerlerde buluşulur, takip edilmediğinizden (takip-tespit uygulaması ile) emin olunmalıdır. Kurumsal olarak istihbarat nüfuz etme ihtimali düşük ajanların temas ettiği kişilerden sızdırdığı bilgiler orta düzeyde istihbarat doğurur. Yeni alınan ajana eğitim esnasında sadakat duygusu aşılanır ve deneme görevleri verilir. Tıbbi malzeme bulmak ya da kadın zafiyeti olanlara para vermek en kolay ajan edinme taktikleridir. Bazı ajanlar ideolojik olarak bulunduğu ülkeye karşı olduğu için gönüllü olmuştur. Birçok ajan ücra yerlerde öldürülür ve hesabına çalıştığı servisin çok sonra haberi olur. Ajanların kaderi budur. Ajanlar ile ilişki kardeşçe bir sevgi ile ölümcül bir öfke arasında değişir.

CIA, adam devşirmek için çok farklı yöntemler kullanılır. Amerikalılar son yıllarda sözde geleceğin liderlerini yetiştirmek adına Stanford Üniversitesi gibi CIA uzantısı kurumlara seçilmiş ülkelerden öğrenci topluyorlar. Fulbright

başta olmak üzere ABD ve Avrupa'daki pek çok vâkıfın size sağladığı bursların arkasında geleceğin ajan adaylarının belirlenmesi hatta temas edilmesi vardır. Bu kişiler ülkenizde gelecekte CIA tarafından bir yere getirilecek ve örtülü olarak kullanılacak parlak gazeteciler, devlet adamları, siyasetçi vb. olacaklardır. Öte yandan ülke içinde seçilmiş etnik ve dini grupları platform olarak kullanarak da örtü sorunu hâll edilir. Sivil toplum örgütleri, NGO'lar vasıtası ile kurulan ağlar renkli devrimlerin habercisidir.

ABD liderleri her zaman yabancı ülke liderlerinin izledikleri politika yanında, kişilikleri ve karakter yapıları hakkında doymak bilmez bilgi ihtiyacı içinde olmuşlardır. Bu yüzden, CIA biyografik istihbarat için büyük çaba harcar. Yabancı liderler, elçiliklerine yakın büyük ve ihtişamlı otel sütünlerinden hoşlanır ve protokol alanında beklentileri yüksektir. CIA, bu tür otellerde karargâh kurmuştur, yapılacak faaliyetler tercüme, analiz ve lojistik destek olarak rutin hâle gelmiştir. Hedefin kalacağı odaya yerleştirilen uzaktan komutalı cihaz dinleme merkezi ile irtibatlıdır. Liderler konuşmayı sever, otele gelen misafirleri ile de bol bol konuşur. Bu konuşmalar en azından liderin kişiliği ile ilgili önemli ipuçları sağlar. Alınan önemli siyasi bilgiler ilgili ülkelerdeki CIA istasyonları vasıtası ile teyit edilir hatta müttefik istihbarat servisine satılır.

Çin'in Espiyonaj Anlayışı

Çin istihbaratı uzun bir zamandır gizemini koruyor ve ABD-Rus istihbarat çekişmesinde aşına olduğumuzdan farklı bir istihbarat kültürüne sahip olduklarını biliyoruz⁶⁹.

⁶⁹Çin istihbaratı ile ilgili olarak bakınız; Sait Yılmaz, *Çin İstihbaratı*, Sait Yılmaz (Edt.), *İstihbarat Dünyası*, Kripto Yayınları, (Ankara, 2013).

Çin hükûmeti ve vatandaşları istihbarat olarak nitelenecek pek çok faaliyete girişebilir. Bu faaliyetler internette entelektüel mülkiyet haklarının çalınmasından yurt dışına gönderilen öğrencilere eleman temini görevleri verilmesine kadar geniş bir kapsamdadır. Amerikalılar tarafından bugüne kadar yakalanan dört Çin casusu; Çinlilerin hâlâ eski tip espionaj usullerini kullandıklarını göstermektedir. Bu casuslar⁷⁰: Larry Wu-Tai Chin (1985), Kuo Tai-Shen (2008), Glenn Duffie Shriver (2010) ve Candace Claiborne (2017) idi.

-Larry Wu-Tai Chin, ABD'nin Nanking'deki misyonu içinde tercüman olarak çalışıyordu ve 1985'te tutuklanana kadar yaklaşık kırk yıl Çinlilere rapor verdiği ortaya çıktı. Chin, doküman vereceği zaman Hong Kong'daki bir adrese mektup yazıyor, buluşma saatini Kanada saatine göre bildiriyor ve dokümanları bir kuryeye teslim ediyordu.

-ABD'ye yerleşmiş ve vatandaşı olan Kuo Tai-Shen, Louisinalı bir mobilyacıydı. 1990'larda Çin'e yaptığı bir gezi sırasında devşirildi ve Savunma Bakanlığı'ndan James Fondren ve Gregg Bergersen'i casusluğa ikna etti. Bu kişiler ABD'nin özellikle Tayvan'a silah satışı ile ilgili bilgiler aktardılar. Çin askeri istihbaratı Kuo ile Çin'e geldiğinde görüşüyor, kurye sağlıyor, ayrıca e-mail ile de haberleşiyorlardı.

-Glenn Duffie Shriver ise Çin'de üniversite bitirmiş ve Çin istihbaratı (MSS) tarafından ABD-Çin ilişkileri ile ilgili yazdığı bir makale dikkate alınarak seçilmişti. Shriver'in vazifesi ABD istihbarat teşkillerine sızma idi. Çinlilerle, Çin dışında asla buluşmadı ve e-mail dışında bir haberleşme vasıtası da kullanmadı.

⁷⁰Peter Mattis, *China's Old-School Spies*, Jamestown Foundation, (July 9, 2016).

-Candace Claiborne isimli Dış İşleri Bakanlığı çalışanı 29 Mart 2017’de MSS ile ilişki kurmakla suçlandı. Claiborne, 2007’de Buenos Aires’de edinilmişti. Onunla temas edenler iş adamı rolündeydi ve görevleri ajan temini idi. Claiborne, paradan çok hediyelerden hoşlanıyordu ve görevi ABD-Çin Stratejik ve Ekonomik Diyalogu ile ilgili içerideki gelişmeleri takip etmektir. ABD’nin ‘Yen’ kuruna müdahalelerini izliyordu.

Görüldüğü gibi Çin istihbaratı, ajanı ülke içinde elde ediyor ama dışında kullanıyor. Özellikle Çin’e gidip gelen başka bir ülke vatandaşı Çin kökenliler seçiliyor. Bununla beraber, bu yöntemler geçmiş kırk yılın Çin’i için geçerli idi. Bugünün Çin’i iş dünyasına küresel erişim peşinde ve özellikle internet üzerinden ekonomik espionaj, ana faaliyet sahasıdır. Çin istihbaratı örtülü operasyonlar, bilimsel istihbarat, Çinlilerin ülke dışında takibi ve diğer istihbarat işlevlerinde kendi çoklu profesyonel sistemlerine sahiptir. Bunların önemli bir kısmı henüz tam olarak anlaşılamamıştır.

Espionaj olayları uzun süre izlenir. Eğer bir ajan yakalanmıyorsa şüphelenmek gerekir çünkü içine girdiği paranoya onu çifte ajan olmaya itebilir. Bu yüzden sık sık merkezden yapılacak ziyaretlerle izlenmelidir. Espionaj ortaya çıktığında ise misillemeler söz konusudur. Örneğin Batılılar, Çin’e yönelik espionaj faaliyetlerinde Avustralyalı Rio Tinto adlı madencilik firmasını kullanıyordu. MSS, 2009’da bunları kovunca CIA, Glenn Duffie Shriver vakası ile karşılık verdi.

11 Eylül 2015’te tutuklanan diğer Amerikalı (Tayvan kökenli) Deniz Piyade Yarbayı Edward Lin ise Tayvan veya Çin adına istihbarat yapıyordu ama iki ülke de bunu reddetti. Klasik espionajda, bilgiye sızacak doğru insan

seçilir ve zafiyetleri istismar edilerek, ajan hâline getirilir. Lin vakasında klasik espionaj metodu olan seks tuzağı ve sahte bayrak kullanıldı.

Çin dış ajan teminini MSS içindeki Şanghay Devlet Güvenlik Bürosu içindeki küçük bir grup yürütmektedir⁷¹. Şanghay; üniversiteleri, düşünce merkezleri, iş dünyası ve modern altyapısı ile MSS'in yabancı eleman temini için ideal yeridir⁷². 2010 sonrası Amerika'da yakalanan Çinli ajanların Şangay Sosyal Bilimleri Akademisi tarafından edinildiği ortaya çıktı. Türkiye'den de son yıllarda Çin üniversitelerine, özellikle Şanghay'a bir trafik olduğunu hatırlatalım. Şanghay Jiaotong Üniversitesi, siber ortamda askeri bilgi espionajı ile meşhurdur.

Mossad'ın En İyi Ajanları

İsrail'in ünlü casusları içinde en önde geleni olan, siyah derili ve çok iyi Arapça konuşan, Eli Cohen, Mısır'da doğdu. Suriyeli bir Yahudi aileden gelen Cohen, 1960'ta İsrail istihbaratına girdi ve önce Arjantin'de Suriyeli bir iş adamı kılığında faaliyet gösterdi. 1962'de Şam'a dönerek Suriye iş dünyasında önemli bir yer edindi ve Savunma Bakanı'na yardımcılık edecek kadar yakınlaştı. Golan tepelerindeki Suriye askeri tertiplenmesi ile ilgili verdiği bilgiler Altı Gün Savaşları'nda İsrail'in çok işine yaradı. 1965 yılında Suriye istihbaratı tarafından fark edilerek, halk önünde linç edildi.

⁷¹Peter Mattis, *This Is How Chinese Spying Inside the U.S. Government Really Works*, (June 11, 2017).

⁷²Peter Mattis, *Everything We Know about China's Secretive State Security Bureau*, (July 9, 2017).

Cohen'den sonra gelen Eşref Merwan, ölüme giderken İsrail onu görmezden geldi. Sebebi ise aynı zamanda Suudlara da çalışmış olmasıydı. Eşref Merwan'ın Mısır'da Cemal Nasır'ın damadı idi ve Nasır'ın halefi olan Enver Sedat'a danışman olmuştu. 1970'de Londra'da iken İsrail büyükelçiliğine başvurarak gönüllü ajan olmak istemişti. Kod ismi 'Melek (Angel)' idi ve yakın zamanda hikâyesi kitap⁷³ olarak yayınlandı. Merwan, Süveyş Kanalı'na saldırmak isteyen İsrail'e Mısır'ın savaş planlarını verdi. Bununla kalmadı, Enver Sedat'ın Sovyetlerle yaptığı görüşmelerin tutanaklarını ve Kahire'ye gelen Sovyet silahlarının listesini de verdi. İsrail'in merak ettiği Sedat'ın İsrail'e saldırma niyeti idi ve bunu göze alamayacağını düşünüyorlardı. Hâlbuki Melek, 1972'de Sedat'ın saldırmaktan başka seçeneğinin olmadığını çünkü İsrail'in ona diplomasi alanında yapacak bir şey bırakmadığını aylar önce söylemişti⁷⁴.

Ağustos 1972'de Sedat, Kral Faysal'a savaş planını açıklamak için Riyad'a gittiğinde görüşme odasındaki üçüncü kişi Mervan'dı. Faysal, Sedat'a eğer ABD İsrail'i desteklerse petrol ambargosu uygulayacağını sözünü vermişti. 6 Ekim 1973'teki Mısır'ın saldırısı İsrail kadar ABD için de sürpriz oldu. Bir gün öncesinde Melek, Londra'da saldırının ertesi gün başlayacağını tekrar haber verdi ve böylece İsrail en azından Golan Tepelerini kurtardı.

Peki, Nasır'ın damadı olan biri niye Mossad casusu olmaya seçmişti. İlk neden para olabilir, İsrail ona milyonlarca dolar vermişti. Ama diğer önemli neden ego, dünyanın

⁷³Uri Bar-Joseph, *The Angel: The Egyptian Spy Who Saved Israel*, Harper & Collins, (2016).

⁷⁴Bruce Riedel, *How Israel Ignored Its Most Valuable Spy*, Brookings Institution, (September 5, 2016).

en büyük oyununda ana aktör olmak, heyecan duymak istiyordu. Ancak, İsrail istihbaratı para akışı üzerinden çalışır Suudların kendilerinden önce ona para ödemeye başladıklarını banka hesaplarından tespit etti. Faysal'ın damadı Kemal Adham da kendisine para ödüyordu. İsrail, önce bunu Suud'lara karşı bir darbeye kullanmak için bir fırsat görmüştü. Ancak, Ekim 1973'ten sonra casuslar savaşı ile hesaplaşma başladı. İsrail, Merwan'ı deşifre etti. 2007 yılında Merwan, Londra'daki evinin balkonundan düştü ama nasıl düştüğü bilinmiyor.

Rus İstihbaratı

20. yüzyılda Rusya'nın siyasi tarihinde yaşanan önemli değişimler, Sovyet hâkimiyetinin tesisi, 1980'lerin sonlarından itibaren siyasi sistemin dağılması ve yeni bir sisteme (aynı zamanda rejime) geçiş Rusya istihbarat teşkilatının gelişim sürecindeki önemli kırılma noktalarıdır. Sovyet casusluk faaliyetleri, diğer ülkelerden oldukça farklı şekilde organize edildi. Bu organizasyon, Birinci Dünya Savaşı esnasında kurulmuş olan Leninist partiler içinde oluşturulmuştu. Ancak, 1950 ve 1960'larda ABD içindeki ajanların bir devrim yaratacağına olan inanç kaybolunca, Stalin bunları Komünist Partisi'nin propaganda vasıtası olarak kullanmaya devam etti. Batı için sorun tekil eden kısım ise bütün Komünistler casus olmadığına göre, bunları ayırt etmek zordu ve pek çoğu ABD içinde iken anayasal haklarını da kullanmaktaydı. Üstelik Sovyetlerin bütün casusları da komünist değildi. Sovyetler, Soğuk Savaş süresince başka ülkelerdeki komünist partileri ve sol devrimci hareketleri destekledi.

İstihbaratçılar genellikle endişe içinde yaşarlar ve bazen bu yüzden enerjilerini boşa harcarlar. 1981'de Sovyet Politbürosu'nun kararı ile KGB ve GRU küresel bir istihba-

rat operasyonuna başladılar. Kod adı RYAN (Raketno-Yadernoye Napadenie) olan bu operasyon Reagan yönetimi ve NATO'nun Sovyetlere ilk nükleer bombayı atmak için bir planı olduğu varsayımına dayanıyordu. Yıllar sonra Washington'a atanan Rus Büyükelçisi Anatoly Dobrynin, bu varsayımı Reagan politikasının paranoyak bir okuması olarak nitelemişti⁷⁵.

1990-2000 yılları arası Rus istihbarat servisleri adeta bir çöküş dönemi yaşadı. Sovyetler Birliği daha dağılırken Kasım 1991'de Alman Karşı-İstihbarat Direktör Yardımcısı Peter Fisch, şu notu düşmüştü: "Sovyet istihbaratının duraklama dönemi sona erdi." 1992 Baharı'nda ise ABD, İngiliz, İskandinav ve Benelüks ülkeleri istihbaratı şu sonuca vardı: "Sovyet Birliği dağılıyor olsa da, Rus istihbarat servisleri kendilerini kurtarıyorlar⁷⁶." Bu kurtulma ile paralel giden üç önemli gelişme söz konusu idi. İlki, Yeltsin'in gücü, KGB'nin takipçilerini kontrol edemeyecek kadar zayıftı. İkincisi Rus casusluğu, Sovyet döneminin aksine, askeri sırların değil ekonomik istihbaratın peşine düşmüştü. Üçüncüsü Rusya artık istihbarat alanında süper güç olacak bütçeye sahip değildi.

1994 yılında Yeltsin muhaliflerini baskı altına alınca istihbarat servislerinde sınırsız süreli atama olmayacağı politikasını belirledi. Bu dönemde Batılılar, Rusların demokrasi ve kapitalizme geçişi ile sponsor rolü edinmişlerdi. Ancak, bundan üç yıl sonra durumlar değişti ve Batı'nın gerçek niyeti anlaşılınca romantizm bitti ve yeni bir kavram ortaya çıktı: "Rusya'yı, Rusya yapmak." Ruslar, çokuluslu bir dev-

⁷⁵Christopher Andrew, *The Secret World: A History of Intelligence*, Yale University Press, (New Haven and London, 2018),

⁷⁶James Sherr, *Cultures of Spying*, (December 1, 1994).

letin yıkıntısından tekrar çok uluslu ve büyük güç olma yoluna seçtiler.

Artık ideolojik değil jeopolitik nedenlerle büyük güç olacak yeni Rusya, güçlü bir istihbarata gene geleneksel istihbarat kültürü içinde sahip olacaktı. Ortada düşman yoktu ama pek çok ülke gibi Rusya için de istihbarat sadece gelenek değil bir politika vasıtası idi. Rus istihbarat toplama hedefi şimdi teknoloji idi ve bu iş, dış istihbarata verildi. Yeltsin açıklaması bunu tamamlıyordu: “Diğer ülkelerin pazarlarına girmek sadece Ekonomi Bakanlığı’nın değil Dış İstihbarat’ın da görevidir.”

Sovyetler Birliği’nin dağılması ile birlikte istihbarat teşkilatı KGB (Devlet Güvenlik Komitesi) içinde zorlu bir çözülme olmuştu. Ancak, yaklaşık on yıl sonra KGB’nin harabelerinin üzerinde eski KGB’ye çok benzeyen, devletin en üst kademesinin hizmetinde ve küresel operasyonlar sorumluluğu olan FSB adında bir kuruluş ortaya çıktı. 2000’li yıllarda Putin ile birlikte Rus istihbaratı yeniden örgütlendi:

-FSB (Federalnaya Sluzhba Bezopasnost: Federal Güvenlik Servisi),

-SVR (Sluzhba Vnesheny Razvedki: Dış İstihbarat Servisi),

-FSO (Federalnaya Sluzhba Okhrany: Federal Korumaya Servisi),

-GRU (Glavnoye Razvedyvatelnoye Upravleniye: Ana İstihbarat Direktörlüğü, Askeri İstihbarat),

-GSUP (Glavnoye Upravleniye Spetsyallykh Program: Özel Programlar Ana Direktörlüğü).

ABD'deki Alternatif Sağ'ın ve Avrupa'daki Yeni Sağ'ın arka planında Putin'in aktif tedbirleri var. 2004 yılında Ukrayna'daki Turuncu Devrim'den sonra Putin, Rusya'nın ABD tarafından parçalanacağını gördü. Putin, ekonomik ve coğrafi olarak Rusya için çok önemli olan Ukrayna'nın CIA destekli NGO'lar vasıtası ile rejiminin değiştirilerek Batı yanlısı bir hükûmetle NATO'ya katılacağını ve Rusya'nın sürekli olarak zayıflatılmaya çalışılacağını anlamıştı⁷⁷. Rusya, çevresinde başlayan "Renkli Devrimlere" bir tepki olarak Batılı NGO'ların Rusya içi ve dışındaki düşmanca faaliyetlerine karşılık vermek istedi. Böylece yeni aktif tedbirler (Batı jargonunda örtülü operasyonlar) hazırlanmaya başlandı.

ABD ve Avrupa'daki seçimlerin ve referandumların etkilenmesi için yürütülen kampanyalar bu savaşın bir parçası oldu⁷⁸. Putin, Avrupa'ya hükmetmek için Rus milyarder ve Oligark Konstantin Malofeev'in desteği ile beşinci kol faaliyetlerine girişti. Bu kolun ilk ayağı olarak Doğu Ukrayna'da (Donetsk) halk hareketini örgütledi. Daha sonra Avrupa'daki radikal nasyonal-sosyalist partilerin desteklenmesini sağlandı. Sovyet stratejisi ayaklanma çıkarmak için işçileri ve işçi haklarını temel argüman yapardı. Yeni oluşum ise, bu hareketi Putincilik üzerinden Avrupa'nın birleşmesi için ümit olarak sunuyor⁷⁹.

⁷⁷George Friedman, *Russia's Strategy*, Stratfor, (April 24, 2012).

⁷⁸Chris Zappone, *Donald Trump-Vladimir Putin: Russia's Information War Meets the USElection*, smh.com, (June 15, 2016).

⁷⁹Robert Zubrin, *The Wrong Right*. National Review, (June 24, 2014).

Siber Espiyonaj ve Veri Madenciliği

İstihbarat servisleri; değişen güvenlik ortamı, ekonomik koşullar, sosyal ve kültürel değişimler yanında baş dönürücü hızda yenilenen teknolojilere de ayak uydurmak zorundadır. Konumuz itibarı ile geçmişin gizli bilgi toplama yöntemlerinin modası büyük ölçüde geçmiş olsa da hâlâ işe yarıyorlar. Siber espionaj konusuna önceki makalemizde değinmiştik. Klasik espionajda bile bilginin çalınması ve aktarılmasında bilgisayar sistemleri kullanılabilir. Bilgiye sı-
zılacak bilgisayar için insan bağlantısı gerekli olabilir⁸⁰. Günümüzde siber sistemler üzerinden espionaj konusunda her gün yeni örnekler ile karşılaşyoruz:

-Çinlilerin ABD hükûmeti personel yönetim ofisi bilgisayarlarını hacklemesi,

-Edward Snowden'in NSA bilgilerini çalması,

-Bradley Manning'in Wikileaks üzerinden gizli bilgileri yayınlaması gibi, çoğaltılacak pek çok örnek yanında geleneksel espionaj da bir yandan devam ediyor.

⁸⁰Neal Duckworth, *Cyber's Hot, but Low-Tech Spies Are Still a Threat*, John F. Kennedy School of Government, (May 18, 2016).

Tablo 1: Ülkelerin Toplam Siber Savaş Gücü

Ülke	Siber Saldırı	Siber Bağımlılık	Siber Savunma	Toplam
ABD	8	2	1	11
Rusya	7	5	4	16
Çin	5	4	6	15
İran	4	5	3	12
Kuzey K.	2	9	7	18

Kaynak: Richard A. Clarke, Robert K. Knake, *Cyber War*, Harper Collins, (2010), 148.

ABD istihbaratının % 95'ini açık kaynaklardan sağlamaktadır ve internet, oldukça önemli bir açık istihbarat kaynağıdır⁸¹. İnternette istihbarat toplama sisteminin ana unsurları ABD'nin oluşturduğu internet ağ omurgasındaki dokuz "Büyük İnternet Değişim Noktası" (IXP), NSA ürünü "koklayıcı siteler", çeşitli kurumların bilgi toplamak için kullandığı ağ giriş noktalarıdır⁸². Facebook ve benzeri sosyal paylaşım siteleri önemli bir istihbarat kaynağıdır ve bu siteler Orta Doğu ayaklanmalarında kullanılmıştır. Son yıllarda çeşitli modellemeler ile yeni sızma yöntemleri üzerinde çalışılmaktadır.

Bilgisayarlara sızabilen kişiler (hackerlar) gizli servisler tarafından profesyonelce kullanılmaktadır. Dönem ar-

⁸¹Stephen C. Mercado, *Sailing the Sea of OSINT in the Information Age*, A Venerable Source in a New Era, 6, (April 14, 2007). <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/studies/vol48no3/article05.html>

⁸²Sait Yılmaz, *21. Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat*, Alfa Yayınları, (İstanbul, 2006), 433.

tık bilgisayarlarla casusluk dönemidir. Elektronik ortamda her şey dinlenir veya okunur, bunlar manyetik bantlara kaydedilir ve buradan da tercüme, analiz ve kıymetlendirme için ilgili merkeze gönderilir. Bu işlemten sonra tekrar ama farklı disklere depolanır, özetleri ve indeksleri çıkarılarak karar merciine ulaştırılır. Bu da bilgisayar ve iletişim teknolojisi demektir. Bu bilgisayar sistemlerinin içeriği, güçleri, uyumlulukları, esneklikleri ve dahası uydular gibi iletişim ağı bağlantıları teknik istihbaratın bir parçasıdır.

Korumasız ve devasa bir bilgi yığını internette sizi bekliyor. Bu bilginin çoğu gizli değil ama faydalı. Ama bilgi o kadar çok ki istihbarat teşkillerinin hepsini rafine etme kabiliyetleri yok. Bu yüzden, geleceğin istihbarat sistemi için sektörler arası veri madenciliği araştırması başlatıldı. Önceki yıllarda veri madenciliği çalışmalarının amacı kitle hâlindeki veriyi analiz ederek, özellikle terör örgütleri gibi sosyal ağlar için bağlantılar yakalamaktı. Şimdi bu analizlerin amacı önceden tahmin edilemeyen öngörülerde bulunmak ya da yeni öngörüler yakalamaktır. Mevcut vasıtalar bilgi yığınının istihbaratçının aradığı bağlantıları bulmayı hedeflerken, geleceğin vasıtaları bilgisayarlı istatistik modelleme ile öngörülelememiş trendleri yakalayacaktır. Ancak bu yöntemin de özel sorunları vardır⁸³:

-Karakutu problemi: İstihbarat analizi hangi sonuca varacağını ve neyi rapor edeceğini bilmek ister ama veri-tabancılığı çözümleri genellikle bir karakutu hesaplaması bırakır. Kullanıcı programa bir veri ekler ve bilgisayar, hesaplama sonucu bir cevap verir. Makinenin bunu yapması için

⁸³Laura K. Bate, *Can American Intelligence Leverage the Data-Mining Revolution?* National Interest, (May 21, 2014).

öğrenmesi, yöntem tanımlaması, istatistiksel model kullanması ve değerlendirmesi gerekir ve böylece öngörülmemiş bir sonuç üretir. Makineden bazı sektörler donuk kalır, bazı programlar paralel çalışarak sonucu teyit etmeye çalışır. Ancak istihbaratta donuk kısım tehlikelidir. Eğer makine bir sonuç vermişse bu karakutuda bir penceredir. Karakutu problemi teknoloji geliştikçe yenilecek bir olgudur.

-Verileri anonimleştirme ve şifreleme: Güçlü bir istatistiksel model kurmak için, veri madenciliği programı büyük bir bilgi bankasına ihtiyaç duyar. Bu bilgi bankasında korunması gereken özel bilgiler de vardır. Şifreleme bilgi bankasını dışarıdakilere karşı korur. Edward Snowden gibi içeridekilere yani şifreleri bilenlere karşı değil. İstihbarat servisleri bu tür kaçakları önlemek için kullanıcıları takip eden teknolojiler kullanmaya başladılar. Kullanıcı yetkileri ve kullanım alanları da daraltılmaktadır.

-Şeffaflık ve halkın güveni: Gizli sistemler içinde istismarların önlenmesi için istihbarat teşkilleri farklı şeffaflık standartları uygulamalıdır. Bilgi toplama ve analiz sistemlerinizin tam kabiliyetlerini dışarıdakilerden saklamalısınız aksi takdirde rekabet edemezsiniz. Diğer taraftan şeffaflık ve halkın güveni olmadan size sağlanan desteği zamanla kaybedersiniz. Veri madenciliği vasıtaları geliştirilirken nelerin gizlilik dereceli olacağı, dışarıdaki araştırmacılar, akademisyenler ve halk ile nelerin tartışılıp tartışılmayacağı iyice düşünülmelidir. Mümkün olduğunca açıklık ve samimiyet sadece halk güveni sağlamaz, veri madenciliği için bilimsel tartışma alanını da genişletebilir.

Uzay ve Deniz Altında Espiyonaj

Görüntü alma, iletişim ve robot teknolojilerinde meydana gelen olağanüstü gelişmelerle geçmişin istihbarat operasyonlarının basit kaldığı düşünülebilir. Ancak, teknolojiadaki büyük gelişmelerin haber toplama işinde kolaylık sağladığı iddia edilemez. Aksine bazı açılardan haber toplama eskiye nazaran daha zor hâle gelmiştir. Toplanan verileri olağanüstü hacimlere ulaşması yeni beceriler gerektirmekte, operasyonel riskler artmakta, yasal zorluklar teknik bilgi toplamayı eskiye oranla daha güç hâline getirmektedir. Siber uzayın devreye girmesi ile birlikte teknik istihbarat ve insan istihbaratı çok daha iç içe geçti. Gerçek dünyada hedeflerin bulunması ve yok edilmesi ihtiyacı ‘hedefli öldürme sistemi’nin doğmasına yol açtı.

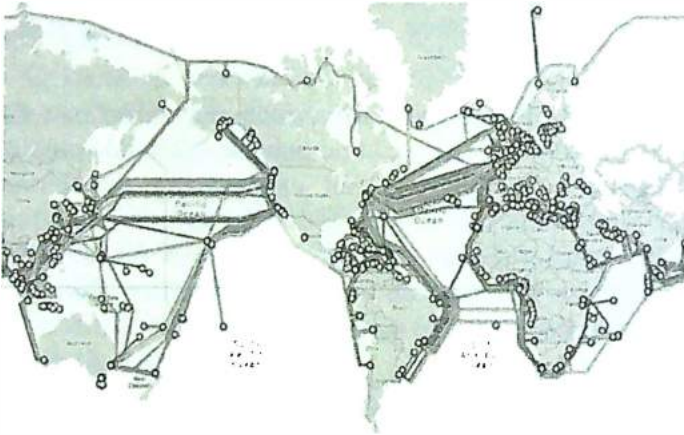
Uzayda olduğu gibi okyanusun derinliklerinde de karanlık; teknoloji ve espionaj ile buluşur. Uzaydaki otobüs büyüklüğündeki uyduların yerini okyanusların derinlerine inebilen denizaltılar alır ve gizli görevdeki casusları ve bilim adamlarını taşırlar. Casus uydudan çekilmiş ilk resmin alındığı 15 Haziran 1971’den on bir yıl sonra okyanus derinliklerine ilk casus denizaltı da ulaştı.

KH-9 HEXAGON casus uydusu 100 mil yukarıdan pizza büyüklüğünde resimler göndermişti. CIA ve NRO, Eastman Kodak ile birlikte casusluk için daha pratik film şeritleri üzerinde çalışmaya başladılar. Uydunun üstünde stereo resim çeken büyük film kameraları vardı ve dönüşte çekilen filmler kapsül içinde paraşütle Hawaii civarına atılıyordu. Kova büyüklüğündeki kapsüllerin %30’una ulaşamıyordu. Okyanusun derinliklerine giden kovaları bulmak gerekiyordu. 1963 yılından başlayarak Amerikan Deniz Kuvvetleri okyanus derinlerine inmeyi denemeye başlamıştı. Sovyetle-

rin 33 bin feet'e kadar inebildikleri düşünülüyordu ve kovaları kendilerinden önce toplayabilirlerdi⁸⁴. 25 Nisan 1972'de Amerikalılar Trieste II gemisinden 16.400 feet ile temas edebildiler. Bugün ABD Deniz Kuvvetleri dünyadaki denizlerin %80'inin altında kurtarma operasyonları icra edebiliyor. Deniz altı araştırmaları, uzay çalışmaları kadar kamuoyunun ilgisini çekmiyor.

ABD Deniz Kuvvetleri'nin ana görevlerinden biri Harita-1'de görülen, okyanus altındaki espionaj kablolarını korumaktır.

Harita 1: Dünya Geneline Yeraltı Kabloları

Artık, haber ya da başka amaçlar için uzaydan alınacak resimlerin kaynağı bazı özel ticari kuruluşlar olabilir. Örneğin NBC News, Kuzey Kore'deki nükleer faaliyetleri haber yapmak için uydu resimleri satan iki şirkete başvurdu:

⁸⁴Steve Weintz, *Spy Sats and Subs: The U.S. Military's Secret Deep-Sea Operations*, (August 10, 2015).

Digital Globe ve Planet Labs. Digital Globe, yoğun olarak savunma ve istihbarat programları içinde yer almaktadır ve CIA başta olmak üzere devlet kurumları ve Silikon Vadisi ile yakın temas içindedir. Amazon ile Spacenet olarak bilinen daimi uydu gözetleme ağını kurdu. CIA'in çip üreticisi NVIDIA ile de çalışmaktadır. Planet Labs ise yeni nesil gözetleme kabiliyetleri ile ünlüdür. Bu iki sözde özel şirkete Google'ın yan kuruluşu olan Skybox'ı ilave edebiliriz. Bu üç şirkette ABD Savunma Bakanlığı'nın (Pentagon) uzay istihbaratından sorumlu NGA'ya⁸⁵ görüntülü yer (nokta) istihbaratı sağlamaktadır⁸⁶.

Resim 2: Hava Fotoğrafı (Kuzey Kore'deki Sanum-Dong Nükleer Araştırma Merkezi)

⁸⁵NGA: National Geospatial-Intelligence Agency.

⁸⁶William Craddick, Intelligence Contractors Make New Attempt to Provoke Tensions with North Korea, Disobedient Media, (8 March 2019).

Kuzey Kore'ye dönecek olursak bahsedilen haber nükleer faaliyetleri haber veriyordu ama resimde tesis dışında bekleyen birkaç araç dışında bir şey yoktu (Resim 2). Önemli olan iddia etmekte, nasıl olsa kimse: “Nerede bu faaliyet, nerede kanıt?” diye sormayacaktı. Zaten amaç da, Trump'ın Kuzey Kore lideri ile yapacağı görüşmeler öncesi kamuoyu oluşturmaktı.

Teknoloji ve Espiyonaj

Halihazırda espiyonaj işleri için en çok gelişme katkısı sağlayan iki teknoloji alanı: nanoteknoloji ve bilgi teknolojisi. Bunlar daha küçük ve daha hızlı bilgisayarlar, daha hafif casusluk malzemeleri, hatta insan vücuduna hızla ilaç enjekte edecek iğne üretimi bile sağlamaktadır. Bütün bunlar gizli operasyonlarda kullanılan aletlerin taşınması, saklanması ve gizli bilginin aktarılması için önemlidir. Örneğin, ABD için yabancı ülkelerin silah sistemleri, nükleer testler ve füze denemelerinin takip edilmesinde sensör kullanımı çok önemlidir. Nanoteknolojide sağlanan gelişmeler ile sensörlerin boyutları iyice küçülmüş ve çok daha uzun süre çalışacak güç (batarya) kapasitelerine kavuşmuşlardır.

Geleceğin savaşçıları nanorobotlar yanında bir böcek büyüklüğündeki insansız hava araçları da hızla gelişmektedir. Kapasitesi artan flashdiskler sayesinde bir ajan yabancı bir bakanlığın tüm dosyalarını kısa sürede kopyalayabilir. Bu tür nano cihazlar sayesinde ajanlar, yöneticileri ile her an gerçek zamanlı teması sürdürebileceklerdir.

Eski moda insan istihbaratının yerini elektronik ve görsel yeni toplama yöntemleri almaktadır. Cep telefonları ve bilgisayar tabletleri daha yeni ses, görüntü, haritalama ve sayısal yazılım uygulamaları ile takviye edilmektedir. Ana-

lizcilere daha gelişmiş veri madenciliği, ses tanıma, döküman güvenilirliği gibi kabiliyetler sunulmaktadır. Ancak, bu sistemler aldatmaya açıktır ve yabancı servisler bir kere sizin işletme sisteminize sızdığında her şey boşa gidebilir.

Son yıllarda özellikle farklı dillerden tercüme konusunda önemli gelişmeler sağlanmıştır. Biyometrik, insan kimliğinin ve davranışlarının tanımlanmasında faydalı olmaktadır. Biyometrik; parmak izi, iris ve retina taraması, ses ve yüz tanıma, elinizdeki damar taraması ile sizi her zaman ele verecektir. Bu aynı zamanda eski tip sahte pasaport ve kamuflajın sonu demektir. Biyometrik gibi GPS de sizin aleyhinize yerinizi ve faaliyet sahanızı belirlemede kullanılabilir. Teknoloji ne kadar ilerlerse ilerlesin, aletler bozulabilir ya da insan hata yapabilir. Makineler insanların beynini hâlâ okuyamıyor ve böylece pek çok istihbarat ihtiyacı eski tip casuslara gereksinim duyuyor. Bu yüzden, insan beynine nüfuz etmek (özellikle beyin fonksiyonlarını bilgisayarda izlemek) için pek çok çalışma hızla devam ediyor.

Sonuç

21. yüzyıl istihbaratı uzun dönemli tarihsel bir unutkanlık içindedir. Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında ABD istihbarat analizinin kurucu babası ve tarihçi Sherman Kent şöyle demişti: “İstihbarat, ciddi bir literatürü olmayan tek profesyonel meslektir. Bu alan, literatür eksikliği çektikçe; onun yöntemleri, sözlüğü, doktriner yapısı ve hatta temel teorisi her zaman tam olgunluğa erişememe riski taşıyacaktı⁸⁷.” İstihbarat alanında dersler çıkarmak zordur çünkü geçmiş tecrübeler konusunda oldukça az kayıt vardır.

⁸⁷ Andrew Christopher, *The Secret World: A History of Intelligence*, Yale University Press, (New Haven and London, 2018.)

Savaşların niteliği değişmeye devam ettikçe, istihbaratın rolü de değişecektir. Savaşların yeni şekli ile ilgili üç konu dikkati çekiyor. Öncelikle savaşlardaki asimetri düzeyi çok değişti. Daha az sayıda militan daha çok ölüme ve yıkıma neden olmaya başladı. Silahlar giderek daha güçlü ve etkili hâle geldi. İkinci olarak devletlerin bağımsız olarak faaliyet gösterdikleri aktörlerin (terör örgütleri, sivil toplum örgütleri, medya, üniversiteler, dini gruplar, şirketler vb.) sayısı arttı. Üçüncü olarak ise artık savaş alanı küresel bir nitelik aldı. Yani savaşların artık cephesi yok. Bütün bunlar asıl işi istihbarat olan örgütlerin işlerini gittikçe içinde çıkılmaz hâle getiriyor.

Espiyonaja dönecek olursak Soğuk Savaş'ın James Bond'u ile günümüzün modern casusu arasındaki önemli farklar vardır⁸⁸:

-Artık takma sakal, sahte kimlik veya teknoloji kimliğinizi saklamanıza izin vermiyor. Havaalanı ya da elçilik vb. yerlerde biyometrik yani göz irisi taraması yapılıyor. Buna son yıllarda belirli kemik taramaları eklendi yani bir kere bu taramadan geçtiniz ve rakip istihbarat servisin kayıtlarına girdiniz mi sahte kimlik sadece sizi ele verir. Diğer yandan Google ya da Facebook'ta izinizin olmaması sizi şüpheli hâle getiriyor.

-James Bond, kraliçeye sadık bir İngiliz ajanı olarak diplomattı ve diplomatik dokunulmazlığı vardı. Bugünün ajanı ise sözleşme ile servise giren, dünyanın herhangi bir yerinde (Afganistan, Orta Doğu ya da Afrika'da) pek çok ajan ve askerlerle birlikte, her an bir makineli tüfek ateşi ile

⁸⁸Robert Evans, *5 Ways Modern Espionage Has Left James Bond Behind*, Cracked, (December 4, 2013).

vurulmayı bekleyen, bütün içinde kendi işini yapan biridir.

-Ancak, her ajan arabasının önünden makineli tüfek ile ateş eden kişi değildir. Diğer ülkelerin silahlı kuvvetlerinin hareketlerini takip eden, yabancı ülkelerin haberleşmelerine sızan ajanlar da var. Her ne kadar yöntemler hayal ettiğimizden farklı olsa da amaç gene gizli bilgi çalmaktır. Sadece devletler değil, devlet dışı gruplar da hedef tahtasındadır. Bunlar, kendi ülkelerinde değil, büyük ölçüde yabancı ülkelerde ve çatışma alanında bu işleri yapıyorlar.

-Ajan temini ve eğitimi ile ilgili şirketler var. Bu şirketlerin en büyükleri Booz Allen Hamilton, SAIC, Northrop Grumman başta olmak üzere pek çok özel şirkettir. Sizi ayartmak için bir kız arkadaş göndererek, işe başlıyorlar. ABD istihbarat bütçesinin %70'i bu özel şirketlere gidiyor. CIA ajanlarının %60'ı da ABD hükûmeti çalışanı değil. Dünyanın en büyük istihbaratçıları NSA'de değil onlar için çalışan şirketlerin sokaktaki ajanlarıdır.

-Hemen hemen tüm yabancı ajanlar yerel halktan insanlar ile çalışıyor; Afganistan veya Orta Doğu'ya bir Amerikalı ajan giderse örtüsü ne olursa olsun bu hemen anlaşılır. Amerikan orijinli ajanların %90'ı ülkesinde çalışır. Geri kalan %10'u dış ülkelere ajanları idare eden ve onlarla zaman zaman operasyonlara katılan “olay memuru” olarak çalışır. Gerçek dünyada bir hizmetçi kız ya da keçi çobanı, bir M16 ajanından çok daha değerli bilgi getirebilir.

Bütün bu ajan değişikliklerine rağmen günümüzün istihbarat servisleri karşılaştıkları durumlara adapte olmada ve görevlerini yapmada hâlâ marjinal durumdalar.

Batılı müttefik ülkeler arasındaki centilmenlik anlaşmasına göre birbirleri aleyhine casusluk yapılmaz ama bu

her zaman lafta kalmıştır. Espiyonaj dünyasında kural, ahlak ve kanun yoktur. Yapılması gereken casuslara karşı casuslar ve güçlü bir kontr-espiyonaj sistemi kurmak yani casuslukla mücadeledir. Bunun için kurulacak teşkilat bağımsız bir yapıda olmalı ve dezenfekte olmuş bir teşkilat gerekirse sıfırdan teşkil edilmelidir. Aksi taktirde kendi kuyruğunu yakalamaya çalışan bir espiyonaj teşkilatı asıl işleri ile uğraşamaz.

SİBER ESPİYONAJ

*“Bilgi sistemlerimiz,
terebayt terebayt kanıyor...”*

Bilgisayarlarınızdan ve cep telefonlarınızdan çalınan, değiştirilen ya da silinen bilgilerden bahsediyoruz. Bu iş sadece kredi kartı bilgilerinizi çalan hackerların adi hırsızlığından öte devletlerin istihbarat servislerinin çok daha organize şekilde sizleri izlemesi ve sistemlerinize saldırması ile de ilgilidir. Espiyonaj (casusluk) oyun kitabında en çok uygulanan iki yöntem: seks tuzağı (honey trap) ve sahte ülke kimliği kullanmaktır. Son yıllarda siber yöntemler, önemli espiyonaj tekniklerinden birisi hâline geldi. Hem kişisel güvenliğiniz hem de ülke güvenliği için siber konularda her yıl en az bir makale yazarak durum farkındalığını geliştirmek istiyoruz. Son yirmi beş yılda istihbarat örgütleri ve büyük şirketler arasındaki ilişkiler nedeniyle gözetleme ve izleme işlerinin örtülü operasyonlar içerisindeki rolü çok daha büyüdü ve küresel bir hâl aldı.

Bu bölümü yazmak için beni tetikleyen yakın zaman önce (Ocak 2019’da) yayınlanan iki haber oldu. Almanya’da aralarında Cumhurbaşkanı Frank W. Steinmeier ve Başbakan Angela Merkel’in de bulunduğu yüzlerce siyasetçinin bilgisayarına siber saldırı yapıldı⁸⁹. Bilgisayar korsanları, internet üzerinden Alman siyasetçilerin kredi kartı bilgilerini, tele-

⁸⁹ Milliyet, *Almanya ABD istihbarat ajansı NSA’dan yardım istedi*, 04.01.2019 16.30.

fonlarını, özel mesajlaşmalarını ve fotoğraflarını yayınladı. İronik olan; Almanya, ABD istihbarat ajansı NSA'den yani kuzu, kurttan yardım istedi. Diğer habere göre, BAE için çalışan ABD eski istihbarat operatörleri “siber silahlarla” ülkedeki aktivist, diplomat ve yabancı liderlerin iPhone'larını hackledi. Telefonları hacklenen ve izlenen kişiler arasında eski Başbakan Yardımcısı Mehmet Şimşek, Katar Emiri Şeyh Hamed Al Sani, Yemenli Tevekkül Karman gibi isimler var⁹⁰. Neler oluyor, sizleri ilgilendiren kısımları neler? Anlatım.

İstihbarat Dünyasındaki Değişim

İstihbarat servisleri günün şartlarına kendini adapte etmek zorundadır. Örneğin Soğuk Savaş'ın başında ideolojik propaganda ve kontr-gerilla çalışmalarına yönelen CIA, 1960 ve 70'lerde MKUltra programı ile suikast işlerine odaklanmıştı. Sonrasında yazarlar, gazeteciler, araştırmacılar ve muhabirler dünyasından espionaja öncelik verdi. Burada ektiği tohumları 2000'li yıllardan beri çeşitli ülkelerde tetiklediği renkli devrimlerde kullanıyor. Günümüzün modası ise elektronik casusluk ya da siber espyonaj. Bu tür yöntemlerin arkasında da gene entelektüel ve yazarlık kültürü var. İstihbaratçının işini yapması için her zaman iyi bir hikâyenin içine kendine saklaması lazım. Tıpkı İngiliz istihbaratının Birinci Dünya Savaşı öncesi arkeoloji çalışmalarının arkasına ya da Amerikalıların günümüzde şirket ilişkileri içine saklanması gibi. Örtü konusu CIA için hep kolay oldu; müşterisi yani parayı veren Wall Street eliti, iş dünyasını ve medyayı da yönetiyordu. Derin devleti temsil eden bu ilişkiler her türlü insanı satın almanın ötesinde çalışma yöntemlerini

⁹⁰AA, *Siber casusluk... Listede tanıdık isimler de var*, 30.01.2019 – 21.50.

de belirledi. Ortaya pek çok yüzer-gezer akademisyen çıktı ve bunlar medya, iş dünyası, düşünce merkezleri, üniversiteler içinde sözde bilimsel çalışma altında meşru çalışma örtüsü edindiler.

Temel mantık şu idi: Amerikan şirketleri için iyi olan Amerika için de iyidir. Şeytanın adamları, şeytanın işini yapmak için onun şirketlerini, bankalarını, gazetelerini, vakıflarını vb. kullanıyorlardı. Şeytanın karargâhı ABD Dış İlişkiler Konseyi (CFR) idi. Diğer önemli uzantıları içinde NED, USAID veya Heritage Foundation (Vakfı) gibi diğer teşkilleri vardı⁹¹. Bunların hepsi kendi kendine çok değerli konum vermişlerdi. Hikâyeye göre demokrasi ve özgürlükleri yayacaklar, diktatörler ile mücadele edeceklerdi. Bu yolda pek çok hikâyeye, sembol ve algı yaratılması şeytanın adamlarının görev listesi idi. Kötü ve iyi adamları belirlemek de onlara aitti. İyi adamlar dayanışmayı temsil ediyor, kötüler ise onları yok etmek ya da dağıtmak istiyordu. Propaganda için pek çok hikâyeye yazıldı ve yazılmaya devam ediyor. Örneğin Venezulla ve İran için yazılan hikâyeye otuz yıldır devam ediyor. Ne düşünmeniz gerektiği konusunda hafızanız sürekli canlı tutuluyor.

İşin asıl diğer önemli bir boyutu ise toplum mühendisliği içinde sizin kendi hikâyenizin dezenfekte edilmesi, tarihi ya da ulusal değerler açısından iyi adamlarınızın sinsî ve uzun zamanlı bir strateji içinde gözden düşürülmesidir. Uzun vadeli propaganda stratejisi ile doğru bildiklerinize şüphe ile bakma, hafıza kaybı ve nihayet verilen talimatlara otomatik reaksiyon göstermeniz sağlanmaya çalışılır yani

⁹¹ Aralarındaki ilişkiler için bakınız; Sait Yılmaz, *Küresel Sermaye ve Türkiye*, Kaynak Yayınları, (İstanbul, 2015).

hedef toplum hipnotize edilir. Bu düzenek içinde ülkenizdeki liderler, siyasi taraflar, vatandaşlar, göçmenler, etnik ve dini gruplar ve tek tek seçilmiş kişiler takip sistemine maruzdur. Siber düzenek içinde ise büyük bir veri yöneticisi, analizci, operatör, programcı, yazılım geliştirmeci, denetçi ordusu vardır ve bunlara ‘bilgi teknolojisi (IT) imparatorluğu’ denir. Casus yöneticileri yerelden bölgeye ve küresel operasyonlara hareket hâlinindedir. Bütün bunlar için akademik dünyadan hikâyeler düzülür. Hedef ülkedeki muhalefeti artırmak, yeni iş birlikçiler bulmak, yeni bilgi kaynakları yaratmak için yöntemler sürekli revize edilir. Yerelde atölye çalışmaları yapılır ve ülke için ayaklanma stratejileri geliştirilir. Bu işler için her şeyden çok siber sistemler kullanılır. Siber espionaj, casuslar (insan istihbaratı) olmadan da bilgiye ulaşmak ve bilgiyi yönlendirmektir.

İstihbarat Operatörleri ve Akıcı Sahne (Ekran) Kültürü

İstihbaratçıların geçmişle bugün arasında yaptıklarını kıyaslarsak; geçmişte kelimelerle hikâye düzerken, şimdi görüntülerle elektronik sahne kültürü oluşturuyorlar. Post-modern düzen içinde bu kültür kimilerine göre ‘akıcı modernite’⁹², kimileri için ise ‘toplum manzarası’⁹³’dır. Bazıları ise parçalanmış sosyal ve kişisel hayatın çeşitli noktalarını uyumsuz bir şekilde temsil eden bu sahneye ‘geç kapitalizmin kültür mantığı’⁹⁴ demektedir. Anlamlar ve uyumlar gittikçe bölünüyor. Bu dünya sahnesinde kişilik istikrarı yok oluyor, hafıza yeniden ve yeniden yükleniyor, odaklanma kaybolu-

⁹²Zygmunt Bauman, *Liquid Modernity*, Polity, (2000), 34.

⁹³Guy Debord, *Society of the Spectacle*, Black & Red, (2002), 17.

⁹⁴Frederic Jameson, *Postmodernism, or, The Cultural Logic of Late Capitalism*, Duke University Press, (1992), 81.

yor, ruh maddeleşiyor, cinsel kimlik belirsiz hâle geliyor, elektronik vücut-akıl ilişkileri kuruluyor, insan hayatına elektronik olarak müdahale ediliyor⁹⁵. İşte istihbarat servisleri şimdi bu olguları kontrol etmeye uygun bir düzenek oluşturuyorlar. Seyrettiğiniz videolar ile size gizli, büyütlü, şeytani mesajlar veriliyor. Siz ise “ne oluyor?” diye bakıyorsunuz. İşin özeti istihbarat servisleri artık ‘peygamber’ rolüne soyunuyor. Yeni dünya, postmodern bir düzeni yani devlet sonrasını temsil ediyor ve akıcı modernite ise bu düzenin katalizörü rolünde. Hepsinin örtüsü ise en baştaki gibi gene sahte hikâyeler; terörle mücadele, diktatörü kovmak, başkasının hikâyesinin komplo teorisi olduğu iddiası vb. temalar üzerine kuruluyor.

Küresel siber iletişim ağlarından yararlanan gizli servisler, neredeyse istedikleri bütün kapalı veri bankalarına girerek gizli ve özel bilgilere ulaşabiliyor. Firmalar, bankalar, telefon şirketleri, maliye ve sağlık daireleri, sigortalar, trafik kurumları, emniyet güçleri birbirlerine elektronik ortamda bağlanan ve devlet adına çalışan uzman casuslara karşı genellikle çok az korumaya sahiptirler. Çünkü uzman casuslar ya bir kod çözücüyü (arka kapı) ya da ayrı bir giriş kanalına sahiptir⁹⁶. Bilgisayarlara sızabilen kişiler (hackerlar), gizli servisler tarafından profesyonelce kullanılmaktadır. Bu işlerde eski istihbarat operatörlerinin çalıştığı özel bilgi teknolojisi şirketlerin, devlet istihbarat servislerinin işlerinin çoğunu sözleşmeler karşılığı sağladığını ve bu şirketlerin kendi dev-

⁹⁵Edward Curtin, *The CIA Then and Now: Old Wine in New Bottles, Centre for Research on Globalization*, (January 29, 2019).

⁹⁶Egmont R. Koch, Jochen Sperber, *Bilgi Mafyası: Gizli Servisler, Bilgisayar Casusluğu ve Yeni Bilgi Karteli*, Çev.: K. Ökten, Sarmal Yayınevi, (1996).

letleri ile koordineli olarak diğer ülkelerde espionaj işine giriştiklerini unutmayalım. Örneğin BAE'deki eski Amerikan istihbarat operatörleri Karma adlı bir sistemle, hedef iPhone'lardaki fotoğraf, e-posta, mesaj ve konum bilgisini tespit ettiler. BAE'nin korkusu tüm otoriter yönetimler gibi kendi halkı yani muhaliflerdir. Karma gibi sistemlere Rusya, Çin başta olmak üzere on kadar ülke sahiptir.

Sosyal mühendislik konusuna ayrıca değineceğiz ama önce düşünce kontrolü (mind control) için yeni yöntemlerden bahsedelim. Yeni hikâyeler, yeni sahnesinde perde alıyor. Hemen herkesin yer aldığı bu sahne bir örümcek ağı içinde birbirine irtibatlı ve sadece sosyal medya değil geçmişte olduğu gibi sinema, televizyon ve diğer medya da bu sistemin geri planında iş birliği yapmaya devam ediyor. 2005 yılında ABD Savunma Bakanlığı, Lincoln Grup adlı bir şirkete Irak'ta kendi politikalarını destekleyecek hikâyeler yayınlaması için büyük paralar ödedi. Geçmişin kahraman askerleri ve casuslarının yerini şimdi daha çok activistler aldı. Hikâyeyi yazanlar yani oyunu kuranlar ise çok disiplinli yazarlar ve araştırmacıların ciddi bulgularını kullanıyorlar. Hikâyenin sonunda siz çok şaşkınsınız, iyi tarafa geçmeniz bekleniyor ama bu aslında size gösterilen yer ölüm kuyunuz⁹⁷. Size bu kara büyüü yapanlar size hipnotize etmek için önceden değerli bildiğiniz ne varsa tüm bunları yavaş yavaş gözden düşürüyorlar. Şimdi bu örtülü operasyonların hayatınızdaki gölge adreslerinin kim olduğunu düşünün ve görünür hâle getirin yani karanlıktan aydınlığa kendiniz çıkın. İhtiyacınız olan fener yani size yol gösterecek olan sadece ülke sevginiz yani milliyetçiliktir, milli düşünmektir.

⁹⁷Curtin, a.g.e., (January 29, 2019).

Tıpkı CIA ’in kapısında yazdığı gibi “Gerçeği öğreneceksiniz ve gerçek size özgür kılacak⁹⁸.”

Siber Saldırı ve Yöntemleri

Siber saldırı, bir bilgisayarın bilgi sistemi, altyapısı, şebekeleri veya kişisel bilgisayar vasıtalarının çeşitli yöntemlerle veri veya bilgi sistemlerinin çalınması, değiştirilmesi veya imha edilmesidir. Siber saldırı ile nükleer tesislerde, petrol ve doğalgaz hatlarında sorun çıkarılabilir. Hava kontrol sisteminin kaybedilmesi sonucu uçaklar havada çarpışabilir. Uydu sistemlerinin ele geçirilmesi uyduların düşmesine ya da yörüngeden çıkmasına sebep olur. Elektronik bankacılık durursa bankalardan ve ATM’lerden para çekilemez. Metro, tren hatları ve trafik ışıklarının arızalanması büyük kazalara yol açabilir. Elektrik dağıtım şebekesine yapılan olası bir saldırı durumunda elektrikle çalışan hiçbir alet kullanılamaz. En çok kullanılan on siber saldırı çeşidi şunlardır⁹⁹:

- (1)İnternete girişin engellenmesi,
- (2)İki bilgisayar arasındaki iletişime (gizlice) bozucu birinin girmesi,
- (3)Online olarak kişisel bilgilerin çalınması (pishing),
- (4)Kötü amaçlı yazılım sızdırılması (drive-by attack),
- (5)Şifre kırma,

⁹⁸“You shall know the Truth, and the Truth will set you free”.

⁹⁹Jeff Melnick, *Common Types of Cyber Attacks*, (May 15, 2018).

(6)Veri tabanından bilgi çekme, silme veya değiştirme (SQL injection),

(7)Web sistemi güvenlik açığına sızarak (XSS) kişisel bilgilerinizi alma,

(8)Gizlice dinleme,

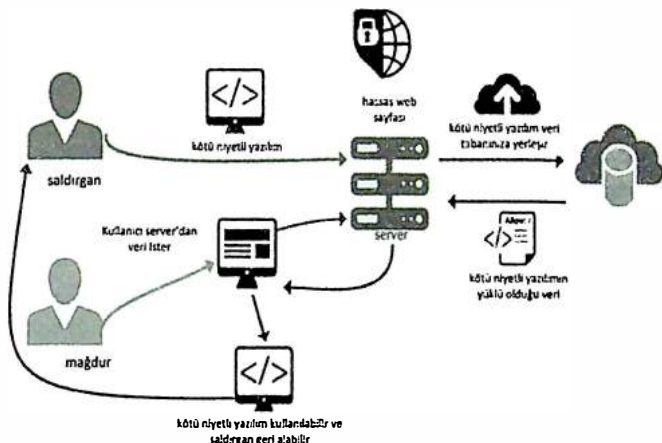
(9)Doğum günü saldırısı (doğum gününden yola çıkarak şifre bulmak),

(10)Zararlı kod saldırıları (Virüsler, Worm'lar, Trojan Horses, RootKits, Logic Bombs, Spyware, Adware vb.)

Diğer siber saldırı türleri arasında şunlar sıralanabilir: ağ tarama (network scanning), IP aldatmacası (IP spoofing), kabloya saplama yapma, kriptografik saldırılar, oturum çalma, trafik analizi, tuzak kapı (trapdoor), yerine geçme (masquerading), yığın e-posta gönderme (spam), zamanlama saldırıları vb. saldırılardır. Yukarıda sıralanan saldırı yöntemleri kendi içinde pek çok taktik uygulamaktadır¹⁰⁰. Bunlar daha teknik uzmanlık gerektirmektedir.

¹⁰⁰Söz konusu taktikler için bakınız; <http://www.cozumpark.com/blogs/-gvenlik/archive/2010/08/29/bilgi-g-venli-i-ve-genel-g-venlik-kavramlar-b-l-m-2.aspx>

Şekil 1: Kötü amaçlı yazılım sızdırılması (drive-by attack)

Siber saldırılar 2017'ye göre 2018'de %47 arttı ve toplam olarak yedi yüz altmış beş milyon insana zarar verdiği öngörülüyor¹⁰¹. Bilgi hırsızlıkları içinde kişisel veriler (%30), belge ve kanıtlar (%22), kredi kartı bilgileri (%15) başta geliyor. Hackerlar bu bilgileri en çok online hâlindeki e-ticaret web siteleri, bilet satın alma ve otel rezervasyon siteleri üzerinden kopyalıyorlar. En çok kullanılan saldırı yöntemleri arasında şunlar bulunuyor¹⁰²:

¹⁰¹Positive Technologies Q2 Report, 2018.

¹⁰²Alison DeNisco Rayome, *The 6 most popular cyberattack methods hackers use to attack your business*, Techrepublic, (October 3, 2018).

-Kötü amaçlı yazılımlar: %49 (bilgi çalmaya yönelik olarak %26'sı spyware, %22 yönlendirme yazılımı, sosyal mühendislik ve şifre kırma; %29, zararlı dosya ve linkler gönderme %23).

-Sosyal mühendislik (%25): Güvenilir bir kaynak gibi (örneğin facebook'da sahte kimlik) gözüküp, kişisel bilgileri çalmak.

-Hackleme (%21): Kurumların, bankaların sistemlerini çalışamaz hale getirme.

-Belge ve kanıt toplama (%19): En çok şifre depolama.

-Web saldırıları (%18): Veri tabanınızı kopyalama ya da web sitenizi çökertme.

-İnterneti kullanamaz hâle getirmek (%5): Bu daha çok belirli kurumların sitelerini çökerterek karşılığında para talep etmeyi kapsıyor.

2014-2017 yılları arasında en çok saldırıya uğrayan kurum/şirketler arasında: Adobe, Sony, Güney Kore kredi kartı bürosu, Alteryx data (Amerikan istatistik şirketi), Equifax (Amerikan kredi şirketi), Adult Friend Finder (yetişkin sitesi), Marriot Otelleri, Yahoo, HBO bulunmaktadır. Siber saldırı yöntemleri yıldan yıla değişmektedir. Siber güvenlik konusunda devam eden trendler şu şekildedir¹⁰³:

-En çok aranan (hackerlar) listesi ile takip etmek (FBI listedinde kırk bir kişi var),

-Kötü amaçlı yazılımlar 2017'de %54 arttı¹⁰⁴ ve en çok mobil telefonlara yönlendiriliyor: Bu tür yazılımlar en

¹⁰³Martin Giles, *Six Cyber Threats to Really Worry About in 2018*, Technology Revieww, (January 2, 2018).

¹⁰⁴Symantec's Internet Security Threat Report 2018.

çok hayat tarzı (%27), müzik ve ses videoları (%20), kitap ve referans eserler (%10) siteleri üzerinden geliyor.

-Telefonunuza yüklediğiniz üretici firma dışındaki üçüncü adreslerin sağladığı bedava uygulamalar genellikle kötü amaçlı yazılımlar içeriyor.

-Hackerlar en çok kimlik bilgileriniz, adresiniz, kredi kartı bilgileriniz ve kimlik numaranız peşindedir. 2014 yılında Rus hackerlar dünya genelinde 420 bin Web sitesinden 1.2 milyon kayıt bilgisi ve şifre çaldılar. 2018 yılında 60 milyon ABD vatandaşının kimlik bilgileri çalındı¹⁰⁵. 2017 yılında bu rakam 15 milyon kişi idi.

Siber dünyada en önemli hususlardan birisi kendi yöntem ve silahlarınızı günü gelene kadar gizlemek. Şu an sizin bu satırları okuduğunuz gibi Amerikan istihbaratı da bizim neyi bilip bilmediğimizi merak ediyor ve tabii biz de tüm bildiklerimizi yazmıyoruz. Nasıl mı takip ediyorlar? BBC Monitoring ile ortak çalışan ABD Açık Kaynak Merkezi, 150 ülkede 100'den fazla dilden 3000 kaynağı her gün izlemekte ve ABD açısından önemli olanları İngilizceye tercüme ettirmektedir.

ABD'nin Siber Yöntemleri

Amerikan siber stratejisi sanıldığı gibi savunma değil, Amerikan çıkarları ve etkisini geliştirmek için saldırı üzerine kuruludur. ABD, siber güvenlikte savunma ve saldırıyı birleştiriyor¹⁰⁶. Amerikan siber stratejisi daha öldürücü ve caydırıcı yöntemleri seçer. Bu stratejinin temelinde siber uzayda oyunun kurallarını belirlemek var. Amerikan stan-

¹⁰⁵2018 online survey by The Harris Poll, identity theft.

¹⁰⁶Damian Paletta, *NSA Chief Says Cyberattack at Pentagon Was Sophisticated, Persistent*, *Wall Street Journal*, (September 8, 2015).

dartlarını kabul etmeyenler cezalandırılmalıdır. Dünya ekonomisini kontrol etme hakkına sahip oldukları varsayımı ile sizin bankacılık işlemlerinizi, borsa faaliyetlerinizi ve diğer ekonomik girişimlerinizi kendi siber sistemleri üzerinden denetleme ve cezalandırma yoluna gidiyorlar¹⁰⁷. Üstelik bunları yapmak için savaş çıkmasını beklemiyorlar zaten günlük işleri. ABD siber stratejisi, tehditlerle mücadele ve altyapının korunması için sanayi ile işbirliğine, ulusal şebeke sisteminin güvenliğinin sağlanmasına, yeni sistemlerin geliştirilmesine, elektronik-posta güvenliğine ve antivirüs (Rus Kaspersky gibi) ürünlerin sistemden çıkarılmasına dayanıyor. Yasal olarak neyin siber dünyada zararlı olduğunun tanımının olmaması ile istedikleri her türlü kurnazlığı yapma haklarının olduğunu düşünüyorlar. Ama bir yandan da kendilerini korumak için BM'den önlem almasını istiyorlar. Rusların Amerikan seçimlerine müdahale ettikleri ve Çin'in ekonomik espionaj faaliyetlerini öne sürerek, siber alanda her türlü Amerikan girişimini meşru hâle getirmeye çalışıyorlar.

Amerikan güvenliği küresel olarak denizlere, göklerle ve uzaya da uzanıyor ve teknolojiye her zaman üstün olmak zorundalar. ABD için en önemli iki siber tehdit: Çin ve Rusya'dan geliyor. Çin uzun zamandır ABD'nin hassas ekonomik bilgilerini kopyalıyor, teknolojilerini alıyor. Çin'in siber ekonomik espionaj yolu ile trilyonlarca dolarlık Amerikan fikir mülkiyet hakkını çaldığı iddia ediliyor. Rusya ise siber alandan ABD içine propaganda yapıyor ve siyasi sistemini hedef alıyor. Kuzey Kore ve İran, ABD'nin siber altyapısını hedef alacak kötü yazılımlarla nüfuz ediyor. ABD'nin tehdit listesinde stratejik rakiplerinden sonra serseri dev-

¹⁰⁷Leonid Savin, *America's "Offensive" Cyber Strategy*. *White House Authorizes Offensive Cyberwarfare*, *Oriental Review*, (2 October 2018).

letler, terör örgütleri ve suç teşkilleri geliyor. Bütün bunların hepsi üstelik bir savaşta değil, barış zamanında oluyor. Amerikan küresel polis devletinin casusluk aygıtı hiçbir hukuki sınırlama olmaksızın (Hukuktan üstün olan iki sihirli kelime: Amerikan çıkarlarıdır) iki ana casusluk operasyonu yürütmektedir¹⁰⁸:

(1)Metin, video ve ses iletişimi üzerinden küresel takip,

(2)Gizli yollardan elde edilen bilgilerin kaydı, depolanması ve kullanılması.

Bu bilgiler, Amerikan casusluk ağının lider kadrosunun görevlendirilmesi ve yönlendirilmesine etki eder. Böylece takip sistemi için yeni hedefler ve vasıtalar belirlenir.

Amerikan hegemonya sisteminin temelinde şunlar var:

-Tek dünya devleti olmaya doğru küresel hakimiyetin geliştirilmesi,

-Dünya genelinde askeri üs şebekesi,

-Diğer sanayileşmiş ülkelerdeki kapitalist rakiplerin dizginlenmesi,

-Kolektivist ülkelerin çökertilmesi,

-Ulus devletlerin ve milliyetçi yönetimlerin parçalanması,

-Kaynak zengini ülkelerin vekil devlet haline getirilmesi (sömürülmesi).

¹⁰⁸James Petras, *Empire and Cyber Imperialism: The Logic behind the Global Spy Structure*, Global Research, (January 23, 2018).

Bu işte müttefik ülkeler ile iş birliği yapılır ama onlara güvenilmediğinden ‘casuslar hakkında casusluk’ denilen bir programla müttefik istihbarat sistemleri de denetlenir ve ABD hakkında istihbarat yapıp yapmadıkları sorgulanır. Hatta müttefik ülke sistemlerine sızma olacağı hesaplanır. Hiçbir ülke istihbaratı ulaşılamaz olmamalı ve hedef listesinden çıkmamalıdır. Diğer tarafta ise gelen devasa bilgi ve veri yığını içinde büyük balık yakalanmaya çalışılır. Özetle ABD’de konuşlanmış küresel sermaye, tek dünya devletine giden yolda küresel etkinin sürdürülmesi Amerikan polis gücüne ve onu destekleyecek küresel bir casusluk aygıtına ihtiyaç duyuyor. Bu aygıtın ana unsuru ise küresel takip sistemi ve onu işleten NSA’dır.

NSA ve Siber Espiyonaj

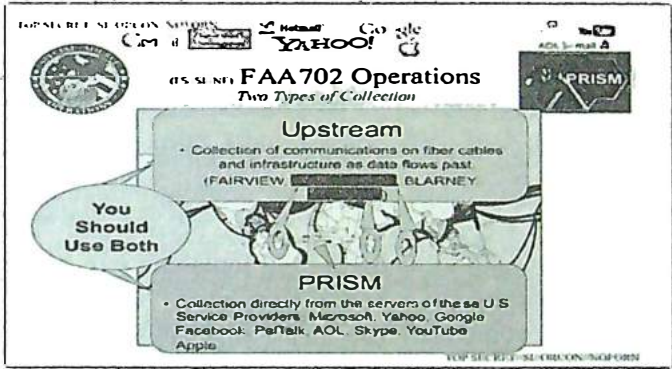
Küresel espionaj ve izleme işinin tepesinde ABD Ulusal Güvenlik Ajansı (NSA) var. Eski çalışanı Snowden’in 2013 yılında sızdırmaya başladığı bilgiler ile NSA’nın dünya üzerindeki herkesin email, internet ve sosyal medya ilişkilerini izlediğini öğrendik. NSA, dünya genelinde yirmi casusluk program üzerinden fiber optik kablolar ile bilgisayarlardan bilgi topluyor. Bu bilgiler daha çok kişilerin takibi, siber saldırı ikazı ve denizaltı faaliyetlerinin izlenmesi amacıyla yönelik. NSA öncelikle mesajlaştığımız kişilere ait adres listelerimizi toplamaktadır. Snowden verdiği bilgilere göre: NSA, FAA 702 Operasyonları adı verilen bilgi toplama faaliyetleri içinde iki ayrı program kullanmaktadır. Bu programlar¹⁰⁹:

¹⁰⁹Sait Yılmaz, *Snowden’den Alınacak Dersler*, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, (1 Kasım 2013).

-PRISM, NSA'nın internet şirketleri yolu ile büyük miktarlarda bilgi edinme programıdır. PRISM; Google, Microsoft, Yahoo, Facebook, PaITalk, AOL, Skype, You Tube, Apple gibi teknoloji şirketlerinden doğrudan server üzerinden bilgi toplamaktadır.

-Xkeyscore; yukarıdakine paralel olarak kablolu şebekeler ve tesislerden gelen bilgileri toplamaktadır. Bu bilgiler Fairview, Stormbrew, Blarney ve Oakstar şeklinde kodlanan programlar üzerinden gelmekte, bunlardan bazılarının isimleri farklı kaynaklarda sansürlenerek verilmektedir.

Şekil 2: NSA Siber Bilgi Toplama (FAA) Operasyonu

NSA'in binden fazla askeri ve sivil hacker, istihbarat analizcisi, hedef uzman, yazılımcı çalıştırdığı biliniyor. FBI, CIA ve Siber Komutanlığın operatörleri NSA'ın Operasyon Merkezi'nde birlikte çalışıyorlar. Sızma yazılımları için özel şirketlerden istifade ediliyor. NSA, sadece 2014'te dünya genelinde yüz bin civarında bilgisayara casus yazılım yükledi.

di¹¹⁰. Bunlardan başka internete bağı olmasa da bilgisayarlar-
ra girebilecek ve verilerini değıştirebilecek bir teknoloji ge-
liştirildi. Belirli bir mesafeden telsiz (radio) dalgaları gönde-
rilerek bilgisayara nüfuz edilmektedir. Ama bunun için hedef
bilgisayara bir parça takılması gereklidir. Samsung TV örne-
ğinde olduğı gibi bunu üretici firma da yapmış olabilir.
NSA; sızma, yazılım ve radyo (hepsine birden Quantum
denmektedir) teknolojileri üzerinde çalışmaktadır. Quan-
tum'un öncelikli hedefi Çin ordusudur. Daha sonra Rus as-
keri şebekeleri, Meksika polisi ve uyuşturucu kartelleri, Av-
rupa Birliğı'nin ticaret kurumları (ticari sırları çalmak için)
gelmektedir. Bunları başta Suudi Arabistan olmak üzere ta-
kibi sürekli istenen ülkeler izlemektedir. Eski NSA çalışanı
Edward Snowden'in sızdırdığı bilgiler Quantum'un parçaları
idi. Daha sonra Almanlar, NSA'in kendi bilgisayarlarından
sinyal yolu ile bilgi çalan ANT programını keşfettiler.

İnternette istihbarat toplama sisteminin ana unsur-
ları ABD'nin oluşturduğu internet ağı omurgasındaki dokuz
"Büyük İnternet Değışim Noktası" (IXP), NSA ürünü "kok-
layıcı siteler", çeşitli kurumların bilgi toplamak için kullandığı
ağı giriş noktalarıdır¹¹¹. Son yıllarda çeşitli modellemeler
ile yeni sızma yöntemleri üzerinde çalışılmaktadır. Sosyal
paylaşım sistemleri ve psikolojik savaş unsurlarının ayaklan-
ma hareketlerinde kullanımı ile ilgili çalışmaları ABD Ordu-
su ve DARPA (Defansif İleri Araştırma Projeleri Ajansı)
yapmaktadır¹¹². Snowden'in ortaya çıkardığı diğ er bilgilerin

¹¹⁰RT, *NSA able to Target Offline Computers using Radio-waves for Sur-
veillance, Cyber-attacks*, Global Research, (January 15, 2014).

¹¹¹Sait Yılmaz, *Temel İstihbarat Toplama-Analiz-Operasyonlar*, Kripto
Yayınları, (Ankara, 2018), 237.

¹¹²Sait Yılmaz, *ABD İstihbaratında Yaş anan Değışimler*, 21. Yüzyıl Tür-
kiye Enstitüsü, (14 Şubat 2012)

arasında ABD'nin tüm dünyayı nasıl dinlediğini ifşa eden bir "telekulak haritası" da var. Alman Der Spiegel dergisinde yer alan söz konusu harita NSA/CLA ajanlarının dünyanın çeşitli yerlerindeki doksan adet "Özel Toplama Servisi (SCS)" birimini kullanarak aralarında otuz beş ülke liderinin de bulunduğu milyonlarca kişiyi dinlediğini ortaya koyuyor¹¹³. ABD diplomatik temsilcilikleri içindeki bu birimler binaların çatılarındaki özel alanlara yerleştirilen çok güçlü antenler kullanmaktadır.

Ülkeler Siber Savaşta Neler Yapıyor?

Bugüne kadar üç siber savaş yaşandı¹¹⁴: Nisan 2007'de Estonya'ya Rusya tarafından yapılan saldırı, 2010'da İran'a karşı yapılan Stuxnet saldırısı ve 2013'te Lockheed Martin, Sandia National Laboratuvarları ve NASA'ya yapılan Titan Yağmuru saldırısı. Üç savaşı, 2015'te Ukrayna enerji sistemlerine siber saldırı, 2015'te Kuzey Kore'nin Sony'e saldırısı ve 2016 yılı içinde Rusların ABD seçimlerini etkileme gibi siber kapsamlı faaliyetleri izledi. Siber saldırıların arkasındaki adresi bulmada muhtemel ülkelerin motivasyonu ve yöntemleri ipucu taşıyabilir. Rusların ABD'ye yönelik siber operasyonları bilgi toplama ve gelecekteki hedeflere ilişkin saldırı kabiliyetleri geliştirmeye yöneliktir¹¹⁵. Çin'in motivasyonu para kazanmaktır. Araştırma ve geliştirme için para harcamaktansa bunu çalmanın daha ucuz olduğunu düşünürler. Ruslar ise son dönemde Amerikan sisteminin seçimlerine olan güvene zarar vermek istiyorlar. Alman-

¹¹³Yılmaz, a.g.e., (1 Kasım 2013).

¹¹⁴Sait Yılmaz, *Siber Güvenlik*, academia.edu.tr, (14 Şubat 2014).

¹¹⁵Ben Buchanan, Michael Sulmeyer, *Russia and Cyber Operations: Challenges and Opportunities for the Next U.S. Administration*, Task Force White Paper, (December 13, 2016).

ya ve dünyanın diğer bölgelerinde de aynı şeyleri yaptılar. Daha önce ABD ve İngiltere medyası içinde çöreklenen Cambridge Analytica adlı şirketin, en az elli milyon Facebook kullanıcısı üzerinden çalışmalar yaptığını anlatmıştık¹¹⁶. Bu çalışmalar, hileli yöntemlerle seçimleri yönlendirmek ve politikacıları tuzağa düşürmek üzerine kurulu. ABD Savunma Bakanlığı ise 500 bin dolarlık bir sözleşme ile bu şirketten denizaşırı propaganda ve dezenformasyon konusunda araştırma ve analitik destek aldı. NATO, 775 bin dolarlık bir proje ile Doğu Avrupa'da Rusya'yı hedef alan propaganda operasyonları yapıyor.

ABD Siber Komutanlığı'nın siber istihbarat merkezleri Teksas civarında yerleşmiş durumda. Wikileaks belgeleri ABD'nin kendi siber saldırılarını maskeleyerek için yabancı bir ülkeden yapıldığı şeklinde iz bıraktığını gösterdi. Wikileaks'in sızdırdığı Vault 7 kodlu belgeler, CIA'in küresel örtülü hackleme sistemi ve silahlarını deşifre etti. Böylece ABD'nin dünya genelinde akıllı telefonlara, akıllı TV'lere ve şifreli mesaj uygulamalarına nasıl sızdığını öğrendik. Bu işin merkezinde CIA'in Siber İstihbarat Merkezi'ne bağlı UMBRAGE grubu var¹¹⁷. CIA, Virginia'daki Sosyal-Medya Takip Merkezi ile Açık Kaynak Merkezi'nde çalışan analizciler, milyonlarca tweet, facebook mesajı, online sohbet kaydı ve diğer "www" üzerindeki halk verilerinden dünyanın her yerindeki bölgeler ve gruplar hakkında bilgi edinmektedir. Bu merkez; sadece Çin, Pakistan ve Mısır gibi ülkeler-

¹¹⁶Sait Yılmaz, *Bizi kim, neden ve nasıl takip ediyor?* academia.edu.tr; (11 Nisan 2018).

¹¹⁷Whitney Webb, *Wikileaks Reveals: CIA's UMBRAGE Allows Agency to Carry out 'False Flag' Cyber Attacks*, Mint Press News, (March 10, 2017).

den günde beş milyon tweet toplamaktadır. Amerikan siber kolordusu savaşçıları, 2013 yılında sahte Facebook sayfaları üzerinden İranlı gazeteciler ile temas kurdular ve İslamcı siber activistleri örgütlediler. Hâlen Amerika'nın Sesi Radyosu'nun (VOA) İran kolu olan Radyo Farda, İran yönetimi aleyhinde hikâyeler anlatmaya devam ediyor. 2009 İran seçimleri sonrası ayaklanma çıkaran BBC Pers Radyosu da ABD'den büyük paralar almaya devam ediyor. ABD'nin İran için ihale verdiği son siber savaşçı şirket ise Rubicon oldu¹¹⁸. Amerikan casus ağının İran tarafından Çin'in yardımı ile nasıl çökertildiğini önceki makalelerimizden birinde anlatmıştık¹¹⁹.

Ruslar, 8 Nisan 2015'te Fransız TV'si TV5 Monde'nin altyapısına saldırarak kanalın görüntü aktarımını aksattılar. Bu saldırı öncelikle "Cyber Caliphnet" kodu ile Charlie Hebdo'nun dergisinin intikamını alan İslamcı bir gruba ait gözükse de yapılan araştırmalar arkasında Rusya'yı buldu. ABD'ye göre ise Ukrayna'ya siber saldırılar yapan Fancy Bear ve Cozy Bear isimli iki hacker grubunun arkasında Rus askeri istihbaratı GRU ve Rus güvenlik teşkilatı FSB var. Ruslar, 2016'nın yaz ve sonbaharında ABD Demokrat Parti e-maillerine sızdılar ve seçim kampanyası ile ilgili sır olması gereken tüm haberleşmeleri izlemeye başladılar. Toplanan bilgiler filtrelendikten sonra Wikileaks ve haber teşkilatlarına aktarıldı. Ayrıca DCLeaks ve Guccifer 2.0 kodlu hacker

¹¹⁸Soraya Sepahpour-Ulrich, *Who's Faking It? Pentagon "Cyber-Warriors" Planting "False Information on Facebook"*, Global Research, (January 26, 2013).

¹¹⁹Sait Yılmaz, *Trump, Kakistokrasi ve Amerikan İstihbaratı*, academia.edu.tr, (25 Aralık 2018).

yolu ile de e-mail ve belge yayınlamaya devam ettiler¹²⁰. NATO Komutanı Philip Breedlove, Rusların tarihteki en büyük yıldırım bilgi savaşını yapmak için hazırlık yaptığını açıkladı. Artık Ruslar espionajın gizli kalması gibi geleneksel kuralları da bir kenara bırakarak, kendi kurallarını uyguluyorlar¹²¹. Rusların siber saldırı kapasitesi, konvansiyonel bir savaşta füzelerin ve uçakların hedeflerinden saptırılması ve istenen yerlere yönlendirilmesini amaçlıyor. Barış zamanında ise kritik altyapı ve diğer anahtar hedefleri imha etmeyi amaçlıyor. Örneğin BlackEnergy kodlu kötü amaçlı yazılım Avrupa’da pek çok hedefe karşı kullanıldı¹²². İran ise siyasi nedenlerden dolayı ABD’nin finans kurumlarına saldırıyor. Saldırının İran Devrim Muhafızları ile bağlantıları var. Kuzey Kore ise Sony altyapısını hedef aldı ve keyfi bir şekilde hedef seçiyor.

Güvenliğin Siber Boyutu

Bütün ülkeler siber saldırılara karşı hassas; elektrik sisteminizden bankalarınıza, televizyonlarınızdan bilgisayarlarınıza her şey elektronik bir ağ içinde ve bir şekilde siber saldırı yöntemi ile bilgileriniz çalınabilir, sistemleriniz çalışamaz hâle getirebilir hatta tamamen imha edilebilir. İşin aslı siber sisteminiz bir Amerikalının dediği gibi her gün açılan yeni yaralar ile ‘terebayt terebayt kanıyor’. Her gün siber

¹²⁰Dmitri Alperovitch, *Bears in the Midst: Intrusion into the Democratic National Committee*, CrowdStrike, 2016; Thomas Rid, *All Signs Point to Russia Being Behind DNC Hack*, VICE, (July 25, 2016).

¹²¹Neil MacFarquhar, *A Powerful Russian Weapon: The Spread of False Stories*, New York Times, (August 28, 2016).

¹²²Dennis Fisher, *Sandworm APT Team Found Using Windows Zero Day Vulnerability*, (October 14, 2014); Kurt Baumgartner and Maria Garnaeva, *Be2 Custom Plugins, Router Abuse, and Target Profiles*, SecureList, (November 3, 2014).

alandaki yeni saldırı yöntemleri ve silahları geliştiriliyor. Örneğin ABD Başkanı Trump, 19 Eylül 2018’de Maryland’deki Andrews Hava Üssü’nde yaptığı konuşmada dünyanın her yerinde ve herkesi hackleyebileceklerini söyledi. Bu alanda yeni bilgi teknolojileri geliştiriliyor, iş dünyası ile projeler üzerinde çalışılıyor ve siber güvenlik alanındaki sözleşmeciler şirketlere büyük fonlar aktarılıyor. Tabii ki bizim derdimiz kendi altyapımızı korumak iken dünya hegemonyası peşindeki ABD’nin küresel deniz ulaştırmasının ve dış uzayın siber güvenliği gibi öncelikleri de var. İstihbarat servisleri başka ülkelerde hedef seçtikleri tek tek izleyecek küresel bir elektronik gözetleme sistemi işletiyorlar. Yani ülkenizdeki pek çok yerde onların kendi kameraları ve işletim sistemleri var. Bu sadece bilgi toplamak amaçlı değil, ülkenizdeki darbeleri ve müdahaleleri yönetmek için de siber saldırı yöntemlerini içeriyor. Hedef sistemlere kötü amaçlı ya da casusluk yazılımları sızdırılıyor. Böylece telefon şirketleri ve bankalardaki kişilerin özel bilgilerine rahatlıkla ulaşıyor, size takip ediyorlar. Yapılması gereken sık sık taktikleri yenilemek.

Siber saldırılarda iki ana strateji: yıkım ve manipülasyon oldu. Veri aniden öyle bir şekilde manipüle edilecek ki fiziksel olarak gördüğünüzde artık inanmayacaksınız. Yani ekrana baktığınızda bilginin doğru olup olmadığını anlamayacaksınız. Siber ortam hassasiyeti dört alanda ortaya çıkmaktadır¹²³:

(1)İnternet mekanizması,

(2)Dijital kontrol sistemleri ve data alma sistemleri,

¹²³Sait Yılmaz, *Siber saldırılar ve elektrik kesintileri..* academia.edu.tr, (Eylül 2015).

(3)Yazılım ve donanım hassasiyeti,

(4)Fiziksel altyapı ve karşılıklı bağımlılık.

Bilgisayar ağları; elektrik sistemi, trenler, boru hatları, kimyasal depolar, radarlar ve borsa gibi pek çok kritik altyapının çalışmasında gerekli hâle gelmiştir. Öte yandan siber ortamın hassasiyetlerinden faydalanarak bu tür altyapıya bireysel ve organize olarak saldırı yöntemleri ortaya çıkmıştır. Günümüze kadar kişisel suçlar, siber suçlardaki en büyük faktördür. Suçun ve suç sektörünün ötesine geçip, devletlere bakacak olursak siber eylemler komşu ülkeler tarafından sabotaj ve bilgi toplamak için yapılmıştır. Fikri mülk hırsızlığı ve ülke olarak kapasitenizi artıracak ya da özel sektörünüze ekonomik avantaj sağlayacak bir bilgiyi çalmak için kurgulanmıştır. Casusluk yazılımları en çok anti-virüs programları ile sızdırılıyor. Amerikalıların bu yolla Conficker kurdunu 7 milyon bilgisayara bulaştırdığı biliniyor¹²⁴. Hackerlar şimdiye kadar yüz elli ülkede pek çok sisteme sızdılar veya zarar verdiler. Bunlar arasında: İngiliz Sağlık Bakanlığı, İspanyol telefon şirketi Telefonica, Renault ve Nissan otomobil şirketleri, Rus İç İşleri Bakanlığı, enerji şirketi PetroChina sayılabilir. Bunların arkasında hacker kılığına girmiş NSA olduğu düşünülüyor.

Günümüzde dünya nüfusunun %46,1'i yani 3,3 milyar insan internet kullanıcısıdır. İnternette daha hızlı gelişim gösteren tek alan akıllı telefon teknolojisi¹²⁵. 2017 yılı itibarı ile dünyada 2.73 milyar insan internete bağlanan mo-

¹²⁴<http://www.defenceiq.com/article.cfm?externalID=2718>

¹²⁵Seymour E. Goodman, *Critical Information Infrastructure Protection, Terrorism* (Ed.), Responses to Cyber Terrorism NATO Science for Peace and Security, IOS Press (Cilt 34), (Ankara, 2008), 25-26.

bil telefon kullanıyor¹²⁶. Sosyal medya üzerinden uygulanan ‘Sosyal Mühendislik’; insanları aldatarak ya da yanıltarak yapılan iletişim sonucunda bilgiler elde etmek ve onları saldırı amaçlı kullanmak ya da çeşitli saldırılarda kullanmak üzere bilgi hırsızlığı yapmayı hedefliyor. Bu amaçla şu yöntemler kullanılmaktadır:

- Kişileri inandırma yoluyla istediğini yaptırma,
- Albenili e-posta ekleri, web hizmetleri sunma,
- ISP görevlisi kılığında kullanıcının şifresini öğrenme,
- Banka personeli kılığında kişisel ve kredi kartı bilgilerini ele geçirme,
- Teknisyen kılığında kurumun içine fiziksel olarak sızma.

Sosyal mühendislik amacı ile sahte senaryolar ile güvenilir bir kaynak olduğuna ikna edilir, bunun için bilgi karşılığında yardım, para, eşantyon, hediye önerilebilir. Bunun dışında çöpe atılmış CD, disket, kâğıt, ajanda, not, post-it gibi eşyaları incelenerek ya da hurdaya çıkmış, ikinci el satış sitelerinde satışa sunulmuş, çöpe atılmış, kullanılmadığı için hibe edilmiş donanımın içeriğini incelenerek bilgiye de nüfuz edilebilir. Sosyal mühendislik, siber saldırının oyuncu (con artist) yaratıcılığıyla yapılmasıdır.

Nitekim bugün bu makaleye son hâlini verirken yeni bir haberle karşılaşyoruz. Google uygulama mağazası üzerinden zararlı yazılım barındıran yirmi dokuz adet uygulama

¹²⁶ www.emarketer.com/content/emarketer-updates-worldwide-internet-and-mobile-user-figures

(application) tespit edildi¹²⁷. Bu uygulamalar çeşitli taktiklerle kullanıcıların bilgilerini çalıyor veya trojan indirmesini sağlıyor.

Sonuç

21. yüzyıl, teknolojinin getirdiği imkânlar vasıtası ile gözetleme, izleme ve dinleme çağı olacaktır. İstihbaratçıların işini sokaklardan masa başlarına taşıyan daha çok bilgi teknolojisindeki gelişmeler olmaktadır. Dönem artık bilgisayar ve akıllı telefonla casusluk dönemidir. Lobicilik, reklam ve seçimleri yönlendirme operasyonları için yabancı özel şirketler, sosyal medya ile iş birliği yaparak kamuoyunu yanıltmaya devam ediyor. Bunlar dışında; potansiyel suçluların takibi, arşivleme, fişleme gibi kolluk güçleri takibi dışında özellikle yabancı istihbarat teşkilatları tarafından sosyal medya üzerinden sosyal radar ve duyarlılık analizlerine tabi tutuluyoruz. Sadece telefonlarımız ve sosyal medya hesaplarımız ya da e-postalarımız takip edilmiyor, özel hayatımıza giriliyor, masum insanlar ya da şirketler hakkında istihbarat amaçlı bilgi toplanıyor, izleniyoruz. Sadece sosyal medya üzerinden eğilimleriniz ya da ilişkileriniz değil, telefonlarınız üzerinden görüşmeleriniz ve nerelere gittiğiniz takip ediyor. Bu makalenin amacı da zaten durum farkındalığı yaratmak.

Türkiye de uzun zamandır siber saldırıların etkisi altındadır. Symantec'in yayınladığı yıllık İnternet Güvenliği Tehdit Raporu'na göre: Türkiye, Avrupa, Orta Doğu ve Afrika bölgesinde kötü amaçlı yazılım saldırılarına en çok maruz kalan on ülke arasında dördüncü sıradadır. 31 Mart 2015'te

¹²⁷Hürriyet, *Telefonunuzda yükliyse dikkat! Hemen silin, her şeyinizi çalıyor...* (7 Şubat 2019).

ise İstanbul ve Ankara dâhil, seksen bir ilin kırk dördünde meydana gelen, on iki saat süren ve kırk milyon insanı elektrik kesintisi ile karşı karşıya bırakan olay meydana gelmişti. Bilgisayarlar, havaalanları, hava trafiği, trafik ışıkları, hastaneler, ışıklar, asansörler, buzdolapları, su ve atık sistemleri ve her şey durmuştu. İsrail istihbaratı saldırıyı İran'ın Türk elektrik şebekesine erişim hâlindeki bir bilgisayara e-mail ya da USB yoluyla sokulan bir virüs ile yaptığı haberini yaydı. Türkiye olarak, siber alanda yaratıcı yöntemlere ve ulusal teknolojilere ihtiyacımız var. Siber güvenliğin mühendislik isteyen teknik yönleri kadar, bu alanda strateji geliştirecek çeşitli disiplinlerden (siyaset, ekonomi, psikoloji vb.) akademisyenlere ve altyapıya ihtiyaç var. Unutmayın, muhtemel saldırı gününü bekliyorlar ve o gün harekete geçmek için çoktan sistemlerimize sızdılar.

YENİ AJAN: JAMES BOND'TAN SURIYE'DEKİ YENİ LAWRENCE'LARA

Her şey önce güvenli ev ile başlar. Çöplükten ajan bulmak kolaydır, para kazanmak istemelidir. Dikkat, bağlantı kurdukların çoklu ajan olabilir! Bir ülkede dikkat çekmeden yaşamak ya da bir örgütün içine sızmak kolay değildir. İnandırıcı bir hikâyenizin olması gerekir. Neyi ne kadar bildiklerini öğrenmek ve içine sızmak için yem koymak en iyi yöntemdir. Bir saatçide durmuş saatlere bakan kişi, aslında şifre alıyor ya da toplantı yerini kodluyordur.

Ajana dört şey öğretilir:

(1)Soru sorma,

(2)İşin dışındaki insanlarla ilgilenme (tanımadığın insanlarla irtibat kurma),

(3)Arkanda iz bırakma,

(4)Ne zaman kaçacağını bil, kaçmak aklından bile geçse artık vakti geldi, hedef olmana az kaldı demektir.

Görmek seni takibi edeni seçmektir, bu da genellikle arkanda bir yerdedir. Yapman gereken yansıyan cam ve aynalardan arkayı görmektir. Halkın içinde dolaşırken dikkatli olunmalıdır.

Rus kuralları şöyle söyler:

Kural 1: Bir muhbiri halkın içinde görünmez kılan daima yalnız hareket etmesidir.

Kural 2: Gizlenen kişiler izlenmelidir.

Hedef, zihinsel ve fonksiyonel olarak yorulmalıdır. Ortaya çıkınca artık hedef sensin, bir an önce kaçmalı, ülkeden çıkmalısın. Başaramazsan, arkadan şöyle diyeceklerdir: “Senden daha sağlıklı ölümler görmüştüm.”

İstihbarat kavramı sistematik bir şekilde ortaya çıkmadan önce casusluk vardı. Casusluğun modernize edilmesiyle ve profesyonelleşmesiyle istihbarat ortaya çıkmıştır. 20. yüzyıla kadar istihbarat faaliyetlerine kişisel beceri ve yetenekler yön verdi ve casusluk bir meslek olarak yapıldı. Birinci Dünya Savaşı sonrası meydana gelen teknolojik, endüstriyel ve askerî gelişmeler istihbaratın önemini artırdı. Bugünün modern istihbarat servisleri ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıktı ve artık istihbarat kullanımı askeri önceliklerin çok ötesine geçti.

Soğuk Savaş sonrası istihbarat gelişmeleri 2000’li yıllara kadar genel olarak, istihbarat servislerinin önceliklerini belirlemeye çalıştıkları ve çeşitli reformlar gerçekleştirdikleri geçiş dönemi ve ekonomik espionaj faaliyetleri ile geçti.

11 Eylül 2001 terör saldırıları sonrasında şekillenen dönem terörle mücadele istihbaratı ya da terör çağında istihbarat olarak belirlenebilir. Günümüz istihbarat faaliyetleri bu konsept doğrultusunda yürütülmekte ve daha saldırgan bir tutum izlenmektedir. Bu makalede konumuz istihbarat servisleri değil, ajanların geçirmekte olduğu değişimdir. İnsan

istihbaratı; ilgi duyulan alanların, niyetlerin, kapasitelerin, güçlerin vb. ne olduklarının tespit edilip, öğrenilebilmesi için, insan kaynağının bir araç olarak kullanılmasıdır.

İnsan istihbaratı ile görevlendirilen kişilere konumu ve durumu açısından ‘casus’, ‘ajan’, ‘eleman’ gibi bazı isimler verilmektedir. Bütün casusluk faaliyetlerinin sistematığı aynıdır: hedefe nüfuz etmek ve bilgiyi almak. İstihbarat operatörleri, casusları işe alan ve örtülü operasyonları yapan kişilerdir. Genellikle kendi ofislerinde çalışırlar ve onların da şefleri vardır. Analizciler ise daha çok üniversite profesörleri gibidir. Operatörler tarafından toplanan ham istihbaratı alır, analiz eder, kâğıda döker ve ilgili adrese sunarlar. Bu esaslar değişmedi ama ajan tipleri değişti. Özellikle içinde bulunduğumuz terör çağı ve Suriye’de rast geldiğimiz yeni örnekler ajan tiplerini tekrar gözden geçirmememizi dikte ediyor.

Ajan Kimdir? Nasıl Seçilir?

Dış istihbarat çalışmalarının temeli parayla tutulan ajanların iş birliği üzerine oturtulur. Bunlar, en yüksek kademelerdeki politikacılar (Cumhurbaşkanı ve başbakan düzeyinden, bakanlar ve yüksek diplomatlara kadar), askeri liderler, iktisatçılar, bilim adamları ya da tanınmış yazar ve gazetecilerdir. Bu kesim birinci kademedirler. İkinci kademedekiler; ikna edilemeyen ancak önemli yetkililerin yanında yer alan kişilerden (müsteşarlar vb. gibileri) seçilir. Gelecek vaat edenler birinci kademeye yükseltirler. Üçüncü kademe ise; pratik işlerde kullanılan ajanlardır. İstihbarat faaliyetlerinde en hassas sorun örtü sorunudur. Diplomatik ya da ticari firmaların arkasına gizlenmiş olarak eyleme geçen birimlerin deşifre edilmeleri zordur. Öte yandan istihbarat toplayıcılar ile planlamacı istihbarat görevlileri birbirlerine karıştırılmaktadır. Ortalıkta daha çok istihbarat şubesinin (Analiz Bölümü

olarak da adlandırılan) görevlilerinin adı dolaşmaktadır. Aslında görevleri kamuoyunu ustaca yanıltmaktır. Kariyer meraklısı gazeteciler bunların göz bebeğidir. Bunlar daha çok ‘bilimsel’ çalışma ve değerlendirmeler içinde bulundukları görüntüsü altında bilinçli olarak basına sızdırılan algı yönetimi ve dezenformasyon raporlarının sahipleridirler.

Gizli bilgi pek çok kaynaktan gelebilir ve birçok teknik kullanılarak toplanabilir. En çok popüler olanı casusluk yani insan istihbaratı olmakla birlikte, gizli bilgilerin toplanması daha çok bağımsız teknolojik alıcılar ile yapılmaktadır. Sıklıkla, gizli bilgiler, bağımsız insan kaynakları tarafından süper teknolojik alıcılar kullanılarak bulunmakta veya toplanmaktadır. Bu kapsamda, rakibin kullandığı teknolojinin öğrenilmesine ve şifre çözmeye önem verilmektedir. Gizli bilgi çalınabilir, elektronik olarak yüklenebilir, kopya edilebilir veya birisi verebilir. İstihbarat servisleri tarafından genel olarak ajanlar dört ayrı sınıfta değerlendirilmektedir:

(1)Resmî ajanlar (Resmî bir vazife ile başka bir ülkede o devletin izni ile bulunan ajanlar),

(2)Milli ajanlar (Milli duygu ve yurt sevgisi ile kendiliğinden ajanlık yapanlar),

(3)Adi ajanlar (Para hırsı, kariyer, kin ve garez, macera veya korku gibi nedenler ile ajanlığa itilenler),

(4)Profesyonel ajanlar (Ajanlığı meslek, sanat ve geçim aracı olarak seçenler).

Ajanlar; genel merkez, tali merkez, gizli yerler, kanallar (gizli geçiş bölgeleri) ve okullardan oluşan bir teşkilat zinciri içerisinde çalışırlar. Resmî ajanlar dış ülkelerdeki elçiliklerde çalışan; kültürel, zirai veya diğer tip ataşe rolün-

deki kişiler olup, diplomatik dokunulmazlıkları vardır. Resmî olmayan ajanlar ise casusluk sisteminin belkemiğidir. Diplomatik dokunulmazlıkları ve kendilerine sağlanmış koruma imkânları yoktur. Ele geçirildiklerinde bağlantıları inkâr edilir. Bu tür ajanların temin edilışinde farklı yöntemler izlenir. Genel olarak erken yaşlarda işe alınır ve verilecek role göre eğitilir.

İnsan istihbarat (toplayıcı, ajan, muhbir, kaynak) vasıtaları bizim belirlediğimiz yerlerde verdiğimiz görevleri yapmak için (hedefleri) izlerler, hareket ederler, yerleştirirler ve bilgi verirler. Bunlar sokaktaki adam, dilenci, fahişe, tatlıcı, simitçi, taksi şoförü, çöp toplayıcı kılığında olabilir. Aradığımız özellikleri: Bir beyin ve ortamdaki değişiklikleri anlayabilecek ve rapor edebilecek duyu kabiliyetidir. Bunlara bazı iletişim cihazları vermemiz de gerekebilir.

İnsan istihbaratı üç kanaldan gelir:

- (1)Düşük seviyeli toplayıcılar,
- (2)Taktik insan istihbaratı kaynakları,
- (3)Yüksek seviyedeki kaynak istihbaratı.

“Muhbir”, sokaklarda bize bilgi getirmek için para karşılığı çalışan düşük seviyeli insan istihbaratı vasıtasıdır. Daha çok taktik ve operasyonel maksatlar için yerelde işe alınan kişilerdir. Örneğin günümüzde, CIA, Alman BND ve Fransız istihbarat örgütü DGSE, Suriye’deki göçmen kamplarında muhbir edinmekte ve istihbarat toplamaktadır. Bunlar bize üç şey için lazım olur. Öncelikle, yerelde meydana gelen olayların etkileri ile ilgili bilgi sağlarlar. Sonra bizleri yaşanabilecek sürprizler hakkında uyarırlar. Üçüncü olarak kararlarımıza etki edebilirler. Bir elektronik kaynaktan önce bir

muhbir size hedefin ne yapmak istediğini söyleyebilir. Bu özellikle düzensiz savaş ortamı için “temel istihbarat” olarak adlandırılır¹²⁸. Bu kişiler sayesinde halkın içindeki günlük işlerinizi sürdürürsünüz. Belirli yerlerdeki siyasi, sosyal, dini vb. faaliyetlerin içinde yer almanıza yol gösterirler. Onlar sayesinde şebekelerinizi geliştirirsiniz. Temel istihbarat ile zaman ve paradan kazanır, kültür ve dil sorununu çözer, riskleri azaltır, istenen değişimler için ortam oluşturunuz.

Muhbir dışındaki diğer insan istihbaratı vasıtası “kaynak” olarak adlandırılır. Kaynak, muhbirden daha önemlidir; iyi eğitilmiş, iyi yerleştirilmiş ve çok daha kabiliyetlidir. Kaynak da yabancı ülke vatandaşı olabilir ve taktik seviyede de kullanılabilir. İstihbarat maksatları için istihbarat sorgulamalarında da yararlanır. Kaynakların çoğu klasik anlamda işe alınmamış ajanlardır. Yerel halktan seçilen kaynaklar ile sık sık bir araya gelmek için şebeke kurulur¹²⁹.

Diğer bir insan istihbaratı vasıtası “kontrollü eleman”dır. Kontrollü eleman, istihbarat işlerine gönüllü olarak katılır, bilgi sağlamakla birlikte amacımızı bilmeyebilir¹³⁰.

Ülke istihbaratının yetiştirdiği, diplomalı insan istihbaratı kaynakları bunların dışındadır. Sadece bu kişiler insan istihbaratı operasyonları yapmaya yetkilidirler ve istihbarat

¹²⁸Wayne Michael Hall, Gary Citrenbaum, *Intelligence Collection How to Plan and Execute Intelligence Collection in Complex Environments*, Praeger, (California, 2012), p.86.

¹²⁹Richard H. Shultz Jr., Roy Godson, *Intelligence Dominance: A Better Way Forward in Iraq*, The Weekly Standard 11, No.43, (July 31, 2006), p.3.

¹³⁰U.S. Department of Defense, *Joint Staff, Joint Publication 1-02, DoD Dictionary of Military and Associated Terms*, Joint Publication 1-2, (Washington DC, 2009), p.91.

toplama tekniklerini kullanırlar.

İstihbarat işi, bir yandan ajan kullanmak diğer yandan karşı tarafın ajanlarını elimine etmektir. Amerikan ve Rus istihbaratı kaynak temellidir. Ancak, bazen hedef ülkede tüm hükûmet yanlış içinde olabileceğinden kullanılan kaynak da yanlış bilgi getirebilir.

Ajanlar temin edilme yöntemlerine göre üç ana grupta toplanmaktadır: profesyoneller, satın alınabilir aydınlar ve sempatizanlar. Profesyoneller yurt içinden ya da yurt dışında yaşayanlar arasından seçilir ve bilahare kendi ülkelerinde özel eğitime tabi tutulur. Satın alınabilir aydınlar, ulus-devlet yapısı sancılı olan toplumlarda en çok rastlanılan vasıtalar; özellikle medyada, bürokraside ve siyaset sahnesinde boy gösterirler. Sempatizanlar ise hedef ülkelere yoğun biçimde yönlendirilen kitle iletişim, eğlence ve eğitim araçlarından (sinema, müzik, moda, internet, televizyon vb.) olumsuz biçimde etkilenen tüketicilerdir. Etki ajanları, her üç kategoride de özellikle kendi ülkesine ve toplumuna aidiyet duygusu zayıf, parasal ve siyasal güç için her türlü ilişkiye girme eğilimli, ulusal bilinci gelişmemiş, tercihen de etnik veya dinsel özürlü azınlık arasından seçilirler.

Ajanlar, devlet istihbaratından ya da karşı taraftan muhbir kullanılarak temin edilebilir. Bunların dışında para, macera, seks, şantaj karşılığı ya da işlemiş olduğu bir suçun cezasına karşılık gibi pek çok nedenle istihbarat amaçlı kullanılacak kişi bulunabilir. İstihbarat servislerinin bilgi temin etmek için (servis dışından) kullandığı kişiler aşağıdaki şekilde tasnif edilebilir:

-Çeşitli resmî görevlerde bulunanlar, temsilciliklerde ve ülke dışındaki kuruluşlarda çalışanlar, işçiler, iş adamları,

-Siyasal ve kişisel hırs içinde olanlar, maddi sıkıntı çekenler veya zengin olmak isteyenler,

-Uyuşturucu, seks, alkol vb. zafiyeti olanlar,

-Milli ve manevi değerleri zayıf olanlar,

-İşledikleri hata veya suçlar nedeniyle devlet hizmetlerinden çıkarılanlar.

Ajan Çeşitleri ve Casusluk

Bu konuyu anlamak için önce ajanları biraz daha kategorize etmemiz gerekiyor. Ajanları tanımak için şu kodları kullanalım¹³¹:

A: Yabancı istihbarat servisi ya da milli olmayan bir grup.

A1: A'yı destekleyen veya müttefiki vekil.

B: Kendimiz veya müttefiki servis.

B1: B'yi destekleyen veya müttefiki vekil.

C: Üçüncü ülke servisi, tarafsız.

Kötebekler: A'da işe başlar, B'ye nüfuz eder ve A'ya bilgi kaçıır.

Çengel atılanlar: C'de işe başlar, A'ya çalıştığını sanır, aslında B'ye çalışıyordur.

Tarafımıza kaçanlar: A'da işe başlar, B'ye kaçar.

Yerel ajanlar: A ülkesinden edinilip, orada yaşayıp, B'ye çalışanlar.

¹³¹US Department of Defense (2007-07-12). Joint Publication 1-02 Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms” (PDF).

Çifte ajan: A'da işe başlar, B tarafından eğitilir, A ülkesinde B ve A'ya çalışır.

Çengel atılmış çifte ajan: A'da işe başlar, C'ye gönderilir, C'ye çalıştığını sanarak B'ye çalışır.

Aktif sızmacı: A'da işe başlar ve sadıktır, B'ye taraf değiştirmek istediğini söyler, X vasıtası ile A'ya çalışır, X; A ve B arasında bilgi değişim trafiğini idare eder.

Pasif provokatörler: A'da C analizi yapıp B'ye aktaranlar, A adına çalışan C vatandaşı olup, B'ye daha sadık ya da gönüllü olanlar; A'da çalışırken B adına C'ye sızıp B-C ilişkilerine zarar verenlerdir.

Aktif provokatörler: A'da aktif iken B'ye gönderilip, B'ye taraf değiştirmek istediğini söyleyenlerdir.

Üçlü ajan: B için çalışmaya başlayıp, B ülkesinde A'ya gönüllü çalışır, B tarafından yakalandığında A ve B arasında karşılıklı dezenformasyona hizmet eder.

Dörtlü ajan: B için çalışmaya başlayıp, A ülkesinde gönüllü olup, A'ya B'nin kendisini kullandığını söyleyip, A adına dezenformasyon yapıp, bilgi kaçıır.

Casusluk literatüründe yer alan “uykuda ajan” (sleeper) kavramı: CIA'in Soğuk Savaş döneminde, Demirperde gerisine yerleştirdiği casuslar için kullanılmıştır. Aynı dönemde, Doğu Bloku'ndan Batı ülkelerine yerleştirilen casuslar için ise; genellikle “köstebek” kavramı kullanılmıştır. Uykuda ajanlar, genellikle göç nüfuslarının yoğunlaştığı ülke ve bölgelerde görülür. Göçmen olarak gönderilerek ya da o ülkenin bir vatandaşıyla evlendirilerek yerleştirilmektedir. İstihbarat örgütleri uzun yıllar uykuda ajan ile hiçbir temas kurmaz. Ajan, süreç içinde toplumsal ve ekonomik çevrede

etkin bir yer edinip söz sahibi konuma eriştiğinde görev hazır hâle gelmiş olmaktadır. Ve ülkesinin istihbarat servisinin emri ile ‘uykudan’ uyandırılır. Bu türden casuslar, hedeflenen ülkenin nüfusuna karıştığı için ‘nüfus casusları’ olarak da tanımlanırlar.

Peki, daha fazla kategorize etmeyelim, nasıl olsa unutacaksınız. Haberiniz olsun, bozguncu ajanlar ve ajan provokatörleri anlatmadık.

Ajanlar onlarca yıl kim için çalıştığını bilmeden işini yapabilir. Daha önce hiç tanımadıkları biri ile evlenmek üzere programlanmış olabilirler. Gerçekte ne iş yaptıklarını aileleri de bilmez ve bu iki taraflı belirsizlik ortamında genellikle ajanlar kendilerinin kim olduğunu sorguladıkları ve bazen kim olduklarını unuttukları bir tür psikolojik rahatsızlığa yakalanırlar. Orta yaşlarda ve bir kariyerin ortasında iken işe alınanlar ise doğal olarak bu rahatsızlığı daha az yaşarlar. Ajanların ne kadar aynı görevde kalacağı ise kurulan ağın işlevine ve beklenen görevlere bağlı olarak genellikle on yıldan az olmaz. Ajanlar ile ilgili sorunlar, genellikle işe alındıkları üniversite çağlarında değil en faydalı dönemleri olan kişilik çatışmalarının yoğunlaştığı otuzlu ve kırklı yaşlarda yaşanır. Kimliğinin ortaya çıkması hem ailesini hem çevresini kaybetmesine neden olabilir. Hatta kimsenin haberi bile olmadan hayatını kaybedebilir. Asıl zarar ise ajanın bulunduğu istihbarat ağının çökmesi olarak ortaya çıkmaktadır. Ajanlar kendi refah durumlarını iyi görmediklerinde kısa sürede görevden uzaklaşma eğilimine girmektedirler¹³².

¹³²George Friedman, *The Importance of the Plame Affair*, Stratfor Geopolitical Strategic Report, (17 Oct 2005).

Bir çift e ajan kendisini Şu Şekilde g r r¹³³: Özel, eş- siz, ödüle layık, tatmin olmamış, casusluktan daha kolay bir seçeneği olmayan, başkalarının sık sık yaptığını yapan biridir. Kötü biri olmadığını, resmî görevi ile espionajın ayrıldığını, güvenlik tedbirlerinin kendisine uygulanmadığı, güvenliğin onun için anlamının olmadığı, Şartların espionajdan başka seçenek bırakmadığı, espionajın kurbanı olmayan bir suç olduğunu düşünür.

Gizli işlerde çalışanların ve özelde istihbaratçıların üzerinde her zaman bir psikolojik baskı olur. Tehlikeli bir ortamda çalıŐtıđından her zaman ihanet ve yakalanma kokusu içindedirler. Sahte kimlik taşır ve baskı altında yaŐadıđından bir süre sonra bunalıma girer. Bunu aŐmak için karşı tarafa geçebilir, bazı h llerde karşı taraf adına eylem yapabilir. Yakalandığında kaŐı tarafa yaranmak için elinden gelen her Şeyi yapacaktır. İkinci Dünya Savaşı esnasında, İngiltere'deki bütün Alman casusları, Alman istihbaratının haberi olmadan karşı tarafa ge miŐlerdi¹³⁴. Benzer bir durum 1990'larda İran'da yaşandı ve bu ülkedeki Amerikan istihbaratı tamamen   kertildi. Bu yüzden saha ajanları uzun süre yalnız bırakılmaz, ara sıra rahatlatılmaları gerekir. Bulundukları yerlerde üstleri tarafından ziyaret edilir ya da güvenli evlere davet edilerek, kontrolden geçirilirler.

Önceleri karşı tarafa çalışan bir ajanı yani k stebeği tespit etmek daha kolaydı. Potansiyel hain ajan, başarılı biridir, aldatma kabiliyeti vardır ve bir iki kişinin hayatını kurtar-

¹³³Todd E. Gleghorn, *Exposing the Seams: the Impetus for Reforming US Counterintelligence*, Calhoun: The NPS Institutional Archive, (September 2003).

¹³⁴George Friedman, *Amerika'nın Gizli Savaşı*, Pegasus Yayınları, İstanbul, 2014, s.120.

racak iki veya daha fazla çatışma yaşamıştır. Freud'un çoklu görev anlayışına göre çoğu normal insan bunu yapabilecek kabiliyette değildir. Yetenekli profesyonel ajanların kendine güveni, sıkı değerleri ve sadakati, ülkesi için gerektiğinde hoş olmayan ortamlarda çalışma özverisi vardır. Potansiyel hainler ise ortamı kendi çıkarları için kullanma eğilimindedir. Örneğin gizli bilgileri kendinde saklayarak, kendine üstünlük sağlamaya çalışır. Ancak, bu durum hepsine uyarlanabilecek bir genelleme değildir.

CIA Ajanları

Soğuk Savaş döneminin Batılı istihbarat teşkilatları aynı dönemin modern devletleri ve kapitalist kurumlarının karakteristik özelliklerinden olan hiyerarşik ve bürokratik organizasyonel yapılarına bürünmüşlerdir. Buna ek olarak Soğuk Savaş'ın getirdiği jeopolitik ve teknik ihtiyaçlar tarafından da şekillenmişlerdir. Bu ihtiyaçlar¹³⁵:

-Sovyetler Birliği hedefi,

-Bu hedefin katı ve militarist doğası,

-Bu hedef ile ilgili jeopolitik şartların tahmin edilememesidir.

Bu ihtiyaçlar Soğuk Savaş döneminde ortaya çıkan ve istihbarat servislerini şekillendiren özelliklerdir.

CIA için başlangıçta iki görev belirlenmişti¹³⁶: stra-

¹³⁵Andrew, Rathmell, *Towards Postmodern Intelligence*, Intelligence and National Security, London, XVII, 3, 2002, p.91.

¹³⁶Deborah G. Barger, *Toward A Revolution in Intelligence Affairs*, National Security Research Division, Rand Corporation, (Arlington/VA, 2005), p.88.

tejik sürprizleri haber vermek ve ülke dışındaki örtülü faaliyetleri gerçekleştirmek. İstihbarat stratejisi ise yeni teknoloji ve gizli istihbarat ittifakları ile Sovyet silahlarının gelişimini, bilimsel faaliyetlerini ve daha önemlisi liderlerinin komşu ülkelere ilişkin niyetlerinin ve planlarının ortaya çıkarılmasını hedeflemekteydi. İkinci Dünya Savaşı esnasında sinyal ve görüntü istihbaratının öneminin fark edilmesi teknolojik arayışları bu yöne sevk etti. Savaş sonrası kısa zamanda U-2 keşif uçakları, uzay programları, bilgisayarların en eski örnekleri ve örtülü operasyonlar ile ilgili özel vasıtaların gelişimi konusunda önemli adımlar atıldı.

Soğuk Savaş zamanında CIA hep Sovyet seçkinlerinin arasına sızmak istedi. Sovyet Politbürosu'nun, Merkez Komitesi'nin, komutanlarının konuşmalarını dinlemek ya da onlardan bazılarını elde etmek için her şey yapıldı. Bu yüzden "James Bond" tipi ajanlar yetiştirildi. CIA'nın en büyük amacı Sovyet liderlerinin ne bildiklerini öğrenmekti ama onların Sovyet Birliği'nin çöküşünü dahi göremedikleri anlaşıldı. 1980 yılında Amerika'nın toplam istihbarat kaynaklarının %58'i Sovyetler üstüne çalışmaktaydı. 1993 yılında ise bu oran %13'e inmiş durumdaydı. Soğuk Savaş'ın bitişi ile birlikte sadece politikacılar ve askerler değil, istihbaratçılar da düşmanlarını kaybettiler ve o zamandan beri de genel bir strateji eksikliği çekiyorlar.

1947'den itibaren Soğuk Savaş boyunca mahallinden gönüllü ajan temini her coğrafyada en çok kullanılan yöntem oldu. Gönüllüler ve devşirmeler ile düşmanların en önemli bilgilerine sızıldı. Örneğin Sovyetler Birliği için hazırlanan havacılık faaliyetleri gibi çok önemli bilimsel raporlara rağmen belirli ajanların taşıdığı bilgiler çok daha değerli idi. CIA genel olarak çok başarılı değildi. Özellikle Irak, Kü-

ba, Doğu Almanya, Vietnam ve Kuzey Kore için bu başarısızlık tartışılmazdı. İran konusunda ise devrimin başlangıcında durum fena değildi. Çünkü eski rejimin bazı resmî yetkilileri ve rejimi hâlâ yönetimde idi ve devrim sonrası İran ve özellikle Saddam ile savaş hakkında önemli bilgiler veriyorlardı. Savaşın bitmesi ve İran'ın ülkedeki CIA ağını çökertmesinin ardından, CIA Operasyonlar Başkanlığı'nın faaliyetleri sınıfı geçemez hâle geldi. Çin karşısındaki istihbarat faaliyetleri de aynı şekilde başarısız durumda idi. 1980'lerde Sovyet, 1990'larda ise Çin karşı-istihbaratı CIA'e nüfuz etmişti.

CIA'in yaşadığı en büyük kâbuslar Soğuk Savaş'ın başında Doğu Avrupa ve Çin'de yaşanmış, buna daha sonra Küba eklenmişti. CIA'in son elli yıllık geçmişine bakıldığında William Casey'in dönemi en çok istihbarat başarısızlığının yaşandığı dönemdi. Özellikle istihbarata karşı koyma konusunda çok fazla elemanı yoktu. 1985 yılına gelindiğinde Reagan ve Casey CIA'e yeni memur ve para akıttılar. Böylece 1950'lerden sonra ilk defa yeni bir "altın çağ" yaşandı. 1989'daki İran Devrimi ve Küba hükûmetinin yirmi yılda zor kurulan CIA ağını her elemanına kadar tamamen çökertmesi eleman ihtiyacını tekrar iştahlandırdı. Latin Amerika'daki ajanlar terfi etmek için Küba'ya gönderilmeyi tercih ettiler. 11 Eylül sonrası Başkan Bush, gizli servisin mevcudunu %50 artırmaya karar verdi ve bu artış en çok denizaşırı operasyonel birimlerde oldu. Bunun için Soğuk Savaş sonrası kapatılan eski üsler ne kadar faydalı olacakları iyi düşünülmeden yeniden açıldı. ABD istihbaratı için 'büyük olan daha iyidir' anlayışı hâkim oldu. İslamcılarla savaş CIA'in bürokratlarına ilaç gibi gelmişti. Soğuk Savaş zamanında gizli bürokratlar kırk yıl süre görevde kalırken, on yılda bir

atama görüyorlardı. İslamla savaş bürokratların CIA'deki ömrünü uzattı.

CIA Direktör Yardımcısı iken Robert Gates, yeni işe alınan elemanlarına şöyle seslenmişti: “Ülke barışta çünkü biz istihbaratçılar sürekli savaştayız.”¹³⁷ CIA'in örtülü operasyonlarından sorumlu Operasyonlar Direktörlüğü, Soğuk Savaş boyunca sert hedeflere karşı iyi bir performans göstermemişti. Bu değerlendirme, çeşitli ülkelerde devletin bir yerinde kendine bir oyuk bulmuş gönüllü olarak gelen, işe alınan ya da mahallinde temin edilen ajanların performansı üzerinden yapıldı. Yabancı istihbarat ajanı denilen ve genellikle ABD'ye bilgi vermeye gönüllü olan bu ajanlar bazı kolay başarılarla imza attılar. Örneğin Soğuk Savaş döneminde CIA'in tüm önemli Sovyet ve Doğu Avrupa ajanları devlet içinde önemli yerlerde bulunan ve genellikle kendisi gelip çalışmayı teklif eden kişilerdi. CIA bunları işe bile almamıştı ama zamanla bazıları kendi vatanları için espionaj yapmak üzere geçici CIA ajanlığına dönüştürüldü. Ama CIA bunları gizli servisin en alt memur sınıfına bile dâhil etmedi. Asıl gayret daha çok diplomatik kokteyllerde sinsice dolaşarak kendilerine çalışacak, kritik istihbarat bilgileri verecek KGB elemanı veya diğer resmî yetkilileri bulmaktı. Bununla beraber seçilen birkaç Rus eğitildi ve başka ülkelerde kullanıldı.

¹³⁷Charles E. Lathrop, *The Literary Spy*, Yale University Press, (New Haven CT, 2004), p.205.

*Resim 1: Eski Casusluk Malzemeleri (Şemsiye Silah ve
Bıçak Bozuk Para)*

Kaynak: Caroline Elliott and Rebecca Northfield, *Spy Gadgets: From the Cold War to the 21st Century*,
Spygadgets: from the Cold War to the 21st Century, 18 May 2015,

Eğer CIA, istenen konularda yüksek değerde bilgiler üretemezse yeni eleman istekleri de reddedilecek demektir. Bu gizli servisin elli yıl boyunca bürokrasiye mahkûm olmasının hikâyesidir. CIA'nın ihtiyacı doğru çeşitte genç erkek ve kadınların işe alınması olarak görüldü. İşe girme standartları yükseltilmeliydi. Gizli servisin hedefine yönelik olarak işini etkin bir şekilde yapabilmesi için küçük, oldukça yetenekli, fark yaratacak, resmî olmayan bir eğitici kadroya ihtiyacı vardır. Örneğin Müslüman radikal örgütlere sızmak için resmî olmayan örtülü memurlar (NOC¹³⁸) tek vasıta. İçerideki memurların tersine onlar, şiddet örgütlerine katılan Müslüman kökten dincileri kendine çekerek, daha çok yardım ve eğitim faaliyetleri içinde gözüken Müslüman ön örgütler kuruşabilir. Böylece radikal örgütlere yakın ya da katılmak isteyen muhtemel Müslüman ajanlara doğal yollardan ulaşılır. Resmî olmayan örtülü memurlar birkaç farklı insan ile karşılaşabilirler: Müslüman Arap-Amerikan (beyaz dönme John

¹³⁸NOC: Non Official and Covered.

Walker-Lindh tipi), Siyahlar (Amerika’da doğmuş veya Müslümanlığa dönmüş), Jose Padilla gibi Hispanik dönmeler ya da Fransa, İngiltere, Meksika, Kanada, Afrika veya Çin gibi üçüncü ülkelerdeki ABD’ye kızgın Müslümanlar. İyi seçilmiş ve eğitilmiş resmî olmayan örtülü memurlar bu örgütleri içeriden vurabilirler. Bunun için genç erkek ve kadınların NOC kuvvetine katılması gereklidir. Eğer hayatta kalırlarsa bir işteki durum memurlarının uzun süre kalması beklenmez. Resmî olmayan görevliler için tam aylıkla emekli olması yaşı kırka kadar düşebilir.

Bugün CIA’nın iş ilanları şu şekildedir¹³⁹:

“Adaylar yüksek mezuniyet derecesi (GPA), yeterli tecrübe, mükemmel analitik ve araştırma yetenekleri, kuvvetli sözlü ifade ve yazma kabiliyeti sahibi olmalıdır. Akademik çalışma, seyahat veya iş nedeniyle yurt dışında kazanılan yabancı dil kabiliyeti ve yabancı yer bilgisi yüksek derecede tercih nedenidir.”

CIA, akıcı Arapça, Peştun, Urdu, Farsça ve diğer diller konuşan Amerikalı eleman peşindedir. İslamcı çalışmalar ve Orta Doğu’nun siyasi, kültürel ve toplumsal yapısı ile ilgili daha fazla uzmana ihtiyaç vardır. Şimdi stratejik ağırlık Güney Asya’ya kaydığından bu coğrafyaya yönelik yapılanma ile ilgili çalışmalar yapılmaktadır. Ana gayret alanlarından biri de fikirler savaşını kazanmaktır. Bunun için kültürleri ve toplumları daha iyi anlama ihtiyacı üzerinde

¹³⁹ CIA Website, “Leadership Analyst”, www.cia.gov/careers/opportunities/analytical/leadership-analyst-html

durulmaktadır. Bu amaçla akademik seferberliğe tekrar ağırlık verilmiştir¹⁴⁰.

İslamcı militanlar ile savaş kaçınılmaz şekilde genç elemanlar gerektirmektedir. Bu tür operasyonel görevler için başlangıç maaşı alınan riskin derecesine göre altı kategoride olmaktadır. Nitelikli insanları CIA içinde tutabilmek ve cazip kılabilmek için en riskli işte başlangıç maaşı 250.000 dolar olarak belirlenmiştir. Ulusal güvenlik ile ilgili meselelere adil olma, eşitlik gibi prensipler sivil hizmet prensipleri uygulanamaz. Bu özellikle CIA gibi çeşitli nedenlerle başka ülkelere ya da gruplara sızmaya çalışan örgütler için geçerlidir. CIA'in eleman temininde İngiliz tipi elitizm yerine eğitim kadar ortamın gerektirdiği tecrübe ve yurt dışında yaşamış genç insan olmak da önemlidir. Bununla beraber CIA'de işe başlayacak her kişi için yüksek standartlar vardır. Bugün için CIA'in en öncelikli görevi İslamcı gruplara sızmaaktır. Bu görevde buna uygun konu memurları gerektirir. Ancak, çok farklı özellikteki pek çok İslamcı örgüte sızmak kolay değildir ve bazen yıllar alır. Standartlardan birisi görevini yapamayanların işten atılmasıdır. 1941-1944 yılları arası pek çok yeteneksiz memur kovulmuştu. Ama 11 Eylül 2001'den beri İslamcı örgüte sızmayı başaramayan hiçbir durum memuru işten atılmadı¹⁴¹.

CIA hâlâ yabancı ülkelerde özellikle resmî ABD tesisleri içinde konuşlanmış olan istasyonlara sahiptir. Ancak şimdiki önceliği yerelden temin edilmiş ajanları devşirmek

¹⁴⁰Michael V. Hayden, *CIA Director's Remarks at the INSA Dinner, Celebrating the 60th Anniversary of the National Security Act of 1947*, (September 18, 2007).

¹⁴¹Reuel Marc Gerecht, *How to Fix the CIA*, Hoover Digest, (Oct 30, 2006).

değildir. En büyük istasyonlarda bile bir avuç resmî görevli vardır. Bunlardan istasyon şefi, ev sahibi ülkenin güvenlik ve istihbarat servisleri irtibat memurudur ve resmi görüntüde olmayan operasyonlar üzerinde kontrolü yoktur. İstasyon şefi yardımcısı da bir irtibat memurudur. Beyan edilmemiş konsolos görüntüsündeki konu (olay) memuru¹⁴² ise özellikle Müslüman ve Orta Doğu ülkelerine vize işleri ile ilgilidir. İstasyonun diğer görünen işlerini yapanlar haberleşme uzmanı ve idari asistandır. Bunlar dışında özel durumlar için resmî görüntü altında ama işi konsolosluk alanında olmayan memurlar vardır. Büyükelçilik ve konsolosluklarda bulunan siyasi danışmanlar ülkedeki iç durumu yakından takip eder. Ülkenin pek çok ili, şirketi, medyası, devlet kurumu içinde edinilmiş kişiler bu çarkın bir parçasıdır.

20. Yüzyılın Casusları

1956 Sonbaharı'ndaki Süveyş Krizi İngiltere'nin üzerindeki güneşin tamamen gittiğini gösteriyordu. İngiltere'nin düşüşü 1899-1902 Boer Savaşı ile başlamıştı. 1956 başarısızlığı ile istifa eden İngiltere Başbakanı Anthony Eden, Jamaika'ya uzun bir tatile gitmiş, orada yazar Ian Fleming'in evinde kalmıştı. Fleming, İngiltere'nin çöktüğü sırada İngiliz gururunu kurtarmak için James Bond serisini yazmaya başladı ve orada tamamladı¹⁴³. Fleming'in 007 Bond'u tamamen İngiliz'di, İngiltere'nin eski iyi günlerine kara sevdalı, majestesinin gizli servisinde (MI6) düşüncelere dalan şeflerinin kurtarıcısı idi. Bond, elli kadar ülkede İngiliz çıkarlarını korudu. Bunun için de bir yandan centilmen rolünü

¹⁴²Case Officers.

¹⁴³John Richard Cookson, *Spectre of Defeat: James Bond and the Decline of Britain and America*, *National Interest*, (November 3, 2015).

oyunarken öbür taraftan öldürdü. Teknoloji ile arası hep iyi idi. Gittiği yerler egzotik, karşısına çıkan kadınlar çok güzel ve seksiydi. James Bond, bu kadınlarla sevişmek için her zaman hazırды.

20. yüzyılın en önemli beş casusu arasında ilk sırada casus romanları yazarı olan Fleming'in karakteri James Bond'a ilham veren İngiliz casusu Sidney Reilly gelmektedir. Centilmen bir casus olarak tanımlansa da aynı anda üç kadınla evli olması bu özelliğini olumsuz etkilemiştir. 1873'te Ukrayna'da doğmuş, Rus-Japon Savaşı esnasında Çin'de, Bolşevik Devrimi'nde ise Rusya'da görev yapmış ve Lenin'e suikast yaparak devrimi önlemeye çalışmıştır. 1925 yılında Anti-Bolşevik gruplar içinde çalışırken KGB tarafından yakalanarak, işkence ile öldürülmüştür.

Bir Alman komünisti ve Sovyet casusu olan Richard Sorge, 1933'te Japonya'ya giderek Rus askeri istihbaratı içinde çalıştı. Nazi taraftarı bir gazeteci görüntüsünde Alman-Japon Paketi'nin kurulmasını ve Pearl Harbor Baskını'nı önceden haber verdi. 1941'de Japonların Rusya'yı işgal niyetlerinin olmadığını, Güney Asya ile ilgilendikleri istihbaratı ondan geldi. Japonlar tarafından yakalandıktan üç yıl sonra öldü ve tarihe Sovyet kahramanı olarak geçti.

İsrail'in ünlü casusları içinde en önde geleni siyah derili ve çok iyi Arapça konuşan Eli Cohen, Mısır'da doğdu. Suriyeli bir Yahudi ailesinden gelen Cohen, 1960'ta İsrail istihbaratına girdi ve önce Arjantin'de Suriyeli bir iş adamı kılığında faaliyet gösterdi. 1962'de Şam'a dönerek Suriye iş dünyasında önemli bir yer edindi ve Savunma Bakanı'na yardımcılık edecek kadar yakınlaştı. Golan tepelerindeki Suriye askeri tertiplenmesi ile ilgili verdiği bilgiler Altı Gün Savaşları'nda İsrail'in çok işine yaradı. 1965 yılında Suriye

istihbaratı tarafından fark edilerek, halk önünde linç edildi.

Amerikalı casus James Jesus Angleton, edebiyat eleştirmeni veya editör görüntüsünde çalıştı. İkinci Dünya Savaşı esnasında Londra'daki OSS bürosunda görevliydi. Daha sonra CIA'in kurucu üyeleri arasında yer aldı. 1963-1974 yılları arasında CIA'e sızan düzinelerce Sovyet ajanının yakalanmasında önemli rol oynadı. CIA içinde yirmi yıllık etkin hizmetinden sonra 1975 yılında Senato'nun yasal olmayan takip suçlaması (daha doğrusu aşırı paranoya) nedeni ile istifa etti.

Resim 2: 20. Yüzyılın En Önemli Beş Casusu

Not: Soldan sağa Sidney Reilly, Richard Sorge, Eli Cohen, James Jesus Angleton, Philip Agee.

Kaynak: Joshua E. Keating: 5 Spies Who Went out in the Cold, Foreign Policy, (November 3, 2011).

Bir diğer Amerikalı ajan olan Philipp Agee ise on iki yıl CIA adına Latin Amerika'da çalıştıktan sonra taraf değiştirdi ve ABD'nin dışarıdaki en büyük düşmanlarından biri oldu. CIA'in rejim değiştirme ve işkencelerine tanık olan Agee, gene CIA tarafından işkence gören Brezilyalı sol eylemci Angela Camargo Seix'a'tan etkilendi ve sevgilisi oldu. 1975 yılında "Inside the Company: CIA Diary" kitabını ya-

zarak, CIA'in Latin Amerika'daki iki yüz elli memuru, şirketleri ve ABD adına çalışan yabancı ajanları açıkladı. 2008 yılında Küba'da ölene kadar CIA hakkında yazmaya devam etti.

İstihbaratta hatalar konuşulur, başarılar gizlidir. Neden? Casusluk oyununun değişmez kuralı binlerce yıldan bu yana işler durur: "Operasyon biter, adam da biter!" Hangi amaçlar için olursa olsun, kim ve ne adına çalışmış olurlarsa olsunlar, onlar egemen güçlerin maceraperest karakterli, soğukkanlı katilleri ve gizemli ihtirasların karanlık gölgeleri olarak değerlendirildiklerinden; başarılı üstün hizmetleri, yararlılıkları ve kahramanlıkları, geniş halk kitlelerinin umurunda bile olmaz. Çünkü onlar geniş halk kitlelerinin değil, daima egemen olan azınlığın hizmetinde ve koruyuculuğunda, gizemli dünyaların yasalarını kendilerinin yazabildiği radikal memurlardır.

Casusluk tarihinde adları özellikle öne çıkartılan portreler, ihtiras fırtınasına kapılıp, düşman ülkelerin istihbarat örgütlerine hizmetle ihanet labirentlerine dalanların yaşam öyküleridir. Diğerleri hep gizli kalır, adları açıklanmaz. Çünkü, açığa çıkacak her isimle birlikte kaçınılmaz olarak pek çok gizemin üzerine sayısız projektör çevrilecektir. Bu da casusların işine hiç gelmez. Onlar, mesleğin temel gereği olarak, zifiri karanlığın güvencesini yeğlemek zorundadırlar. Aydınlık, yaşamın bitip ölümün başlayacağı noktadır. Bu mesleki temel gerekçeden ötürü casuslar, geniş halk kitlelerini aydınlatanlara yaşam hakkı tanımazlar. Çift taraflı, bazen de birçok istihbarat servisine hizmete yönelen casusların yaşamları; geçmişte idam mangalarının önünde, günümüzde ise; gizem düğümü bir türlü çözilemeyen türlü komploların infaz cinayetleriyle noktalınır. Bir de resmî istihbarat örgüt-

lerinin kadrolu elemanları tarafından kullanılanlar vardır ki; casusluk arenasına çıkan bu bahtsız ve aptal amatörlerin yaşam yolculukları son istasyonuna çabuk ulaşır.

Casusluk Savaşları

İstihbarata karşı koymada iki yaklaşım kullanılır: koruyucu güvenlik ve karşı espionaj. Güvenlik işin savunma tarafıdır ve fiziksel olarak personel, tesisler ve faaliyetlerin korunmasını içerir. Kontr-espionaj ise saldırgan kısımdır ve amaç yabancı istihbarat servisi veya terörist grubun yaptığı sızmayı ortaya çıkarmaktır. Kontr-espionajda temel varsayım, daha üst düzeyde çalışan birinin daha fazla bileceği yani siyasi niyetin ancak liderlere yakın kişilerden öğrenilebileceğidir. Bu yüzden kontr-espionaj, strateji gereği en üst düzey resmî yetkililerin telefon görüşmeleri, e-postaları dâhil tüm iletişimini takip eder, onun gelecek ile öngörülerini söylemesini engellemeye çalışır.

Sovyet casusluk faaliyetleri, diğer ülkelerden oldukça farklı idi ve organize bireylerden kurulu bir tertibat kurulmuştu. Bu tertibat, Birinci Dünya Savaşı esnasında kurulmuş olan Leninist partiler üzerinde oluşturulmuştu. Komünist partiler Sovyet casusluk sistemine iki boyut kazandırdı: (1) Bu örgütler doğrudan ulusal güvenlik nedeniyle geleneksel siyasi, ekonomik ve askeri casusluk faaliyetleri yürütüyordu. (2) Geniş komünist partiler ağı Sovyetlerce çalıştırılarak ülkelerde devrim yapmak için daha büyük operasyonlar yapma olanağı sağlıyordu. Ancak, bu ikisi arasında bir uyumsuzluk vardı: Casusluğun temeli gizlilik, devrimin temelinde ise açık olma, tanıtım yatar. Bu yüzden Sovyetler özellikle İkinci Dünya Savaşı öncesinde temel amacı siyasi bir devrime katkı yapmak olan ajanlar yetiştirdiler. 1950 ve 1960'larda ABD içindeki ajanların bir devrim yaratacağına

olan inanç kaybolunca, Stalin bunları Komünist Partisi'nin propaganda vasıtası olarak kullanmaya devam etti. Sorun, bütün komünistler casus olmadığına göre bunları ayırt etmek zordu ve pek çoğu ABD içinde iken anayasal haklarını kullanır konumundaydı. Üstelik Sovyetlerin bütün casusları da komünist değildi. 1950'lerin ortalarında Komünist Parti çöktürülünce gizli ajanlar parti ile ilişkilerini kesip gizlenme yolunu seçtiler.

İngilizlerin tarihteki en meşhur ve en başarılı ajanı Kim Philby, karakterinden ziyade ideolojik yaklaşımı nedeni ile ihanet etmişti ama onun Marksizm'i nasıl öğrendiğine dair bir kanıt da bulunamadı¹⁴⁴. Amerikalı denizci John Anthony Walker ve Aldrich Ames, ikinci nesil CIA ajanları idi. 1968-1985 yılları arasında teşkilatın Demirperde gerisindeki ajan ağının deşifre olmasına yardım ettiler.

Resim 3: Kim Philby (Sovyet Ajanı)

¹⁴⁴Ben Macintyre, *A Spy Among Friends: Kim Philby and the Great Betrayal* (New York: Crown, 2014), p.184

Sovyet ajanları Aldrich Ames'in CIA'e, Rus ajanı Robert Hansen'in FBI'a sızması ABD'ye en çok zarar veren casusluk olaylarıdır. Bu casuslar KGB'ye pek çok doküman yanında ABD'nin en hassas teknik istihbarat kabiliyetleri konusunda önemli bilgiler vermişlerdi. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, eski bir KGB subayı idi ve Doğu Almanya'da görevli iken Federal Almanya Başbakanı Helmut Kohl'ü izlemekle görevliydi. Soğuk Savaş dönemi casuslarından aşağıda sıralananların çok uzun süre kimlikleri tespit edilemeden bilgi aktarmaya devam ettiği anlaşıldı¹⁴⁵:

- Deniz kuvvetlerinde Walker ekibi (17 yıl),
- Kara Kuvvetlerinde Konrad grubu (18 yıl),
- CIA içinde Ames olayı (9 yıl),
- FBI'da Hansen davası (21 yıl),
- DIA içinde Montes olayı (15 yıl).

Soğuk Savaş döneminde ABD, Demirperde'nin arkasında neler olduğunu görmek için ülkeye elinden geldiğince çok ajan göndermeye ya da kendi tarafına çekmeye çalışmıştır. Küba Füze Krizi'nde önemli bir rol oynayan Sovyet Askeri İstihbarat subayı ve teşkilatın önemli başarılarına imza atan casusu Albay Oleg Penkovski, ABD ve Britanya'ya bilgi sızdırırken yakalanmış ve Ruslar tarafından öldürülmüştü. Bir buçuk yıl süren faal ajan Penkovski'nin yakalanma süreci ve idamı ABD ve Britanya'da şok dalgası yarattı. Penkovski ajanlık yaptığı dönemde CIA ve MI6'ya o kadar fazla bilgi sağlamıştır ki on bin sayfaya ulaşan istihbarat ra-

¹⁴⁵Office of the National Counterintelligence Executive, *National Counterintelligence Strategy of The United States*, (March 2005), p.4.

porlarını incelemek için özel ekipler kurulmuştur.¹⁴⁶ Kesin olmayan bilgilere göre Albay O.Penkovski normal şekilde idam edilmemiş, sobaya sokularak yakılmış, infaz sahnesinin video kaydı yapılmıştır. 1972-1981 yılları arasında CIA'e otuz beş bin 'çok gizli' Varşova Paketi belgesini sızdıran Polonyalı Albay Ryszard Kuklinski, ABD'ye iltica ettikten sonra gıyabında idama mahkûm edilmişti. CIA Başkanı'na göre: "Kuklinski, Soğuk Savaş'ın sıcak savaşa dönüşmesini engelleyen cesur insanlardan biri" idi.

2000'li yıllarda CIA'in İran'da yaşadığı büyük çözülmeye sonra, Lübnan'daki silahlı grup Hizbullah, ülkede düzinelerce ABD ajanı yakalayarak adeta CIA'i ülkeden söktü. CIA'nın Beyrut istasyonu kapandı. Kırk yıl önce Lübnan'da kurulmaya başlanan CIA ağı en saldırgan, değerli ve prestijli bir gruptu. CIA'in görevi Hizbullah'ı izlemektir. CIA'in Lübnan'da çöküşü ajansın o yıllarda yaşadığı kültürel değişime bağlandı¹⁴⁷. CIA'in eski görevi, istihbarata karşı koymak yani ajan-ajana bir mücadele iken, son yıllarda bu iş bırakılıp terörist öldürmeye odaklanılmıştı. Aralık 2009'da Afganistan Khost'ta bir intihar bombacısı yedi CIA çalışanının ölmesine, altısının yaralanmasına neden oldu. CIA'in hedef bulmaya ağırlık vermesi çift taraflı ajanlar konusunda da dikkatsizliğe neden olmuştu. 1985-2005 yılları arasında yaklaşık seksen Amerikalının kendi ülkeleri hakkında yabancı hükûmetlere bilgi aktarmaktan tutuklandığı hatırlanmalıdır. ABD'nin casusluk konusunda başarısız olduğu ülkelerden diğerleri Kuzey Kore, Küba ve Çin'dir. Rusya da Amerikan

¹⁴⁶Robert Wallace, H. Keith Melton, *Spycraft: The Secret History of the CIA's Spytechs, from Communism to Al-Qaeda*, Plume, (2009), p.49-52.

¹⁴⁷Max Fisher, *CIA Outsmarted by Hezbollah: Is This the Cost of Counterterrorism?* The Atlantic, (Nov 21, 2011).

istihbaratının nüfuz etmesini önleyici önemli tedbirler almaktadır. Ülke içinde Amerikan yayınlarına getirilen sınırlamalar yanında, NGO, vakıflar, sivil toplum örgütleri ve gazeteler gibi yabancılarla çalışabilecek adreslere yurt dışından para naklinin yasaklanması ve milletvekillerinin yurt dışında banka hesabı açmasının engellenmesi bunlar arasında sayılabilir.

27 Haziran 2010 tarihinde Boston ve Kuzey Virginia’da on kişi Rus espionaj ağının parçası oldukları iddiası ile tutuklandı. Yedi yıldır takip altında olan söz konusu kişiler FBI tarafından “uykuda ajan” olarak nitelendiriliyordu. FBI’a göre sahte isimler ve örtülü görüntüler altında bu kişiler Amerikan politika yapıcı çevresine sızmaya çalışıyordu. Çalışma biçimleri Soğuk Savaş yöntemleri ile benzerdi; kimliğin biri ölmüş bir Kanadalıya aitti, pasaport sahte idi, mesajlar görünmez mürekkep ile gönderiliyor, nakit para tren istasyonunda saklanıyordu. Casusluk şebekesi üyeleri çok iyi eğitilmiş, son teknoloji cihazları bulunan, Amerikan kültürü hakkında derin bilgiye sahip ve kendilerini örtmek için çok iyi hikâyeleri olan kişilerdi. Rus hükûmeti ile resmî bağı olmayan ajanlar nükleer silahlar, ABD’nin İran politikası, CIA’in liderleri gibi konularda bilgi toplama görevleri almışlardı. Bu kapsamda, bazı üst düzey yetkililerle temaslarda bulunmuşlardı. FBI onları sahte kimliklerinden yakaladı¹⁴⁸. Finansal planlamacı Cynthia Murphy’nin gerçek ismi Lydia Guryev idi. Diğer bir ajan Anna Chapman ise Manhattan’da yıllık geliri iki milyon dolar olan bir avukat rolündeydi. Anna daha sonra seksi pozları ile ünlendi. On iki gün süren sorgulama ve itiraflardan sonra Amerikalı ve Rusyalı yetkililer

¹⁴⁸Jerry Markon and Philip Rucker, *The Suspects in a Russian Spy Ring Lived All-American Lives*, Washington Post, (June 30, 2010).

karşılıklı değişim anlaşması yaptılar. 1986'da Batı tarafına ajanlık yapmakla suçlanarak yakalanan dört kişi ile Viyana, Tarmac Havaalanı'nda değiştirildiler.

Resim 4: Anna Chapman, Manhattan'da

2013 yılında Ruslar, Moskova'da ABD'li diplomat Ryan Fogle'u iş üzerinde ajan ağı ile birlikte deşifre ettiler¹⁴⁹. Bu kişilerin diplomatik koruması yoktur. Bu kişiler yakalandıklarında kendi servisleri bu kişileri hemen inkâr eder. Bu kişiler genellikle eski özel kuvvetler elemanı, yeni konumunda bazen doktor, bazen kötü çocukları idare eden biri, bazen de heyecan arayan siber punkçı bir genç rolü ediniyor. CIA, bu kişilerle terör hücrelerine sızmayı veya çifte ajan edinmeyi deniyor. Çünkü elçiliklerin ajan yuvası olduğunu bilmeyen yok ve Forge da böyle yakalandı. Unutulmaması gereken nokta, bir sivil bu şekilde işe alıyorsa hayatının diğer yarısı kontrolün dışındadır.

¹⁴⁹Dail Mail, CIA 'Spy' is a Former Frat Boy who Loves the Daily Show It Has Emerged as U.S. Ambassador Summoned to Russian Foreign Office over Embarrassing Arrest, (29 May 2013). <http://www.daily-mail.co.uk/news/article-2324952/Ryan-Fogle-CIA-spy-frat-boy-loved-DailyShow-emerged-U-S-ambassador-summoned-Russian-foreign-officeembarrassing-arrest.html>

1945-2008 yılları arasında ABD’de tutuklanan 247 yabancı ajanın %45’i Sovyetler ya da Rusya adına çalışıyordu. Ancak, 2000’lerden sonra ajan trafiğinde bir değişim oldu. 2000-2008 arasında tutuklanan otuz sekiz yabancı ajanın %65’i Çin ve diğer Orta Doğu ülkelerine aitti¹⁵⁰. Amerika, sürekli askeri malzeme teknolojisi peşinde olan Çinli ajarlardan bıktı. ABD’de Çinlilerin karıştığı yılda ortalama yedi teknoloji casusluğu vakası meydana gelmektedir. Çinlilerin en meraklı olduğu teknolojiler arasında hava-uzayla ilgili mikroçipler (cep telefonu teknolojisi olmakla birlikte roket ve jetlerde kullanılabilir), organik ışık yayan diyot, melez araç teknolojisi başta gelmektedir. ABD’ye yönelik yakın zamanda espionaj faaliyetlerinin başında ‘temiz kömür’ gelmektedir. Çin’in nükleer silah teknolojisi edinme gayretleri ABD’deki Los Alamos, Lawrence Livermore, Sandia ve Oak Ridge Laboratuvarlarına odaklanmıştır ve özellikle füze dizaynı ve savaş başlıkları üzerine yoğunlaşmıştır.

Aralık 2009-Ocak 2010 arasında Çin tarafından Google ve yirmi diğer ülkeye karşı başlatılan “Seher Operasyonu” (Operation Aurora) ile siber savaş tarihindeki en büyük saldırılar yapıldı¹⁵¹. Ocak 2010’da Çin tarafından Google’den milyonlarca kullanıcının şifreleri çalındı¹⁵². Google’a ilave olarak Gmail, Yahoo, Symantec, Adobe, Northrop Grumman ve Dow Chemical gibi şirketler Çin kaynaklı saldırıları sürekli yaşamaktadır. Sanayi casusluğu Çin için çok

¹⁵⁰Jennifer E. Sims, Gerber Burton (Eds.), *Vaults, Mirrors, and Masks: Rediscovering U.S. Counterintelligence*, Georgetown University Press, (Washington, D.C., 2009), p.3.

¹⁵¹The Times of Israel, McAfee Security Insights, Google Attack Is Tip Of Iceberg, (Jan 13, 2010).

¹⁵²New York Times, Google Cyberattack Hit Password System, April 19, 2010.

önemli ayrı bir istihbarat alanıdır. Dünyanın önde gelen marka ve ürünlerini birebir kopyalaması ile tanınan Çin, son dönemde başta otomotiv ve enerji olmak üzere farklı alanlarda teknoloji transferi gerçekleştirmektedir. Çinliler öncelikle Ford, GM ve BMW'yi hedef aldı. 2010 yılında Çinli bir çift, General Motors'un hibrid otomobiller hakkındaki bazı gizli belgeleri Çin'den Chery Otomotiv'e satmaya çalışmakla suçlandı. 2011 yılı başında Çinli bir mühendis, Çinli otomotiv firmalarında işe girebilmek için Ford Motors'dan ticari sırlar çalmaktan mahkûm edilmişti. Renault firması içindeki casusluk olayı ise 14 Ocak 2011'de Paris savcısının üç Reno çalışanını sorgulamaya başlaması ile medya gündemine oturdu. Ekim 2011'de Çinli bilim adamı Kexue Huang, ABD'deki Dow Agrosiences ve Cargill Ltd. firmalarında çalıştığı sırada bir böcek ilacı ile yeni bir gıda ürünü hakkında gizli bilgiler çalarken yakalandı ve casusluk suçlamalarını kabul etti¹⁵³. Çin, döviz manipülasyonu yapmak, entelektüel bilgi hırsızlığı, bilgisayarları hackleme, suni olarak fiyat düşürerek Amerikan istihdamını yok etmek gibi örtülü operasyonlar yapmaktadır. Amerikan Savunma Bakanlığı, Kongre'ye sunduğu 2012 yıllık raporunda "Çinliler tüm dünyada ekonomik casusluğun en aktif ve ısrarlı failleridir" denildi¹⁵⁴.

Sanayi casusluğu konusunda ABD'nin de masum olmadığı Wikileaks ve Snowden sızıntılarına yansıdı. Şubat 2014'te, ABD Ulusal Güvenlik Ajansı'nın (NSA) Çinli telekomünikasyon devi Huawei'nin iletişim ekipmanlarına gizli bir biçimde eriştiği ve şirketi yıllardır izlediği haberleri orta-

¹⁵³ BBC Türkçe, *Çinli Bilim Adamından Ticari Casusluk İtirafı*, 19 Ekim. 2011 12.27.

¹⁵⁴ VOA, *ABD'den Çin'e 'Ekonomik Casusluk' Suçlaması*, 18 Mayıs 2012 03:00.

ya çıktı. İngiltere, Çin ağlarına sızmak için İngiliz ve Çinlilerin çalıştığı bir merkez kurdu ve NSA ile birlikte kara para ile fonlanıyor. Sızıntılar için ilk şüpheli Ruslardır, sonra Çinliler akla gelir ama gerçekler teknik araştırma ile ortaya çıkar ve sonunda İsrail bağlantısı bulunur¹⁵⁵. Linux, SWIFT, Oracle ve tüm ticari platformlara nüfuz edilebilir. Bunun için sürekli yenileri çıkarılan BackOffice, ProRat Sub7 gibi yeni vasıtalar üretilir.

Finansal kurumlar son yıllarda özellikle hedef alındı. Çeşitli yazılımlar (Corebank, Alltel, Flexcube, Banking Platform) ve sistemler (T24, Finacle, Bank-Fusion Universal) üretildi. Ancak, rakip ülkeler de sizin sistemlerinize ve diğerlerine sızabilir. Bunu da sizin elemanınızı edinerek yapmaya çalışır. Çinliler, en önemli uluslararası bankacılık sistemi olan BIS şebekesine casus yazılım soktular.

Ekim 2015'te Çin Devlet Başkanı Xi Jinping'in Beyaz Saray'ı ziyaretinde iki ülke arasında bir çok anlaşma arasında kontr-espiyonaj anlaşması da yapıldı. İki ülke artık birbiri hakkında siber yollardan entelektüel mülkiyet (ticari sırlar ve şirketlere haksız avantaj sağlayan diğer gizli iş bilgileri) çalmayacaktı. Ancak, daha bir gün geçmeden hiçbir şeyin değişmediği, eskisi gibi devam ettiği görüldü¹⁵⁶.

¹⁵⁵David Ignatus, *Director A Novel*, W.W. Norton & Company, (New York, 2014), p.331.

¹⁵⁶Jennifer McArdle, *Why the U.S.-China Cyber Spying Ban Will Inevitably Fail*, Potomac Institute for Policy Studies, (November 1, 2015).

Yeni Ajan Tipleri

Soğuk Savaş döneminde komünist devletlerin kapalı doğası nedeni ile casus kullanmak zordu. Casus kullanımında ölçü Sovyet varlığı ve faaliyetleri idi. Bugün ise casus kullanma ihtiyaçları hem arttı hem de çeşitlendi. Terörle mücadelede avcı yöntemine geçildi ve avcılarının, istihbarat toplayıcı olamayacağı görüldü. Teröristleri takip etmek klasik espionajın ötesinde bir şey olduğu için bu iş polislerin kirli takip ve sorgulama işlerine indirgendi. Batı'nın muhbirleri artık camileri ve radikal olduğu düşünülen kişilerin toplantı yerlerini gözetliyor¹⁵⁷. Çok farklı yerlerde, çok farklı hedefler için casus ihtiyacı var. Çok nitelikli casuslara ihtiyacınız var çünkü hedefe sızmak çok zor. Terörist örgütleri ele alalım. Küçük ve fiziksel olarak dağılmış, aile uyumu içinde sıkı çalışan bir örgüte sızmak zorundasınız. Bunun yanında ülkelerde rejimleri değiştirmek, sosyal istikrar sağlamak için de elemanlara ihtiyaç var. Bununla beraber, görmek, anlamak değildir. Hedefin sosyal, siyasi ve ekonomik dinamiklerini anlamak için yeterli uzmanlık gerekir. Küçük aktörler, harekete geçilebilir istihbarat sağlayarak, büyük etkiler yaratabilir.

Soğuk Savaş'tan günümüze casusluk işi oldukça değişti. Dolayısı ile casus tipi de önemli bir dönüşümden geçti. Artık James Bond tipi casuslara gerek kalmadı. İşimiz daha çok terörle mücadele ve insan istihbaratıydı, bunun için de yeni bir paradigma doğdu. James Bond, filmlerde abartıldığı şekli ile nezih ortamlarda güzel kadınlar ile vakit geçiren,

¹⁵⁷Frederick P. Hitz, *Human Source Intelligence*, in Loch K. Johnson (Edt.), *Handbook of Intelligence Studies*, Routledge, (New York, 2007), p.128.

gizli bilgileri bir şekilde ele geçiren kişi idi. Bugünün casusu ise Afganistan ve Orta Doğu'da savaşan, vakıf, NGO vb. sivil toplum örgütleri ya da uluslararası şirketler içinde farklı yüzlerde işlevleri olan kişiler. Soğuk Savaş'ın James Bond'u ile günümüzün modern casusu arasındaki farkları şu şekilde özetleyebiliriz¹⁵⁸:

-Gizli kimliklerin anlamı azaldı: Günümüz casusu her nerede ve hangi konumda olursa olsun gerçek ismini ve kimlik bilgilerini kullanmak zorunda kalabilir. Ama bu bir istihbarat servisi adına çalıştığınızı beyan etmek değil, sadece takma sakal ve sahte kimlik artık eskisi kadar kullanılmıyor. Bunun en önemli nedenlerinden birisi (havaalanı ya da elçilik vb. yerlerde) biyometrik yani göz irisi taraması ile artık teknoloji kimliğinizi saklamanıza izin vermiyor. Buna son yıllarda belirli kemik taramaları eklendi yani bir kere bu taramadan geçtiniz ve rakip istihbarat servisin kayıtlarına girdiniz mi, sahte kimlik sadece sizi ele verir. Diğer yandan Google ya da Facebook'ta izinizin olmaması sizi şüpheli hâle getirir. Dijital bir kaydı olmayan biri doğrudan şüpheli hâle gelmektedir. Casuslukla hayatınızı kazanmadığınıza etrafınızı ikna etmek zorundasınız. Ama tam zamanlı bir gizli ajan bunu yapamaz. Pek çok istihbarat servisi dış ülkelerdeki operasyonlarında hâlâ diplomatik koruma kullanmaya devam ediyor. CIA, dış istasyonlardaki çalışanlarının kendi isimlerini kullanmasını pek istemez. Elçilikler ve daha az oranda askeri üslerdeki çalışanlarının kimlikleri örtülmüştür.

-James Bond elçilikte otururdu, resmî görev örtüsü

¹⁵⁸Robert Evans, *5 Ways Modern Espionage Has Left James Bond Behind*, Cracked, (December 4, 2013). <http://www.cracked.com/personal-experiences-1258-5-ways-modern-espionage-has-left-james-bond-behind.html>

olmayan modern ajan kendi işinde çalışıyor: James Bond, kraliçeye sadık bir İngiliz ajanı olarak, diplomattı ve diplomatik dokunulmazlığı vardı. Diplomatik görüntüsünün arkasında serbest çalışan, kar kayağına binip dağlarda tek başına gizemli yere giren biriydi. Bugünün ajanı ise sözleşme ile servise giren, dünyanın herhangi bir yerinde (Afganistan, Orta Doğu ya da Afrika'da) pek çok ajan ve askerlerle birlikte, her an bir makineli tüfek ateşi ile vurulmayı bekleyen, bütün içinde kendi işini yapan biridir. Bununla beraber tüm ajanlar da böyle değildir.

-Artık ajanlar, özel şirketlerden sözleşme ile alınıyor: ABD artık ajanlarını kendi ülke vatandaşlarından seçmek istemiyor. Ajan temini ile ilgili şirketler var. ABD istihbarat bütçesinin %70'i bu özel şirketlere gidiyor. CIA ajanlarının %60'ı da ABD hükûmeti çalışanı değil. 2000'li yılların başında DARPA'nın başlattığı Toplam Bilgi Farkındalığı (TIA¹⁵⁹) projesi ile terörizmi önlemek için her kaynaktan bilgi alınması amaçlanmıştı. NSA'nın PRISM uygulaması TIA'nın bir parçası oldu. TIA, parçalara bölündü ve çok karanlık boyutlara yönelirken, ticari şirketler bu bölümlerde sorumluluk aldı ve kendi ajan şebekelerini kurdular. NSA, Groundbreaker projesi adı verilen bir program ile özel şirketlere kendi ajan şebekelerini oluşturmaları için ödeme yapmayı kabul etti. NSA analizcileri bile şimdilerde emekli olup, bu şirketlerde iş bulmayı istiyor. İşin aslı dünyanın en büyük istihbaratçıları NSA'de değildir, onlar için çalışan şirketlerin sokaktaki ajanlarıdır. Bu şirketlerin babaları ise Booz Allen Hamilton, SAIC, Northrop Grumman başta olmak üzere pek çok diğer özel şirkettir. Sizi ayartmak için bir kız arkadaş göndererek, işe başlıyorlar.

¹⁵⁹TIA: Total Information Awareness.

Resim 5: Hangisi CIA Ajanı?

-Hemen hemen tüm yabancı ajanlar yerel halktan insanlar ile çalışıyor: Afganistan veya Orta Doğu'ya bir Amerikalı ajan giderse örtüsü ne olursa olsun bu hemen anlaşılır. Amerikan orijinli ajanların %90'ı ülkesinde çalışır. Geri kalan %10'u dış ülkelerde ajanları idare eden ve onlarla zaman zaman operasyonlara katılan “vaka memuru” olarak çalışır. Gerçek dünyada bir hizmetçi kız ya da keçi çobanı, bir M16 ajanından çok daha değerli bilgi getirebilir. CIA, gizli istihbarat toplamak ve özellikle “Üçüncü Dünya” dediği ülkelerde iç işlerini manipüle etmek için yerel kişilerden ajan edinir. Yerel içinde kaybolan insanları tanımak da zordur. Bin Ladin öldürüldükten sonra kimliğinin teyidi, yaşayan akrabalarından alınan DNA örnekleri ile yapıldı. Ladin, hepatiti aşısı oluyordu ve uzun zamandır bu aşı ihtiyacı üzerinden takip edildi. Bu aşığı yapabilecek Pakistanlı bir doktor ağın içinde idi.

-Casusluk artık James Bond işinden ziyade muhbirlik oldu: Her ajan arabasının önünden makineli tüfek ile ateş eden kişi değildir. Diğer ülkelerin silahlı kuvvetlerinin hareketlerini takip eden, yabancı ülkelerin haberleşmelerine sızan ajanlar da var. Her ne kadar yöntemler hayal ettiğimizden farklı olsa da amaç gene gizli bilgi çalmak. Sadece devletler değil, devlet dışı gruplar da hedef tahtasındadır. Bunlar, kendi ülkelerinde değil, büyük ölçüde yabancı ülkelerde ve çatışma alanında bu işleri yapıyorlar. Örneğin Taliban'ın bombaları nereden aldığı, nerelere patlayıcı yerleştirdikleri ile ilgili araştırma ve analiz işindeler. Bütün bu ajan değişikliklerine rağmen günümüzün istihbarat servisleri karşılaştıkları durumlara adapte olmada ve görevlerini yapmada hâlâ marjinal durumdalar.

ABD istihbaratı; Afganistan, Irak ve Suriye'deki savaşa adapte olamadı. Bu yüzden ellerinde sadece teknolojinin sağladığı dronelardan ve dinleme postalarından başka etkili bir yöntem yok. Bunlar da ne savaşı kazanıyor ne de yerel halkı ikna ediyor. Sahadaki askerlere yerel ajanlardan gelen bilgiler; kim kimle evleniyor, buğdayın fiyatı kaç, nerede su ve elektrik yok gibi bilgiler daha çok askerlere hitap ediyor. Bu tür değerli istihbarat açık kaynakta genellikle var. Ama teröristler nerede kimin oturduğuna dair bir yerleşim planı veya nerede bomba patlatacaklarına dair bir haritayı internete koymuyor ya da çizmiyor. Bugünün istihbarat görevleri, gizli karargâhların derin analizlerinden çok yerel halkın içindeki resimlere, sarhoş muhabbetlerine ve gazetelere odaklanıyor. Açık kaynak size halkın ne istediğini söylüyor ve sizin ona yapacağınız yardım, teröre daha az destek olacağı umudunu taşıyor. Ama bu teröristi bir yolcu trenini havaya uçurma heyecanından alıkoymuyor. Gizli bilgilerin elde edilmesinde hiç de sık olmamak üzere başvurulanan yön-

temlerden bir diğeri işkencedir. İşkence yolu ile elde edilen istihbarat bilgileri çok büyük ölçüde taktik ve operasyonel istihbarat düzeyindedir.¹⁶⁰

2011 Arap Baharı ile Orta Doğu coğrafyasında başlayan karmaşa içinde yeni ajan tipleri çıkmaya başladı¹⁶¹. Amerikalı eski asker Jordan Matson, Ayn-el Arap'ta (Kobani) YPG ile birlikte saflarında IŞİD'e karşı savaşıyor. Matson, Hristiyanlara karşı yapılan zulmü durdurmak amacı ile böyle bir karar aldığını söylüyor¹⁶². Afganistan'da görev yapmış eski İngiliz asker Jaer Hughes. Hughes ve Jamie Read de insanlık için radikalizmle savaştıklarını söylüyor. Birde IŞİD saflarında savaşan İngilizler var; Ebu Abdullah el-Habaşi ve Ebu Darda. İnternete en son düşen bir videoda IŞİD, İsraili bir Arap üyesini 'ajan' suçlaması ile infaz etti. Bütün örgütlerin içinde casuslar cirit atıyor ve yoğun bir bilgi akışı gerçekleştiriliyor. Bu rekabet içinde Rus ve İran ajanlarını da unutmamak gerekir.

¹⁶⁰ Aldrew W. McCoy, *CIA İşkenceleri-Soğuk Savaşın Günümüze CIA Sorgulamaları*, Pegasus Yayınları, (İstanbul, 2006), p.23.

¹⁶¹ Gökhan Kırdı, *Ortadoğu'dan Modern Casus Portreleri: Neo Lawrenceler*, SASAM, (18 Mart 2015).

¹⁶² Damien Gayle, 'I'm Not Going Back Until the Fight is Finished': American Soldier who Joined Kurdish Militants Vows to Continue Waging War on ISIS, Daily Mail, (4 February, 2015).

Resim 6: Suriye'nin Kuzeyinde İngiliz Ajanları

Orta Doğu'da bir yandan teröristlerin izlenmesi ve yok edilmesi, diğer yandan bölge ülkelerinin dizaynı için ülke yönetimleri ve dini ideolojik boyut üzerinden çalışılmaktadır. Yönetim ve dini boyutlar için gizli ajanlara değil, ekonomiden tarih ve dine farklı disiplinlerden çok disiplinli genellikle açık kaynaklara ihtiyaç var. Eğer analizci taktik veya cari sorulara cevap verecek ise iç istikrarsızlık ve mezhep çatışmalarının doğası genellikle stratejik ve uzun dönemlidir. Hükûmet daireleri, liderler, elitler ve siyasal partiler içinde dolaşarak bilgi toplayacak insan istihbaratı operatörlerine ihtiyaç var ama bunların analizcilerin çok disiplinli çalışmalarına katkısı sınırlı olabilir. ABD, hâlen Orta Doğu'da yakın müttefiki olan Mısır, S.Arabistan ve Bahreyn gibi ülkelerdeki operatör ve casusları çalışmalarını yöneticiler ve elit kesim ile kurdukları yakın bağlara dayandırmışlardır¹⁶³. Casusların bu bağlardan getirdikleri kısa dönemli bilgiler mezhep-

¹⁶³Emile Nakhleh, *The CIA Reorganization and the Middle East*, Lobelog, (March 13, 2015). <https://lobelog.com/the-cia-reorganization-and-the-middle-east/>

çilik, yolsuzluk ve yanlış ekonomik politikalar gibi analizcilerin uzun vadeli ihtiyaçları ile uyumlu değildir. Hâlbuki veribilgiye dayalı çalışmasında analizci, radikalizmin teröre yol açtığı noktada Selefî-Vahabi ideolojisinin hoşgörüsüzlüğü ile ilgilenmektedir. Radikalleşme bir boşluktan doğmaz, Allah adına savaş (cihat) olgusunu besleyen koşulların her boyutu ile tanımlanması gereklidir. Casuslardan gelen bilgiler size neler olupbittiği ile ilgili bilgiler verebilir ama bu ülkelerin belirli politikalarının amacını açıklamaz. Zaten bu yüzden, geleneksel istihbaratın iki ana gayret alanı toplamak ve analiz etmek olmuştur. Orta Doğu, dünyanın diğer bölgelerine göre daha karmaşık, kırılğan ve belirsizliğin daha yüksek olduğu bir bölgedir. İngiliz ve Amerikalı casuslar 20. yüzyıl boyunca ülkelerinin çıkarları için hükûmetler kurdular ve devirdiler. Bugün Orta Doğu, çok daha öngörülemeyen ayaklanmalar ve bölgesel savaflara gebe iken, ABD'nin bölge için kurduğu görev merkezi bir yandan terörizmle mücadele etmeyi, diğer yandan uzun vadeli stratejik çıkarlarını geliştirmeyi hedeflemektedir.

Sonuç

İstihbarat örgütlerinin yönetim kadrolarındaki casusluk uzmanları, kurnaz ve kıvrak insan zekâsı ile pozitif bilim olanaklarını birleştirerek yepyeni çalışma yöntemleri geliştirdiler. Günümüzde istihbarat örgütlerinin gerçek güçlerini, sahip oldukları teknolojik olanaklar ile kadrolarında yer alan altın beyinli yaratıcı uzmanlar belirlemektedir. Günümüz dünyasında artık hiçbir casus karanlık tesadüflerin kör karanlığında değil, teknolojik olanaklardan yararlanarak bilimsel verilerin ışığında çalışmaktadır. Bu nedenle de istihbarat örgütlerinde operasyonel ve kilit noktalarda görev alanlar arzuladıkları doğrultuda kişisel çıkarlara yönelik çalışmalar

yapabilmektedirler. Artık hedef ülkelerde özellikle istihbarat-ajitasyon faaliyetlerinde deşifre olma riskine girilmemekte; bu iş genellikle doğrudan ya da dolaylı olarak servisle ilişkili yerli iş birlikçilere yaptırılmaktadır.

11 Eylül 2001 sonrası ABD istihbarat toplumunda sessiz bir devrim oldu ve pek çok büyük çaplı iş, dış kaynak kullanımı (outsourcing) ile sözleşmeli özel şirketlere verildi. Artık istihbarat servislerinin temel fonksiyonları özel şirketler tarafından yerine getirilmektedir. NSA'nın işlerini özel şirketler olmadan yapması mümkün değildir. Pentagon'un yeni istihbarat birimi Terörle Mücadele Sahra Hareketi (CIFA¹⁶⁴) personelinin %70'i gene sözleşmeli şirket elemanıdır. DIA'nın 2007'deki çalışanlarının %51'i aynı durumda idi. CIA iş gücünün %50-60'ı, özellikle Ulusal Gizli Servis (NCS) ve insan istihbaratı bölümü çalışanları özel şirketlere mensuptur¹⁶⁵. Lockheed Martin, Raytheon, Booz Allen Hamilton, SAIC ve diğer şirketlerin istihbaratçı profesyonelleri, ODNI ve diğer istihbarat servislerinin analitik bölümlerine entegre oldular.

Her örgüt, yöneticileri, ortak eylem alanları, finans kaynakları, ilişkili şirketleri, dinsel kuruluş bağları, istihbarat örgütleriyle derin ilişkileri birbirine dolaşmış, algılanamayacak denli karmaşık bir yumak oluşturmaktadır. Örtülü operasyon ustası istihbaratçılar, eski askerler, din misyonerleri birbirlerine kenetlenmektedir. Hükûmetin kendi işlerini sözleşmeli şirketlere yaptırmak için oluşturduğu süreç bu mekanizmanın can damarıdır. Sözleşmeli şirket kullanımı bir seçenek olmaktan giderek zorunluluk hâle geldi. Yasal ve yasal

¹⁶⁴CFA: Counterintelligence Field Activity.

¹⁶⁵R.J. Hillhouse, *Outsourcing Intelligence*, The Nation, (July 24, 2007).

olmayan güç kullanımı arasındaki çizgi de gittikçe kayboldu. İstihbarat servisleri ve özelde istihbarat şirketleri kendilerine iş dünyasında finans ve yatırım danışmanlığı işlerinden sonra yeni pazarlar bulmak ve görünümelerini kamufle etmek için lobicilik, güvenlik ve kriz yönetimi alanlarına da el attılar.

Pentagon içinde 1981 yılında bir albayın (Jerry King) komutasında elli kişi ile ilk askeri insan istihbaratı teşkilatı (ISA¹⁶⁶) kurulmuş ve kısa zamanda beş kez büyümüştü. Pentagon, Müşterek Özel Kuvvetler Harekât Merkezi (JSOC¹⁶⁷) içinde bu örgütü kullanmaya devam ederken, bütçesini artırdı. JSOC, küçük timler hâlinde dünya genelinde özellikle Güney Amerika, Afrika, Asya ve Orta Doğu’da casusluk yapmaya başladı ve bugün de askerler bu yapıyı kullanmaya devam ediyor. Bu tür askerler daha çok Amerikan büyükelçilikleri içindeki Askeri İrtibat Unsuru içinde kadrolanıyor¹⁶⁸. Pentagon, Lockheed Martin ile de bir özel istihbarat operasyonu sözleşmesi imzaladıktan sonra tüm Orta Doğu’yu kapsayan, Müslüman dünyasında Suudi Arabistan’dan Yemen, İran ve Pakistan’a kadar uzanan bir sahada askeri istihbarat faaliyetleri ile ilgili gizli bir direktif yayınladı. Bu direktif¹⁶⁹ ile Orta Doğu’yu geleceğin operasyonları için uygun ortamı hazırlamak üzere CIA’in yapamayacağı yeni görevler veriliyordu. Bu amaçla kurulan Turuncu Görev Kuvveti¹⁷⁰ gibi gizli birimler JSOC’ye bağlandı, özel sözleşmeci

¹⁶⁶ISA: Intelligence Support Activity.

¹⁶⁷JSOC: Joint Special Operations Center.

¹⁶⁸Mark Mazetti, *The Way Of The Knife, The CIA, A Secret Army, And A War At The Ends of The Earth*, Penguin Books, (New York, 2013), p.82.

¹⁶⁹Joint Unconventional Warfare Task Force Execute Order.

¹⁷⁰Task Force Orange.

şirketlere görevler paylaştırıldı¹⁷¹. Böylece açıkça savaş ilan edilmemiş ülkelerde gizli bir operasyon altyapısı kuruldu. Öte yandan, Amerikan askeri istihbarat teşkilllerinin babası olan Savunma İstihbaratı Ajansı (DIA), bilgi teknolojileri kapsamında kendisi ile çalışacak on bir şirketten oluşan bir havuz oluşturdu. Nisan 2012’de, yeni bir ABD istihbarat teşkilinin kurulduğu ilan edildi. Savunma Bakanlığı Örtülü İşler Servisi (DCS) olarak adlandırılan bu teşkilat Pentagon’a denizaşırı ülkelerde yardım ediyor¹⁷².

Her gün akşam saat 17.00’de ABD Savunma Bakanlığı (Pentagon) değeri yedi milyon dolardan fazla olan günlük sözleşmelerin listesini yayınlar. 27 Temmuz 2016 itibarı ile askeri sözleşmeler kapsamında Suriye’de çalışan üç yüz askeri personel bulunduğu da açıklanmaktadır. Bunların Suriye’de IŞİD ile savaşta rol aldığı ifade edilmektedir. Six3, askerlerin içinde savaş zamanı istihbaratı sağlayan bir özel şirkettir. Pentagon’a göre, on milyon dolarlık Six3 sözleşmesi bir yıl içinde Almanya, İtalya ve çoğunlukla Suriye’deki görev yerlerinde tamamlanacaktır¹⁷³. Six3, yakın zaman önce CACI Uluslararası isimli başka bir şirket tarafından satın alındı. Sözleşmeciler şirketler casusluk, özel kuvvetleri takviye etmek, istihbarat sorgulaması (işkence) gibi işlerle de tanınıyorlar. Pentagon’un diğer özel şirket sözleşmeleri arasında “Karşı Ayaklanma Hedefleme Programı” var. Irak cephesinde dört bin kişilik ABD askeri yanında, 1.300-1.500 sözleşmeli çalışan var. Özel şirketler Basmey ve Taji’deki ABD askeri kamplarının güvenliği yanında, IŞİD ile savaşan yerel

¹⁷¹Mazetti, ibid, (2013), p.207.

¹⁷²Jennifer Sims, *More Military Spies*, Foreign Affairs, (May 18, 2012).

¹⁷³Kate Brannen, *Spies-for-Hire Now at War in Syria*, Daily Beast, (09 Agu, 2016).

savaşçılarını eğitiyorlar. ABD Merkez Komutanlığı rakamlarına göre Irak'ta Amerikan operasyonlarını destekleyen yedi bin yüz sözleşmeli çalışan var. Bugünlerde YPG saflarında gördüğünüz yabancılar, sözde IŞİD ile savaşan özel kuvvetler, özel şirketler ve ajan trafiği yumağı içinde ortaya çıkan yüzlerdir.

İŞ BİRLİKÇİ İSTİHBARAT VE KÜRESEL KAPLAMA

Soğuk Savaş süresince CIA, analitik süreçler ve ikaz istihbaratı konusunda sınırlı kabiliyetlere sahipti. 1990'lardan sonra küresel tehditler karşısında, eski tip istihbaratçılar için kör bölgeler ortaya çıktı. Artık ellerindeki analitik lensler işe yaramıyordu¹⁷⁴. Buna çare bulmak için önce 2004 yılında CIA ve RAND Corporation birlikte bir çalışma yaptı¹⁷⁵. Analizcilerin sürekliliği olan, daha serbest, yaratıcı ve iş birliği olan bir ortamda varsayımlarını sorgulaması ve düşüncelerinin aynı geçmiş, eğitim veya milliyetten gelmeyen uzmanlar tarafından denetlenmesinin uygun olacağı düşünüldü. Paralel olarak CIA içinde “stratejik araştırma konuları” adı altında aşırı İslamcılık ve radikalleşme, terörizm, ulus aşan uyuşturucu, suç ve illegal finans grupları gibi stratejik tehditlere ve kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesine odaklanıldı. Kendi kaynaklarınız ile büyük resmi anlamanız küresel bilgi ortamında oldukça küçük bir yer kaplar, diğer bölümlerde sözsüz anlama, açık kaynak bilgileri ve gizli bilgiler vardır. Küresel genişlikte kaynaklardan yararlanma fikri eskisine göre yeni bir paradigma idi ve bir ad bulundu: Bu isim “iş birlikçi istihbarat” idi. CIA, işbirlikçi istihbarat paradigmasını denemeye başladı. Buna açık istihbarat ve uydu istihbaratının öne çıktığı ‘küresel kaplama’ konsepti ek-

¹⁷⁴Moises Naim, *Illicit: How Smugglers, Traffickers, and Copycats Are Hijacking the Global Economy* Doubleday, (New York, 2005), 5.

¹⁷⁵Sherman Kent School, *Making Sense of Transnational Threats*, Occasional Papers, Vol.3, No.1, October 2004, 1-25.

lendi. ABD'nin sembolü olan ve küresel gözetlemeyi temsil eden 'kartal' artık hem görececek hem anlayacaktı.

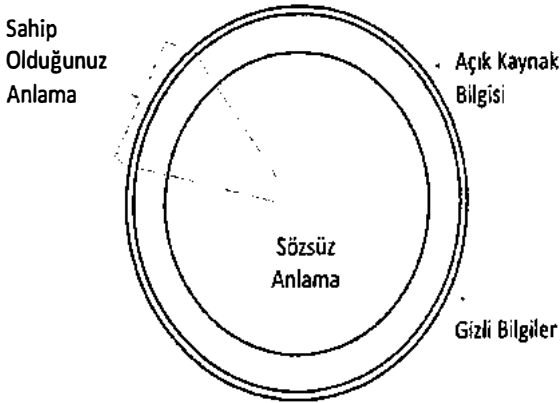
Neden İş Birlikçi İstihbarat?

Geleneksel istihbarat kontrollü giriş yapardı, dış ülkelerle sınırlı ilişki vardı ve genellikle sert hedeflere odaklanırdı. Geleneksel istihbarat paradigmasının ana özellikleri: gizli bilgiler, gizlilik dereceli bilgi akışı, birkaç sert hedefe (devletler) odaklanmak, yabancı istihbarat servisleri ile sınırlı ilişki, anahtar bilgiler ve bitmiş istihbarat ürünleri vermekti. Yeni paradigma ise açık kaynak odaklı, çoğu istihbarat profesyoneli olmayan uzmanlara ulaşmayı ve yumuşak hedeflere ulaşmayı amaçlıyordu. Yeni iş birlikçi paradigma, açık kaynak toplama modelinden daha fazlası oldu. Sentez edilmiş anlama (knowledge), çeşitli akademik kuruluşlar (üniversiteler ve düşünce merkezleri), iş dünyası ile diğer özel sektör ve resmî kurumlarda bulunur. Geleneksel paradigma, sert hedeflerin niyetleri ve kabiliyetleri için belirli bilgiler peşindeydi. İş birlikçi model ise uzmanların görebileceği çeşitli konular, anomaliler ve diğer öngörülerini tarıyor. İş birlikçi model, “(bilimsel) anlama yönetimi” ve “yenilikçilik” isteyen akademi ve iş dünyasından faydalanır. Çünkü onlar farklı perspektifleri olan insanları bir araya getirir, öngörü ve uzmanlıklarını saygın bir yolla birleştirir. Birçok yeni fikir, eski ya da mevcut bilgilerden doğmuştur yani tamamen yeni değildir ama yeni öngörüler sağlar.

İskoç yenilik uzmanı David Robson, Aralık 2006'da istihbaratçı dinleyicilerine şöyle demişti: “Bütün akıllı insanlar sizin için çalışmıyor ya da siz onları işe almak istemezsiniz ama araştırmalar gösteriyor ki kimse herkes kadar akıllı değildir. Daha açık, daha şebeke merkezli bir model, şebekenin gelişmesinden daha hızlı bir şekilde sizin anlamınızı ge-

liştirecektir¹⁷⁶.” CIA’in “Uluslaşan İlişkiler Ofisi”, yeni iş birliği yöntemlerini test etmek için İş birliği Laboratuvarı (CoLab) kurdu. İstihbaratçılar ile bilim adamları ve iş dünyası arasında yeni teknolojileri de kullanarak daha hızlı ve akıllı grup çalışmaları yapmanın yolları araştırılıyor. Açık Kaynak Merkezi’nin, internette online bloglar kurmasının nedeni buydu. ABD istihbaratı deneylere başladı; örneğin tasnif dışı (gizliliği olmayan) ulusal değerlendirmeler yayınlamaya küresel düzeyde bilgi, perspektif ve yorum topluyorlar. Wiki sayfaları da bu tür amaçlara hizmet ediyor: bilgiyi yaymak ve toplamak. Her şeyden öte iş birlikçi istihbarat modelinin tüm dünyaya yayılması için bir kültür oluşturuluyor.

Şekil: Küresel Ortamda Nüfuz Edilmeyen Sözsüz Anlama

¹⁷⁶David Robson, *Innovation in Business – Culture and Practice*, Remarks to the Global Futures Forum Conference on Strengthening Partnerships to Meet Security Challenges, (3–6 December 2006).

Küresel Kaplama ve Açık Kaynaklara Öncelik Verilmesi

1997 yılında artık “geleneksel roller ile ani çıkan krizlere çözüm getirilemeyeceği”¹⁷⁷ değerlendirmesi yapılarak, “küresel kaplama” kararı verilmişti¹⁷⁸. Küresel kaplama konsepti çerçevesinde açık kaynak istihbaratı (OSINT), ana toplama kaynağı olarak belirlendi. Açık kaynak istihbaratı, istihbarat toplumunun dışına çıkarak NGO’lardan iş dünyasına kendine açık kaynak metodolojileri ve pratikleri edindi. Özellikle Arap hareketleri, bunlar için verimli bir uygulama alanı oldu. Açık kaynak bilgilerine göre halk hareketlerine, askeri ve sivil müdahalelere karar verildi, karşı tarafın tepkileri ölçüldü. Örneğin Suriye cephesinde sosyal medya ve internet haricinde videolar, yerel vasıta raporları, Şam’daki en az on iki yerden gelen sosyal medya raporları, NGO’ların değerlendirmeleri etkili oldu¹⁷⁹. Öte yandan, sosyal medyanın hızlı gelişimi ile geleneksel medya kaynaklarından (gazete, tv vb.) çeşitli sosyal medya vasıtalarına (Facebook, Twitter, Youtube vb.) odaklanıldı ve alan genişletildi. Sosyal medya vasıtası ile çeşitli halkların nabızı tutularak daha fazla uyarı kabiliyeti ve ufuktaki konuların daha iyi algılanması

¹⁷⁷ Acting DCI George Tenet, Statement Before the Senate Select Committee on Intelligence Hearing on Current and Projected Threats to the United States, (February 5, 1997).

¹⁷⁸ DNI John Negroponte, Annual Threat Assessment of the Director of National Intelligence, (January 11, 2007).

¹⁷⁹ The White House, ‘*Government Assessment of the Syrian Government’s Use of Chemical Weapons on August 21, 2013*’, Office of the Press Secretary, 30 August 2013, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office-/2013/08/30/government-assessment-syrian-government-s-us-chemical-weapons-august-21>.

hedeflendi¹⁸⁰.

Küresel kaplama, bununla da kalmadı ülke içi ve dışındaki akademisyen ve özel sektör uzmanlarına el atarak alternatif bakışlar temin etmeyi ve bilgi üssü alanını genişletmeyi hedefledi¹⁸¹. Düzenlenen konferanslar, araştırma projeleri komisyonları bu amaca hizmet etti. Akademisyenler ve istihbarat analizcileri aynı ailenin üyeleri, kuzenleridir. Akademik çalışmanın üretimi ile bitmiş istihbarat analizinin üretimi benzerdir; kişinin bilgi toplama (araştırma) kabiliyeti, bu bilgiyi değerlendirmesi (düşünme) ve bulgularını aktarması (yazma ve konuşma) ile ilgilidir. Ancak, aynı zamanda aralarında büyük fark da vardır. Akademisyenler pek çok faktör ve etkilerini ortaya koyarak bilimsel bilgiyi (knowledge) geliştirmeye çalışırlar. İstihbarat servisinin işi ise yararlı bilgiyi üretmektir. Genel modellerden ziyade belirli olayların içeriği veya sonuçları üzerine yani daha çok pratiğe odaklanırlar. Akademisyenler, istihbaratın pratiği için gerekli anlama ve açıklama için bilgiyi geliştirme, doküman hâline getirme ve dağıtımında iyidirler¹⁸². İstihbaratta pratik tecrübesi önemlidir ama birkaç akademisyenin de bu pratik için söyleyecek sözü vardır.

¹⁸⁰John A. Kringen, *Rethinking the Concept of Global Coverage in the U.S. Intelligence Community*, IDA, Alexandria, Virginia, (May 2015), 4. National Open Source Committee, FY12 Business Plan, 7.

¹⁸¹Kringen, *ibid*, (2015), 6.

¹⁸²Stephen Marrin, *Intelligence Analysis, Turning A Craft Into A Profession*, Proceedings of the 2005 International Conference on Intelligence Analysis, McLean, Virginia, May 2005.

ABD ve Akademisyenler

ABD Dış İşleri Bakanlığı ve CIA, yetmiş yıldır üniversitelere kendi görevlilerini yerleştirmektedir. Bu görevliler bir yandan eleman örgütlerken, bir yandan da CIA ile akademisyenleri arasında eşgüdüm sağlamaktadır. Yabancı öğrenci ve akademisyenlerin CIA'in ağına alınmasında şu üç temel amaç güdülmektedir¹⁸³:

(1) ABD'nin çıkarlarına uygun yürütülen projeler için ilgili ülke ya da bölgelerden getirilmiş iyi eğitilmiş ve yetenekli kişiler aracılığıyla, akademik çalışma adı altında birinci elden bilgi devşirmek ve operasyonlara beyin gücü sağlamak.

(2) Örgütün bazı sinsi operasyonlarına maliyeti düşük, akademik görünümlü bir örtü yaratmak.

(3) Üçüncü dünya ülkelerinden devşirilmiş yetenekli öğrencilerden bazılarının 'yarının liderleri' olacağı varsayılarak, CIA adına, yarının bu liderlerini peşinen devşirmiş olmak (etki ajanları).

Kasım 2005'te Harvard Üniversitesi sponsorluğunda yoğun atölye çalışmaları yapıldı. CIA'in Küresel Gelecekler Ortaklığı (GFF¹⁸⁴), yirmiden fazla ülkeden yüz yirmi uzmanı davet etti¹⁸⁵. Üç günlük çalışma sonucunda ayrı bir Küresel Gelecekler Forumu (GFF¹⁸⁶) oluşturulması kararlaştırıldı. Bu

¹⁸³Mustafa Yıldırım, *Sivil Örümeğin Ağında*, Ulus Dağı Yayınları, (İstanbul, 2004), 371.

¹⁸⁴GFP: Global Futures Partnership.

¹⁸⁵Sherman Kent School, *Insights: Strategic Issues for Intelligence Practice in the 21st Century: Responding to Future Intelligence Consumers*, April 2005, Harvard Executive Seminar Series.

¹⁸⁶GFF: Global Futures Forum.

forum, küresel güvenlik sorunları konusunda iş birliği yapılması için açık, çok taraflı ve çok sektörlü bir şebeke oluşturacaktı. GFF, ABD Dış İlişkiler Konseyi (CFR) içine kaydırıldı ve CFR Konseyi (Council of CFR) adını aldı. CFR Konseyi'ne bağlı olarak yüz yirmi ülkede (Türkiye'de ki Global Relations Forum) bağlı forumlar kuruldu.

Amerikan hükûmeti ve elçilikleri diğer ülkelerde destekledikleri projeler, burslar, konferans ve sempozyum davetleri hatta öğle yemekleri ile size sorguya çeker, istihbarat elemanları ve yerel iş birlikçilerle ulaşamayacakları bilgileri akademisyenlerin ağzından ve çoğu kez raporlarından alırlar. Amerikalı resmi yetkililer ve istihbarat analizcileri bu sorgulamaları (debriefing) dört gözle beklerler¹⁸⁷. Tabii ki tüm akademisyenler muhbir değildir ama bilerek ya da bilmeyerek ülkenizdeki siyasi gelişmeler, muhtemel politikalar, partiler, liderler ve nihayet halkın tutumu ile ilgili çok değerli bilgiler sağlarlar. Böylece Amerikalı analizci nerede bozucu faaliyet yapabileceğini, kimleri kullanabileceğini ve destek olması gerektiğini belirler. Sorgulanan akademisyenler genellikle ılımlı ya da radikal muhaliflerdir ve muhtemelen siyasi ya da kişisel (istismar edilebilecek) hassas tarafları vardır. Sanıldığıının aksine özellikle solcu, anti-empyralist gözüken kişilere yaklaşılr. Sorgulama için daha çok önemli üniversiteler ve araştırma merkezlerinden birkaç akademisyen ile belirli akademik dergiler ve yayınlarda editör geçirenler ve bazı aktivistlerden bir ağ kurulur. Bu akademisyenler raporlarını bilimsel ya da insani değerlerin geliştirilmesi görüntüsü ile istenen adreslere gönderirler.

¹⁸⁷James Petras, *De-Briefing Academics: Unpaid Intelligence Informants*, Centre for Research on Globalization, (May 05, 2018).

Sonuç

İş birlikçi istihbarat çalışmaları, ABD'nin küresel kaplamaya geçmiş istihbaratı içinde özellikle akademik dünyada açık kapsamlı çalışmalar ile ülke güvenliğimizi tehdit etmektedir. Amerikalılar, özellikle emperyalizm ve yönetici sınıfın sömürüsü üzerine yayınlar yapan, dergiler çıkaran düşünce merkezleri ile çalışır ve sınıfsız kimlik politikaları, postmodern teori çalışmaları, etnik-ırkçı çatışmalar hakkında özel sayılar yayınlarlar. Yapılan bir araştırma Amerikalıların arka planda yönettiği dergilerin ancak %0.1 oranında sınıf çatışması ve ABD emperyalizmini konu edindiğini gösterdi¹⁸⁸. ABD, müttefiklerinin ve onlarla müşterek yürüttükleri projelerin deşifre olmasını istemez. Bu yüzden, İngiltere ve İsrail üzerinde en az çalışılan ülkelerdir. Anglo Amerikan narkotik ağları akademik olarak asla çalışılmaz. “Şiddet” ve “Otoritercilik” üzerine hazırlanan akademik raporların asıl amacı, ABD'nin uyguladığı ekonomik yaptırımların, halkın fakirleştiğinin ve bir darbeye ihtiyaç olduğunun propaganda-sını yapmaktır. Bu taktikler özellikle Latin Amerika, Orta Doğu ve Güney Asya'da yetmiş yıldır test edilmiştir. Akademisyenler casuslukla suçlandıklarında niyetlerinin bu olmadığını söylemişlerdir. Özetle akademik muhbirlere, ABD'nin tek dünya hükûmeti hedefine hizmet etmekte ve Amerikan istihbaratının profesyonel operatörlerinin ölümcül işlerini takviye etmektedirler.

¹⁸⁸Petras, ibid, (May 05, 2018).

EKONOMİK İSTİHBARAT

Ekonomik güç, bir ülkenin refahı, mutluluğu, güvenliği ve gelişmesi için kullanılan bütün kaynakların toplam kapasitesi ve bu maksatlar için ürettiği değerlerin meydana getirdiği toplam hâsıla olarak tanımlanabilir¹⁸⁹. Ulusal gücün diğer unsurları bir motor olarak kabul edilirse bu motorun yakıtı ekonomik güçtür. Bir ülkenin ekonomik gücünün ölçülmesinde: Sahip olduğu doğal kaynaklar, ekonomik düzeninin genel yapısı, sektörlerin (tarım, sanayi) dağılımı ve kapasitesi, iş gücü, dışarıdan ham maddelere olan bağımlılığı, kendi kendine yeterliliği, parasının değeri, uluslararası ekonomik ve finans örgütleri ile ilişkisi, kredi notu, şirketleri, uluslararası tanınmış markaları, gayrisafı milli hasılası, teknolojik kapasitesi, ulaştırma ver haberleşme ağı gibi faktörler göz önüne alınabilir.

Yeni dünya düzeninde gelişmiş ülkelerin küresel stratejisi: Ekonomik olarak zayıf güçleri egemenliği altına almak ve buna bağlı olarak istediği siyasal kararları aldırabilmek ve uygulatabilmek, menfaatlerine hizmet edecek şekilde uluslar üstü seviyede örgütler ve birlikler kurarak çıkarlarını bu sayede sağlama almak, böylece dolaylı yollardan zayıf güçleri kendine bağlamak durumuna gelmiştir. Gelişmiş bir ekonomiye sahip ülkeler ürettikleri teknolojiyi, sanayi mallarını, finansal imkânlarını diğer ülkeleri ikna etmekte bir araç olarak kullanırlar. Bunun için gelişmiş ülkelerin bir ekono-

¹⁸⁹Yılmaz Tezkan, *Jeopolitikten Milli Güvenliğe*, Ülke Kitapları, (İstanbul, 2005), s.181.

mik güvenlik anlayışı ve bu anlayış dâhilinde işleyen bir ekonomik istihbarat yapılanması vardır. Bu yapı içinde iş adamı dernekleri, sendikalar, ulus ötesi şirketler, lobicilik ve danışmanlık şirketleri, üniversiteler, teknoloji merkezleri gibi pek çok aktör istihbarat işi ile iç içedir. Bu bölümde, 21. yüzyılda ekonomik güvenlik anlayışı içinde ekonomik istihbaratın konumunu inceleyeceğiz.

Politika ve Ekonomi: “Politik Ekonomi”

Küresel güç dengesinin ilk hegemonik gücü İngiltere’nin 19. yüzyılda önde gelen hedefi dünya ticaretinin denetimini ele geçirmektir. İngiliz emperyalizmi, dünya güç dengesinde üstünlüğünü sürdürmek için dünyanın uzak köşelerindeki zenginlikleri yağma etti. Hindistan, Çin ve Türkiye’de afyon ticaretinden büyük kârlar elde etti. 19. yüzyıldan itibaren İngiliz istihbarat örgütü evrim geçirerek sanayiciler, bankerler, bakanlar ile karmaşık bir ağ örmüştü. İngiliz istihbaratı, ajanlardan veri temin eden geleneksel bir servis olmak yerine; bankacılık, gemicilik, sanayi ve ülkenin diğer güçlerini bir araya getiren masonluk benzeri bir ağ işlevi gördü. Bu ağ 1846’da başlayan serbest ticaret çağında, hiçbir şeyden kuşkulanan yabancı ekonomiler üzerinde müthiş bir etki yaratıyordu¹⁹⁰. Oxford ve Cambridge Üniversitelerinden mezun olan bir grup İngiliz eliti 1890’lardan itibaren yarım yüzyıl boyunca İngiliz politikalarını yönetti. İçlerinde Dış İşleri Bakanı Lord Albert Grey, Cheçil Rhoades, tarihçi ve istihbaratçı Arnold Toynbee, jeopolitikçi Halford J. Mackinder gibi isimlerin olduğu bu grup 1910’da “Round Table”ı (Yuvarlak Masa) kurdu. Bu ekip, 1919’da Versay kori-

¹⁹⁰William Engdahl, *Petrol Para İktidar, Anglo Amerikan Politikası ve Yeni Dünya Düzeni*, ALFA Yayınları, (İstanbul, 2008), s.11.

dorlarında Uluslararası İlişkiler Kraliyet Enstitüsü'ne (Chatham House) dönüştü. Bu grubun amacı, Güney Afrika'dan Mısır ve Hindistan'a İngiltere'nin sömürge mülklerini birbirine bağlamaktı¹⁹¹. Bu yapı, iki dünya savaşının finansmanını ABD'ye yüklemekte de başarılı oldu çünkü savaşların öncesinde İngilizlerin kasasında bir pound bile yoktu. Orta Doğu'yu ayaklandıran Lawrence, petrol kuyularına göre Irak'ın haritasını çizen Çöl Kraliçesi Getrude Bell gibi isimler bu yapının saha elemanları idi.

Batı'nın serbest ticaret baskısının amacı, ticareti daha az gelişmiş ülkelerin aleyhine kullanmak, böylece İngiltere başta olmak üzere Batı emperyalizminin daha da gelişmesini sağlamaktı. Bu felsefenin Amerika'daki en nüfuzlu tanıtıcısı olan Walter Lippman: "Büyük çapta cahil ve aşağılık halk kitlelerini 'milli çıkar' çerçevesinde güdecek elitin özel iktidar ve özel servetin çıkarlarına hizmet edeceğini ama bu ilişkinin halka asla söylenmeyeceğini" ifade ediyordu. Bu yanılsama 'kamuoyu oluşturma' yolu ile biçimlendirilecekti. Lippman, uzmanlaşmış birkaç elit ile modern Anglo-Amerikan liberalizminin kalabalık kitleler üzerinde hüküm sürmesini sağlayan 'liberal demokrasinin siyasal felsefesi'ni de tanımlamıştı¹⁹². İngiliz İmparatorluğu ile Avrupa'nın yükselen sanayisi Almanya arasında büyüyen rekabet 1914'te büyük savaşın patlamasına zemin hazırladı. Birinci Dünya Savaşı'ndan beri dünyayı şekillendiren esas itibariyle uluslar üstü Amerikan sermayesinin kontrolünü elinde bulunduran perde arkası güçlerdir. Dünya para piyasasının denetimini sağlamak üzere "Uluslararası Para Fonu"nun (IMF) yasal ve tek-

¹⁹¹ Engdahl: a.g.e., (2008), s.65.

¹⁹² Noam Chomsky, *Değişen Dünyada Demokrasi İçin Mücadele*, Katolik Uluslararası İlişkiler Enstitüsü, (Londra, Ocak 1991).

nik çalışmaları da 1921’de Rockefeller ve J.P.Morgan tarafından kurulan ABD Dış İlişkiler Konseyi (CFR) tarafından yapılmıştır. 1928’den 1963’teki ölümüne kadar İngiltere Merkez Bankası’nda müdür olarak görev yapan ve Londra Finans Merkezi’nden Sir Charles Jocelyn Hambro, savaş zamanındaki ilk prototipinden (OSS) başlayarak savaş sonrasında da CIA’in tüm lider kadrosunu eğiten İngiliz istihbaratı Özel Harekât Yönetimi’nin de başındaydı. İngiltere’nin süper güç konumunu kaybetmesi üzerine küresel sermaye at değiştirerek Londra’dan New York’a taşındı. Küresel sermaye, 1947’den sonra Amerikan atına bindi, onu dünyanın hemen her yerinde kendi planları için koşturmaya devam etmektedir.

CFR, Rockefeller ailesi başta olmak üzere çok uluslu şirketler ve finans odaklarının sahipleri ve üst düzey yöneticileri ile vakıf temsilcilerini, kapalı-gizli oda (think-tank) üyelerini, CIA’e hizmet verenleri, CIA’e eleman yetiştiren devlet üniversitelerinin elemanlarını, muhafazakâr (demokrat ve cumhuriyetçi) siyasetçileri, devletin dış işlerinde ve dış misyonlarda görev yapanları, George Soros ve adamları gibi para piyasası oyuncularını buluşturmaktadır. Soros aslında Hedge fon sihirbazı ve Soğuk Savaş’ın finansörüdür. Küreselleşme, NATO, Avrupa Birliği, BM, serbest pazar ekonomisi, çok partili demokrasi ve savaşlar bu ailelere hizmet etmektedir. 2008 krizinde altmış trilyon dolar hortumlamalarına rağmen, Obama yeni iktidarında ekonominin kilit noktalarına Bush tarafından kovulmuş olan küresel sermayenin adamlarını getirdi. Ancak, gene de derin devlet artık savaşmak istemeyen Obama’nın başını yemeye çalışıyor. ABD’deki grup karşılıksız ve bol miktarda (yılda kırk trilyon) dolar basmaktadır. Böylece ABD dolarını ucuzlatarak Çin, Japonya, Rusya ve Avrupa ekonomilerini vurmaktadır.

lar. Buğday, arpa, pirinç ve kıymetli metallerin fiyatlarını artırarak enflasyonu azdırmaya çalışmaktadırlar. Bu sistem, İsviçre Basel’de Rotchild’in başında olduğu BIS (Uluslararası Ödemeler Bankası) tarafından yönetilir. Küresel sermayenin para planlama merkezi (city) Londra’dadır. Aksiyon merkezleri ise Wall Street, Belçika-Brüksel ve Singapur’dadır. Bu sistemin tamamı BIS tarafından altı yüz bin terminal ile kontrol edilir. Amerikan modeli elit, İngilizler gibi doğuştan gelen mavi kanlı aristokrasiden değil para aristokrasisinden oluşuyordu. Buna 1970’lerdeki iki petrol şokundan sonra üretmek yerine emlak edinerek 2008 krizini hazırlayan yeni bir toprak aristokrasisi dâhil oldu.

Ekonomik Güvenlik

Günümüzde askeri rekabet yerini ekonomik rekabete bırakmıştır. Uluslararası ilişkiler ve dış politika üzerine git-tikçe artan oranda ekonomik çıkarlar etken olmaktadır. Ancak tutarlı bir ulusal strateji çizip, insan kaynaklarını geliştirebilen ve ekonomisini güçlendirebilen ülkeler bölgesel ve küresel bir güç olma şansını elde edebilir. Artık bir ülkeyi fethetmek için eskiden olduğu gibi o ülkenin topraklarının ele geçirilmesine gerek duyulmamaktadır. Ekonomik yardım, ABD’nin dış politikasını yürütmek ve ulusal çıkarlarını dışarıda geliştirmek için mevcut araçlardan bir tanesidir. ABD, Soğuk Savaş döneminde ekonomik yardımı silah olarak kullanan ilk devlettir. Popülaritesi bakımından IMF, DTÖ ve AID’e göre daha geri planda duran Dünya Bankası, hiçbir projeyi ve programı tamamen finanse etmez. Böylece istikrazların bir bölümünün özel bankalarca sağlanmasını ve dolayısıyla onların gelişmekte olan ülkelere nüfuz etmesini kolaylaştırır. Bu bankaların projelere katılmalarını sağlar ve ilerideki kârlarını güvence altına alır. Bağımlılık ilişkilerinin

temellendirildiği nokta ilgili ülkelerin bu kuruluşlarla ilişkilendirilerek “oltaya takılması”, böylece ABD çıkar ve kontrol ağına yamanması, güvence altına alınmasıdır. Bu ilişkilerin devamında yapılan “dostluk anlaşmaları”, yardımlar, satılan askeri malzemeler dayatılan teslimiyet belgeleridir. Neyi içerdiği ve kimlerin imzaladığı belli olmayan “Karşılıklı Yardım ve İş Birliği Anlaşmaları” ve benzeri pek çok anlaşma, “bağımsızlık” görüntüsü altında ABD’nin efendiliğinin tescil edilmesidir. Her türlü ekonomik ve askeri yardımın belli kayıt ve taahhütlere bağlandığı bu anlaşmalarda “eşitlik” kavramının sadece ABD için bir anlamı vardır. Bu tür anlaşmalar ile Türkiye dâhil pek çok ülke kuşatma altına alınmıştır.

Diğer bir yöntem rakip ülkelerin ekonomisini çökertmek için kullanılan ekonomi tetikçileridir. İstihbarat örgütleri muhtemel ekonomik tetikçilerini belirler, uluslararası şirketler de bunları işe alır. Bunlar hiçbir zaman hükûmetten para almaz, maaşlarını özel sektör öder. Kirli işleri eğer ortaya çıkarsa, hükûmet politikası yerine suç kurumsal ihtirasa bağlanır. Ekonomik tetikçiler, yerküre üzerinde ülkeleri trilyonlarca dolar borçlandırıran yüksek ücretli profesyoneller, küresel imparatorluk kurma amacına yönelik olarak küresel sermayenin hedeflediği şirketler, hükûmetler, bankaları köle hâline getirmek için uluslararası finans kuruluşlarını kullanan elit bir gruptur¹⁹³. Görünüşte bazı iyilikler yapar; elektrik santralleri, otoyollar, limanlar, havaalanları, teknoparklar gibi altyapı hizmetleri için borç temin ederler. Bu borçların ön koşulu, bütün bu projelerin Amerikan inşaat ve mühendislik firmaları tarafından gerçekleştirilmesidir. Aslında pa-

¹⁹³John Perkins, *Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafı*, April Yayıncılık, (İstanbul, 2005).

ranın çoğu Amerika'yı hiç terk etmez; yalnızca Washington'daki bankalardan New York, Houston veya San Francisco'daki mühendislik firmalarına transfer edilir. Para hiç vakit geçirmeden küresel sermaye üyesi şirketlere (kreditörlerle) döndüğü hâlde borçlu ülkenin anapara artı faizin tamamını ödemesi istenir. Eğer tetikçiler başarısız olursa devreye istihbaratçılar (NSA ve CIA elemanları) girer. Ortaya çıktıklarında devlet başkanları devrilir veya feci kazalarda ölürler. Kullandıkları araçlar arasında sahte finansal raporlar, hileli seçimler, rüşvet, zorbalık, seks (bir önceki IMF Başkanı'nın başına geldiği gibi) ve cinayet bulunmaktadır. Eğer Afganistan ve Irak'ta olduğu gibi, bir şekilde onlar da beceremezlerse genç Amerikalı ve İngilizler ölmeye ve öldürmeye gönderilir.

Gelişmekte olan ulus devletlerin kalkınması, sanayileşmiş ülkelerin temel vasıflarına sahip olmadan mümkün değildir. Nüfuslarının büyük bölümünün yoksulluk sınırının altında yaşaması nedeniyle bu ülkelerin ulusal boyutlarda pazar ekonomileri yoktur. Diğer tarafta ekonominin büyük kısmı kayıt dışıdır ve kayıtlı olan kısmıysa IMF ve Dünya Bankası tarafından idare edilmektedir¹⁹⁴. Bu devletlerin uluslararası alanda pazarlık güçleri yoktur ve genellikle uluslararası toplum için sorunların kaynağıdır. Uluslararası basında: *“demokrasi ve bazı temel kurumların yerleşmediği, insan hakları ihlallerinin yaşandığı ve silahlı başkaldırıların olduğu ülkeler”* olarak yer alırlar. Bu ülkelerin bir diğer belirgin özelliği ise dış politikalarının temelini; dış yardım bulma, uluslararası yükümlülüklerinden kurtulma, ekonomik düzenleme kabul etme ve düzenli olarak dış borçlarını yeni-

¹⁹⁴ Oswaldo De Rivero, *Kalkınma Efsanesi*, Çitlembik Yayınları, Çev.: Ö. Karakurt, (İstanbul, 2003), s.26.

den yapılandırma oluşturur. Küresel şirketler az sayıda yüksek ücretli nitelikli iş ve daha da fazla yarı nitelikli montaj işi sunduklarından, bu ülkelerin siyasi liderleri yabancı sermayeyi çekmeye pek heveslidirler. Borç içindeki ülkelerin dövize gereksinimleri vardır ve yerli ihracat operasyonlarıyla küresel şirketler zaman zaman eldeki tek döviz kaynağı olmaktadır¹⁹⁵. Böylece dünyadaki birçok devlet tarih maratonunu şimdiden kaybetmektedir. Bu devletler sadece gelişmemek ve dünya iktidarına dâhil olamamakla kalmamış; aynı zamanda birçoğu günümüz teknolojik devriminin ve küresel ekonominin rekabetine dayanamayıp ulusal egemenliklerini yitirmektedirler¹⁹⁶. Birçok ülkenin dış borçlanma nedeniyle ekonomik tuzaklara düştüğü ve bağımsız bir politika izleyemediği, ekonomik nedenlerle ülkelerin sınırlarının kaldırılarak yeni birlikler ve askeri ittifaklar oluşturulduğu, ülkelerin dış ticaret yasakları ve kotalarla cezalandırıldığı görülür. Dış yardımların politik baskı unsuru olduğu 21. yüzyıl politik arenasının bu görüntüsü, ekonominin uluslararası ilişkilerdeki yerini özetlemektedir.

Ekonomik İstihbarata Olan İhtiyaç

Ekonominizin daha rekabetçi olması, başka ülke kaynaklarına ve ham maddeye ulaşmak, teknolojinin keskin uçlarında dolaşmanız, kendi markalarınızı yaratmanız ve yeni pazarlar edinmeniz için bilgi ve teknolojiye ulaşmanız yanında, ekonomiyi bir güç unsuru olarak kullanmanıza yardım edecek iyi kurgulanmış ve proaktif bir ekonomik istihbarat anlayışı ve yapılanmasına ihtiyaınız vardır. Sadece

¹⁹⁵Richard .J.Barnet, John J. Cavanagh, *Küresel Düşler İmparator şirketler ve Yeni Dünya Düzeni*, ev.: Glden şEN, Sabah Kitapları, (İstanbul, 1994), s.332.

¹⁹⁶De Rivero: a.g.e., (2003), s.31.

bilgiye ulaşmak değil, ekonomik örtülü operasyon vasıtaları ile donatılmış bu yapı yanında, kendi ekonomik güvenliğini sağlayacak, yabancıların ülkeniz ekonomisi üzerinde yaratabileceği olası hassasiyetleri takip edecek, ekonomi casusluklarını önleyecek ve değerli ekonomik altyapınızı koruyacak daha defansif bir yapı ayrıca düşünülmelidir. Proaktif kapsamda, bilgiye ve teknolojiye ulaşmanın en çok kullanılan metodu beyin göçü ve akademik görünümlü faaliyetler altında yeni düşünceyi taşıyacak ve daha iyisini üretecek insan yapısına yatırım yapmaktır. Dünyadaki en iyi elli üniversitenin otuz beşine sahip olan ABD, Ar-Ge alanında en yatırımcı ülkedir. ABD araştırma merkezleri çekim gücünü kullanarak dünyanın en zeki kişilerini toplamakta ve bunlardan yeni teknolojilerin geliştirilmesinde istifade etmektedir. Çin, 1.3 milyar kişinin beyninden faydalanmaya çalışırken, ABD bu üniversiteler yolu ile dünyadaki 6 milyar kişiden faydalanmaya çalışıyor. ABD'deki merkezlerde çalışan araştırmacıların %60'ı yabancıdır. Ekonomik kriz nedeni ile ABD'de üniversite, araştırma merkezleri gibi yeniliklerin kaynaklarına ayrılan fon yarı yarıya düşerken artık bu tür yenilikler için Çin gibi ülkelerin rekabete girmesi bekleniyor. Rekabet içindeki ülkeler vatandaşlarını dünyanın her yerine bir şeyler öğreysin diye gönderiyorlar. Sömestr tatili döneminde bile Harvard'da üç Çinli bakan yardımcısı bulunmaktadır. Bugün yeni teknolojiler kapıda ama önce fikrî mülkiyet haklarının korunmasını bekliyorlar. Eğer bilgi ve teknolojiyi üretilmiyorsa yapmanız gereken ya satın almak ya da casusluktur. Başta Çin olmak üzere pek çok ülke yeni teknolojileri çalarak bugüne geldi.

Son yıllarda ekonomik casusluk faaliyetlerinden en çok çeken ülkelere biri de ABD'dir. Soğuk Savaş'ın komünist ajanlarının yerini bugün Çinli ajanların teknoloji kop-

yalama faaliyetleri aldı. Obama'nın Çin lideri ile yaptığı son görüşmede en çok üzerinde durduğu konu da bu oldu. Amerika, sürekli askeri malzeme teknolojisi peşinde olan Çinli ajanlardan bıktı. ABD'de Çinlilerin karıştığı yılda ortalama yedi teknoloji casusluğu vakası meydana gelmektedir¹⁹⁷. Çinlilerin en meraklı olduğu teknolojiler arasında havayla ilgili mikroçipler (cep telefonu teknolojisi olmakla birlikte roket ve jetlerde kullanılabilir), organik ışık yayan diyot, melez araç teknolojisi başta gelmektedir. Renault firması içindeki casusluk olayı 14 Ocak 2011'de medya gündemine oturdu. Çinliler Renault'un elektrik sistemi teknolojisini çalışıyordu. Daha önce Çinliler; Ford, GM ve BW'yi hedef almıştı. Aslında ABD, 1990'lardan beri özellikle ekonomik casusluk peşine düşmüştü, Avrupa'daki pek çok rüşvet olayının ortaya çıkmasında ABD'nin gizli dinlemelerinin payı böylece anlaşılmıştı. Buna daha sonra Microsoft içindeki şifreler de eklenince Almanya başta olmak üzere pek çok ülke kendi milli yazılım programlarını geliştirmeye başlamıştı. California'da Obama ile Çin Başkanı Xi Jinping arasında Çin'in siber espionaj faaliyetleri üzerine tartışmalar sürerken, Snowden'in belgelerinden asıl kurbanın Çin olduğunun ortaya çıkması, ABD'nin kredisini oldukça düşürdü. Snowden'in belgeleri arasında 2009 yılında İngiltere'nin G-20 Zirvesinde Türkiye ve Güney Afrika delegelerine yönelik istihbarat faaliyetleri de yer almaktadır. Rusya Federasyonu ise Orta Asya'dan Balkanlara ülke dışındaki tüm enerji güzergâhlarında dış istihbarat servisinin şantaj, tehdit, suikast vb. örtülü operasyonları ile açtığı koridorlardan ilerlemekte-

¹⁹⁷ Bu bölümdeki bilgiler 2010-2013 yılları "intelligence on-line" ekonomi haberlerinden derlenmiştir.

dir. Rus enerji devi Gazprom'un silahlı helikopterleri ve gözetleme uydusu bulunmaktadır.

İstihbarat servisleri ve özel istihbarat şirketleri, kendilerine iş dünyasında önce iş istihbaratı, finans ve yatırım danışmanlığı işleri buldular. Son on yılda yeni pazarlar bulmak ve görünümelerini kamufle etmek için lobicilik, güvenlik ve kriz yönetimi alanlarına da el attılar. Uluslararası kuruluşlar ile ilişkileri düzenleme işine soyunan şirketler, lobiciliğin ötesinde hizmetler de sunmaktalar. Fransa, özel sektör ile istihbarat dünyası arasında yeni fikirlerin ortaya çıkmasını sağlayacak yeni süreçler düzenlenmekte ve iş istihbaratı şirketlerinin statüsü ile ilgili yeni yasal düzenlemeler yapmaktadır. Avisa; AB içinde doğru kişiye doğru mesajı iletmek, yumuşak istihbarat, üye ülke hükümetleri ile iş birliğini geliştirme gibi vaatlerde bulunmaktadır. Fransız Gaz Şirketi GDF, faaliyette bulunduğu Kuzey Afrika (Cezayir, Libya) ve Orta Doğu (Katar, Suriye ve Yemen) gibi ülkeler hakkında ülke risk analizi ve danışmanlık hizmeti de sağlamaktadır. Siemens firması telekomünikasyon bölümünün Alman dış istihbarat teşkilatı BND ile yakın ilişkileri Der Spiegel'e konu oldu. Fransa'da havacılık sektöründeki kırk kadar Fransız şirket ve kuruluşuna dağılmış seksen istihbaratçı bir kulüp kurarak üç ayda bir yaptıkları toplantılara akademik dünyadan kişileri de çağırarak konferanslar düzenlemekte, güncel konular ile ilgili beş altı kişilik çalışma grupları oluşturmaktalar. Fransız iş istihbaratı şirketi Safran grup ise ülkenin en önemli kuruluşlarının bir araya geldiği paneller düzenlemektedir. Hâlen Orta Doğu'da son derece aktif olan İngiliz lobicilik şirketleri iş yapacak yeni hükümetler aramaktadır. Amerikalı ajanlar, lobi firmaları içinde hukuk müşaviri ve halkla ilişkiler uzmanı sıfatında dünyanın her köşesinde cirit atarken, lobicilik ve danışmanlık istihbarat servislerinin hem

örtüsü hem de diğer işlere harcamak için para kazanıma kaynağı oldu.

Sonuç: Türkiye İçin Ekonomik İstihbarat Kurgusu İhtiyacı

2003 yılından sonra ‘özeleştirme’ adı altında Cumhuriyetimizin seksen yıllık kazanımlarının (şirket, banka, arazi, mesken ve arsa) yabancılara satılması ile Türkiye’deki sermaye hareketleri içinde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının payı hızla arttı. Borç niteliğinde Türkiye’ye gelen yabancı sermaye 2003’ten sonra rekor düzeyde yükseldi. Yabancılar, milli gibi gözükten pek çok ekonomik örgütlenme için sızdılar. Türkiye’deki üretimin %75’ten fazlasının arkasında yabancılar vardır. Bankalarımızın 70’inden fazlası yabancılara aittir, borsamızın %85’ten fazlası yabancı girişli paradır. Sigortacılığımızın %80’i yabancıların elindedir. Bankacılık sisteminin yabancıların eline geçmesi demek, bütün Türk ekonomisinin yabancıların kontrolüne geçmesi demektir. Türkiye’ye, gelen yabancı kaynakların, bunların niteliğinin ve yarattığı hassasiyetlerin izlenmesi ve tedbir alınması acil bir güvenlik ve istihbarat görevi olarak önümüzde durmaktadır. Rakamlara rağmen, Türkiye’nin büyüdüğünü söylemek mümkün değildir, çünkü ne yeni bir pazar ne de yeni bir marka üretildi. Türkiye, “yumuşak güç” öncelikli bir güç projeksiyonu içinde yeni bir güvenlik kurgusuna ihtiyaç duymaktadır. Tarih ve coğrafya ekonomiyi, o da siyaseti belirler. Arkasında ekonominin olmadığı hiçbir politika rasyonel kabul edilemez, sonuç vermez. 21. yüzyıl para, genetik ve su savaşları ile geçecektir. Çin, Güney Kore ya da Japonya’nın bugün yaptığı gibi yeni coğrafyalara açılmak, ucuz ham maddeye ulaşmak, yeni pazarlar üretmek ihtiyacındayız.

Teknoloji alanında diğer ülkelerle yarışarak, rekabetçi bir ekonomiye sahip olmalı, kendi dünya markalarımızı yaratmalıyız. Bunun için de bir yandan kendi yaratıcı insan gücümüzü geliştirip, korurken, diğer ülkelerin gelişmelerini nasıl temin edebileceğimizin yollarını bulmak, buna uygun stratejiler geliştirmek zorundayız. Bu amaçla, yeni bir ekonomik güvenlik konsepti altında ihtiyacımız olan yeni bilgi ve teknolojileri ülkemizin güç çarpanı hâline getirecek, iş istihbaratı, danışmanlık, lobicilik vs. görüntüler altında rasyonel çalışacak bir ekonomik istihbarat kurgusuna ihtiyacımız bulunmaktadır. Türkiye'nin 'take off' yapması yani ekonomisini büyük güçlerle rekabet edecek şekilde ayağa kaldırması için bilgiye ulaşması ve rasyonel bir şekilde kullanması gereklidir. Arabanızı çok sürerek şoförlüğünüzü geliştirebilirsiniz ama ileri sürüş teknikleri eğitimi almadan ilerleyemezsiniz, ekonomik istihbarat da böyledir. Bir yandan kendi ekonomi politikamızın ihtiyacı olan istihbaratı üretirken, diğer yandan başka ülkelerin sanayi ve teknoloji konusundaki gelişmelerini ülkemize taşımak için özgün metotlar geliştirmeliyiz. Ekonomik istihbarat için, diğer ülkelerdeki örneklerine benzer şekilde, seçilecek ekonomi ağırlıklı bir üniversite dâhilinde oluşturulacak düşünce ve araştırma merkezleri dâhilinde kısa ve uzun vadeli ekonomi politikalarının ihtiyacı olan istihbaratın toplaması, analiz etmesi ve ilgili yürütme organlarının hizmetine sunması düşünülebilir. Bu teşkilat aynı zamanda TÜSİAD, DEİK vb. yapılar ile yabancı şirket ve yatırımcıların faaliyetlerinin izlenmesi ve bunlara yönelik politikaların belirlenmesinde de roller edinebilir.”

TERÖR ÇAĞINDA İSTİHBARAT

*Ülke barışta çünkü biz istihbaratçılar savaştayız.
(Robert Gates, 1975)*

Soğuk Savaş ile birlikte savaş anlayışında önemli bir değişim oldu. Büyük güçler kendi arasında doğrudan bir savaş riskinden uzak durmaktadır. Büyük savaş olasılığının azalması ile Batılı devletler savaştan vazgeçmemiş, hatta askeri silahlı çatışmalar düzenli hâle gelmiştir. Batılı devletler sınırlı konvansiyonel savaşlarda kendilerine müttefik ülkeler bularak, bunları danışmanlar, eğit-donat programları ve küçük askeri güçler ile destekleyerek, arka planda kalmayı tercih etmektedirler¹⁹⁸. Terörle iş birliği yapan ülkeler madalyonun iki yüzünde de yer almakta, terörle mücadele görüntüsü altında devlet terörü yeni örtülü teşkiller kurgulamaktadır. Çağımızın tehditleri artık devletlerin ötesinde, devlet olmayan unsurlardan geliyor. Bunlar genellikle çöken bir devletin içinden çıkan etnik gruplar, ideolojiler, terör örgütleri şeklinde görülüyor.

Doğrudan ve topyekûn askeri güç kullanımı yerine askeri kuvvetlerin sınırlı sayı ve kapsamda, belirli bölgelerde özel görevlerle kullanıldığı askeri yöntemler, bir müdahale ve politika vasıtası olarak 21. yüzyılda yöntemleri gittikçe gelişecek bir gelecek vaat etmektedir. Doğal olarak bu tür yöntemler her şeyden önce askeri gücün hedef ülke veya

¹⁹⁸Michael Mann, *States, War and Capitalism*, Blackwell, (Oxford, 1988), 184-185.

bölgede farklı istihbarat fonksiyonlarını optimum bir konsantrasyonla kullanacak kuvvet ve yetenek bileşenleri gerektirmektedir. Öte yandan, terör tehdidi Orta Doğu ve dünyanın diğer fakir bölgelerinin ötesine taşıtı. Arap hareketlerine benzer gelişmeler son yıllarda ABD, İngiltere ve Fransa gibi ülkelerde de insanlar sosyal medyayı kullanarak ayaklandı ve bazen de şiddete dönüşen eylemler ortaya çıkardı. Bunlar aslında daha büyük sosyal hareketlerin habercisi olarak algılanmalıdır. İnsanlar internetten bulduğu bir ideoloji ile bağlantı kurup, katliam yapıyor. Bu nedenle, kolluk güçlerinin sosyal medyadan istihbarat amaçlı istifade etmesinin önemi arttı.

Soğuk Savaş'ın bitmesi ile istihbaratçıların işi öncesine nazaran daha da zorlaşmıştır. Bunun en başta gelen nedeni yeni tehdit ve risklerin çok geniş kapsamda ve bugüne kadar görülmeyen nitelikte olması ile ilgilidir. İçinde bulunduğumuz konjonktür “terör çağı” olarak adlandırılmaktadır. Terör örgütleri, kendilerini rakiplerine sürekli adapte ederler. Kabiliyetlerine sizin hassasiyetlerinize göre şekil verirler¹⁹⁹. Üstelik genellikle başka ülkelerde üslendikleri, ulusaşan karakterde olduklarından, onlar hakkındaki istihbaratınızı başka ülkelerde yapmanız gerekir. Soğuk Savaş'ta strateji çok fazla istihbarata bağlı idi. Bugün ise eyleme geçilebilir istihbarata bağlı çünkü hedefiniz caydırmak değil, önlemek. Bu yüzden teröristlerin, potansiyel rakiplerin örgütlerine, eğilimlerine ve kabiliyetlerine nüfuz etmek zorundasınız.

İstihbarat artık bir süreç değil, manevra yapabilen bir silah oldu. Açgözlülük, paranoya, fanatizm ve rekabet so-

¹⁹⁹Brian Michell Jenkins, *Stray Dogs and Virtual Armies: Radicalisation and Recruitment to Jihadist Terrorism in the United States since 9/11*, OP-343, RAND Corporation, (Santa Monica CA. 2010), 48.

nucu ortaya çıkan düzensizlikler ulus-devlet yapılarını istismara açık hâle getirmektedir. Saldırgan istihbarat fonksiyonları medya ve haber kaynakları yanında iletişim ve ulaşım vasıtalarını da hedef almaktadır. Birçok ülke, bozucu faaliyetlerle mücadele etmek için kaynak ayırmak zorundadır. Türkiye'nin son yıllarda karşılaştığı ayaklanma, iç savaş ve darbe girişimleri, bunların sonuçları olan bombalı saldırılar ve diğer terör eylemleri güvenlik ve istihbarat anlayışında yeni bir kültürü gerektirmektedir. Bu bölümde, güvenlik birimlerimizi, polis, asker ve istihbaratımızı bu yeni kültürle tanıştırmaya çalışacağız.

Yeni (Kamu) Güvenlik Yönetimi ve İstihbarat

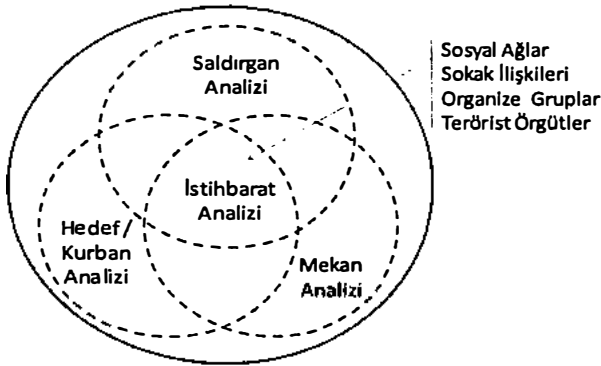
Güvenlik yönetimi son yirmi yıldır radikal olarak dönüşüme uğradı. Geleneksel anlayışa göre: Ulus-devletin polis, sınır güvenlik ve istihbarat servisi gibi özerk, devlet yapıları güvenlikten sorumlu idi. Bugün çok seviyeli ve çok merkezli güvenlik yönetimi anlayışı içinde; çeşitli devletlerin katıldığı müşterek, çapraz konumlu uluslaşan örgütler, bölgesel ve küresel hükûmet örgütleri, ticari güvenlik oluşumları ve gayriresmî şebekeler birlikte çalışmaktadırlar²⁰⁰. Bu yapılanma, 'düğümsel güvenlik yönetimi' olarak adlandırılmakta ve aralarında bir hiyerarşi olmayan karar verme merkezlerinden oluşmaktadır. Şebekelerden oluşan karar yapılarından meydana gelen bu merkezlerde profesyonel uzmanlar, kamu ve özel kesimin aktörleri bulunmaktadır²⁰¹.

²⁰⁰ Jennifer Wood, Clifford Shearing, *Imagining Security*, Willian Publishing, (Uffculme, 2007), 3.

²⁰¹ Klaus H. Goetz, *Governance as a Path to Government*, West European Politics, Vol.31, (2008), 262.

Polis ile ilgili geçmişteki strateji ‘görünürlük’ idi. Caddelerde gezen ya da devriye dolaşan polislerin suçluları suç işlemekten vazgeçireceği varsayımı işe yaramadı. Hırsızlar ve uyuşturucu satanlar fazla umursamadan işlerine devam ettiler. Bugün görünürlüğün yerini ‘görünmezlik’, bilgi toplamak ve önlemek için ‘şebeke kurma’ alıyor. Teröristlerin izini sürmek için komşularınızı takip edin tavsiyesi yapılıyor. Sorgulama haricinde polislerin istihbarat toplama işlerine girmesi Batılı ülkelerde çabucak meşru sınırların ötesine taşı. Üstelik polis teşkilatında toplayıcılar, analizcilerden daha etkilidir ve doğru bilgi gelse bile doğru analiz çıkamayabilir. Polis istihbaratı genellikle taktik seviyededir ve günlük rutin işlere nadiren entegre edilir. Polisin suçluları ve suç faaliyetlerini orijinleri ile birlikte takip etmesi için etkili bir ön hat kullanıcısı olmaları gerekir. Bu ise bilgi, istihbarat, şebeke ve seçilmiş hedefe odaklı bir istihbarat sistemi tartışması getirdi. İstihbaratta dijital teknolojinin kullanılma ihtiyacı, şebekeye dayalı istihbarat anlayışını öne çıkardı.

Şekil 1: Suç Analizi & İstihbarat Analizi

Kaynak: John E. Eck and Ronald V. Clarke, *Intelligence Analysis for Problem Solvers*, Center for Problem Oriented Policing, (2013), 17.

Bugünün koşullarında başta terör olmak üzere küresel olarak yaygın suç şekilleri ile mücadele için başta bilgisayarlar olmak üzere modern teknolojilerin etkin kullanımını ve bilgisayar destekli analitik vasıta kullanımı gereklidir. Sosyal medya analizi eğer kamu güvenliği için kullanılmıyacaksa yani bu bilgiler ile kamuoyu istismar edilecekse ahlaki ve yasal sorun ortaya çıkar. Nitekim çeşitli devletler başka halkları analiz etmek için terörle ya da suçla mücadele kisvesini kullanmaktadır. Kamu güvenliği sosyal medyayı şu prensipler dâhilinde kullanılmalıdır²⁰²:

-Yeterli ve sürdürülebilir bir gerekçe olmalıdır.

-İstihbarat sistemine entegre edilmesi ihtiyacı vardır.

-Orantılı ve gerekli yöntemler kullanılmalıdır.

-Yetki için doğru otorite ve dışarıdan denetim olmalıdır.

-Daha açık kaynaklar varken, izin gerektiren girişler yapılmamalıdır.

Birçok terörist örgüt küçük hücreler hâlinde çalışır ve onları belirlemek, sızmak ve takip etmek hemen hemen imkânsızdır. Bu örgütlere sızmanın en iyi yolu ihtiyaç duydukları desteği sağlayan şebekeler yolu ile olur. Bu destek şebekesini belirlemenin bir yolu terör saldırısından sonra yapılacak adli kanıt çalışmaları ile elde edilecek bilgilerden sağlanabilir. Gözetleme veya izleme bireysel olarak terör örgütünün ana aktörlerine ulaşmanın en iyi yoludur. Fiziksel ve elektronik izleme zaman alsa da yerlerini belirlemek için

²⁰²David Omand, *Securing the State*, Hurst & Co, (London, 2010), 42.

etkili yöntemlerdir²⁰³. Aranan yüksek öncelikli teröristlerin profil bilgileri hazırlanmalı, başta havaalanları olmak üzere kritik hedef olabilecek yerlerdeki güvenlik birimlerine dağıtılmalıdır.

Soğuk Savaş'ın sonundan itibaren Batı ulusal güvenliğinin hedefi ülke savunmasından vatandaşlarının güvenliğini sağlayan devlet anlayışına ve demokratik hak ve kurumların korunmasına kaydı. Espiyonaj, terörizm ve organize suçlar ile mücadelede istihbarat, kolluk güçleri ve özel kuvvetler melez yöntemler kullanmalıdır. Ancak, örtülü teşkillerin varlığı demokrasiye zarar vermekte ve kanunların değil, kişilerin yönettiği bir devlet oluşmasına neden olmaktadır. Terörle mücadele öncelikle askerlerin değil kolluk güçlerinin ve istihbaratın işidir. Gelecekte, insanların tek başına yaptığı eylemler artacak, bu yeni bir tehdit alanı olacaktır. Yaşadıkları ülkede dışlanmış kişiler bu tehdidin ana kaynağıdır. Son on yılda göçmen olup, teröre maruz kalıp, radikalleşen insanlarda bu sorun daha çok görülecektir. Oldukları yerde mutlu olmayan, akli sorunları olan kişileri yanlarına çekecek örgütlerin yöntemleri boşa çıkarılmalıdır.

Terör örgütleri bu kişileri şartlandırmakta, beyinlerini yıkamakta ve kendi yanlarına çekmektedirler. Böylece o kişi yaşadığı ülke ve vatandaşlarının kötü olduğunu düşünüyor. Canlı bombalar, intihar saldırısı yapanlar bu insanların içinden çıkıyor. Yaşadığı hayat öğretilen ideolojiye uymuyor. Ülkeye mümkün olduğunca çok zarar vermek istiyor. Bunu da yumuşak hedeflere saldırarak yapıyor. İstihbarat sistemi kimin daha riskli olduğunun tespiti konusunda bir çalışma

²⁰³Mark Mazetti, Helene Cooper and Peter Baker, 'Behind the Hunt for Bin Laden', New York Times, (3 May 2011), A1.

geliştirmelidir. Bir kişinin iyi olmadığını düşünebilir ancak araştırmaya devam etmek için somut verileri de olmalıdır. Sadece şüphe üzerine yapılan incelemeler, kişilerin sivil haklarına zarar verebilir, hukuki sorunlar doğurabilir. En az müdahaleci yöntemler izlenmelidir. Oluşturulan takip listesi sonsuza kadar kişiyi orada tutmamalıdır.

Herkesi izlemek mümkün olmadığından yeni bir kavram ortaya atıldı. Ortaya atılan bu kavram: “akıllı (smart) istihbarat”tır. Bu istihbarat türü, şiddete eğilim gösteren yani şüphelileri hedef alan dar bir çevreye istihbarat gayretlerinin yönetilmesi anlamına geliyor. Böylece tüm toplumu hedeflemek yerine, etkinlik vaat eden kesime yönelmeyi böylece insan hakları problemlerinden de kaçınmayı öngörüyor. Temel sorun artık elinizde olağan ya da popüler deneyimi ile makul şüpheliler listesinin olması ve böylece toplum içinde şüpheli bir kesim yaratmış olmanız.

Terörle Mücadelede İstihbarat Toplama

Terör, ayaklanma, gerilla faaliyetleri, iç savaş, melez savaş gibi kavramların hepsini literatürde “düzensiz savaş” başlığı altında toplayabiliriz. Düzensiz savaşın operasyonel ortamının özellikleri: sürekli kargaşa, doğrusal olmayan hiyerarşi, ortama uygun yenilikler geliştirme gerekliliği, değişen operasyon tipleri, çok az hata isteyen hızlı kararlar alma ihtiyacı, geniş bir rol ve görev alanı, riski yönetmek ve belirsizliği azaltmak için bilgiye olan bağımlılık olarak sıralanabilir. Böyle bir ortamda gelişmiş istihbarat toplamının gene gelişmiş bir istihbarat analiz sistemi ile uyumlu hâle getirilmesi büyük bir avantaj sağlar. Böylece düzensiz savaşın eylemleri ve sonuçlarını yönetir, elinizdeki imkânları birleştirir, manevra yapar ve istihbaratı silah gibi kullanabilirsiniz.

İstihbarat toplama faaliyetleri için şu soruların cevabı verilmelidir²⁰⁴:

1. Niçin?
2. Nerede?
3. Ne zaman?
4. Ne arıyoruz?
5. Toplama ortamının özellikleri nelerdir?
6. Başarı kriterlerini neler oluşturur?

7. Öngörülen toplamanın verilecek karar verme veya devlet politikası ile ilişkisi nedir?

Oluşturulan toplama sistemi (hücreler, özel yapılar, kişiler, şirketler, ülkeler) pek çok ajanın içinde yer aldığı kendine özgü dinamik bir şebekeler zinciridir. Bu şebeke diğer şebekelerdeki ajanlarla birlikte hareket eden, öğrenen, adapte olan, eyleme geçen ve diğer ajanlara göre reaksiyon gören bir yapıda olmalıdır. Şehir istihbaratının ana aktörü olarak kurulacak sistem; çift, üçlü veya daha büyük gruplar, örgütler, hücreler, düğüm noktaları ve şebekelerden meydana gelebilir. İstihbarat toplama faaliyetlerinin çerçevesini şunlar oluşturur²⁰⁵:

-Nüfuz.

-Beş tip izlenebilirlik.

²⁰⁴Wayne Michael Hall, Gary Citrenbaum, *Intelligence Collection How to Plan and Execute Intelligence Collection in Complex Environments*, Praeger, (California, 2012), 6.

²⁰⁵Hall, Citrenbaum, ibid, (2012), 193.

- Yedi çeşit temel.
- Toplama için ortam oluşturma.
- Tecrübe.
- Sanal ortam kullanımı.
- Sensör kullanımı ve optimizasyonu.
- Toplama İçin Analitik Rehber (TİAR).
- Toplama stratejisi.

İstihbaratçılığın temeli aynıdır: hedefe nüfuz etmek ve bilgiyi almak. Soğuk Savaş süresince bunun için James Bond tipi ajanlara başvuruldu. Bugün bu tür örgütlere sızmak kolay değil, bir örgütü izleyebilirsiniz ama ne yapacağınızı bilmeniz çok zordur. Örneğin, bir intihar bombacısının bir sonraki hedefini bilmek kolay değildir. Bu nedenle, niyetleri okumak önemli hâle gelir. Nüfuz etmek için genellikle gözenek sistemi kullanılır. Nüfuz etmek, sadece siber alanla ilgili değildir; düzensiz operasyonel ortamda sokaktaki insana ve araçlara da nüfuz edilmelidir. Örneğin bir intihar bombacı mekanizması saldırı için insan, araç ve malzeme kullanmak zorundadır. İstihbarat toplayıcısı, örgüt elemanlarını aramak, bulmak ve izini korumak için bir yarış içindedir ve bunu yapmanın yolu ise düşüncede üstün olmaktır. Kurnazlıkta galip gelmenin en bilinen yolu kendinizi rakibin yerine koymak, onun bu işleri nerede ve nasıl yapabileceğini öngörmek, olta atmak hatta cazip gözüken bir hedefi olan tuzak kurmaktır. Örgüt içine sızmak paranoyayı artırır ve bunu bilinçli olarak hissettirirseniz, karşı taraf; kendi kuyruğunu yakalamakla zaman kaybetmeye ve göstereceğiniz yanlış izlerle yanlış kişileri infaz etmeye ve zayıflamaya başlar.

Uygulanacak stratejiyi ve detaylarını burada uzun uzun anlatacak değiliz, bu teröristlere de ders olur. Ancak, örgüt ile izleme temasını sürdürmek için uygulanacak strateji, beş tip izlenebilirliğin (işlevsel, biyometrik, durumsal, kültürel, teknik) istihbarat toplama ortamına (data, sensör, anlayış ve nüfuz) entegre edilmesini gerektirir.

Elde edilen bilgiler en sonunda bize avantaj sağlayacak anlayışa dönüşür ve anlayışı kullanarak düşünür, plan yapar, hızlı karar verir, rakip ülkeler ve vekillerinden daha iyi oluruz²⁰⁶. Toplama planının yedi temelini şunlar oluşturur²⁰⁷:

- İnsan istihbaratı (HUMINT),
- Teknik sensörler,
- Sıra dışı muhbirler, izleyiciler, hareket edenler, yerine koyanlar, nötr/ticari şirketler,
- Bilgisayarlar,
- Data şebekeleri,
- Açık kaynaklar,
- Tüm toplama kabiliyetlerini geliştirmek için data yolları.

Teknik sensörler, genellikle SIGINT, MASINT ve GEOINT istihbarat disiplinlerine bölünür. SIGINT yani sinyal istihbaratı elektronik istihbarat kaynaklarından elde edilir. MASINT ise belirli teknik sensörlerden elde edilen met-

²⁰⁶Wayne M. Hall, *Stray Voltage: War in the Information Age*, Naval Institute Press, (Annapolis MD, 2003), 60-61.

²⁰⁷Hall, Citrenbaum, ibid, (2012), 267.

rik, açt, uzaysal bilgi, dalga boyu, zaman sırası, modölasyon, plazma ve hidromanyetik gibi verileri sağlar. GEOINT ise göröntü, resim ve uzaysal boşluktaki varlıklar ile ilgili bilgileri temin eder. Teknik işlerin çoğu görölmez. Bu yüzden toplayıcılar analizciler ile birlikte veri, telsiz frekans enerjisi, elektronik emisyonlar, ısı gibi teknik değişimleri fark edecek sistemler kullanmalıdırlar. Operasyonel ortamın bir özelliği, insanların teknoloji sayesinde birbiri ile irtibatlı olmasıdır.

İstihbarat toplayıcısı bu irtibat şemasını mikro açıdan ele alarak insanların ev, iş, komşuluk veya ilçe içinde fiziksel, sosyal ve elektronik irtibatlarını izlemelidir. Makro açıdan ise insanların çevredeki şehirler, bölgeler, ülke içi ve dışı irtibatları takip edilmelidir. İstihbarat toplama işi sosyal, fiziksel ve dijital etkileşimleri izleyeceğinden sosyal medyaya nüfuz edilmelidir. Ortamının diğer bir özelliği gözenekli sınırlardır. Toplayıcı bu gözeneklerin büyüklüğünü, içinde nasıl hareket edildiğini, kültür ve teknolojinin onu nasıl etkilediğini anlamalıdır. Bu gözeneklerin tarih içinde oluşumu kadar terörist ve isyancıların burada nasıl sığınma imkânı bulduklarını da incelemek gereklidir.

Operasyon alanındaki toplama/analiz timleri entelektüel kabiliyetleri ile komutanlara ve yöneticilere pratik çözümler sunabilmelidir. Örgüt faaliyetlerini izlemek için “nokta sürekli izleme” sistemi oluşturulmalı, bu noktalar için Milli Nokta Sürekli İzleme Merkezi kurulmalıdır. Sürekli Gözetleme Noktası (SGN) Operasyonları, algılanmayan bir şey kalmaması için çeşitli sensörlerin kombinasyonlarının kullanılmasını gerektirir. Sürekli Gözetleme Haritası içinde SGN’ler kullanılarak zamansal, uzaysal ve görüntüsel olarak bir açık kalmaması için rapor ve alarm sistemi koordine edilir. SNG, anormallikleri ve eğilimleri tespit etmek için ge-

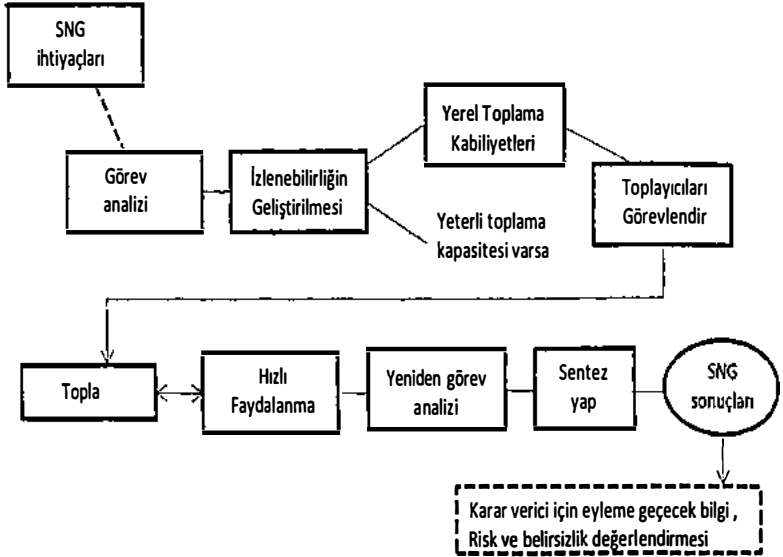
reklidir ve analizciye belirli bir alanda düşünmesi için veri sağlar.

Özellikle doğru yerde ve zamanda belli izlenebilirlikleri takip etmek için kullanılır. SNG operasyonu ile huzursuzluk veren şeyin sırası ile statüsü, işlevleri, orijini, neyin etki yarattığı, bir sonraki değişimin ne olacağı izlenir. SGN operasyonları ile ayaklanmacıların halk içinden aldığı destek ile ilgili alışverişler, faaliyetler ve işlemler takip edilir. Bir şüphelinin yerini belirlemek için şu teknikler kullanılabilir²⁰⁸.

- Cep telefonunun izlenmesi (COMINT),
- Telefon sinyalinin yerinin belirlenmesi (SIGINT),
- Gözetleme kamerası ile tespit (IMINT),
- Hakkında konuşarak bilgi almak (HUMINT),
- Gizli takip ile görüş alanında tutmak (HUMINT),
- Kişinin kıyafetindeki artık veya kirlerden tespit (MASINT).

²⁰⁸Hall, Citrenbaum, ibid. (2012), 426.

Şekil 2: Sürekli Nokta Gözetlemesinin Unsurları ve İşlevleri

Kaynak: Wayne Michael Hall, Gary Citrenbaum, *Intelligence Collection How to Plan and Execute Intelligence Collection in Complex Environments*, Praeger, (California, 2012), 405.

Neyi İzleyeceğini Bilmek

Düzensiz savaşta özellikle şehir ortamında istihbarat toplamak zordur. Ortamda bulunan rakipler, dostlar, halk, (eğer yabancı ülkede iseniz) ev sahibi ülke hükûmeti, polis ve güvenlik güçleri, çokuluslu şirketler, NGO'lar, yabancı istihbarat servisleri gibi pek çok aktörün bulunması istihbarat toplama ve analizini zorlaştırır. Böyle bir ortamda yıldırıcı ve sürekli yeni durumlara adapte olan bir düşmana karşı dü-

şünce üstün olmak için, saldırgan istihbarat toplama ve analiz yöntemleri ile etkin bir karar alma sistemi geliştirilmelidir. Düzensiz savaşta istihbarat sisteminde ciddi değişiklikler gereklidir. İstihbarat toplayıcısı; hedef ülke ve örgütlerin halk, tarafsız kuruluşlar, ticari şirketler ve devlet organları ile ilişkilerini tespit etmelidir. Bu ağlar bir çiçek bahçesindeki örümcek ağı gibidir ve genellikle görünmez, ancak güneşe vurduğunda veya bahçede dolaşırken yüzümüze çarptığında fark ederiz. Gözümüzü kırptığımızda örümcek ağı kaybolur, orada olduğunu biliriz ama göremeyiz.

Ayaklanmacılar ve teröristler de bu tür ağlara sahiptir: mekanik irtibatlar (telsiz frekansı enerjisi, fiber optik kablo, kısa dalga iletiler), kuryeler, lojistikçiler, ulaştırmacılar, sosyal ilişkiler, istihbaratçılar, örgütsel işlevleri olanlar ve doğrudan halk ile temas edenler. Bunların hareketlerini, ağlarını, eylemlerini bazen görürüz, diğer zamanlarda görünmezler. Rakibin gücü de buradan gelir yani görünmezlik, gizli hareket etme ve eyleme geçme. Büyük bir şehirde kurduğu ağlar arasında düğümler yaparak, sizin yanlış yığınlarla uğraşmanıza neden olur. Ayaklanma ile baş etmenin zor yanı budur: Büyük bir insan kitlesi içinden hedef şahısları bulmak²⁰⁹. Çünkü ayaklanmacı genellikle yerel halk ile aynı etnik ve dini geçmişe sahiptir, aynı dili konuşmaktadır, kendi geliştirdiği güvenlik sistemi içindedir, işlerini açıkta ve gün ışığında yapmamaktadır. Gizlilik, saklanma ve hayatta kalma konusunda pek çok pratik geliştirmişlerdir ve bu onların üstün yanlarıdır.

²⁰⁹David J. Kilcullen, *Accidental Guerilla*, Oxford University Press, (New York, 2009), 60.

Bilginin sosyal ağlar vasıtası ile ucuz ve hızlı şekilde yayılması sadece şehir ve ülke içinde değil, kıtalar arasında bile bazı avantajlar ve dezavantajlar sağlar. İçinde bulunduğumuz kültürü, insanları, doğum ve ölümleri, yaptıklarını, ilişkilerini ve ne düşündüklerini anlamak için bu bilgi ağları benzersiz bir kaynaktır. Beş tip ağ (link) vardır: teknik, sosyal/insani, işlevsel, örgütsel ve düşünce/tartışma ortamı. İstihbarat toplayıcı burada; insanları neyin, niçin irtibatlandırıldığını, bu irtibat ağının gücünü ve bu ağın ne kadar süre daha devam edebileceğini düşünmelidir²¹⁰. Böylece toplayıcı hem bu ağın doğasını ve nasıl nüfuz edeceğini hem de istihbarat kaynaklarını (insanlar, kurumlar, motifler) belirleyecektir. Toplayıcı, toplama vasıtalarını çeşitlendirmekte de sıkıntı yaşar.

Terörle mücadelede istihbarat en kritik vasıta olarak görülmekte ve bu istihbaratın belkemiğini ise ele geçirilen şüphelilerin sorgulanması ve uydu kabiliyetleri oluşturmaktadır. Terörle mücadele ile ilgili gizli bilgilerin, teknik ve prosedürlerin basına sızmasının hem mücadeleye zarar verdiği hem de güvenlik ve özgürlük arasında çelişki yaşanmasına yol açtığı değerlendirilmektedir. İyi saklanmış hücreler ve ağlar hareket eder, yer değiştirir ve dönüşür ama siz bulamaz ve etki edemezsiniz. Uzman olanları iyi eğitilmiş, yaratıcı ve akıllıdır. Çabuk öğrenir ve öğrendiklerini birlikte çalıştıkları ile paylaşırlar. İnsan ağını takip etmek kolay değildir. Örgüt içindeki kişiler sürekli değişir ve kişilerle birlikte ilişkiler ve roller de değişir. Örgüt içinde ele geçirilen her kişinin yerine süratle yenisi gelmektedir. Muhbirlerinizin bu yeni kişiyi ve ilişkilerini anlaması uzun zaman alır. Bir coğrafi bölge ile yapacağınız siyasi, ekonomik veya güvenlik or-

²¹⁰Hall, Citrenbaum, ibid, (2012), 22.

tamı ile ilgili analiz mutlaka insan ağı ile ilgili analizi de ihtiva etmelidir. Bir bölgedeki şiddet olaylarının kapsamını anlamamız o bölgede kimin kimi ve hangi kaynakları kullandığını bilmenizi gerektirir.

İstihbarat örgütlerinin önemli bir işi; hedef seçtikleri ülkelerdeki insan ağlarını, özellikle suç örgütleri, silahlı akımlar veya diğer örgütler içindeki kişileri, ilişkileri, şahısların karakter özelliklerini ve kabiliyetlerini ortaya koymaktır. Bir insan ağı seçilen bir bölgedeki bir örgütün ilişki şebekesidir. Bunu ortaya koymak kimin kimi nasıl etkilediğini anlamak için önemlidir. İnsan ağları kaynakları ve mekânı kontrol etmek için organize olmada kullanır. Kimin kim olduğunun ve ilişki analizi istihbaratını anlamlı hâle getirir. Seyrekte olsa bazen münferit insan ağları da vardır. Kimin ağın içinde olduğunu ve yerini bilmek yeterli değildir, grup içindeki önemi ve kabiliyetlerini bilmek de önemlidir. Örneğin örgütün patlayıcı kullanan bir elemanının peşine düşmek kısa süreli etkileri bakımından diğerlerine göre daha önemli iken, bomba yapan birini yakalamak ise daha uzun vadeli bir iş olabilir. İnsan ağının haritasını ortaya çıkarmak önce kimler ağa dâhildir sorusu ile başlar. Sonra diğer kişiler ve örgütlerle bağlantıları ortaya konur. Bunu bir diyagram içinde her bir kişinin ağ içindeki rolünün analizi takip eder. Bazılarının temas kurduğu tek kişi parasını ödeyen mutemettir.

Düzinelerce ilişkinin ortaya konması ise aslında ağın işleyişinin yüzeysel kısmıdır. Ağ içindeki her kişinin diğeri ile bağlantısının nedenleri vardır. Bunları anlamak örgütün işleyişinin daha derinliğine anlaşılmasını sağlar. Bu nedenler ideolojik, karşılıklı çıkar, aile bağı ya da para karşılığı hizmet olabilir ve ilişkinin ne kadar sağlam olduğu, şekli ve ağın başarısındaki katkısı ilgili verilere yardımcı olur. İstih-

barat toplayıcısı nüfus, teknoloji, kültür ve altyapı arasındaki ilişkiyi bilmeli ve anlamalıdır. Altyapı, kültürün ve böylece operasyon ortamının önemli bir parçasıdır. Altyapı nüfus üzerinde büyük bir etkiye sahiptir ve rakipler ile mücadele alanıdır. Altyapıyı korumak, istikrar ve hayatın kalitesi için önemlidir, bu yüzden ayaklanmacılar için hedeftir. Özellikle kırsal bölgelerde, toplayıcılar şehirlerdeki gibi geleneksel bilgiye ulaşmakta zorlanır, bilginin azlığı ve çeşitliliğinin bulunmaması önemli bir sorundur.

Terörle Mücadelede İstihbarat Analizi

Profesyonel istihbaratçılar; artık geçmişin konvansiyonel tehditlerin getirdiği tehditlerden çok farklı, doğrudan vatandaşları ve yaşam biçimini hedef alan devlet dışı aktörlerle başa çıkmak için: Kavrayış yeteneği yüksek, küresel düşünecek şekilde entelektüel, ileri teknolojiyi kullanabilen ve değişen tehdit ortamlarına uyum sağlayabilen yetenekte kişiler olmalıdır. Sıradan istihbaratçı, polis ve askerlere değil entelektüel birikimi olan, üstün beyinlere ihtiyaç vardır. Burada vurgulanmaya çalıştığım şey belirli bir olayın faillerini yakalayacak kolluk istihbaratı değil, uzun vadeli bir felsefe ihtiyacıdır. Sadece istihbarata değil, entelektüel kapasite artışı için anlayış (knowledge) geliştirmeye de ihtiyacımız vardır. Potansiyel eylem tiplerinin çokluğu, operasyon ortamındaki aktörlerin farklı hedefleri, bunları teşvik eden unsurlar, amaçlarına olan bağlılıkları, ortamdaki yüzlerce yerin kontrol ihtiyacı, aktörler arası muhtemel etkileşimler, pek çok (hükûmet, bankacılık, kültür, lojistik, altyapı vs.) alandaki işler, işlemler, faaliyetler, davranışlar düzensiz savaş ortamını çok daha karmaşık hâle getirir.

İstihbarat toplayıcı ve analizcisi karşı karşıya olduğu canavarlık, sürekli kaos, gizli ilişkileri çözmek ve kaçınılmaz şekilde yapması gerekenlerden yılmamalıdır. Operasyon ortamı genellikle sürekli hareket eden ve değişen bir şehirdir. Rakipler, kendi zayıflık ve hassasiyetlerini en aza indirmeye çalışırken algılanan güçlerini optimize etmeye çalışacaklar, bunu yaparken sizin algılanan gücünüzü marjinalleştirmek isteyeceklerdir. İstihbarat örgütleri zorlu bir düşmana karşı sürekli bir algı savaşı içindedir. Bu algı savaşındaki hedefimiz, rakiplerimize zekâ ve düşüncede üstünlük sağlamak, onun hareketlerini öngörmek, saldırılarını engellemek ya da saldırı olmadan senkronizasyonuna mani olmak yani önce davranmaktır. Bunu yapmak için istihbarat toplayıcı ve analizcileri birlikte çalışmak zorundadır.

Gelişmiş toplama ve gelişmiş analiz birbirinin ikizi gibi ortak özelliklere sahiptir: yaratıcı dizayn ve toplayıcıların kabiliyetleri. Bütün alanlarda (hava, yer, deniz, uzay, bilgi ve siber) kendine özgü, muğlak, çapraşık, farklı ve sık sık yer değiştiren hedef unsurları, göstergeleri ve izleri takip edecek teknik, siber, insan ve açık kaynak istihbarat toplayıcılarının kullanılması gereklidir. Toplayıcılar ve analizciler, terör örgütünün ısı emisyonlarının kaynağını, altyapı kullanımını, yiyecek ve su gibi temel ihtiyaçlarını nasıl karşıladıklarını, silah tedarikini, para ve eleman temin faaliyetlerini izlemelidir. Bu faaliyetler için aldatma gayretleri de olacağı unutulmamalıdır. Analizci bir düşünce ya da faaliyeti temel parçalarına ayırarak onun anlamını veya işlevini tam olarak anlamaya çalışır. Analizcilerin yaptığı analiz çeşitleri arasında şunlar bulunur:

-Anormallik analizi: Standartlardan ve normalden sapma ve değişimleri tespit ederek genel düzen, şekil veya kurallardan neyin eksildiği ya da değişmekte olduğu bulunur²¹¹. Daha çok üç temelde (teknik, işlevsel ve kültürel) varlık ve kullanım ile ilgilidir.

Tablo 1: İstihbarat Toplama ve Analiz Parametreleri

Örgüt	İlişkiler	Kültür	Eylem
Kabiliyetler		Algı yığını	Yoğunluk merkezi
İdeolojinin kuvvetliliği	Halk, ordu ve hükûmet	İnançlar	Baskı kurma noktaları
Maksat	Şiddet, nefret ve düşmanlık üçlüsü	Egolar	Dünya görüşü
Niyet	Muhtemel sonuçlar	Onur, kendine saygı	Avantajlar ve dezavantajlar
Azim		Sezgi ve düşünme	Hedefler ve değerleri

²¹¹ Wayne Michael Hall, Gary Citrenbaum, *Intelligence Analysis. How to Think in Complex Environments*, Praeger, (2009), 218.

-Kümelenme analizi: Birkaç kişiden milyonlarcasına gruplanmalara, nasıl hareket ettiklerine, birlikte çalışmaları-na odaklanır. Böylece ikinci ve üçüncü plandaki etkilerine bakarak, kelebek etkisi bulunmaya çalışılır. Grupları bir araya getiren, iten, ateşleyen unsurlar incelenir.

-Model analizi: Bir davranış veya olay serisi incelemeye anormalliklere nelerin yol açtığını tespit etmeye çalışır. Dört model vardır: sosyal/insan, teknik, işlevsel ve örgütsel.

-Şebeke (link) analizi: İnsanlar, organizasyonlar ve mekanik şebeke düğüm noktaları ve ağları arasındaki iletişim ve ilişkileri inceleyerek davranış, işlev ve ilişkileri anlamaya çalışır.

-Doğrultu (trend) analizi: Belirli bir zaman sürecinde bir gidişata hâkim olan eğilimi anlamaya çalışır. Bunlar olaylar, karşılıklı ilişkiler, işlemler, davranışlar ya da faaliyetler olabilir.

-Eğilim (tendency) analizi: İnsanların genel temayülleri, örgütlerin davranış ve faaliyetlerindeki eğilim izlenerek gelecek ile ilgili sonuçlar öngörülmeyle çalışılır.

-Kültürel analiz: Kültürel izlenebilirlikler üzerinden halkın davranışları, normları, davranışları ve ortamı analiz edilir.

-İşaretsel analiz: Kültürel analizle yakında ilgilidir. Kültürel işaretler ve semboller (sanatsal resimler, sesler, vücut dili, tuvaletlere yazılmış yazılar vb.) incelenir.

-Öngörü analizi: Mevcut şartları hazırlayan unsurlardan harekete geçerek geleceği öngörmeyi, böylece komutana inisiyatif kazandırmayı amaçlar.

-Teknik analiz: Halkın ve örgütlerin teknolojiyi nasıl kullandığını anlamak yanında, belirli altyapının, olayların, faaliyetlerin, işlemlerin teknik yönlerini öğrenmeyi de kapsar.

Tablo 2: Temel Varsayım Kontrolü (Örnek)

Temel Varsayım Kontrolü: ... Tarihli İntihar Bombacısı Olayı	
Olayın Özeti:	
Temel Varsayım	Değerlendirme
Bombacı erkektir.	Yüksek olasılıkla ama kesin değil.
Bombacı yalnız hareket etmektedir.	Geçmişteki örneklerine bakarak yalnız değil.
Bombacı yabancı uyrukludur.	Muhtemel, DNA kayıtlarına bakılacak.
Bombacı askeri eğitim almış/tecrübelidir.	Muhtemel ama kesin değil.
Bombacı beyaz bir van araba kullanmaktadır.	Tanıklar, farklı van arabalar tarif etti.
Temel Varsayımların Kontrolü: (Analizci değerlendirmelerini sıralar)	

İstihbarat toplayıcısı nüfus, teknoloji, kültür ve altyapı arasındaki ilişkiyi bilmeli ve anlamalıdır. Altyapı, kültürün ve böylece operasyon ortamının önemli bir parçasıdır. Altyapı nüfus üzerinde büyük bir etkiye sahiptir ve rakipler

ile mücadele alanıdır. Altyapıyı korumak, istikrar ve hayatın kalitesi için önemlidir, bu yüzden ayaklanmacılar için hedef-tir. Yeraltına, tünellere ya da binalara saklanan bazı şeyler; uydular veya sensörler tarafından izlenemeyebilir. Şehrin altyapısı (yollar, köprüler, yer altı kabloları vs.) ve coğrafyası (dağlık ya da ormanlık olması gibi) iki tarafa da bazı avantajlar sağlayabilir. Bu yüzden toplayıcılar, bu yönleri ile şehir altyapısını iyi incelemelidir.

Şehir altyapısı yeterli ya da yetersiz olabilir ama halkın düşüncelerine, kalbine ve ruhuna etki eder. Altyapı genellikle karmaşıktır ve teknik, işlevsel ve bürokratik yönleri ile incelenmelidir. Altyapının nasıl çalıştığı ya da çalışmadığı halkın algılama, yorumlama ve geleceği ile ilgili beklentilerine etki eder. Bu yüzden sadece devletler arasında savaşta değil, terör örgütleri ve isyancı gruplar da sık sık altyapıyı hedef alır. Örneğin, PKK terör örgütü, HDP’li belediyeler sayesinde şehir altyapılarını kendine avantaj olarak kullandı. Ayrıca, insanların evleri veya iş yerlerinin altyapıları da nefretin ortaya çıkmasında iyi bir göstergedir. Altyapıyı kullandaki başarısızlık istihbaratçının şebeke kurması kadar, norm oluşturmaya da engel teşkil eder. Altyapı bir ülke ya da şehir gibi yaşam yerindeki ulaşırma ve haberleşme sistemleri, enerji santralleri ya da okullar gibi ana tesisleri ve sistemleri içerir.

Altyapı ile ilgili bilgi toplamak için o kültüre uygun çeşitli mühendislik işlerinden, makinelerden ve sistemden anlayan yerel ajanlar gerekir. Altyapı ve bunların geçtiği tünel gibi tesisler aynı zamanda toplayıcı için izleme alanlarıdır. Buralara yeterli sayıda çeşitli tip sensör, muhbir ve modern toplama vasıtaları yerleştirilmelidir. Toplayıcı uzmanı; teknik, kültürel, işlevsel, sensör, veri akışı/şebekelendir-

me, insan kaynakları ve haberleşme olmak üzere yedi temel üzerinde çalışırken, analizci teknik, kültürel ve işlevsel alanlara odaklanmalıdır²¹². Analizci, istihbarat operasyonları ve karar verme için ihtiyaç duyulan anormallikler, eğilimler, gruplaşmalar, şebekeler ve eğilimleri analiz etmeye odaklanırken; toplayıcı onun ihtiyaç duyduğu bilgileri sağlayacak bir izlenebilirlik sistemi dizayn etmelidir.

Terörle Mücadelede Yerel Kültür

Düzensiz savaşta işimiz sadece düşmanı öldürmek ya da yok etmek değildir. Halk ile ilişkilerimizde iletişim kurmak, inandırmak, ikna etmek, tatlı söz söylemek, sakinleştirmek, gönlünü almak, neler olup bittiğini anlatmak zorundayızdır. Onlarla olan ilişkilerimiz en değerli istihbarat toplama kaynağıdır. Böyle bir operasyonel ortamın çeşitli dezavantajları vardır. İstihbarat toplayıcı, toplama vasıtalarını çeşitlendirmekte sıkıntı yaşar. Şehirde birçok kişi yaşamaktadır ve bunların davranışlarını, davranışlarındaki değişimleri izlemek kolay değildir. İnsanların davranışları, kişisel beklentileri, motivasyonları, içinde bulundukları ortam ve etkileşimlerine göre farklı olabilir. Niyetini saklayabilir ya da farklı gösterebilir. Pek çok istihbarat vasıtası şehir içinde işe yaramayabilir. Kültür, her çeşit istihbarat operasyonu için önemlidir. Yabancılar karşı nefret ya da korku, düzensiz savaşlarda en önemli bilgi kaynağı insan olduğu için toplama ve analiz işlerini olumsuz etkileyecektir. Bu korkunun derecesine bağlı olarak saldırgan toplama uzmanları için istihbarat akışı zayıflar. Çünkü istihbarat operasyonu özellikle halkın kendini güvende hissettiği ortamlarda daha iyi çalışır ve böylece takip edilen terörist, isyancı ya da suç-

²¹²Hall, Citrenbaum, ibid, (2012), 27.

luyu ayırt etmek kolaylaşır.

Bununla beraber, her zaman terörist ya da isyancı için emniyetli yerler ve halk içinde size karşı düşman yerler de vardır. Üstelik korkmaları nedeni ile halkın çoğu isyancı ya da teröristi desteklemeye temayüllü olabilir. Bu desteğin sağlanmasında genellikle terör örgütünün tehditleri de etkili olur. Örneğin Afganistan'da Taliban, bazı eyaletlerdeki çiftçileri afyon dikmeye zorlayarak bu desteği sağlamaktadır. İdeal istihbarat toplama durumu; halkın, devletin gücünü hissetmesidir. Kendini güvende sisteminin hukuk sisteminin adil çalıştığına ikna olmasıdır. Bu nedenle, terör ya da ayaklanmaya karşı koyarken karşı propaganda da önem kazanır.

Genellikle toplayıcıda bir bölgenin coğrafi yapısı üzerinde çalışma eğilimi olsa da çoğu kez kültür farkındalığı onun önüne geçer. Ne ile karşı karşıya olduğumuzu bilmek kadar, kültürü anlamak da operasyon bölgesinin toplayıcıya sağladığı avantajları görmek açısından önemlidir. Toplayıcının bu farkındalığı, belirli bir strateji dâhilinde istihbarat güçlerinin, ajanların ve şebekelerin çalışmalarını da etkileyecektir. Kültürel farkındalık, içinde olduğunu halk içinde neyin normal veya mantıklı olduğu kadar nelerin evrensel olmadığı konusunda yargıları da değiştirmeye yardım edecektir. Böylece istihbaratçı mantık, uygun davranış, dini anlayış ya da normlar konusunda kendi çerçevesini dikte edebilecektir. İstenen davranışları göstermeyenler anormal veya tuhaf duruma düşürülecektir²¹³. Burada hem toplayıcı hem de analizci yoğun beyinsel faaliyet içindedir. Analizci, kültürü anlayarak nasıl dizayn edeceğinin ve durumu nasıl izleyeceğin-

²¹³U.S. Army Field Manual 3-24, *Counterinsurgency*, HQ Department of the Army, (Washington DC, 2006), 1-15.

nin haritasını çıkarırken; toplayıcı ise kültürü tanıyarak mevcut yöntemlerine yenilerini ekler, toplama işlerinin kombinasyonunu sağlar ve analizcinin istekleri ile uyumlu hâle getirir.

Kültür konusunda farkındalık için bilgi destek timleri, istihbarat şirketleri, dış kaynaklar, sanal bilgi ortamları kullanılabilir. Bugünün ve geleceğin savaş alanlarında toplayıcılar, analizcilerin geliştirdiği kültürel, durumsal ve bazen işlevsel izlenebilirlikler içinde bilgi toplayacaklardır. Burada oluşturacağınız dünya görüşü ve hikâyeniz, halkın kültürel geçmişi ile bağlantı kurma ve onların gelecek ile ilgili beklentileri şekillendirmenizde bir çerçeve oluşturacaktır. Bir insanın ya da insan grubunun eğitimi, kültürü, yetişme tarzı, dini, tarihi, mitleri ve gelenekleri onun algılama kabiliyetinin arkasındaki olgulardır. Bu olgular onun gerçekler, sonuçlar, olaylar ve dünya görüşü ile ilgili düşüncelerinin oluşumuna ve beklentilerine etki eder²¹⁴. Bunları tanımlamak ve farkındalık, toplayıcı için “durumsal izlenebilirlik” sağlar ve toplam işinde yeni yaklaşımlara adapte olur. Halkın nasıl hareket ettiği, reaksiyon gösterdiği, iş birliği yaptığı ve davrandığı ile ilgili tespitlerimiz bizim halk içindeki çalışma şeklimize de etki edecektir.

Toplayıcının kültür konusunda dikkat etmesi gereken diğer şey, kültür ve teknoloji arasında ilişki kurmaktır. Kültürün bir parçası da halkın teknolojiyi nasıl kullandığı ile ilgilidir. Dünyanın en fakir bölgelerinde bile artık insanlar cep telefonu, bilgisayar ve televizyon kullanmaktadır. Mesaj yazarak anında haberleşmekte, sohbet grupları kurmakta,

²¹⁴William James, *Psychology*, E.G. Allport (Edt.), Harper & Brothers, (New York, 1967), 120.

bloglara yazmaktadırlar. Bu insanlar teknoloji vasıtası ile öğrenmekte, eğitilmekte, bilgiyi paylaşmakta, para ve diğer şeyleri transfer etmektedir. Bilgisayar ve cep telefonları artık uzaktan kontrol, koordinasyon ve şebeke oluşturmak için hem meleğin hem de şeytanın vasıtasıdır. Düşman gruplar, devletler, suçlular, uyuşturucu kaçakçıları, teröristler veya ayaklanmacılar teknolojiyi istihbarat işlerinde; planlama, durumu geliştirme, eğitim ve provalar, komuta ve kontrol, icra ve faaliyetlerin değerlendirilmesi amacı ile kullanmaktadır.

İletişim teknolojisi, ellerindeki patlayıcı düzenekleri ve intihar bombacıları kadar önemli bir silahtır. Bu tür teknolojiyi dost haberleşmenin karıştırılması, uçakların düşürülmesi ya da bir aracın havaya uçurulması gibi öldürücü maksatla da kullanılabilir. Toplayıcı ve analizci bu alandaki anormallikleri, eğilimleri, gruplaşmaları, bağlantıları, eğilimleri takip etmelidir. Bu da sosyal medyayı takip konusunda ilave bir çaba yanında, manipülasyon yeteneği de gerektirir.

Terörle Mücadelede Askerler ve İstihbarat

Asimetrik savaşın terörizm ve ayaklanma harekâtında ihtiyaç duyulan askeri istihbarat, her bir ülkeye yönelik istihbarattan ve istihbarat probleminden oldukça farklıdır. Bu savaş türlerinde öncelikle askeri gücün harekât yaptığı ortamı çok daha geniş bir kapsamda anlamamız gerekir. Sivil otoritelerin, kolluk gücü ve polisin ne yaptığını bilmek zorundayız. Halkı kazanmak ve operasyonları desteklemek için istihbarat odaklı sivil-askeri programlara ihtiyaç vardır. Halkı kazanmak için teröristleri öldürmekten çok, daha geniş kapsamda şebekelerin merkezindeki anahtar kişilere odaklanmak zorundayız. Bu durum bizi istihbaratta füzyon dedi-

ğımız yaklaşıma götürür²¹⁵. Her seviyede paylaşma ihtiyacı hiyerarşiyi korumayı zorlar. Aşırı gizlilikten de kaçınmak zorunda kalırız. Bu sadece devletin kendi içinde değil, ittifak ilişkileri için de geçerlidir.

Harekât alanındaki komutanlar ve liderler ile düzensiz savaşın tüm tarafları inisiyatifi aramak, bulmak ve elinde tutmak ister. İnisiyatif için ön almak önemlidir. İnisiyatifi elde tutarak daha az çaba harcar, enerjimizi korur, karşı tarafı reaksiyon göstermeye zorlarız. İstihbaratçılar da inisiyatif sağlamalıdır ve bunun en etkili güçlerinden biri toplayıcıların kabiliyetleridir. İnisiyatifi kaybetmenin nedeni sadece savunmada kalmak değildir. Rakip örgütün stratejisine boşa çıkarmak için hep aynı tür operasyonu yapmak zorunda kalmak, başka stratejilere geçememek de inisiyatifin sizde olmadığı anlamına gelir. Örneğin 2015 yazından itibaren Güneydoğu Anadolu’da PKK terör örgütünün şehirlerde kanton kurma taktiği karşısında Türk ordusu ve polis özel harekât unsurları, büyük ölçüde gayretini bu taktiği boşa çıkarmaya yönelttiğinden, örgütün yurt dışı ve lider kadrosuna yönelik asıl sonuç alıcı operasyonları etkilendi.

Aslında iki taraf arasındaki mücadelenin temelinde sürekli olarak inisiyatifi ele geçirme çekişmesi vardır. İnisiyatif bize aynı zamanda altı çeşit izlenebilirliğin kapısını açar²¹⁶: tempo (akış), hız (sürüklemeye gücü), karar, anlayış, pozisyon (siber ve fiziksel), manevra özgürlüğü. Mao: “Liderler, inisiyatifi ele geçirmek için gerekli şartları hazırlamalıdır” der. Bunun için de durumun doğru tespiti ile siyasi ve

²¹⁵Anthony H. Cordesman, *Military Intelligence in Countering Terrorism*, COE-DAT, Defence Against Terrorism Review Vol.3, No. 1, Spring 2010, 107-111.

²¹⁶Hall, Citrenbaum, ibid, (2012), 64.

askeri koşulların uygun şekilde düzenlenmesi gereklidir. Çok kötümser olursak güçlerimizi pasif duruma sokarız, inisiyatif kaybederiz. Çok iyimser olursak fazla atılganlık da aynı sonucu verir²¹⁷. İnisiyatif bütün mücadele alanlarında sağlanmalı ve durumun en isabetli şekilde değerlendirilmesi için karşılıklı harp oyunları oynanarak, düzenlenecek siyasi ve askeri koşullar belirlenmelidir. Bu düzenlemeler için ne tür ve kimlerle ağılar kuracağımız ortaya çıkacaktır.

Büyük bir risk ve belirsizlik ortamı içinde istihbaratçının işi doğru ve işe yarar yani karar vermeye ve harekâtın icrasına faydalı bilgiye ulaşmaktır. Sürekli kapsamı, görevleri hızla değişen bir ortamda yeni kararlar almak, planlar yapmak, operasyonlarımızı revize etmek zorundayızdır. Terörle mücadelenin gerçek başarı kriteri askerinle dağ tepe gezmek değil, insan istihbaratı ve gerçek zamanlı istihbarat olduğu iyice netleşti. Hedefin bir saat önce nerede olduğunu değil, iki saat sonra nerede olacağını bilmek gerçek istihbarattır. Bunu beceremeyen istihbarat servisi, zayıf bir teşkilattır. Harekât alanındaki komutan istihbarat isteklerini iki şekilde belirtir²¹⁸:

-Öncelikli istihbarat ihtiyacı (Öİİ): Komutan ve kargâhının rakibi veya operasyon ortamını anlamak için öncelikle istediği istihbarat desteğidir.

-Bilgi ihtiyacı (Bİ): Komutanın istihbarat ihtiyaçlarını karşılamak üzere toplamak ve işleme tabi tutmak üzere istenen rakip ve harekât alanının diğer ilgili yönleri ile ilgili

²¹⁷Zedong Mao, *Selected works of Mao Tse-Tung*, Pergamon Press, (1977), 100-101.

²¹⁸U.S. Department of Defense, DOD Dictionary of Military and Associated Terms, (October 2008).

bilgilerdir.

Ancak, istihbarat toplayıcısı ve analizcisi altı çeşit ihtiyaç kullanır: Öİİ, Bİ, hipotezler, öngörüler, önseziler, çözülemeyenler (sırlar). Hipotezler, meydana gelen bir seri olgunun açıklanması ile ilgili bir önerme ya da önerme grubudur. Öngörü ise ileriye bakma veya tahmin etme halidir. Önsezi ise içine doğma, uyarı ya da şüphedir. Sır; özellikleri veya nitelikleri merak veya spekülasyon uyandıran herhangi bir olay, şey veya kişidir. Hipotezler, harp oyunlarından üretilir. İstihbaratçı hipotezi izlenebilirlikleri geliştirmek için kullanır. Burada iki tarafın karşılıklı reaksiyonları oynanarak, neler olacağı tespit edilmeye çalışılır.

Terörle mücadele eden adresler, harekete geçilebilir yani operasyon yapmaya yönelik istihbarat isterler. “Harekâta faydalı bilgi” için istihbarat, gözetleme ve keşif (ISR) kabiliyetlerimizi sürekli geliştirmeli ve etkin bir şekilde kullanmalıyız. İstihbarat sistemi öncelikle içinde kullanılabilir veri, bilgi ve istihbarat üreteceği operasyon ortamını değerlendir-meli, görevini başarmak için sürekli öğrenmeli ve adapte olmalıdır. Geleceğin çatışmaları sık sık şehirlerde veya etrafında köyler bulunan dağlık arazide yapılacaktır. Şehirlerde yapılan operasyonlarda ISR faaliyetleri için teknik sensörler, uydular ve uçaklar yanında insan istihbaratı önemlidir. Bu tür çatışma ortamları ISR operasyonları için elverişli değildir. Büyük bir nüfuzun içinde kendi amaçları için rekabet eden pek çok aktör gizli ya da örtülü pek faaliyet içindedir ve siz bunları zaman baskısı içinde takip etmek zorundasınızdır²¹⁹. Hızla artan faydalı bilgi ihtiyacı için gerekli olan

²¹⁹Russell W. Glenn, Heavy Matter, *Urban Operations' Density of Challenges*, Rand Corp. (Santa Monica CA, 2000), 5.

çok yüzlü, çevik, geleneksel ve geleneksel olmayan bir toplama planı ile izlenebilirlik listesi geliştirmektir. Bu plan, istihbaratçıya iyi ve erken bir analiz imkânı sağlamalıdır.

Büyük belirsizlikler içinde genellikle varsayımlarımızla hareket ederiz, varsayımların doğru olmaması büyük hataların nedenidir. Sürekli öğrenerek varsayımlarımızın, planlarımızın ve kararlarımızın geçerliliğini test etmeliyiz. Bilişsel hatalar yanında kültürü anlama zorluğu yaşanmaktadır. Bu nedenle, alana ilişkin uzmanlar yanında yerel halktan kişilerden faydalanmalıyız. Şehir operasyonlarında bilgi/veri genellikle hazırdır, her yerde ve her şeyin içindedir. Sadece toplayıcı değil, analizci ve askerler de ihtiyacı olan bilgiyi toplamalı, bu bilgi denizinin içinde her gün yüzmelidir. Toplayıcılar daha çok onların ulaşamadığı ya da analizcilerin ihtiyaç duyduğu bilgiyi sağlamak için karmaşık verileri makineler vasıtası ile bilgiye, bilgiyi ise anlamlı bilgiye (knowledge) oluşturma işine odaklanmalıdır.

Büyükşehirlerde veri oldukça çoktur ama diğer yerleşim yerlerinde çok daha az bulunur ve bu yüzden bulunması, yorumlanması ve kullanılması daha zordur. Bu azlık nedeni ile kırsal kesimde riskleri yönetmek daha zordur, belirsizliğin artması nedeni ile karar vermek daha güçtür. Aslında bilginin çok fazla olması da az olması gibi sorunludur. Terörle savaş ortamı doğrusal değildir, bu yüzden küçük girdiler bizi büyük çıktılara, kavşaklara, çarpışmalara, yoldan çıkma-ya, sistemin tuzağa düşmesine, belirsizliğe, hassas değişkenlerin belirlenmesine götürebilir. Savaş ortamı sürekli değişmekte, bazen hareket etmekte, büyümekte, küçülmekte, yok olmakta ya da yeniden ortaya çıkmaktadır. Bu tür çatışma ortamlarında çalışacak istihbaratçılar ve onların örgütleri ve makineleri entelektüel olarak çevik olmalı, yeni ortamlara ve

rakiplere adapte olabilmelidir. Şehir operasyonlarında çatışma ortamı sürekli değiştiğinden ve hareket ettiğinden istihbarat toplayıcıları ve analizciler taktik seviyedeki komutan ve operatörler ile yakın çalışmalıdır.

Operasyon alanındaki komutanlar da ISR kabiliyetlerini bir silah gibi kullanmak zorundadır. Ordunun gücü daha çok konvansiyonel kabiliyetlerden meydana geldiğinden, düzensiz güç hâlindeki rakipler bu güce adapte olmak ve akıllı davranarak onun ateş gücünü boşa çıkarmak isteyeceklerdir. Geleceğin savaşlarında onları bırakın bulmak, izlerini takip etmek bile daha güçleşecektir. Bu yüzden istihbarat toplayıcısı çatışma ortamını, kültürü ve rakibi iyi tanımak; çok iyi gizlenen rakibin nasıl yapılandığını, hareket ettiğini, bağlantı kurduğunu tespit etmek zorundadır. Çeşitli kılıkklar içinde ilişkilendirilmiş terörist ve ayaklanmacıları bulmak, izlemek ve saf dışı etmek için etkili ve yaratıcı yöntemler bulmak gereklidir. Bunun için de düşüncede üstün olmalı, teknolojiyi ve makineleri çok iyi kullanmalıyız. Rakipleri ile sürekli bir yarış içinde olduğumuzu, rakibin de bilgiyi bizden öğrenip, sürekli yöntem değiştirdiğini unutmamalıyız.

Ayaklanmacı/Terör Örgütü İstihbaratı

Terör örgütleri ve isyancılar askerlerin faaliyetlerini sürekli gözetim altında tutarlar. Karşı tedbir alınmadığı takdirde kolayca askerlerin nerede devriye gezdiklerini nerede olmadıklarını bilirler²²⁰. Karşı örgütün istihbarat toplama unsurunun etrafımızda pek çok eleman bulundurduğu, bunların halkın içinde değişik kılıkklarda gezdiği ve yedeklendiği, asıl hedefini saklamak için aldatma yaptığı gözden kaçırılma-

²²⁰Paul Stanton, *Unit Immersion in Mosul, Establishing Stability in Transition*, Military Review, (July-August 2006), 69.

malıdır. Terörist ya da ayaklanmacıların hem kendi güvenliği hem de öğrenmesi için sizi gözetlemesi, erken ikaz sistemi kurması hatta aldatma tedbirleri uygulaması gereklidir. Bunun için de bir gözetleme sistemi kurulmalıdır. İstihbaratçılar ise gözetlemeye karşı yüksek ve düşük teknolojiyi kullanarak insan, makine ve bunların karışımından bir sistem geliştirmelidir. Bu gözetlemeye karşı sistemin ana unsurları şunlar olabilir²²¹:

(1)Karşı tarafın saptayamayacağı izleyiciler,

(2)Failleri eylem üstünde zor duruma düşürecek çok hızlı erken ikaz sistemleri,

(3)Karşı tarafın gözetleme sisteminden istihbarat toplama faaliyetlerinde yararlanacak unsurlar,

(4)Kendi gözetleme faaliyetlerimiz hakkında yanıtacak, örtü sağlayacak yüksek ve düşük teknoloji vasıtaları,

(5)Karşı gözetleme ve erken ikazı birleştirerek iyi prova edilmiş ve kolayca icra edilen aldatma ve örtme faaliyetleri.

Bütün bunları yapabilmek için önceden bazı savaş oyunları üzerinde çalışarak, karşı tarafın reaksiyonlarını öngörme temelinde üç boyutlu jeografik bilgi sistemi (3D/GIS) geliştirilmelidir. Bu model içinde istihbarat toplayıcılar hem kendi gayretlerini yürütmeyi planlamalıdır hem de karşı gözetleme ekibi karşı tarafın bu faaliyetleri izlemesini önlemeyi tasarlamalıdır.

Düzensiz savaşın rakipleri genellikle sığınaklara, üslere yani korunaklı yerlere ihtiyaç duyarlar. Bunlar fiziksel

²²¹Hall, Citrenbaum, ibid, (2012), 36.

olacağı gibi örneğin siber alanda da olabilir. Buralardan eleman, para, malzeme ve bilgi temin eder. Üs ve sığınaklar, sağ kalan terörist için büyük bir vasıta ve gerçek bir güç kaynağıdır. Lawrence, sığınağı şu şekilde tanımlamaktadır: Bizi sadece saldırıdan değil saldırı korkusundan da koruyan üstür²²². İstihbaratçının bir görevi de bu tür sığınak ve üsleri bulmaktır. Bu aynı zamanda hedef istihbaratının en önemli parçalarından biridir. İstihbarat toplayıcısı ve analizcisi bu tür gruplar ile olan sınırın içine ve dışına geçiş imkânı sağlayan belirli noktalara odaklanmalıdır. Buralardan insan, para, malzeme ve ikmal maddelerinin harekete geçmesi için en iyi zamanı kollamalıdır. Örgütün sınıraşan ve ülkeler arası ilişkilerinde sığınak ve üslerin oynadığı rolü ve buradaki faaliyetlerin niteliğini tespit etmelidir. Hayatta kalmak için ayaklanmacılar ve teröristler zihnen, fiziksel ve örgütsel olarak çevik olmak, çabuk öğrenmek zorundadırlar.

Çeviklik şuralarda lazımdır: hızlı düşünme ve sonuç çıkarma, entelektüel görüş, hızlı ve kolay hareket etme gücü, uyanıklık, eylem. Hayatta kalmak için hızlı hareket etmek ve adapte olmak zorunda olduklarından bu onların ağlarının, hücrelerinin, yaşam destek ünitelerinin vs. hızlı hareket etmesi demektir. Ayaklanmacılar/teröristler ve şehir ortamı ile ilgili şu genellemeler yapılabilir:

-Teröristler, büyük bir şehrin içine dağılmış ve gizlenmiştir. Günlük hayatın gürültüsü ve akıcılığı içinde hareket etmektedirler.

-Teröristler, genellikle saklandıkları halkın içinden gelir ve onları uzun zamandır birlikte oldukları aile üyeleri

²²²Thomas E. Lawrence, *Seven Pillars of Wisdom*, Anchor Books, (New York, 1991), 196.

ya da dostları destekler. Bu ilişki istihbaratçı tarafından kullanılması ve sızılması için bir fırsattır.

-Teröristler, hiyerarşik olmayan, gevşek irtibatlı bazen irtibatlı olmayan hücreler ve düğüm noktaları kullanarak şebeke kurarlar.

-Teröristler, gittikçe daha fazla örtü, gizleme ve aldatma yeteneği kazanırlar.

-Şehir ortamındaki problemlili alan sürekli hareket etmekte, değişmekte, dönüşmekte, küçülmekte ve büyümekte, dolayısı ile istihbarat ihtiyaçları da değişmektedir.

-Şehirlerde ayaklanmacılara yönelik istihbarat ve analiz çok fazla detaylı ve oldukça özeldir. Bazen tek toplama vasıtası insandır ama ihtiyaç duyulan insanı bulmak, eğitmek ve kullanmak zordur.

-Dost unsurlarla plan yapmak, uygulamak, etkileri ve eylemleri değerlendirmek için yerli halktan insanlara ihtiyaç duyarız ancak harekât güvenliği bu desteği kısıtlayabilir.

Bugünün teröristleri ileri teknoloji kullanma yanında, bu teknolojiye sahip rakiplerine karşı eski moda ya da düşük teknolojiye yöntemleri kullanmakta da uzmandırlar. Siber çağda teknolojik üstünlüğünüze rağmen, düşük teknoloji kullanan teröristlerle mücadele etmeniz özel stratejiler ve onların kullandığı insan ağının deşifresini gerektirmektedir. Son on yıldır yapılan tutuklama ve sorgulamalar da bu ağın ve insan faktörünün önemini bir kere daha ortaya çıkardı. Demokratik devletler istihbarat ve terörle mücadele yöntemlerini moral, yasal ve siyasi sınırlamalar içinde uygulamak zorundadır. Teröristler ise bu sınırlamaları istismar etmek için yollar ararlar. İstihbaratı toplasanız bile kendi yöntem ve

kaynaklarınızı korumak için bilgiyi sınırlı şekilde yaymak zorundasınızdır. Aksi takdirde teröristler, gelecekteki faaliyetlerini sizin istihbarat tekniklerinizi ve öngörülerinizi boşa çıkaracak şekilde eylemler planlar, elemanlarını eğitirler.

İstihbarat içindeki kedi fare oyununun en önemli güç kaynağı teknolojidir. Bir terörist dünyanın herhangi bir yerinden internet ve uydu haberleşmesine girebilir ve böylece bir ağ üzerindeki milyonlarca kullanıcı ile iletişim kurabilir, bu kullanıcılara mesaj gönderebilir. Onun takipçileri ise bu esnada dünya genelinde çok büyük miktarda ve gittikçe çoğalan bir bilgi yığınına toplamak ve analiz etmekle meşguldür. Bir terörist örgütün ya da isyancı grubun gücünü halktan almasının nedeni sağlanan bilgi sağlama, eleman temini, saklanma, tedavi, idame ettirme gibi imkânlardır. Ancak, istihbaratçı örgütün halkla ilişkilerinin zayıf taraflarını bulmalıdır. İşe örgütün halkın içindeki irtibatlarını bulmakla başlanmalı, bunun için dolaylı yaklaşım uygulanmalıdır.

Pek çok sıradan insan örgüt faaliyetleri ve varlığından bilgi sahibidir ama ya sessiz kalmakta ya da aktif olarak destekleme işlerine katılmaktadır. Bu tür insanların davranışları diğerlerinden farklılık gösterir ve bu farklılıkları tespit etmek için uygun izlenebilirlikler yani neye, ne zaman, nerede bakacağımız ile ilgili bir toplama planı hazırlanmalıdır. Örgüt kültürel, teknik ve işlevsel hatalar yapacak, izler bırakacaktır. Toplayıcı işte bu hataları bulacağı belirli yerleri aramalı ve bulmalıdır. Hatalar, etkilerle ilgilidir, etkilerin nedenleri vardır ve bunları birbiri ile ilişkilendiren irtibatlar bulunmalıdır. Böylece örgüt-halk ilişkisinin zayıf tarafları istismar edilebilir hâle gelecektir. Terör örgütü istihbaratının önemli zafiyetleri vardır ve bunlardan istifade edilmelidir. Bunların başında bağınazlık ve köktencilik nedeniyle dünya-

yı düşünme, anlama, yorumlama ve sonuç çıkarmada ön yargılı olması gelir. Örneğin dinsel bağnazlık nedeni izledikleri yolu dine bağlar ve Allah'ın yanlarında olduğunu düşünür. Olumsuzluklar için “Allah böyle istedi” der. Gerçeği ve doğruyu tam araştırmaz, bazen bilmek istemez. İnançları ve küstahlığı ile doğruları tanımlar. Onun düşünce tarzından yola çıkarak planlarını ve hedeflerini anlamak, kendi planlarımızı adapte etmek mümkündür.

İstihbarat toplayıcısı ve analizcisi, örgüt istihbaratçısının kör yanlarını görmeli, bu yolla davranışlarını, faaliyetlerini, ilişkilerini ve işlemlerini tahmin edebilmelidir. Dini görüşüne uygun sonuçları kabullenmeye hazırdır ve genellikle gelişmeleri aşırı basitleştirme ve genelleştirme eğilimindedir. Bu nedenle, toplayıcı ve analizci, onun bu hatalarını dikkate alarak toplama operasyonlarını dizayn etmelidir. Örgüt istihbaratçısı eleştirel düşünme sürecinde de hata yapacak, planlamalarında yanlış varsayımlar kullanacaktır. Gazetelerden ve sosyal medyadan öğrendikleri ile kendi genellemeleri arasında ilişki kurmaya eğilimli olduğundan neden-sonuç ilişkisi kurmaktan uzak duracaktır. Bu da çeşitli olayların, faaliyetlerin sorgulanmasında onu hatalara götürecektir. Öte yandan kullandığı veri, bilgi ve istihbarat eskidir, bilgi kirliliği ve gizlilik nedeni ile yeni bilgiye ulaşması zordur. İstihbarat toplayıcısı ve analizcisi karşı istihbaratın bu zaafalarını değerlendirmek için bir harp oyunu içinde senaryolar geliştirmelidir.

İsyancı ve terörist örgütler genellikle saklandıkları halkın içinden çıkar. Onların bu özelliği ve halkın desteğine muhtaç olması hem kuvvetli hem de zayıf yanlarıdır. Çünkü kurdukları ağlar, hücreler ve destek ihtiyacı halk içinde belirli bir ilişki ağı içinde yürür. Bu ise teknoloji yolu ile bir kere

sızılırsa istifade edilmesi değerli bir kaynak olur. Öte yandan örgüt; emniyetli evler, bomba imalathaneleri, gizli yerler, lojistik depolar, finansal merkezler kurmak zorundadır. Çünkü örgüt hem eylem yapmak hem de hayatta kalmak zorundadır. Bu nedenle bu tür tesislerin çıkardığı ısı, elektrik ve jeneratör kullanımı, haberleşme vasıtaları, su ve atık durumu, otomobil ve kamyonları, aletleri vb. hepsi takip altına alınmalıdır. Özellikle enerji ısı, koku, duman, ses, elektron, kızıl ötesi ışın gibi işaretler izlenmelidir. Örneğin Afganistan’da yapılan yol projelerinin şehirlerden yerel gerillalara gidecek şekilde uzatıldığı, hatta bu hatların da Taliban’ın merkezine doğru uzatıldığı anlaşıldı²²³.

Bugüne kadar terör örgütleri saldırıları içinde pusular, keskin nişancı (sniper) kullanımı, hazırlıklı saldırılar, patlatıcı kullanımı, patlayıcı araç kullanımı, intihar bombacıları, adam kaçıрма, suikastlar öne çıkmaktadır. Bunların yanında silahlı propaganda, tehdit, zorla para toplama ve bilgi üstünlüğünü ele geçirmek için sosyal medya kullanımı da dikkat çekmektedir. Terörist örgütler internet ve sosyal medyayı; sadece propaganda için değil eleman bulmak, eğitmek, plan yapmak, koordine etmek, para transfer etmek, eşya almak, aldatma operasyonları için de kullanmaktadır. Özellikle internet üzerinden patlayıcı yapımını öğrettikleri ya da intihar bombacısı yetiştirdikleri de gözlenmektedir.

²²³David J. Kilcullen, *Accidental Guerilla*, Oxford University Press, (New York, 2009), 22.

Sonuç; Yeni Bir İstihbarat Kùltürüne Olan İhtiyaç

Gelecekte savaşlar sadece ordular arasında değil, büyük ölçüde bugün terörist, gerilla, haydut ve soyguncu dediğimiz ve resmî olarak tanımlanamayacak grupların da dâhil olduğu çeşitli kombinasyonlar hâlinde olacaktır. Devlet dışı silahlı grupları kullanmak çeşitli yükümlölükler getirecek ve şüphesiz daha büyük bir stratejinin parçası olacaklardır. Uluslararası güvenlik çevrelerinde gene kabul gören anlayışa göre, tehdidin doğası, dolayısıyla istihbaratın hedefi büyük ölçüde, ulus-devletlerden devlet dışı aktörlere kaydı. Devletlerin çıkarları ve hedeflerini anlamak için savunma yeteneklerine bakılır: tanklar, füzeler, ordunun büyüklüğü vs. gibi verilerdir. Teröristler (bireyler, şebekeler ve örgütler) ise her yönden devletlerden farklıdır. Küçük yapılardır ama bir intihar bombacısı bile büyük sonuçlar doğurabilir. Dönüşen, akıcı ve gizli yapılar hakkında istihbarat toplamak zordur. Ne adresleri vardır ne de sadece oradadırlar.

Teröristler genellikle bir halkın içinde saklıdır ve onlar hakkında bilgi toplarken sivil halkın özgürlüklerine zarar vermemelisinizdir. Onlarla ilgili çok az hikâye vardır ya da yoktur. 11 Eylül 2001'den beri hâlâ El Kaide'nin hiyerarşısı, şebekesi, eylemleri, ideolojisinin ne olduğu tartışılıyor. Büyük bir bilgi yığını içinde bağlantılar ve uyumluluklar görmek, büyük bir saman yığını içinde iğne aramak zorundasınızdır ve bunun için hazır bir mekanizma da yoktur. Hele küresel terör ortamında samanlar birden iğneye dönüşüyorsa durum çok etrefillidir. Doğru noktaları birleştirmek tekniği, özellikle 11 Eylül 2001 sonrası küresel terör ortamında popüler oldu. Veriler oradadır ve bir düzen içine girmesi için

algılanmalı ve anlamlı bir şekilde açıklanmalıdır²²⁴. Bunu yapmak için bazen bir resim görmeye bazen geçmişteki bilgilere bakarız, bazen de aralarında bağlantılar ve uyumluluklar görmeye çalışırız.

²²⁴ Jeffrey R.Cooper, *Curing Analytic Pathologies: Pathways to Improved Intelligence Analysis*, Center for the Study of Intelligence Monograp,. CIA, (December 2005), 26.

Tablo 3: Soğuk Savaş ve Terör Çağında İstihbarat

	Eski: Soğuk Savaş	Yeni: Terör Çağı
Hedef	Devletler, öncelikle Sovyetler Birliği	Uluslaşan aktörler, bazı devletler
Hedef hakkında hikâye	Devletler coğrafik, hiyerarşik, bürokratik	Devlet-dışı aktörler pek çok şekil ve ölçekte, hikâyeleri sınırlı
Hedefin yeri	Çoğunlukla dışarıda ve aynı yerde	Dışarıda ve içeride, dağılmış
Müşteriler (istihbarat kullanıcıları)	Sayıda sınırlı (öncelikle siyasi ve askeri)	Büyük sayıda (devlet, yerel, özel)
Hedef Sınırları	Nispeten sınırlı	Çok az sınırlı; yeni gruplar ve saldırı yöntemleri ortaya çıkıyor
Bilgi	Çok az; daha çok gizli kaynaklardan	Çok fazla, çok fazla kaynaktan ama gizli bilgiler hâlâ önemli
Hedef ile ilişki	Çok az; Sovyetler Birliği ne isterse yapardı	Yoğun; teröristler ana asimetrik tehdit
İstihbarat ürününün şekli	Bulmaca için “cevap” (sırlar için en iyi değerlendirme)	Karmaşıklıklar için “algı yönetimi”
İstihbaratın öncelikli konumu	Önemli ama öncelikli değil; az istihbarat ile caydırma	Öncelikli: istihbarata dayalı önleme

Kaynak: Gregory F. Treverton, *Approaching Threat Convergence from an Intelligence Perspective*, in Magnus Ranstorp and Magnus Normark (Eds.), *Unconventional Weapons and International Terrorism: Challenges and New Approaches*, Routledge, (London, 2009), 23.

Bütün bu gelişmeler istihbarat örgütlerine de etki ediyor ve geleceğe ilişkin çalışmalara önem kazandırıyor. İstihbarat artık sadece istihbaratçıların işi olmaktan büyük ölçüde çıktı ve terör çağında yeni bir istihbarat kültürü ortaya çıkıyor. Buna adapte olamayan ülkeler ve teşkilleri hiç şüphesiz uluslararası dengenin göremeyenler, zamanında eyleme geçemeyenler ve kaybedenler tarafında olacaktır. Var olma ve yok olmanın bu kadar yakın olduğu Orta Doğu coğrafyası için bu çok tehlikeli bir durumdur. Yeni istihbarat kültürünün üç temel parametresi sırası ile: neden dönüştürücü olmak, algı yönetimi ve geleceği tasarlamaktır.

-Bütün düzensiz savaş ortamlarında istihbaratçının en önemli işlevlerinden birisi şartları ve sonuçları etkilemek için “neden dönüştürücü” olmaktır. Bunun için, entelektüel süreç kadar, izlenebilirliklerin en iyi karışımını da sağlaması gereklidir. Böylece nedenleri dönüştürecek olan olguları izler, takip eder ve etkileyebiliriz. İstihbarat analizcisinin mahareti birçok veri arasından doğru noktaları birleştirmek, anlamlı hâle getirmek yani istihbaratı üretmektir. Analizcinin gelen bilgi yığını içinden gerçekleri, hipotezleri ve teorisini çıkarabilmesi için sosyal bilimler metodolojilerine aşina olması gerekir. Analizci, ulusal güvenlik için önemli olan uluslararası davranış ve eğilimleri sezmelidir, belirli zaman dili-

minde artan veya eksilen değişimleri tanımlayacak bir kabiliyette olmalıdır²²⁵.

-Soğuk Savaş döneminin belirli rakip ile bir savaşı odaklanmış ve geleneksel gizli kaynaklardan bilgi toplayan istihbarat döngüsünün, bugün içinde bulunduğumuz dönemde yeniden kurgulanmasına ihtiyaç var. Geleneksel istihbarat modeli, gizli bilgiler ve sırlar üzerine yoğunlaşmıştı. Gizli bilgiler, gerçektir ve bir yerlerde saklı idi. Ancak, yeterince zeki istihbaratçılar onlara nüfuz edebilirdi. Sırlar ise öngörür idi yani henüz olmamış şeylerdi. Bir ülkenin diğerine saldırma ihtimali gibi sırlar daha çok senaryolar ile açıklanırdı. Bugünün istihbaratçısı ise sırlardan daha öte bir olgu ile karşı karşıya: karmaşıklıklar²²⁶. Karmaşıklığa neden olan, büyük miktarda nispeten küçük aktörün durumsal faktörlerin kaydığı ortamda karşılık verme içinde olmasıdır. Birçok uluslaşan hedef, sizin hassasiyetlerinizi bularak küçük gruplar hâlinde sürekli yeniden şekillenmekte, yeniden adapte olmakta ve yeni yöntemlerle karşılık vermektedir. Ortamı okumak ve açıklamak senaryolar ile bile mümkün değildir. Kamuoyunun anlamakta zorluk çektiği konuları kendi hikâyesi ile açıklamak, rıza ve meşruiyet üretmek için “algı yönetimi” gereklidir.

-İstihbaratçı ve politika yapıcı arasındaki entelektüel rekabet üç tür kavram üzerine yoğunlaşır²²⁷: bilinebilir ve

²²⁵Mark V. Kauppi, *Counterterrorism Analysis 101*, Defence Intelligence Journal, Vol.11, No.1, (Winter 2002), 47.

²²⁶Dave Snowden, *Complex Acts of Knowing: Paradox and Descriptive Self-Awareness*, Journal of Knowledge Management, (2002: 6), 100-111.

²²⁷Jack Davis, *Tensions in Analyst-Policymaker Relations: Opinions, Facts, and Evidence*, Kent Center Occasional Papers, Volume 2, Number 2,

bilinen (gerçekler), bilinebilir ve bilinmeyen (gizli, sırlar), bilinmeyenler (gizem, kehanet). Bunlardan son ikisi entelektüel yapıya bağlı olarak geliştirilen değerlendirmeye tabidir. Bu yüzden komplo teorileri, fondaki gürültüler gibi görülse de bu teoriler dünyadaki pek çok gelişmenin ve problemin nedenleri için algı yaratmaktadır. Çünkü bilgiyi kontrol edenler yani devletler açıklama ve eylemleri ile de asıl kaynağı oluşturmaktadır. 21. yüzyılda istihbaratçının önemi artmakta çünkü geleceği okumak daha da zorlaşmaktadır. Geleceği bilmenin en iyi yolu ise bizzat “geleceği tasarlamak”tır. Bu da son yıllarda en çok istihbaratçılara yüklenen ama muğlak aktör ve yöntemlerin de rol aldığı bir yeni istihbarat kültürü başlattı.

Türk istihbaratının yapısal sorunları yanında terör çağına adapte olabilmesi için yeni bir kültür geliştirme sorunu da bulunmaktadır. Yapısal sorunlara önceki çalışmalarımızda değindik²²⁸. Bu makalede, yeni istihbarat kültürünün temelleri ile ilgili ipuçları verdik ama bazı önemli hususlara giremedik. Türk istihbaratı bugün önemli bir dönemeçte ve yeniden yapılanma için ülkenin şartlarına uygun yeni bir istihbarat anlayışı geliştirilmelidir. Bu sadece terörle mücadelede değil; teşkilat anlayışı, istihbarat üretimi, istihbaratın yeni alanları (siber, uzay, iş, ekonomi vb.), propaganda ve algı yönetimi, örtülü operasyonlar, kontr-espiyonaj gibi işlevlerde de yeni bir bakış gerektiriyor. Bunun için de öncelikle entelektüel bilgiye ve bunu sürekli hâle getirecek kurumsal düzenlemelere ihtiyaç var.

(January 2003). <https://www.cia.gov/library/kent-center-occasional-papers/vol2no2.htm>

²²⁸Bakınız; Sait Yılmaz, *Türkiye'nin Askeri İstihbarat İhtiyacı*, 21. Yüzyıl Dergisi, Sayı: 64, Nisan 2014.

COVID-19 VE İSTİHBARAT DİSTOPYASI

Şimdi artık geleceğin bir parçası.

Modern dünyanın büyük anlatıları, ütopyalar içinde ortaya çıktı. “Ütopya” kelimesi “olmayan bir yer” anlamına gelmektedir, fakat zaman içerisinde “iyi yer, ideal yer” anlamında kullanılagelmiştir. Distopya ise karşıtını yitirerek bir tahakküme dönüşmüş, özyıkımdan arta kalandır. Distopyalar, ütopyaadaki umutvar sistem yerine tam aksi olarak kara bulutların çöktüğü yarınları çizerler. Esasında tüm savaşlar, işgaller, katliamlar daha iyi bir gelecek (ütopya) için tasarlanır ama nihayetinde kötü bir bugün (distopya) yaratırlar. Ütopya sayesinde, insanoğlu umudunu ve iyimserliğini kaybetmemeye çalışmıştır. Ancak, son yüz elli yıldaki savaşlar, ekonomik krizler, çevresel etmenler, teknolojik gelişmeler ve insanlık dışı olaylar, ütopya düşüncesinin sarsılmasına yol açmıştır. Bugün yaşadıklarımız yani artan eşitsizlik, işsizlik, kötü eğitim, çocuk yaşına inen hayat kadınlığı, her tarafımızı saran mafya, otoriter liderler modern dünya ütopyasından arta kalanlar yani distopyadır.

Distopya toplumu, bir “post”lar evreni içinde salınır. Postmodernlik, toplumsalın sonudur; sokağa dökülen kitleler değil, sessiz yığınlardır. Onlar tepkisizdir, tepkisizliğin nötr olma gücüdür. Kendi yazgısını elinde tutamayan toplum, huzursuzluk ve aldırıışsızlık içindedir. Korkular içinde yaşamayı kabullenmiş (ya da kabullenmek zorunda bırakılmış) bir toplum ve bu korkulardan beslenen, varlığı buna bağlı meka-

nizmaların söz sahibi olduğu bir yönetim manzarası çizilmektedir. Bu, çoklu belirsizlik içinde bir unutma uygarlığıdır. İnsanlar, ızdıraplar içinde debelenir, debelendikçe batar. Yaşadığımız dünya artık bir heterotopya yani çok sayıda bölük pörçük dünyanın olanaksız bir mekânda üst üste binmesi ya da ortak olarak ölçülemeyeceği hâlde birbiriyle üst üste ya da yan yana getirilmesidir. COVID-19 ile başlayan dönem, yeni bir gelecek arayışını hızlandırmıştır.

Modern dünyanın sonu gelmekte, onun temel birimleri olan devlet, kapitalizm, dinler ve sosyal düzen derin kriz içindedir. Alternatif gelecek, artık şimdinin bir parçası oldu. Geleceği örmeye başladık bile ama geleceğin ütopyasını kimin yazacağı belli değil. Ama ütopyacılar geleceğin değil, günümüzün sorunlarına odaklanmışlardır. Günümüzün sorunlarından hareketle yarattıkları dünyada ‘ideal’ olanı tasarlıyorlar. İçinde yaşadığımız dünya tam anlamı ile distopik bir ortamdır. Beklenecek bir ütopyanın kalmadığı yerde, bundan sonrası hep distopyadır. Bu yüzden, modern dünyanın olumsuzluklarından arınmak ve geleceği yeniden yazmak için postmodern istihbaratçılara ve sosyal bilimcilere büyük iş düşüyor. Ancak, istihbarat dünyası da kendi distopyasını yaşıyor. Bu bölümde COVID-19 döneminde istihbaratın bir resmini çekmeye çalışacağız.

İstihbarat Fabrikasının Sonu

Soğuk Savaş istihbaratı, devlet istihbaratı üzerine kurulmuştu; insan ve teknik istihbarat vasıtaları kullanılarak, gizli bilgilere ulaşılacaktı. Bu, kaynağa dayalı daha çok ajana dayalı istihbarattı. 2000’li yıllarda ‘veri’ye dayalı istihbarata geçtik. Bugün ise istihbaratın pek çok işlevi (toplama, analiz, örtülü operasyonlar vs.) devlet dışı aktörlerin (özel şirketler, hackerlar, vekil gruplar) uzmanlığına bırakılırken,

ihtiyaç duyulan bilginin %95'i açık kaynaklardan toplanabilir. Üstelik çıg gibi artan bilgi akışı, istihbarat teşkillerini aşırı yüklemeye nedeniyle bunaltmaya başlamıştır. Verinin bu kadar çok olması yanında hikâyesinin olmaması istihbaratçıları bu devasa bilgi yığını içinde veri madenciliği ve diğer bilgi işleme süreçlerine zorluyor.

Tarihçilere göre 20. yüzyıl 'istihbarat yüzyılı' idi. Birçok devlet istihbarat ihtiyacı için resmî kurumlar teşkil etti ve birbirlerine karşı casusluk yaptı. Bugün, modern kurumlar silikleşirken; güç, gittikçe devlet dışı aktörlere (NGOs, terör örgütleri vb.) kaymaktadır. İstihbarat örgütleri sürekli bir değişim ve arayış içinde bir yandan yeni teknolojilere adapte olurken, diğer yandan yeni yüzler edinmektedirler. Geleceğin istihbaratında sadece kurumlar ve yöntemler değil, özel ve bürokratik karakterdeki konseptler de değişecektir. İstihbaratın çok daha fazla kullanılması ve entegre edilmesi ile istihbarat sosyal hayatın her sektörüne daha fazla yaygınlaşacak ama artan ölçüde farklı, caydırıcı ve tanımlanması zor hâle gelecektir.

Soğuk Savaş döneminde istihbarat; hedefin 'ne yaptığına dair' elde edilmiş olan 'gerçek-teknik uyarılar'a dayanırdı. Belirsizliğin daha fazla olduğu, bilgilerin daha hassas analiz edildiği yeni dönemde ise istihbaratın odak noktası, sübjektif ve ana amacın hedefin nerede, neden ve ne zaman bir kriz çıkarabileceğine dair 'muhtemel-politik uyarılar' oldu. Gerçek istihbarat, gelecek hakkındadır ve ilerideki bir zamanda ne olacağı ile ilgilidir²²⁹. Öte yandan, çok yakın geleceği öngörmek bile oldukça zorlaşmış, ortam kadar kim-

²²⁹Robert M. Clarck, *Intelligence Analysis, A Target-Centric Approach*, CQ Press, (Washington DC, 2007), 172.

likler de bulanıklaşmıştır. Terör çağında istihbarat servisleri “Kimleri izlemekle yükümlüyüz?” sorusunun cevabını aramaktadır. İstihbarat teşkilatlarının her şeyden önce kültürel bir değişime, yeni durumlara kendini adapte edebilecek şekilde organize olmalarına gerek vardır. Bu değişim, sistemi sorgulayacak, statüko yerine alternatif gelecekler bulacak bir kadro ihtiyacı ortaya çıkarmıştır²³⁰.

Soğuk Savaş’ta strateji çok fazla istihbarata bağlı idi ve istihbarat teşkilatı Fordist yöntem ile çalışan bir istihbarat fabrikası idi. Bugün ise eyleme geçilebilir istihbarata bağlı, çünkü hedefiniz caydırmak değil, önlemek. İstihbarat üretimi, klasik endüstriyel üretim konseptinin bir parçası idi. Bilgi ve haberleşme teknolojisi ve sosyal değişim ile hayata geçen bilgi ekonomisi, istihbarat işinin kapsamını da tıpkı ticaret, hükûmet ve orduda olduğu gibi değiştirmektedir. İstihbarat artık bir süreç değil, bir savaş oldu. Öte yandan, istihbarat gittikçe modernist kuramın odağı olan devletin işlevi olmaktan uzaklaşıyor, özelleşiyor, devlet dışı aktörlerin istihbarat fonksiyonlarındaki konumu geri dönülmez bir biçimde artıyor. Artık; teröristlerin, potansiyel rakiplerin içine, eğilimlerine ve kabiliyetlerine nüfuz etmek zorundayız. Kısaca, istihbarat hem dönüşüme uğrayacak hem de yapılanların istihbarat çalışması olduğunu söylemek zorlaşacaktır.

Küresel Kontrolde Durum

İkinci Dünya Savaşı sonunda, dünya üzerinde bilgi operasyonu daha doğrusu bilgili insanların ve fikirlerinin çalışılması ABD’nin ilk istihbarat operasyonu (Paperclip) ile başlamıştı. Bu operasyonla özellikle yıkılan Almanya’nın bi-

²³⁰Deborah G. Barger, *Toward A Revolution in Intelligence Affairs*, Rand Corporation, (Arlington/VA, 2005), 3-4.

lim adamları ABD'ye getirildi ve başta uzay çalışmaları olmak üzere pek çok önemli projenin başına geçtiler. 1957'de Sovyetler Sputnik ile uzaya ilk çıkan ülke olduklarında, ünlü Amerikalı komedyen Bob Hope: "*Rusların Almanları bizimkilerden daha iyi çıktı*" demişti. Daha önce çeşitli ülkelerdeki üniversite hocalarının bilimsel çalışma görüntüsü altında hangi yöntemlerle dışarıya rapor verdiklerinden, hangi tür bilgi açığını doldurduklarından bahsetmiştik. Bilim insanlarının uluslararası standardı olan makale yayınlatabilecekleri yüzlerce bilimsel derginin arkasında birkaç yayıncı şirket (Taylor & Francis, Routledge vb.) ve onun da arkasında CIA var.

1990'ların başında Jacob Rothschild'in himayesinde "Küresel Güvenlik Fonu" oluşturuldu. Brüksel merkezli bu fon; sıradan bir fon değildi, ticaret amacı yoktu, hiçbir yerde kayıt altına alınmadı ve çok farklı bir amaca hizmet ediyordu. Bu fon, istihbarat servisleri tarafından jeopolitik mühendislik amaçları için kullanılmaktadır. Avrupa Birliği'nden Ashley Mote, Avrupa Birliği'nin istihbarat servislerinin bu fona katılımını gündeme getirdi ama cevap alamadı²³¹. Küresel Güvenlik Fonu, dünya üzerindeki gizli cemiyetlerin para kaynağıdır ve daha çok küresel bir terör fonu olarak görülme-lidir. Bu dev ve kanunsuz tröst fonu; örtülü şekilde altmış beş trilyon dolarlık bir bütçeyle rüşvet, suikast, terörist faaliyetlerini destekleme gibi amaçlar için bir finansör mekanizmanın mali kaynağı durumundadır. Federal Rezerve banka sistemi içinde gizlice uygulanan mafya tipi bir bankacılık süreci gizli hesaplarda bu işlemleri yürütmektedir.

²³¹ New World Order, *Rothschilds & Rockefellers, Trillionaries of the World*, Indibay, (Dec 2, 2007).

İlk defa İngiltere tarafından başlatılan pasaport ve ehliyet alırken biyometrik resim verme mecburiyeti ile ilgili kişi kodları silinmeyecek şekilde kaydedilebilmekte ve böylece kişi üzerinde tam kontrol sağlanabilmektedir²³². Bunu İsrail istihbaratının dayattığı IBAN numaraları izledi ve elektronik para işlemlerimiz üzerinden hareketlerimiz kayda alınmaya başlandı. Küresel sermayenin güvenlik fonundan yararlanan istihbarat teşkilllerinin başında NSA, M16 ve CIA gelmektedir. Onları Fransa (DGSE), İsrail (Mossad), Avusturalya (ASIO), Kanada (SIS), Mısır (Mukhabarat el-Aam), Japonya (Naicho-Cabinet Research Office) izlemektedir. ABD istihbarat örgütleri muhtemel ekonomik tetikçilerini belirler, uluslararası şirketler de bunları işe alır. Bunlar hiçbir zaman hükûmetten para almaz, maaşlarını özel sektör öder. Eğer tetikçiler başarısız olursa devreye istihbaratçılar (NSA ve CIA elemanları) girer. Ortaya çıktıklarında devlet başkanları devrilir veya feci kazalarda ölürler.

2014 yılında NSA Teknik Direktörü William Binney, NSA'nın amacının küresel nüfusu kontrol etmek olduğunu açıklamıştı²³³. Şimdi küresel elit, küresel kontrolün yeni bir aşamasındadır.

-Casusluk için kullanılan gözetleme ve takip teknolojisi şimdi sizin sağlığınıza takip etme projesi üzerinden hızla genişliyor. Çin ve İsrail bunu başlattı, otoriter ülkelerde liderler gücü daha çok kullanmak için bu fırsatı kullanıyorlar.

²³²John Coleman, *The Committee of 300: A Brief History of World Power*, World in Review (WIR), (2006), 95.

²³³Anthony Lowenstein, *The Ultimate Goal of the NSA is Total Population Control*, Guardian, (July 10, 2014).

-COVID-19'a çare olarak, sağlığımız ve iyi yaşamamız için aşının zorunlu propagandası yapılıyor. Bu aşı başka bir virüs taşıyor; elektronik kimlik tanıma; herkes dijital kimliği ile sürekli bir biyo-metrik ağ içinde takip edilecek²³⁴.

-Çok yüksek hız ve kapasite maskesi altında 5G sadece insan takibi değil tüm canlıların ve eşyaların da takibi ve yönlendirilebilmesi yapay zekâ ve robot kullanımı kapsamında çığır açacak gelişmelerin başlangıcını temsil ediyor.

-Bu gelişmelerin sonunda 6G ile bu sefer insanların beyinlerine yerleştirilecek çiplerle düşüncelerimizin de okunacak olması, bağımsız düşünen insanın sonu anlamına gelebilir. 6G'nin küresel sermayenin elit kesimi kontrolde olacak olması tek dünya hükûmetine giden kestirme yoldur.

Gittikçe Siyasallaşan Amerikan İstihbaratı

ABD başkanı Trump'ın COVID-19'a verdiği ve gözden kaçan önemli tepkilerden biri de birkaç hafta önce İstihbarat Denetleme Kurulu Başkanı General Michael Atkinson'ın işine son vermesi oldu. Bunun nedeni, COVID-19 kadar, yaklaşan ekonomik kriz ile ilgili gerekli uyarıları yapmaması idi. Atkinson'un kovulması, daha büyük bir istihbarat personeli tasfiyesinin görünen ucudur. Trump, fırsattan istifade araya kendisinin yargılanmasına yol açanları da ekledi. Örneğin Trump'ın Ukrayna hükûmetine baskı yaparak, seçimdeki rakiplerinden birini elimine etmeye çalışmasını Kongre'ye fısıldayanlar da listede var. Trump'ın

²³⁴Jerusalem Post, *Coronavirus: Biometric IDs could be 'gamechanger' for tests, vaccines*, Reuters, (April 8, 2020).

išten kovmaları ABD'nin yeni normalı oldu. Bu yeni normal, ABD istihbaratına iki şekilde etki ediyor²³⁵:

(1)İstihbaratın daha politize olması: Bunun anlamı istihbaratın gerçeği bulmak yerine Trump'ın istediklerini söyleyecek kanıtları üretmeye odaklanması. Bu anlamda, ulusal istihbaratın en üstüne atanan Richard Grenell yanında Ulusal İstihbarat Direktörlüğü'nden Kashyap Patel, Trump'ın ulusal istihbarat içindeki ideolojik adamları olarak görülüyor. Kovulan Atkinson ise istihbaratın tepesindeki en bağımsız isimdi.

(2)İstihbaratın denetimine artık güven kalmayacak: Atkinson'un yerine gelecek kişiler bundan sonra koltuğunu koruma derdinde olacak. Bu tüm devlet bürokrasisine yansıtacak. Kongre ile bürokrasinin bilgi paylaşımı zorlaşacak. Mesela Trump, Kongre'ye COVID-19 ile ilgili bilgi sağlaması için özel bir temsilci görevlendirilmesini reddetti. Arkasından Pandemikle Mücadele Denetim Komitesi Başkanı Glenn Fine'in işine son verdi.

Gelinen aşama, Amerikan istihbaratının distopyası. Bu distopya, Amerika'nın geleceğindeki krizlerde ani ve öngörülemeyen sonuçlar ortaya çıkaracak. Her şeyden önce ABD içinde siyasi kurumlar arasında bilgi paylaşımı engellenmeye başladı. Artık kimse tereddüt etmeden düşündüğünü söyleyemez. İstihbaratın politikacının istediği yönde üretilmesi ön yargısı yanında pek çok kimse süreçten çekilecek, doğru bildiklerini söylemeyecek, topa girmeyecektir. Trump ile istihbaratın çalışmasının ana zorlukları şu şekilde sıralanıyor:

²³⁵Paul R. Pillar, *Why the Purge of the Intelligence Inspectors General Matters*, National Interest, (April 8, 2020).

-Geçmiş ABD başkanları ile kıyaslamayacak ölçüde işlerin yalanlar üzerine kurulu olması: Washington Post gazetesi Trump'ın ilk üç yılında on altı binden fazla sahte ya da yanlış açıklama yaptığını tespit etmiş²³⁶. İstihbarat teşkilatları ise gerçek odaklı çalışır.

-Konu sadece yalan söylemesi değil, Trump'ın dış politikalarında çok abartılı iddialarda bulunması. Örneğin Çin, Kuzey Kore vb. konularda çok yüksekte uçtu.

-Diğer önemli bir zorluk Trump'ın etrafında yaltaklananlara çok prim vermesi, kalabalık bir toplantıda dahi bunu yapmaktan çekinmeyenlerin artması.

-Trump'ın iş yapma karakterinin kincilik ve acımasızlık üzerine kurulu olması bürokrasiyi hep tetikte tutuyor. Tayin, bir korkutma vasıtası hâline gelmiş durumda.

-İstihbarattan istemediği bir rapor çıktığı zaman işten atmakla kalmıyor, Federal Savcıyı görevlendiriyor. Bu yüzden, kolluk güçleri ile bilgi paylaşımı engelleniyor.

Trump, bunları yaparak devletin üst kademesindeki kişilerin doğru yapıp yapmadığı ile ilgili denetim sistemi olan Kongre'de komitelere istihbaratçıların tanıklık yapma sürecine engel olmak, kendini korumak istiyor. ABD'de başkanlarının denetlenmesi özellikle Nixon döneminde ortaya çıkan Watergate, 1980'lerdeki CIA'in İran-Kontra gibi skandallarından sonra gündeme gelmiştir. 11 Eylül saldırılarından sonra Bush da istihbarat zafiyeti nedeni ile böyle bir Kongre denetiminden geçti. 2003'te ise Bush'un Irak'a saldırısı ile ilgili istihbarat istismarı ayrı bir denetim konusu oldu. NSA'-

²³⁶Paul R. Pillar, *Does the U.S. Intelligence Community Fear Donald Trump?* February 29, 2020

den sonra CIA'in de başkanın şantajı altında olduğu ortaya çıktı²³⁷. Trump'ın Ukrayna başkanı ile de siyasi rakibi için komplo düzenlemeye kalkması ise başkanın istihbaratı nasıl kendisi için kullandığının bir kanıtı oldu.

İstihbarat Analizcisinin İşi Zorlaştı

İstihbarat teşkilleri, günlük olayları politikacılardan ve halktan farklı görür. Bilgi kaynakları farklıdır ve hangi haberlerin kirletilmiş ya da sahte olduğunu bilirler. Yürütme içindeki politikacılar ise gündemi belirlerken, hangi haberlerin öne çıkması hangilerinin örtülü kalması gerektiğine karar verirler. George Bush'un Irak ile ilgili istihbarat raporunun bir sayfasını bile okumadığı ortaya çıktı. İstihbarat, bir politikayı desteklediğinde en etkili hâle gelse de objektif gerçeği korumak için istihbaratçı bir noktada politikaya hizmet etmekten çıkmalıdır. Bu nokta sadece analiz safhası değil, toplama ve dağıtım gibi aşamalarda da olmalıdır. Politize olmuş istihbaratçı daha toplama safhasında kendine: “*Bu, politikamıza faydalı mıdır?*” diye sorar. Genellikle medyada gördüğünüz gerçek değil gerçeğin bir versiyonudur. Bu aynı zamanda, bağımsız medya ve yorumcular ile siyasiler arasında bitmeyen çekişmenin, cadı avının bir parçasıdır. Böylece her devirde doğruyu söyleyenler her zaman sistemin dışına itilir, bazıları da her devrin adamı olur, güce tapar.

İstihbaratçı detayları atlamamalıdır. Genellikle istihbarat analizlerinde ekonomi boyutu unutulmuştur. Örneğin Reagan yönetimi, Sovyetler çökerken aslında Kamçatka'daki denizaltı faaliyetlerine odaklanmıştı. İlk defa Bob Gates: “*Gorbaçov, Sovyetler Birliği'ni yıkıyor!*” dediğinde kendi-

²³⁷Charles Tiefer, Spies and the White House Have a History of Running Wild Without Congressional Oversight, (October 1, 2019).

sinden inandırıcı şeyler söylemesi istenmişti²³⁸. Rakibinizi küçümseme ön yargısı için çok fazla istihbarata gerek duymazsınız ama doğru istihbarat çok analitik çalışma ister. Bazen bir yanlış anlama ya da ifade her şeyi bozar. Örneğin bir gün Bosna'da harekât merkezinde vardiya görevinde bir Yunanlı subay İngilizce yetersizliği nedeni ile 'bağırıyorlar' (shout) demek yerine 'ateş ediyorlar' (shoot) deyince tüm birlikler alarına geçmişti. Şu anda Doğu Avrupa'daki NATO-Rus gerginliğinin arkasında da pek çok öyargıdan kaynaklanan istihbarat hataları var. Trump'ın Rusya, İran ve Kuzey Kore politikalarının gerçek istihbarata dayanmadığını en iyi Amerikan istihbaratı biliyor ve bundan şikâyet ediyor.

Burada çok önemli bir detay var: Politikacının sorunu ile istihbaratçının aynı değildir. Politikacılar bir sonraki seçimler için çalışır, istihbaratçılar ise gelecek için. Postmodern istihbaratçı, tutsak edici geçmişe ve büyük harflerle yazılan hiçbir gerçeğe bel bağlamadan yalnızca içinde bulunulan koşulları tarafsız olarak resmetmeyi dener. Böylece anlatılan ütopyalarla gerçeklerin ne kadar örtüştüğünü test eder. Gerçeğin daha iyi görülebilmesi için, alışlagelen tüm mantık kurgularından vazgeçer. Böylelikle tek bir doğrultuda hareket eden ve düşünen türden kopyaları çoğaltmaktan uzaklaşır. Geleneksel ilişkiler, tarih anlayışı, doğaya bakış ve dünya algısını tersine çevirir. Önüne set çekilen ahlaki ve vicdani değerleri serbest bırakır. Yalnızca düşmanın hedef gözetildiği bir nefret çarkının yerine, yeni bir bilgi sistemine, bambaşka bir etik manzumesine geçiş yapar.

²³⁸Robert Hutchins, *Truth to Power: A History of the U.S. National Intelligence Council*, Oxford University Press, (2019).

Eğer bir istihbarat analizcisi kendi bilgi eksikliğini bilmiyorsa doldurulacak boşlukları da öngöremez. İster operasyon ister analiz alanında çalışsınlar en iyi istihbarat görevlileri, devlet görevine girmeden önceki yaşamları sırasında çok çeşitli konularda kendilerini geliştirmelerine yardım eden deneyim kazanmış olan kişiler arasından çıkar. Bu tür görevliler, başka insanlara karşı daha açık fikirli ve daha yüksek bir empati düzeyine sahip olurlar. Meselelere farklı bakış açılarından yaklaşabildikleri için, değişik özelliklerde insanlar ile temas kurabilirler. Ayrıca bu görevliler, mevcut statükonun farkına varabilir, hatta onu sorgulayabilir ve ona karşı çıkabilirler. Kültürel ve jeopolitik konulardaki üstün algılama yetenekleri, kendi hayat deneyimlerinden ve kendilerini iyi tanımalarından kaynaklanır. Sıradan siyasi çekişmeler içinde, birilerini sırf siyasi görüşlerini yatkınlığı nedeni ile bir yerlere kadrolayan istihbarat teşkilleri çürümeye yüz tutmuştur.

İstihbaratın Devam Eden Dönüşümü

11 Eylül 2001 öncesi CIA, işe yeni alacağı kişileri kendine özgü geçmişli olan ve (boş ve temiz sayfa) hayat tecrübesi fazla olmayan kişilerden seçiyordu²³⁹. Operasyonel görevlere yatkınlık hem genetik hem de çevresel faktörlerin sonucudur. Genetik tesadüfidir ama diğer taraf eğitim ve deneyimle geliştirilir. Empatik sezgiye ya da derin bir istihbarat anlayışına sahip olmayan haber toplayıcıların ve analiz uzmanlarının çok hatalı kararlara varmaları, yürüttükleri operasyonları ellerine yüzlerine bulaştırmaları ve felaketle sonuçlanan siyasi kararlara neden olmaları her an mümkün-

²³⁹Henry A. Crumpton, *The Art of Intelligence: Lessons from a Life in the CIA's Clandestine Service*, Penguin Books, (2013), 107.

dür. Teşkilata katılmadan önce zorlu ve zaman zaman da tehlikeli işler yürütmüş, kendilerini değişik ortamlarda ve koşullarda denemiş kişiler daha başarılı olabilir. Bu kişiler zaman içinde çeşitli hatalar da yapmış, kendilerini keşfetmiş ve geliştirmişlerdir.

İstihbarat her zaman olduğu gibi tek bir kaynağa dayalı olmamalı, diğer kaynaklardan teyit edilen bilgilerle ortaya çıkmalıdır. Bugün en çok kullanılan kaynak insan (ajan) değil, insansız hava araçları ile alınan video görüntüleridir. İnsansız hava araçları önemli siyasi kararların alınmasında da çok tercih edilen bir vasıta oldu. Bu o kadar yoğun hâle geldi ki ülkelerin insansız hava araçları gökyüzünde göz göze gelmeye başladı. Sosyal medya, uydu görüntüleri ve diğer açık istihbarat belirli istihbarat çalışmalarına yardım ediyor. Bunların getirdiği veriler arasında bağlantı kurmak için veri bankalarında kullanılan algoritmalar geliştiriliyor. Bununla beraber iki temel sorun devam ediyor; birincisi teknoloji ile verinin olduğu her yere giremezsin, ikincisi ise önemli olan ne gördüğünden ziyade ne düşündüğüdür. Yani niyetini okumak potansiyeli görmekten daha önemlidir. Birinci problem için ajanlar kullanılırdı yani insan eli ile hedefe girmek. İkincisi için ise hedefle konuşulur, güzel kadınlar kullanılırdı. Şimdi bunlarda da yeni yöntemler bulmanın zamanı geldi.

Amerikan askeri gücünün temeli tüm dünyayı saran sınırları yani internet ağı ile uzayı kontrol ettiği GPS idi. Şimdi bu üstünlük eriyor. Savaşların ve güvenlik sorunlarının niteliği değişmeye devam ettikçe, istihbaratın rolü de değişecektir. Görüntü alma, iletişim ve robot teknolojilerinde meydana gelen olağanüstü gelişmelerle geçmişin istihbarat operasyonlarının basit kaldığı düşünülebilir. Ancak, teknolojiadaki büyük gelişmelerin haber toplama işinde kolaylık sağ-

ladığı iddia edilemez. Aksine bazı açılardan haber toplama eskiye nazaran daha zor hâle gelmiştir. Toplanan verilerin olağanüstü hacimlere ulaşması yeni beceriler gerektirmekte, operasyonel riskler artmakta, yasal zorluklar teknik bilgi toplamayı eskiye oranla daha güç hâline getirmektedir. Siber uzayın devreye girmesi ile birlikte teknik istihbarat ve insan istihbaratı çok daha iç içe geçti²⁴⁰. Gerçek dünyada hedeflerin bulunması ve yok edilmesi ihtiyacı ‘hedefli öldürme sistemi’nin doğmasına yol açtı.

İstihbarat artık ajan değil veri odaklı hâle gelmiştir. Veri analizi, sadece istihbaratçının değil, ekonomiden seçimlere, sağlıktan iş adamlarına ve günlük işlere kadar her şeyin başlangıcı hâline geliyor. Veriye dayalı istihbarat, bir kültür ve anlayış dönüşümü gerektiriyor. İstihbaratın işini yapması için buna uygun yapılanmaya ve bilimsel yaklaşıma ihtiyacı var. Bunca devasa veri içinde en önemli işlerden biri de verinin sınıflandırılması kadar veriler arasında korelasyon (ilişki) kurulmasıdır. Bu ise yapay zekâ kullanımını olmazsa olmaz hâle getiriyor. Yapay zekâ, analizciye geleceği öngörmek ve doğru bilgi üzerinde olmak konusunda yardımcı olabilir. İnsan-makineler arttıkça, rakip ülkelerin hareketlerini sahada daha da iyi izleme imkânı bulacağız. Şu anda istihbarat teşkilleri bu yoldan gidiyor. Telefonunuzdaki şehrin trafik durumu gibi gerçek zamanlı uygulamalar şimdi istihbarat toplumları içinde geliştiriliyor.

Artık sadece bilgi değil, bu bilginin ne ile alakalı olduğunu da gösterecek uygulamalar dönemindeyiz. Bu sadece insanlar değil, nesneler için de kimlik tanıma programları ile birlikte yürüyor. Ancak, veriyi almanız yetmez aynı zaman-

²⁴⁰Crumpton, ibid, (2013), 48.

da belirli durumlarda iyi bir oyuncu olmanız gerekir. İstihbaratın her zaman güzel hikâyelere ihtiyacı olmuştur. Özellikle de oyun kurucu olmak istiyorsanız. Öte yandan, istihbarat açıklarının kapanması, karar verme sürecinin desteklenmesi için istihbaratın demokratikleşmesi ve denetimi lazım. Veri bilimindeki gelişmeler istihbaratın artık kapalı kapılardan çıkıp çok disiplinli çalışmasını gerektiriyor. Hafife tipi istihbarat yapıları ile geçmişin ideolojilerini canlandırma ütopyası, modern istihbarat anlayışı ile birlikte yürüyemez. İstihbarat teşkilatları aradıkları veriyi büyük ölçüde dijital dünyada bulacaklar ve bunun için de istihbarat teşkilatlarının veri devrimine ihtiyaçları var.

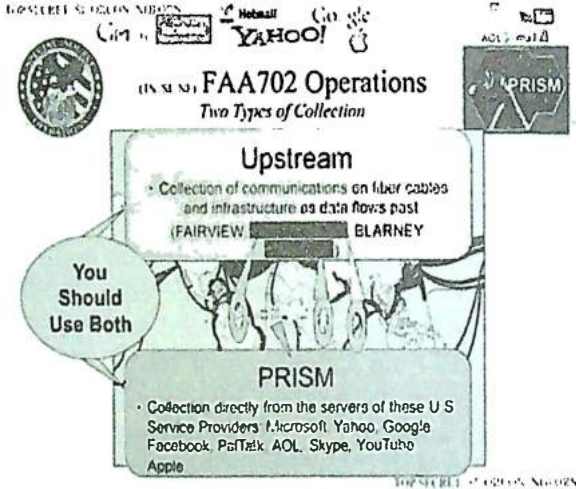
Espiyonaj

Gerçek bir casusluk teşkilatının en önde gelen görevi, espionajdır. Bu da ajanlar angaje edip, onların sevk ve idaresini yürütmeyi gerektirir. Edward Snowden'in ifşaatları ile birlikte, ABD'nin sadece sosyal medya üzerinden değil, bilgisayarlarımıza da girerek, bilgilerimizi ve fikirlerimizi nasıl çaldığını anladık. Çin'i ekonomik espionajla suçlamaya devam eden ABD, asıl büyük espionaj ağını kendi kurmuştu. 1945 yılında telefon ve telgraf ağları üzerinden ticari istihbarat yapma operasyonu (Project Shamrock) ise önce Almanya'nın bilimsel kapasitesine odaklandı sonra meşhur küresel Beş Göz (Echelon) projesine dönüştü²⁴¹. Beş Göz, hâlâ dünyadaki en güçlü espionaj kulübüdür ve şimdilerde Çin'in Huawei'si yani 5G ona ciddi şekilde rakip oldu. Echelon, ticari uydular vasıtası ile küresel olarak tüm telefon

²⁴¹Larry Romanoff, *State-Sponsored Commercial Espionage. The Global Theft of Ideas, The Shamrock and Echelon Projects*, Global Look Press, (February 28, 2020).

görüşmeleri, faksılar, e-mail, kamu telefon ağları, internet, mikro dalga ağları, denizaltı kabloları ve diğer sivil haberleşme trafiğinden gelen bilgileri topluyor, sınıflandırıyor, analiz ediyor ve ABD şirketlerinin hizmetine sunuyor.

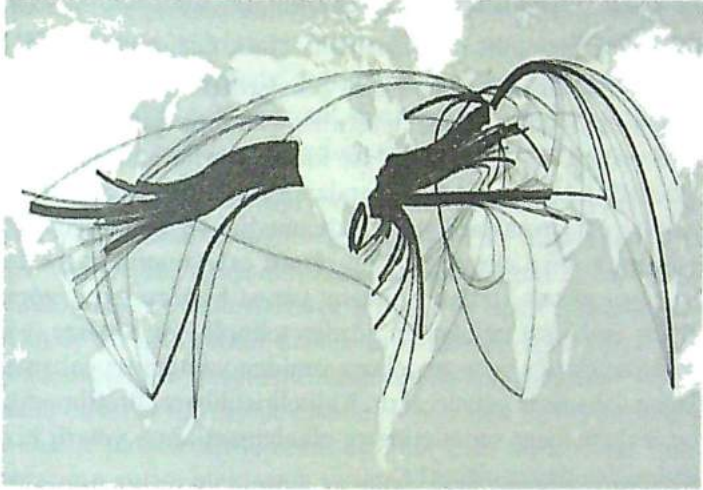
Şekil 1: Edward Snowden'in Sızdırdığı ABD Elektronik Casusluk Sistemi

Echelon, bunu yaparken ses tanıma teknolojisi kullanıyor. Uydular, denizaltı kabloları, fiber optik sistemler ile her ülke, her şirket, her kişi hakkında bilgiler toplanıyor, arşivleniyor. Peki nerede? ABD'nin Utah eyaletindeki çölde, Bluffale'de. Ortada NSA'nın merkezinde olduğu, ABD şirketleri için devlet destekli ticari espionaj sistemi var. NSA, ayrıca Fransa, Almanya, Meksika, Brezilya, Çin başta olmak üzere pek çok ülkede özel espionaj işleri yapıyor. Eğer Xerox tarafından üretilen bir faks cihazı kullanıyorsanız, içinde

espiyonaj vasıtası hazır bir makine kullanıyorsunuz demektir. Arka kapısı ve çalışma talimatı Echelon'a çıkar. ABD'nin ticari rekabet üstünlüğünün sağlanmasında NSA, CIA ve FBI ile birlikte çalışır. Yapılanları anlatmaya Edward Snowden'ın ifşaatları bile az gelir.

Harita 1: Dünya Geneline NSA Trafiği

Ekonomik istihbaratın, ABD'de ulusal güvenliğin parçası olarak resmî bir alan olması 1970'lerin başında kabul edildi. Ocak 1993'te Clinton, Ulusal Ekonomik Konseyi'ni kurarak ekonomik istihbarat işini yeni bir kurumun içine soktu. Ekonomik istihbarat istekleri şirketlerden değil, hükûmetten geliyor, görevlendirmeleri de yapıyor. Toplanan istihbarat şirketlere gitmeden önce başta Ticaret Bakanlığı ve Beyaz Saray olmak üzere diğer devlet kurumlarına gidiyor. Edward Snowden'ın ifşaatları karşısında Amerikalı yetkililer, kendilerini ancak bu sistemi terörle mücadele için kurduklarını itiraf ederek savunmaya çalışmışlardı. Bugün de terörle,

organize suçla mücadele, çocuk istismarı suçları gerekçesi ile tüm kişisel haberleşme şebekelerimiz başka ülkelerin takibi altında. Ama başta Almanya ve Brezilya olmak üzere pek çok ülke kendilerine yönelik ABD ekonomik espionaj faaliyetlerini deşifre ettiler ve etmeye devam ediyorlar. Konu ABD çıkarları olduğu zaman, konu sanki doğrudan anlaşılır ve kabul edilebilir bir çerçeve kazanıyor, uluslararası tepki duyulmuyor.

Akademik alanda başka ülkelerden istihbarat toplamının sihirli adı ABD’de “araştırma”, Avrupa Birliği’nde ise “AB projesi”dir. Gazeteciler ise klasik sınıfta kalmakla birlikte hâlâ CIA onlara büyük paralar ödüyor. Araştırılması yapılmış yeni kaynaklar sisteme eklenmediği ve eski kaynaklar sistemdeki bilgi akışını tıkadığı sürece espionajın kalbi daha yavaş atacak ve tüm istihbarat yapısı bundan zarar görecektir. İstihbarat teşkilatı bu yüzden teknolojiye, analize, yönetim araçlarına ve sonu gelmez yeniden yapılanma çalışmalarına daha fazla yönelecektir. Kaliteli istihbarat üretilmedikçe devletin karar vericilerine ve planlamacılarına yeterli hizmet sağlanmamış olacaktır.

COVID-19 ve Ekonomik Espionaj

Dünya genelinde 20 civarında ülke ekonomik espionaj yapıyor. ABD’den sonra en ciddi saldırgan ekonomik istihbarat yapan ülke İsrail, onu Fransa, Rusya, İngiltere ve Çin izliyor. Örneğin Fransız istihbarat teşkilatı DGSE’nin, Air France ile uçtuğunuzda “business” bölümünün konuşmalarının kaydettiğini bilmeyen yok. Her ülkenin kendine göre yöntemi var. Coca-Cola şirketi gittiği her ülkede şoförlerine kadar elemanlarına GPS kullanarak askeri ve siyasi bilgi toplama görevleri veriyor.

Belki de COVID-19 istihbaratçılara yeni elemanlar bulmak için fırsat olabilir. Pek çok insan işi bırakmak zorunda kaldı ve bunların bir kısmı çok önemli sırları olan şirketlerden ayrılmış, parasız kalmış kişiler. Yani dış istihbarat teşkilleri için şirket istihbaratı alanında uygun bir potansiyel oluşturuyorlar. Bu tür şirketlerin başında enerji, savunma ve havacılık şirketleri geliyor. Örneğin geçen yıl Çin istihbaratı GE Aviation şirketinin motor üretim teknolojisini çalmak için çok çaba harcadı²⁴². Şirketlerin güvenlik bölümleri de kriz anında en çok personel eksiltilen bölümlerden biridir ve bu personel de hassas bilgilere sahip olabilir.

Hâlihazırda espionaj işleri için en çok gelişme sağlayan iki teknoloji alanı: nanoteknoloji ve bilgi teknolojisi-
dir. Geleceğin savaşçıları nanorobotlar yanında bir böcek büyüklüğündeki insansız hava araçları da hızla gelişmektedir. Kapasitesi artan flash diskler sayesinde bir ajan yabancı bir bakanlığın tüm dosyalarını kısa sürede kopyalayabilir. Bu tür nano cihazlar sayesinde ajanlar, yöneticileri ile her an gerçek zamanlı teması sürdürebileceklerdir. Eski moda insan istihbaratının yerini elektronik ve görsel yeni toplama yöntemleri almaktadır. Cep telefonları ve bilgisayar tabletleri daha yeni ses, görüntü, haritalama ve sayısal yazılım uygulamaları ile takviye edilmektedir. Analizcilere daha gelişmiş veri madenciliği, ses tanıma, doküman güvenilirliği gibi kabiliyetler sunulmaktadır. Ancak bu sistemler aldatmaya açıktır ve yabancı servisler bir kere sizin işletme sisteminize sızdığı anda her şey boşa gidebilir.

²⁴²Scott Stewart, *When an Economic Crisis Collides With an Unprecedented Espionage Threat*, Stratfor, (Apr 14, 2020).

Batılı ülkelerde bir şirket yöneticisi, mühendis veya diğer önemli konumlarda çalışanlar işlerini kaybettiklerinde önemli bir gelir kaybına uğrar ve yaşam standartları neredeyse çok aza iner. Bu belki de yaklaşık %50'ye varan ücret kesintilerinde de söz konusu olabilir. Bu şirket istihbaratçılarının iyi takip ettiği bir trenddir. Şimdi şirket istihbaratı daha ucuz ve hızlı bir şekilde yapılabilir. LinkedIn, doğru kişileri bulmak için en çok kullanılan kaynaklardan biridir. Kimin güvenlik kleransı gerektiren hangi program ve teknoloji ile ilgili çalıştığının izlerini buradan sürebilirsiniz. Tabii ki size iyi bir iş teklifi ile geleceklerdir.

Diğer yandan evden işini yaparak, şirket teknolojisine giriş yapabilen biri için de gizli bilgi satmak cazip olabilir. Her ne kadar şirketler, bu tür girişlere iş dışında kesintiler getirse de çalışanın ne kadar bilgiyi kendi cihazına kopyaladığını takip edemeyebilirsiniz. Sosyal medya üzerinden haberleşip, paranızı hesabınıza sahte bir şirket üzerinden yatırabilirler. Özellikle Çin ve Rus istihbaratı şirket istihbaratı konusunda oldukça sabırlıdır. Özetle, şirketler eleman çıkarırken şimdiden çok dikkatli olmalıdır.

Tablo 1: Çin ve Rusya'nın Espiyonaj Öncelikleri

Çin	Mikroçips	Yüksek teknoloji vasıta üretimi
	Yarı iletkenler	Denizcilik cihazları
	Yapay Zekâ	Zirai aletler
İkisi de	Uzay ve havacılık cihazları	Bilgi Teknolojisi
	Yenilenebilir enerji teknolojisi	Yazılım/yüksek performanslı bilgisayar
	Biyolojik ve diğer medikal cihazlar	Robot ve yönlendirme sistemleri
	Elektrik sistemleri	Biyomühendislik teknolojisi
	Nükleer teknoloji	
Rusya	Askeri ve sanayi teknolojisi	Çevre izleme teknolojisi
	Biyokatalik, biyosentetik ve biyosensörler	Madencilik teknolojisi
	Genomik teknolojileri	Hızlı araç ve yeni ulaştırma şekilleri
	Kök hücre	Finansal istihbarat
	Nanoteknolojiler	Geniş band medya

Kaynak: Scott Stewart, *When an Economic Crisis Collides With an Unprecedented Espionage Threat*, Stratfor, (Apr 14, 2020).

Şirketlere yönelik espionaj girişimlerine karşı ülke istihbaratı da bu bilgileri milli değer olarak görmeli ve yardım etmelidir. Bu kapsamda, şirket yönetimi ile iş birliği hâlinde istihbarat teşkilleri içinden özel bir grup, şirketlere yönelik sızma yöntemlerini izleyerek, buradan alınacak dersler ile diğer şirketlere de yardım edebilir.

COVID-19 ve İstihbarat

COVID-19 ile birlikte insanların beklentileri hızla değişiyor. Artık, hükûmetlerin, bilim insanlarının, toplum sağlığının durumuna ve geleceğine ilişkin modeller, projeksiyonlar, planlar yapabilen uzmanların önerilerinin ışığında karar vermesi isteniyor. Zamanın ruhu, halk sağlığını, kamu çıkarını, devletin rolünü, bilimi, uzmanları önemseyen bir yönde yeniden şekilleniyor²⁴³. İstihbaratçıların asıl işi, önceden haber vermek olarak görülürdü. Ancak, COVID-19 ile görüldü ki ikaz etmek, uyarmak, önceden haber vermek “kurtarıcı” değildir. Önümüzde öyle salgın hastalıklar olabilir ki uyarıya gerek kalmadan telafisi mümkün olmayan kayıplara yol açabilir. Bunu sadece istihbaratçılar ve politika yapımcılar değil, halk da anlamalıdır. İstihbaratçı için artık haber vermek yetmez, hava durumu uzmanları gibi olup bitecekleri önceden takip etmek, önlemek ya da en azından önlem almaya zaman kazandırmak gerekiyor. Örneğin bir fırtınanın yaklaşmakta olduğunu haber vermek yeterli değildir. Fırtına gelmeden bilgi verilmelidir ve insanların bu bölgeden tahliyesi sağlanmalıdır.

²⁴³Ergin Yıldızoğlu, Yenide Devlet, Bilim ve Uzmanlar, Cumhuriyet, (16 Mart 2020).

Bu anlayış istihbaratın tüm alanlarına yerleşmelidir. Örneğin ekonomik istihbaratta bu anlayış içinde yapılmalıdır. Artık “uyarmak”, “öngörmek” değildir. COVID-19, istihbaratçılar için kötü bir imtihan oluyor çünkü fabrikalar kapanıyor, insanlar işsiz kalıyor ve pek çok insan virüse yakalandı ve ölen insan sayısı oldukça yüksek. İstihbaratçı, sadece haber vermemeli, uygulaması çok zor ve sıkıntılı olan tedbirleri önerebilmelidir. Tıpkı bomba ihbarı üzerine hava sahasındaki tüm uçuşları durdurmak gibi. Amerikalı istihbaratçılar 11 Eylül 2001 saldırılarının olacağına dair ellerinde 33 bin kanıt olmasına rağmen, alınacak tedbirlerin büyüklüğü nedeniyle boşa çıkabilecek bir istihbarat ile gülünç duruma düşmekten korktukları için bunu söyleyemediler. Bugün de pek çok ülke lideri ekonomiye getireceği yük nedeniyle COVID-19’a karşı tedbir almakta gecikti, istihbaratçılar etkisiz kaldı.

İstihbaratçının uyarma sorumluluğu risklere bağlı tehdit tanımlaması ile şekillenir; olasılıklar ve olabilirlikler arasında bir yer ama kesinliklerin olmadığı bir ortam. Eksik parçaların iki ana nedeni vardır²⁴⁴:

(1) Kristal küre size sadece belirli olayları gösterir. Tehditlerin bazıları istihbarat teşkilleri tarafından uydurulmuş, hikâyenin bazı kısımları gizlilik nedeni ile saklanmıştır. Ortada bir tehlike olduğunu anlarsınız ama örneğin saldırının ne zaman ve nerede geleceğini bilemezsiniz.

(2) Diğer neden istihbarat oluşturmada uygulanan süreçlerin karmaşıklığıdır. Bazıları insan yapımı bazıları doğal olarak ortaya çıkan olay ve olgular içinden geleceğe ilişkin belirli bir öngöründe bulunmak zordur. Örneğin Orta Doğu’-

²⁴⁴Paul R. Pillar, *Why We Weren't Ready for the Coronavirus Outbreak*, National Intelligence Council, (March 25, 2020).

daki gelişmeler ekonomik ve sosyal trendler gibi bölgesel faktörlerin yanında, ülkelerin tek tek kendi içindeki dinamiklerine de bağlıdır.

COVID-19'a dönecek olursak, bu patojen Çin'de ortaya çıkmış gibi gözükse de acaba gerçek üreticisi kimdir? Ne zaman ortaya çıkmış ve nasıl yayılmıştır? Çin, gerekli uyarıyı neden geciktirmiştir? Ülkemize girdiğine göre, bu salgının insanımıza, toplumsal düzenimize ve ekonomimize etkisi ne olacaktır? Buraya kadar geçen zamanda hangi bilgiler atlanmış ve hangi uyarılar dikkate alınmamıştır? Ne gibi tedbirler alınmalıdır?

İstihbaratın Distopyası

COVID-19 istihbarat teşkilleri de vuruyor. Fransız istihbarat teşkili DGSE, yeni eleman alımı için nisan ayına planlanan mülakatları eylül ayına erteledi²⁴⁵. Evden çalışan ajanların gizli dokümanları, teşkilat karargâhına gelmeden görmelerine izin verilmiyor. COVID-19, insan istihbaratı alanında en çok Çin ve İran'ın yurt dışı faaliyetlerine engel oluyor. ABD Savunma Bakanlığı istihbaratı DIA ise COVID-19'un etkilerini gidermek için psikolog arıyor. COVID-19'un başlangıcında yanlış ilaçlar satın alarak gülünç duruma düşen İsrail istihbaratı ise şu an enfekte olmuş kişileri takip etmekle meşgul. COVID-19'un yayılmasını takip için büyük veri şirketlerine oldukça talep var. COVID-19 ile mücadelede kaynak ve eleman kullanımı istihbarat teşkillerinin sınırlarını zorlarken, öte yandan işsiz eleman sayısı da artıyor. Dünyada istihbarat büyük ölçüde şirket sırlarını çalmaya

²⁴⁵Intelligence Online, Covid-19 Also Hits Intelligence Services, (March 15, 2020).

yönelmişken, güvenlik bütçeleri azalıyor.

COVID-19 istihbarat teşkillerini de vuruyor. Fransız istihbarat teşkili DGSE, yeni eleman alımı için nisan ayına planlanan mülakatları eylül ayına erteledi²⁴⁶. Evden çalışan ajanların gizli dokümanları, teşkilat karargâhına gelmeden görmelerine izin verilmiyor. COVID-19, insan istihbaratı alanında en çok Çin ve İran'ın yurt dışı faaliyetlerine engel oluyor. ABD Savunma Bakanlığı istihbaratı DIA ise COVID-19'un etkilerini gidermek için psikolog arıyor. COVID-19'un başlangıcında yanlış ilaçlar satın alarak gülünç duruma düşen İsrail istihbaratı ise şu an enfekte olmuş kişileri takip etmekle meşgul. COVID-19'un yayılmasını takip için büyük veri şirketlerine oldukça talep var. COVID-19 ile mücadelede kaynak ve eleman kullanımı istihbarat teşkillerinin sınırlarını zorlarken, öte yandan işsiz eleman sayısı da artıyor. Dünyada istihbarat büyük ölçüde şirket sırlarını çalmaya yönelmişken, güvenlik bütçeleri azalıyor.

İstihbaratta, başarılar unutulur ama başarısızlıklar hatırlanır. Başarısızlık hâlinde pek çok kurumda olduğu gibi öyle durumlarda istihbaratçılar içinde de günah keçileri aranır. Hele ülkenin istihbaratı siyasi yapı ile iç içe geçmiş ise bu durumda etrafta doğruyu söyleyecek kimse zaten kalmamıştır ve adam harcamak kolaydır. Harcanan kişiler ise genellikle daha iyi oldukları için rakip olarak görüldüğünden bürokrasiden tasfiye edilir. Başta ABD olmak üzere pek çok istihbarat dünyasında şimdi bu tasfiye döngüsü yaşanıyor. COVID-19 ile mücadelede kaynak ve eleman kullanımı is-

²⁴⁶Intelligence Online, Covid-19 Also Hits Intelligence Services, (March 15, 2020).

tiħbarat teşkillerinin sınırlarını zorlarken, öte yandan işsiz eleman sayısı da artıyor. Dünyada istihbarat büyük ölçüde şirket sırlarını çalmaya yönelmişken, güvenlik bütçeleri azalıyor. COVID-19, hiç kuşkusuz istihbarat elemanlarının da işlerini yapmalarını, seyahat etmelerini ve yüz yüze görüşmelerini olumsuz etkiliyor. Restoranlar, cafeler, barlar kapalı. İstihbarat operatörü işe aldığı elemanlarla görüşmek, işi sıkı tutmak zorundadır.

Amerikan istihbaratı croronavirüs ile yoğun mücadele eden Venezüella'nın durumunu bir fırsat olarak gördü. 30 Nisan 2020 tarihinde video konferans metodu ile bir araya gelen NATO Dış İşleri Bakanları Avrupa Kuvvetler Komutanı'na (SACEUR), coronavirüsü ile mücadele için gerekli askeri desteği verme görevi verdi. Asıl amaç, coronavirüsü ile ekonomisi iyice kötüye giden Venezüella'ya ekonomik yaptırımları daha da sıkılaştırmak ve başına on beş milyon dolar ödöl konan başkan Maduro'yu devirmek²⁴⁷. Deniz piyadeleri ile muhtemel bir müdahaleye hazırlanılıyor.

5G ile yapay zekâ ve internete bağlı makinelerin bir araya gelmesi sadece dünyayı değil, dış uzayı da etkileyecek olasılıkların kapısını açıyor²⁴⁸. 5G ile birlikte milyarlarca çip, sensör, kamera ve diğer tesisat kullanılarak her köşe ve her canlı takip edilecek. Bu sistemlerin sahip olduğu eş zamanlı analiz kabiliyetleri ile şüpheli insan ve robot davranışları tespit edilecek ve sözde olay olmadan önleneyecek. Bu konuda; Çin, İngiltere, Hindistan ve ABD şimdiden yoğun çalışmalar yapmakta. En büyük olanı, Çin'deki SKYNET;

²⁴⁷Manlio Dinucci, *NATO in Arms to "Fight Coronavirus"*, Il Manifesto, (April 7, 2020).

²⁴⁸James Rundle, *Angus Loten, The Power of Combining 5G and AI*, WSJ, (Nov 8, 2019).

bu sisteme bağı yüz elli milyondan fazla kamera anlık verileri toplamakta ve anlık görsel analiz yapma kabiliyetine sahip. 2030 yılında bu sisteme bağı ülkedeki kamera sayısının bir milyara yaklaşması bekleniyor. İnsanların günlük hayatta çeşitli amaçlarla kullandıkları AR (Augmented Reality) ve VR (Virtual Reality) gibi cihazları ele geçirilerek duydukları ve algıladıkları şeylere erişilerek bu şeyler manipüle edilebilecek.

Teknoloji ne kadar ilerlerse ilerlesin, aletler bozulabilir ya da insan hata yapabilir. Makineler insanların beynini hâlâ okuyamıyor ve bu yüzden, pek çok istihbarat teşkilatı eski tip casuslara gereksinim duyuyor. Bu kapsamda, insan beynine nüfuz etmek (özellikle beyin fonksiyonlarını bilgisayarda izlemek) için pek çok çalışma hızla devam ediyor²⁴⁹. Çin’de ve İsrail’de başladığı gibi artık sadece insanlar değil, tüm canlılar tek tek kodlanmış ve yüz tanıma sistemiyle takip ediliyor. Hareketlerimizden sonra yaydığımız elektromanyetik dalgaların deşifre edilmesi ile düşüncelerimiz de kontrol altına alınacak. 6G, bizim beynimize çipleri sokan, her hareketimizi ve düşüncelerimizi kontrol eden teknoloji olacak. Dolayısıyla ulus-devletin ve bireylerinin mahremiyeti için bağımsız ve demokratik düşünen, bunun için de iyi denetlenen istihbarat teşkilleri ihtiyacımız olacak.

²⁴⁹Robert Wallace, Keith Melton, *Spycraft The Secret History of The CIA's Spytechs, From Communism to Al-Qaeda*, A Plume Book, (London, 2009), 202.

Veri ve İnsan Hayatı

COVID-19 şunu gösterdi; ülkenizin sınırlarından iki şeyin geçmesine mani olamazsınız: dijital veri ve virüs. Sınırlar kapandı, uçaklar uçamıyor. Küreselleşmeyi terör vuracak derken, virüs vurdu. Şimdi ulusal güvenliği, savunma teknolojilerini yeniden düşünme zamanı. Ulus-devleti kurtarmak kadar önemli olan şey kendi bireysel özgürlüklerimizi de kurtarmak. Eskiden “Her şey, veridir!” denirdi, şimdi “Veri, her şey!” oldu. Artık paranın kimde olduğu değil, verinin kimde olduğu, kimin kullandığı önemli. Örneğin aşırı kimin bulacağı ya da kimin elinde olduğu önemli. Veri artık aniden öyle bir şekilde manipüle edilecek ki fiziksel olarak gördüğünüzde artık inanmayacaksınız. Yani ekrana baktığınızda bilginin doğru olup olmadığını anlamayacaksınız.

Hâlihazırda kişisel suçlar alanında siber ortam önemli bir potansiyel oluşturuyor. Suçun ve suç sektörünün ötesine geçsek, devletlere bakacak olursak, siber eylemler komşu ülkeler tarafından sabotaj ve bilgi toplamak için yapılmıştır. Fikri mülk hırsızlığı ve ülke olarak kapasitenizi artıracak ya da özel sektörünüze ekonomik avantaj sağlayacak bir bilgiyi çalmak. Bu zamana kadar verinin büyük ölçüde manipüle edildiğini görmedik. Sadece doğrudan hırsızlık yapılıyordu. Bu ihlal sadece hırsızlık değil de korkutucu. Verinin manipüle edilmesine dönüşecek olursa ne olur? Burada tutarlılık önemli oluyor. Finans sektörünü örnek olarak alabiliriz. Temel olarak güven ilkesi üzerine kurulmuştur. Küresel finans altyapısında her dakika yapılan binlerce finansal alışveriş, kur ve paranın akışını olduğu gibi yansıtan verilere güvenerek gerçekleştiriliyor. Durum böyle olmadığında, gü-

ven ortadan kalktığında ne olacak? Bu durumda potansiyel olarak çok farklı bir finans modeline gideriz.

COVID-19 ile hepimiz eve hapsedik. Zengini, fakiri, çalışanı çalışmayanı eşitledik. Herkes sıfır noktasında ve online yaşamaya yani cep telefonu ve internet üzerinden yaşamaya alışmak zorunda. COVID-19, öncelikle eğitim sistemimizi etkiledi. Geçilmesi belki onlarca yıl daha sürecek olan uzaktan ya da online eğitime hemen geçtik. Bu eğitim türü gittikçe daha yaygın ve profesyonel hâle gelecek. “Geleceğin Dünyası” başlıklı makalemde yazdığım gibi artık bildiğimiz fiziki anlamda okullara ve üniversitelere gerek kalmayacak. Eğitimimizi büyük ölçüde evimizde alacağız. Buna geçiş için yakın zamanda artık öğretmenlerin ve öğretim üyelerinin her gün okula gelmesi istenmeyecek, haftada iki ya da üç gün gelmeleri yeterli olacak.

Daha da önemlisi bilgiyi kullanma şeklimiz değişecek. 20. yüzyılın sonuna kadar olan devam eden süreçte cehaleti önlemek için okuryazarlık vardı. 1990’lardan sonra bilgisayar okuryazarlığı başladı. Yani bilgisayarı arşiv gibi kullanıyor, zamanı gelince arıyor ve kullanıyoruz. Şimdi küresel olarak büyük data yeniden yapılandırılıyor. Mevcut bütün bilgileri sorgulayan yeni teknolojiler geliştiriliyor; veri analiz teknolojileri. Bunun için Veri Bilimcileri popüler bir alan olmaya başladı. Birçok şirket bu tür eleman çalıştırıyor ama yetmiyor. Örneğin ABD’de iki yüz bin veri bilimcisi aranıyor. Özetle, artık veri arşivcisi ya da veriyi istatistik gibi gören biri değil, veri okuryazarı olmak zorundayız. Yani bir doktor ya da hukukçu işini yaparken yapay zekanın kullandığı büyük data üzerinden en doğru kararı vermek için veri okuryazarı olmalı. Yoksa robotlar işinizi elinizden alabilir.

Aynı durum, iş dünyasının pek çok sektörü için de geçerli olacak. Yeni başlanmış olan evden çalışma ya da home-office uygulamaları çok daha yaygın hâle gelecek. Özellikle robot-işçilerin ortaya çıkışı ile sanayide de çalışma düzeni dijital hâle gelecek. Hızla, bilgi ekonomisine geçeceğiz. Bütün bunlar olurken şunu düşünmek gerekiyor: Coronavirüs bu büyük sosyal ve ekonomik krizin nedeni mi yoksa daha önceden dizayn edilmiş bir operasyonun bahanesi mi? Öyle bir operasyon ki ülkelerin ekonomilerini, dünya nüfusunun büyük kesimlerini fakirleştiriyor ve özellikle yaşlıların hayatlarını yok ediyor.

Veri, geçmişte olmadığı bir şekilde artık mal olarak değer görüyor. Onu satabilirsiniz. Beş on yıl önce veri tabanında o kadar fazla veri vardı ki herhangi birinin bu verilerin hepsini alması imkânsız. Bunu yapsalar bile bilgi çok olduğu için verinin içinde ne olduğunu gösterecek tutarlı bir resim ortaya çıkarmaları fazlasıyla zor olur. Son birkaç yılda veri analizindeki gelişmeler, devasa veri gruplarını çok çekici kılıyor. Son on iki on sekiz ayda pek çok büyük şirketin gizli bilgilerine girildi. ABD'deki en büyük sağlık sigortası firmalarından biri olan OPM'e girildi, devasa veriler aldılar. Veriye ulaşmak için devasa ihlaller gerçekleştirdiler. Çok fazla veriyi çıkarıyorlar. Başka bir zaman kullanmak için.

Sonuç

Orta Doğu'da son on yılda meydana gelen gelişmeler gösterdi ki kabilecilik, köktencilik, mezhepçilik ve militarizm hâlâ yükseliştedir. Demokrasi, adalet, egemenliğe saygı gibi evrensel değerler kötü niyetli liderler tarafından yozlaştırılıyor, idealizm kaybediyor. Bu yüzden, tarih, müttefiklerin yanlış tarafa geçmesine neden oluyor. Ülkelerin başına geçmiş vasat liderler, tarihin kendi yönünde gittiğini

ve diğerlerinin bunu anlamadığını düşünüyor. Siyasi ideolojinin hizmetine girmiş istihbarat örgütleri ise gittikçe bilimsellikten uzaklaşırken, yeni vekilli savaflara hazırlamak için Orta Çağ'dan kalma radikal örgütleri besliyor. Denetlemeyen devlet ve istihbarat gittikçe daha çok suça karışıyor. İstihbarat yokmuş gibi ülkeyi yönetmekle, istihbaratı kendi kişisel ihtiraslarına göre kullanmak arasında bir fark yoktur. Bu kör gidiş, ülkeleri yeni maceralara ve otoriterliğe sürükleyiyor. Dünya, artık gelecek için yeni bir kavşak noktasında iken, gerekli dönüşümleri yapabilmek üzere, daha çok özgür düşünceye ve iyi bir hazırlık dönemine ihtiyacımız var.

İstihbaratçılara dönecek olursak; onların elinde her şeyi söyleyen bir kristal küre yoktur. İstihbarat, doğru ve gerçek bilgi değildir; doğruya en yakın olduğuna inanılan bir öngörüdür. Bu yüzden, eğer zamanında tedbir almak istiyorlarsa; politikacılar, istihbaratçılar ile tarafsızlıklarına zarar vermeyen doğru bir ilişki kurmalıdır. İstihbaratçı ise siyasi sistemden bağımsız ve bilimsel çalışan, tecrübeli ve doğru bildiğini cesaretle söyleyebilen analizcilere sahip olmalıdır. Gelecekte daha büyük salgın tehlikeleri ile karşılaşacağımıza göre, bu işte istihbaratçılar ile yakından çalışacak araştırma merkezleri kurmak ve nitelikli insanlarla çalışmak gereklidir. İstihbaratın her bilimden daha fazla çok disiplinli çalışmaya ihtiyacı vardır. COVID-19 ile âdeta insan aklını, yeniden, bilimin ışığıyla aydınlatabilecek bir pencere aralandı. Büyük değişimlerin arifesindeyiz. Bu değişime istihbarat dünyası da öncü olabilmek için uyum sağlamalı, rol değiştirmelidir. İstihbaratın asıl görevi, ülkenin toplumsal gelişimini ve refahını artıracak dönüşümlerin sağlanmasına ortalıkta gözükmeden destek olmaktır.

POSTMODERN İSTİHBARAT

Soğuk Savaş istihbaratı, devlet istihbaratı üzerine kurulmuştu; insan ve teknik istihbarat vasıtaları kullanılarak, gizli bilgilere ulaşılacaktı. Bugün ise istihbaratın pek çok işlevi (toplama, analiz, örtülü operasyonlar vs.) devlet dışı aktörlerin (özel şirketler, hackerlar, vekil gruplar) uzmanlığına bırakılırken, ihtiyaç duyulan bilginin %95'i açık kaynaklardan toplanabilir. Üstelik çığ gibi artan bilgi akışı, istihbarat teşkilleri aşırı yüklemeye nedeniyle bunaltmaya başlamıştır. Verinin bu kadar çok olması yanında hikâyesinin olmaması istihbaratçıları bu devasa bilgi yığını içinde veri madenciliği ve diğer bilgi işleme süreçlerine zorluyor. Soğuk Savaş döneminde istihbarat; hedefin 'ne yaptığına dair' elde edilmiş olan 'gerçek-teknik uyarılar'a dayanırdı. Belirsizliğin daha fazla olduğu, bilgilerin daha hassas analiz edildiği yeni dönemde ise istihbaratın odak noktası, subjektif ve ana amacın hedefin nerede, neden ve ne zaman bir kriz çıkarabileceğine dair 'muhtemel-politik uyarılar' oldu. Gerçek istihbarat, gelecek hakkındadır ve ilerideki bir zamanda ne olacağı ile ilgilidir²⁵⁰.

Geleceğin istihbaratında sadece kurumlar ve yöntemler değil, özel ve bürokratik karakterdeki konseptler de değişecektir. İstihbaratın çok daha fazla kullanılması ve entegre edilmesi ile istihbarat sosyal hayatın her sektörüne daha fazla yaygınlaşacak ama artan ölçüde farklı, caydırıcı ve

²⁵⁰Robert M. Clarck, *Intelligence Analysis, A Target-Centric Approach*, CQ Press, (Washington DC, 2007), 172.

tanımlanması zor hâle gelecektir. Kısaca, istihbarat hem dönüşüme uğrayacak hem de yapılanların istihbarat çalışması olduğunu söylemek zorlaşacaktır. Soğuk Savaş'ta strateji çok fazla istihbarata bağlı idi ve istihbarat teşkilatı Fordist yöntem ile çalışan bir istihbarat fabrikası idi. Bugün ise eyleme geçilebilir istihbarata bağlı, çünkü hedefiniz caydırmak değil, önlemek. Bu yüzden; teröristlerin, potansiyel rakiplerin içine, eğilimlerine ve kabiliyetlerine nüfuz etmek zorundayız. İstihbarat artık bir süreç değil, bir savaş oldu. Öte yandan, istihbarat gittikçe modernist kuramın odağı olan devletin işlevi olmaktan uzaklaşıyor, özelleşiyor, devlet dışı aktörlerin istihbarat fonksiyonlarındaki konumu geri dönülmez bir biçimde artıyor.

İstihbaratçılar için teori arayışları kalıcı bir sorun alanı olmaya devam etmektedir. İstihbarat teşkilatları gittikçe değişen ve hızlanan çalışma ortamlarına uyum sağlamak için yeni konseptler ve yöntemler bulmak zorundadır. Konsept çalışmaları sadece karşılaşılan zorluklara bir çözüm getirmemekle kalmamalı, Soğuk Savaş sonrası için bir metateori ihtiyacını da karşılamalıdır. Geleceğin daha belirsiz ve karmaşık güvenlik ortamı içinde bir istihbarat teorisi geliştirmek daha zor olacaktır. İstihbaratçılar her ne kadar realizme eğilimli olsa da bu tür bir çalışma için sosyal teorilerden faydalanılmalıdır.

Postmodern teori, istihbaratçılar için yeni güvenlik ortamına farklı bir bakış çerçevesi yanında, değerli analitik vasıtalar da sunmaktadır. Nitekim bu vasıtaların değeri askeri sosyoloji çalışmalarında görülmektedir. Postmodern istihbarat konsepti, çağdaş istihbarat ortamının tüm ihtiyaçlarını karşılayamayacak olsa da kapsamlı bir konsept çerçevesi sağlaması ve istihbarat kaynaklarının ve metotlarının yeni

döneme adapte edilmesine imkân sağlaması nedeni ile zaruri bir çalışma alanıdır.

Postmodernizm, içinde olduğumuz belirsizlik ortamını daha fazla anlamamıza ve yeni politikalar üretmemize yardımcı olacak önemli bir sosyal teori potansiyeli taşıyor. Çünkü en önemli değişimler sosyal alanda oluyor ve toplumsal konularda artık eski yöntemlerin yerini refleksçi yöntemler alıyor. Postmodernin dünyaya bakışını daha iyi anlamamıza yardımcı olan, ütopya ve distopya alanındaki çalışmalar istihbarat analizcilerinin entelektüel birikimini derinleştirmek için çok önemli ve gerekli bir katkı sağlama hazinesine sahiptir. Bu bölümde, modern ve postmodern dünya bakışı ile ilgili bir çerçeve sunduktan sonra postmodern istihbaratın temelleri için ipuçları vereceğim.

Modern Dünya ve Sosyal Bilimler

Sosyal bilimler, doğa ve fen bilimlerine göre oldukça geç bir zamanda gelişmeye başlamışlardır ve her şeyi değiştiren, her şeyin 'en' olduğu bir yüzyıl olan 19. yüzyılın ürünüdür. Sosyal bilimlerin bu yüzyılda ortaya çıkışı ve farklı disiplinlere ayrılması, İngiltere kaynaklı modernizmin şekillenmesi ve kapitalizmin ortaya çıkışı ile doğrudan bağlantılıdır. Sosyal bilimler, görünüşte masum bir çaba, insanlığın sorunları için bilgi üreten bir faaliyet alanı olsa da bunu yapmaktan genellikle uzak kaldı ve kendine saklı roller edindi. Sosyal bilimler, 19. yüzyıldan itibaren Batı toplumlarının yapılarına vücut veren²⁵¹:

²⁵¹ Sedat Şenermen, *Tarihsel Uygulamalarla Akıl Tutulması Küllenme*, Nergiz Yayınları, (İstanbul, 2017), 97.

-Kapitalist üretim biçiminin çelişkilerini örtbas etme,

-Batı'nın Doğu karşısında elde ettiği üstünlüğe teorik çerçeve teşkil etme,

-Batı dünya egemenliğini meşrulaştırma işlevi ile karşımıza çıktı.

Sosyal bilimler, Avrupalıdır, Avrupa kimliği ve pasaportu taşır, Amerika'yı da biçimlendiren Batıcılık (Avrupa-merkezcilik) ideolojisini etkinleştiren ve meşrulaştıran bir rol üstlenmiştir²⁵². Batı egemenliğinin bir aracı durumundaki Avrupa-merkezli ideolojinin en önemli yapıcı unsuru olan sosyal bilimler, egemen Batı çıkarlarının ideolojik bekçiliğini iki yüzyıldır sürdürüyor²⁵³. Bugün insanlığın yüz yüze geldiği sayısız kötülüklerin, toplumsal-ekolojik yıkımların temelinde olan kapitalizmin ideolojik silahı ve meşrulaştırma aracı olan sosyal bilimler; sömürüyü, yağma ve talanı yok sayma işlevi edindi.

Demek istediğimiz, modern dünyanın temeli olan devletlerin insan üzerinde egemenlik kurmak için kullandığı tüm teknikler, efsanelerin ardına gizlenerek yapılan kamuflejara dayanmakta; sömürü ve baskı ile ilgili gerçekler bilinçli olarak gözlerden uzak tutulmaktadır²⁵⁴. Sosyal bilimler, örneğin küreselleşmenin yalnızca Batı'nın egemen güçlerinin çıkarına yönelik bir düzen inşa eden bir süreç olduğu-

²⁵² Sezgin Kızılçelik, *Küreselleşme ve Sosyal Bilimler*, Anı Yayıncılık, (Ankara, 2012), 205-206.

²⁵³ Fikret Başkaya, *Küreselleşmenin Karanlık Bilançosu*, Maki Basım Yayım, (Ankara, 2009), 184.

²⁵⁴ Maurice Duverger, *Metodoloji Açısından Sosyal Bilimlere Giriş*, Çev.:Ü.Oskay, Bilgi Yayınevi, (Ankara, 1973), 92.

nu saklamaya çalışıyor. Küreselleşmenin sahipleri, sosyal bilimler aracılığı ile sosyal dünyanın çelişkilerini örtmeye çalışıyor. Sosyal bilimciler, küreselleşme yolu ile; sosyal dünyanın gerçekliğini ve gidişatını anlayamayan, parçalanmış, birbirinden koparılmış, yabancılaşmış, bilinçleri tahrip edilmiş, düşün yeteneğini kaybetmiş, kendisini tüketime endekslemiş, midesine hapsedmiş, sürüleştirmiş ve kitleleşmiş insanların olduğu bir dünya tasarlıyorlar.

Bilgi yapıları da modern dünya sisteminin temel hareketlerinden ayrı değildir. Sistemin siyasal, ekonomik ve sosyal yapılarının meşruiyeti ve işlerliğinin temel bir ögesiştir. Bilgi yapıları tarihsel olarak, mevcut dünya sisteminin devamlılığına en fazla katkı sağlayacak yollardan gelişmiştir. Modern dünya sistemi içinde bulunan bilgi yapılarının üç temel unsuru şunlardır²⁵⁵:

-Modern üniversite sistemi,

-Sözde iki kültür (Doğu-Batı) arasındaki epistemolojik (bilgi felsefesi) ayrılma,

-Sosyal bilimlerin özel misyonu.

Başlangıçta emperyalizm ve sömürgecilikle birlikte değerlendirilen nitel çalışmalar, Batı için yerlinin bilgisini imal eden, muktedire, ötekinin hikâyesini anlatan bir araç işlevi gördü. 20. yüzyılın ilk yarısı pozitivist bakışın hâkimiyeti altındaydı. Bu dönemin ardından, 1945-1970 yılları arasında, toplumsal süreçleri, toplumsal kontrol mekanizmalarını anlamaya yönelik pek çok nitel çalışma yapıldı. Etno-

²⁵⁵Immanuel Wallerstein, *Avrupa Evrenselciliği: İktidarın Retoriği*, Çev.: S. Önal, Aram Yayını, (İstanbul, 2007), 68.

metodoloji²⁵⁶, fenomenoloji²⁵⁷, eleştirel teori ve feminist tartışmaların sesini yükselttiği bu dönemi, sembolik etkileşimcilik, yapısalcılık, Neo-Marksizm, semiyoloji²⁵⁸ ve etnik çalışmalara yönelik teorilerin geliştirilmesiyle araştırma tekniklerinde farklı (bir anlamda bulanık) stratejilere kapı aralayan yeni bir dönem (1970-1980) yaşandı. Vaka çalışmalarından, gömülü teorilere uzanan araştırma stratejileri, tarihsel, biyografik, etnografik olanı öne çıkarmaya başladı. Bu dönemde, sosyal bilimlerle beşeri bilimler arasındaki sınırlar bulanıklaştı. 1980'lerin ortalarından 1990'ların başına kadar olan dönemde, nitel çalışmalarda temsil krizi yaşanırken, araştırmalar ve bu araştırmaları yazma biçimi refleksif bakışı içeren bir form kazandı.

Eleştirel teori ve feminist çalışmalarda, geçerlilik, güvenilirlik ve nesnelliğin gerçeklikten uzak ve sorunlu olduğu tartışıldı. Deneysel etnografik yazının önem kazandığı, kuramların sahadan anlatılan hikâyelerden okunabileceğinin savunulduğu bu dönem, “Postmodern” olarak da tanımlanır. Bu dönemde, büyük anlatıların yerini; yerel, küçük ölçekli ve belirli bir sorun ya da duruma odaklanan araştırmalar aldı.

Modern dünyanın büyük anlatıları, ütopyalar içinde ortaya çıktı. “Ütopya” kelimesi “olmayan bir yer” anlamına gelmektedir, fakat zaman içerisinde “iyi yer, ideal yer” anlamında kullanılagelmiştir. Distopya olarak nitelenen postmo-

²⁵⁶Etnometodoloji; günlük yaşamın sosyolojisi.

²⁵⁷Fenomenoloji; fenomenleri ve bilincin verilerini inceleyerek fenomenin içindeki özü yakalamaya çalışır.

²⁵⁸Semiyoloji; göstergelerin yorumlanmasını, üretilmesini veya işaretleri anlama süreçlerini içeren bütün faktörlerin sistematik bir şekilde incelenmesine dayanan bir bilim dalıdır.

derlik ise modernliğin karıştı ya da ötekisi değildir. Distopya, karıştını yitirerek bir tahakküme dönüşmüş modern öz-yıkımdan arta kalandır. Sosyal bilimciler (siyaset bilimci, iktisatçı, tarihçi, antropolog, oryantalist) içinde, modern hedeflere ulaşma ve ütopyasını gerçekleştirme yolunda özellikle sosyologlar büyük roller oynamıştır. Sosyologlar, Batı emperyalizminin aracı olarak uygarlık, demokrasi, insan hakları, özgürleşme gibi kavramları süslü ve pratikte değeri olmayan sözcüklerle kurgulayarak gerçeğin üstünü örtmeye çalıştılar.

1980'lerle birlikte “Yeni Dünya Düzeni, Amerikanlaşma, Medeniyetler İttifakı, Tarihin Sonu, Geç Kapitalizm, postmodernizm, Yerelleşme ve Neoliberalizm” gibi sözcükler literatüre sosyologlar tarafından sokulmuştur²⁵⁹. Bugün savaşların ve siyasi baskıların aracı olarak sunulan demokrasi geliştirme, kalkınma hikâyeleri, renkli devrimler, ılımlı İslam, diktatörü kovma gibi kurguların arkasında da sosyal bilimler ve en çok sosyologların katkıları vardır. Ancak, ortaya konan ütopyanın gerçekleştirilmesi yolunda atılan her adım aslında insanlığı distopyaya daha yakınlaştırmış, neredeyse tüm ütopyalar distopyaya dönüşmüştür. Örneğin ütopya tasarımı bir “Gül Devrimi” yaratmak için yola çıkmış ama sonuç kan ve gözyaşı olmuştur. Distopyalar, ütopyadaki umutvar sistem yerine tam aksi olarak kara bulutların çöktüğü yarınları çizerler. Esasında tüm savaşlar, işgaller, katliamlar daha iyi bir gelecek (ütopya) için tasarlanır ama nihayetinde kötü bir bugün (distopya) yaratırlar. Sosyologlarca “yıkarak yapmak” ya da “yaratıcı yıkım” olarak tarif edilen modernizm,

²⁵⁹Şenermen, a.g.e., (2017), 98.

bugün bir yönüyle kendi enkazı içinde yaşamaktadır²⁶⁰.

Modernizmin Toplum Mühendisliği

Modernite ve onun ekonomik biçimi olan kapitalizm, geçen iki yüzyılında sömürü, baskı, devlet şiddeti, savaş, soykırım, hastalık, kıtlık, ekolojik tahribat, kriz ve borç dolu ütöpik tasavvurunun karanlık yüzünün ortaya çıkmasına zemin hazırladı. 20. yüzyıl, mafya ve çetelerin kol gezdiği, uyuşturucu, fuhuş ve şiddetin arttığı, devlet ve aile gibi belli bir kutsiyet arz eden kurumların yozlaşmış olduğu bir sosyal düzen ortaya çıkardı. Geçmişten bugüne gücü elinde tutan önderler, siyasiler, elitler ve daha altta toplanan iş adamları ve bilgi yayıcıların esas görevi, geleneksele dayanan hınç mekanizmasının verimliliğini artırmak oldu. Şok Doktrini'ne göre: Toplumsal zorlukları silip süpürmek ve kendi takvimini zorla kabul ettirmek için “felaketleri (savaş, siyasi bunalım, doğal felaket)” fırsata çevirmek hatta istemek esastı²⁶¹.

Savaş, eğitim, sağlık, din, eğlence, aile, evlilik kurumu, nüfus doğum, ölüm, toplumsal bellek, tarih, cinsiyet rolleri, spor ve sanat gibi bireyi ve toplumu genel anlamda etkileyecek konular tasavvur edilen toplum düzenine ve yöneten gücün eğilimine göre değişim gösterdi. Kimi yönetimlerde bu kavramlar sert bir şekilde baskı altına alındı ve kurallara uymayanlar ciddi şekilde cezalandırıldı. Kimilerinde ise bunları yönetebilmek için ütöpik bir toplum havası yaratıldı.

²⁶⁰ Zygmunt Bauman, *Postmodernizm ve Hoşnutsuzlukları*, Çev.: İ. Türkmen, Ayrıntı Yayınları, (İstanbul, 2000), 32.

²⁶¹ Özgür Taburoğlu, *Felaketler: Yeryüzüne Teslim Olan Dünya*, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Yıl: 20, Sayı: 80, Mart, Nisan, Mayıs 2017, 51.

Bireyler tektipleştirildi, makineleştirildi ve bireysel özelliklerini kaybettiler. Yerine göre savaş, kutsal savaş, din, milliyetçilik, vatanseverlik, erkeklik, cesaret, olgunluk, çeviklik, kuvvet ve erk göstergesi olarak aktarıldı ve yüceltilti. Bireyler ya da karakterler, savaşa gitmek için sıraya girdiler, âdeta kendilerini kanıtlamak için uğraştılar. Benzer şekilde yönetici güç, eğitimi de endoktrinasyon aracı olarak kullandı ve kendi düşüncesini aşıladı. Gücü elinde bulunduran sistem kitapları yasakladı, felsefeyi yok saydı, kendine göre bir tarih eğitimi seçti. Yöneten, savaş ve eğitimin dışındaki diğer konuları da kullanıp manipüle etti.

Modern dünyada güçlü, sistemin varlığını korumak adına, farklı yöntemlere başvurdu. Toplumu yöneten yapı, mevcudiyetini korumak, bireyleri sisteme göre şekillendirmek, ideal, ütöpik düzeni sağlamak için, sosyal mühendislik ya da toplum mühendisliği yöntemleriyle toplumu yönetmektedir²⁶². Ortaya çıkan distopyayı kabul ettirmek için farklı yöntemler izlenmektedir. Kimi distopyalarda distöpik hedeflere hoşgörü, tatlı dillilik ve özgürlük yoluyla ulaşılmaktadır. Bazı distopyalarda ise baskı, şiddet, tektipleşme ve yasakçı zihniyet kullanılmaktadır. Böylesi yöntemlerin sonrasında, aktarılan kurgusal yönetim; totaliter, baskıcı, despotik, otoriter, monolitik ya da diktatörlük olarak algılanabilir. Bu uygulamalar, tasarlanan hayali toplum düzeninde yaşayan bazı bireylerde hayal kırıklığına yol açmaktadır.

Karakter, sistemin nasıl çalıştığını zamanla kavrar. Dış etkilerle bilinçlenen ve uyanan karakter kimlik arayışına çıkar. Nihayetinde meritokratik bir toplum düzenine özlem

²⁶² Emrah Atasoy, *Ütopyacılık, Ütopya ve Distopya Üzerine Genel ve Eleştirel Bir Bakış*, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Yıl: 20, Sayı: 80, Mart, Nisan, Mayıs 2017, 61.

duymaya başlar. Sistemin dogmatik yapısından bağımsız olarak kendisine özgü bir kimlik, kişilik geliştirmeye çalışır²⁶³. Ortaya çıkan bu çatışma birkaç şekilde sonuçlanmaktadır²⁶⁴:

-Yöneten yapı, bireyi bastırıp kontrol altına almaktadır. Kontrol altına aldıktan sonra bazı yöntemler uygulayarak, bireyi yeniden normal hâle getirebilir veya kendi normaline rıza göstermesini sağlayabilir. Bunu toplum içine yerleştirdiği gizli ajanlarla, casuslarla başarabilir çünkü bu tür karakterler tehlikeli, gizli, yasa dışı bilgi akışını sağlamada önemli rol oynamaktadır. Normalleştirilen birey, sistemi yeniden kabullenmeye ve bu sefer takdir etmeye başlar. Olası bir ayaklanmanın ne ile sonuçlanacağını bilerek itaatkâr yaşamaya devam eder. Aslında sadece yalnızken çıkardığı bir maske edinmiştir ve yeniden harekete geçeceği günü beklemektedir. Bu noktada, sistemin birey üzerindeki başarısından ve elinde bulundurduğu yönetimi koruma yetisinden söz edilebilir.

-Bir başka olası sonuçta, distopik yönetim bireyi kontrol altına almayı başaramazsa yok etme yoluna gider ya da toplumdan dışlanmasını sağlar. Yönetimin tüm imkânları kullanılarak tehdit ortadan kaldırılmaya çalışılır. Bir anlamda yönetim, tehlikeli gördüğü bireyi avlar ve imha eder. Böylelikle sistemin bekası devam ettirilmiş olur. Ancak, distopik sistemlerde birey yok edilse de ideolojisi, gerçek anlayışı ve umudu başka karakterlerde yaşar. Yani fiziksel olarak yok edilse de metaforik olarak yok edilememiştir.

²⁶³Tom Moylan, *Demand the Impossible: Science Fiction and the Utopian Imagination*, Peter Lang AG, (2014), 231.

²⁶⁴Atasoy, a.g.e., (2017), 62-63.

Umudunu kaybeden toplum, yönetenin dışındaki dış adreslerin de toplum mühendisliği için önemli fırsatlar oluşturmaktadır. Çare ütopyaya yani umut toplumuna dönüş yollarını bulmaktadır. Bu nedenle, dünyada sanattan pedagojiye, mimariden sosyolojiye, tarihten toplum mühendisliğine pek çok alanda ütopya çalışmaları yapılmakta, ütopya algısı üzerinde durulmaktadır.

Sonuç olarak, modernlik henüz tamamlanmamış bir projedir. Modernlik projesinden geriye atık bir toplum kalmıştır²⁶⁵. Ancak, insanoğlunun en büyük yetilerinden birisi durduramayacağı şeyleri başlatabilme gücüdür. Bunlar savaşlar, devrimler ya da büyük felaketler gibi büyük yıkımların yol açtığı yeni ve büyük başlangıçlardır. Bu elde kalmış

²⁶⁵ Mesut Hazır & Talha Deveci, *Hayat Bir Distopyadır, Modernlikten Postmodernliğe Bir Ütopya-Distopya Dikotomisi İçinde Toplum*, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Yıl: 20, Sayı: 80, Mart, Nisan, Mayıs 2017, 113.

postlar evreninde bir kara deliktir. Nitekim karamsarlığın, hüsrânın yalnızlığın, parçalanmışlığın, kargaşanın, acının ve ölümlerin hüküm sürdüğü bu ortamda düşünürler distopyaya yönelmektedir. Çünkü yaşanan acıları, yıkıcı olayları, hayal kırıklıklarını gördükten sonra, insanları, vatandaşları ve toplumları uyarmak, ikaz etmek, eleştirmek gibi kaygılar taşımaktadırlar. Yapılan distopik çalışmalarda sunulan hayali toplum düzeninde genellikle birey/ana karakter ve sistem arasındaki çatışmadan bahsedilir. Bu çatışmada, güç dengesi, hegemonik söylem, epistemolojik üstünlük, manipülatif tutum gibi faktörler önem kazanmaktadır. Modern dünyayı çözmenin yolu olarak bilgi dünyasına ilişkin yeni bir bakış açısı geliştirilmeye çalışılmaktadır. Bu da Postmodernizm'in temelinde olan şeydir.

Modern Dünyada Bilgi ve İktidar

Tüm ütopyalar gibi modernizmin kendisi de bir kesinlik arzusudur. Modernliğe ait düzen fikri, hükmedemediği her türlü belirsizliğin varlığıyla daha çok katılaştır. Katılaştırken de sınır çizer. Her modern devletin hem dış hem de iç sakıncalılarının oluşturduğu düşman algısı, ütopyayı bir paranoyanın içine sürükler ve aşırı belirlenimciliği, yeniden tanımlanan sınırları, sürekli olarak yeniden yaratılan iç ve dış düşmanları yanında getirir. Benedict Anderson'a göre: Ulus, hayal edilmiş bir siyasal topluluktur; kendisine aynı zamanda hem egemenlik hem de sınırlılık verilmiş şekilde hayal edilmiş bir cemaattir²⁶⁶. Yani, bugün içinde yaşadığımız devlet sistemi, toplum yapısı, milliyetçilik, çizdiğimiz hemen hemen tüm sınırlar, savaşlarımız, uğrunda ölmelerimiz hep

²⁶⁶Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler, Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, Çev.: İ.Savaşır, Metis Yayınları, (İstanbul, 2011), 21.

bir hayalin ürünüdür. Eleştirilerin merkezinde bireyi bir yandan yüceltirken bir yandan da modern devlet anlayışıyla baskı ve kontrol altında tutan iktidar yer alır. Bu, vatandaşından korkan, paranoyak bir iktidardır. Kendi geleceğini ve sürekliliğini sağlamak adına bireysel özgürlükleri engellemekten kaçınmaz. Hatta düşünce, duygu ve bedenleri kontrolü altında tutar. Her türlü direniş imkânını da ortadan kaldırmayı amaçlar. Baskı uyguladığı bireyler artık vatandaş değil otomatize edilmiş birer makine, âdeta kurbandır²⁶⁷.

Distopyalarda kitleler olaylar karşısında bir umursamazlığa bürünür ve bu hâl toplumun kendini feshi ile sonuçlanır. İnsanlar değerlere karşı bir aldırışsızlık içine girmişlerse ama bu değerlere karşı bir tehdit hissetmiyorlarsa ortaya çıkan huzursuzluk bütün bünyeye yayılabilir ve ölümcül bir sonuç doğurabilir²⁶⁸. Distopya toplumu, bir hipermodern tahakküm ile yalıtılan ötekilerin, unutulduktan veya unutturulduktan sonra yok edilmeleridir. Aslında yaşanan, insan bedenini ve özgürlüğünü ele geçiren biyosiyaset anlayışının dünyayı olağanüstü hâlin geçerli olduğu bir kampa dönüştürdüğü, totalitarizmin hâkim olduğu bir yaşamdır ve burası artık her türlü ideolojik bakışın iç içe girerek özelliğini kaybettiği yerdir²⁶⁹.

Modernitenin, sıklıkla baskıcı mekanizmalara dönüşebilen katı rasyonalite ve teknolojik verimlilikle bağlantısı, bireyleri gözetim altında tutma özelliği ile ilişkilidir. ‘Kar-

²⁶⁷ Pınar K. Üretmen, *Foucault'nun İktidar ve Kavramı ve Agamben'in Olağanüstü Hal Açılımı*, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Yıl: 20, Sayı: 80, Mart, Nisan, Mayıs 2017, 143.

²⁶⁸ C. Wright Mills, *Sosyolojik Tahayyül*, Çev.:Ö.Küçük, Hil Yayınları, (İstanbul, 2016), 23.

²⁶⁹ Üretmen, a.g.e., (2017), 164.

tezyen perspektifçilik' olarak da tanımlanan bu modern vizyon, belli bir uzaklıkta durarak, dünyaya hükmetme yolundaki rasyonalist bir proje ile bağlantılıdır²⁷⁰. Bu rasyonel vizyon, 'canlı olmayan mutlak göz' işlevi üstlenmektedir. Bu göz, kurumsal güçlerin (odalar, evler, fabrikalar, okullar, hastaneler gibi) farklı ortamlarda yaşayan tebaaları hakkında bilgi edinebilmelerine aracılık eden, modern çağda gelişen ve gittikçe büyüyen bir gözetleme biçimi olarak yorumlanmaktadır²⁷¹.

Günümüzde gözetleme; sosyal medya ve genelde internet üzerinden yapılıyor. Kişisel verilerin korunması tartışmalarının yoğunlaşmasının da gösterdiği gibi, bu durum tüm bireyleri kapsayacak şekilde genişlemiştir. Gündelik hayatın giderek daha fazla kayıt ve kontrol altına alınması mahremiyetin sonunu getirirken, polis devletinin somut ve belirli kontrolüne karşın sanal uzam ve dijital sistemler tarafından kontrol edilen postmodern dünyada denetim ve gözetleme gündelik hayatın bir parçası hâline gelmiştir. Modernliğin yaratmaya çalıştığı disiplin toplumu, bireyleri sabit mekânlar içinde tutma mantığına dayanmakta iken, postmodern toplumda elektronik ve dijital denetim sistemleri egemen olmuştur.

Distopyalarda iktidarlar, bilgiyi üretmeyi, var olan bilgiyi kendi istediği gibi denetlemeyi ya da ortadan kaldırmayı hedefler. Bir iletişim aracı olarak internet, toplumlar tarafından kullanılmaya başlanıldığından bu yana bir demokrasi ve ifade özgürlüğü havarisi olarak sunuldu. İlerleyen za-

²⁷⁰Kevin Robbins, *İmaj ve Görmenin Kültür ve Politikası*, Çev.: N. Türk-
oğlu, Ayrıntı Yayınları, (İstanbul, 1999), 45.

²⁷¹Jon Orr, *Sinema ve Modernlik*, Çev.: A. Bahçıvan, Ark Yayınları, (Ankara, 1997), 84.

manlarda ise işin çok da söylendiği gibi olmadığı anlaşıldı. Çünkü siyasi iktidarlar kendilerinin müdahale edemediği bir mecranın varlığına katlanmak istemediler ve kısa zamanda bu mücadele alanında da yerlerini aldılar. Toplumun internet aracılığıyla elde ettiği en büyük avantajlardan birisi siyasi iktidarların gizlediği bilgilerin bir kısmına erişebilmeleridir.

İktidarların diğer bir işlevi, gerçekliğin yeniden üreimidir. Foucault, iktidarın nesneleri ve kavramları sorunsallaştırma yoluyla doğru-yanlış oyununa dâhil ettiğini belirtir. Siyasal erk, bir kavram hakkında neyin doğru neyin yanlış olduğuyla ilgili bilgiler üretir. Örneğin cinselliği sorunsallaştırarak, kendi doğrularını ve yanlışlarını üretir ve bu doğruları tıbbi, psikiyatrik ya da dini yollarla dağıtır. Cinsellik, iktidarın beden üzerinde egemen olma yöntemlerinden biridir. Bilgi artık iktidar olgusu olmuştur, iktidarı destekleyerek ona katkıda bulunur²⁷². Bilim adamlarının çalışmalarının da tarafsız olmak yerine iktidarı desteklemesi beklenir. Bu sistem iktidarın her yerde var olma ve sürekli gözetleme isteği ile işlerlik kazanır.

Hiç kimse ne zaman gözetlendiğini bilemez, her an izlenme hissi ile yaşamaya devam eder. Bu nedenle, hareketlerine dikkat etmeye çalışır. Bir süre sonra kendi kendini gözetleyerek denetleyen öznelerle dönüşür. Bu, iktidarın her an denetleme, baskıyı her daim sürdürme amacını uygulamasında çok elverişli bir mekân yaratır. Her an gözetlendiklerini düşünen insanlar, iktidarın uygun gördüğü bir normallik çerçevesinde kalmaya çalışırlar. Böylelikle iktidar dışsal baskı olmak yerine, içsel bir kontrol mekanizmasına dönüşür.

²⁷²Michel Foucault, *İktidarın Gözü - İktidar ve Bilgi*, Çev.:İ. Ergüden, Ayrıntı Yayınları, (İstanbul, 2003), 76.

İktidar bilgiyi üreterek, normal ve anormal olanı belirleyerek egemenliğini kurar ve her an gözetleyerek bu tahakkümü sürekli kılar²⁷³. Düşünce polisi her an peşinizdedir ve her an birileri tarafından bir hareketiniz beğenilmediği için ihbar edilebilir ve suçlu sayılabilirsiniz. İhbarlar teşvik edilmiştir, ihbar edenler “kahraman” muamelesi görmektedir.

Ünlü sosyolog Max Weber (1864-1920), entelektüelleşme ve rasyonalizasyon süreçlerinin egemen olduğu bir dünyada bilimsel gelişmenin parçalanmaya denk düştüğünü; kolektif ve bireysel yaşamdaki ‘anlam’ın devre dışı bırakıldığını ve geriye yalnızca şimdiki zamanın araçsal önceliklerinin kaldığını; bir başka deyişle dünyanın büyüünün bozulduğunu belirtmektedir²⁷⁴. Böyle bir bilgi hâli, modern toplumların ve siyasetin dayandığı rasyonalite ölçütlerinin hiçbir zaman tam anlamıyla pratiğe dökülmediğini gösterir. Bu ölçütlerin zeminini oluşturan, duyguların bilme, üretme, eyleme alanlarının dışında; hissetme, üreme, davranma alanlarıyla tanımlanmasıyken, aynı zamanda bu tanım pratikte her zaman reddedilir. 21. yüzyılın ev sahipliği yaptığı distopya, artık bu reddin gizlenemezliğine, çelişkinin maskelenemezliğine ve ertelenemezliğine bağlı olarak anlaşılabilir. Aklın hükmü altında olduğu varsayılan duyguların aklı teslim aldığı bir dönemde, akademik yaşam gerek toplumsal gerekse siyasal uzantılarıyla distopyanın göbeğinde yer alır. Nihayetinde, böyle bir akademinin sosyo-politik uzantıları, var olmanın şahsiyete kilitlenmesi, şahsiyetin birliktelik erdemini ve dolayısıyla yurttaşı sahneden kovması ile görünürlük kaza-

²⁷³Üretmen, a.g.e., (2017), 158-159.

²⁷⁴Aktaran, Alan Woolfolk, *Disenchantment and Rebellion in Alphaville*, Steven M. Sanders (Ed.) *The Philosophy of science Fiction*, Lexington, Kentucky, The University Press of Kentucky, 2008, 196.

nıyor. Günümüzde iletişim teknolojisindeki devrimler ile mekân; zaman tarafından yok edilmektedir ve coğrafyanın sonunun gelmesi ile zaman ve mekâna ilişkin algıda bir temsil krizi yaşanmaktadır. Zamanının ritmi hiç olmadığı kadar hızlanırken, küreselleşme süreci, siber uzayın önem kazanması ve bilginin elektronik ortamda dolaşıma girmesi ile birlikte toplumsal ilişkiler coğrafi engellerden sıyrılmıştır. Mekân zaman engelinin aşılması ile birlikte dünyamız küçülmüş ve bilgisayar merkezli hâle gelmiştir. Günlük hayatın siber dünya tarafından kuşatılması mekân üzerinden sağlanan aidiyet duygusunu sarsmaktadır. Bilgi ve imajların hızlı akışkanlığı ve tüketilmesi ile ortaya çıkan zaman-mekân sıkışması bireyin, çevresindeki gerçekliği anlamlandırma ve bu gerçeklikle baş edebilme yetisini zedelemiştir.

Postmodern Dünya; Ütopya-Distopya, Gaz Bilgi

Postmodern kurama göre üç tür dünyadan bahsediyoruz: geleneksel (modern öncesi), modern ve postmodern.

(1)Geleneksel toplumlarda birey, zaten kurulu olan ezeli bir kozmik düzenin içine düşüp, tüm rolleri verili hâlde bulur. Vakti geldikçe o rolleri sorgulamadan kuşanarak, bir uyum içinde yaşar ve ölür. Böyle bir toplumda dünyaya ve topluma dair bir ütopya yoktur. Genellikle dini evren tasvirlerine iliştirilmiş ideal toplum örneklerine rastlanır²⁷⁵. Her şey ötelere ve atalar tarafından belirlenmiş ve yerli yerindedir. Kozmos ile iç içe bu birey ve toplumun ‘iyi hayat’ söylemine ihtiyacı yoktur. Zaten tanımlanmış iyi bir hayat yaşanıp gidecektir. Cennet, insan tarafından yaratılacak bir yer olmayıp, o ancak sürülecek erdemli bir hayatın ardından kazanılacak

²⁷⁵Krishan Kumar, *Ütopyacılık*, Çev.:A.Somel, İmge Kitabevi, (Ankara, 2005), 57.

olandır. Din ile bilim veya din adamı ile bilim adamı ayrışmış değildir. Hayat ile ölüm bile ayrışmış değildir. Ölüm her yerdedir ve geliverendir. Hayali odak, Tanrı tarafından belirlenmiştir ve onu belirleyecek olan birey ya da toplum değildir. Özetle, geleneksel bir toplum ütopya üretmez ve bir ütopyayı gerçekleştirmek için dünyanın tümünü buna göre dizayn etmeye yeltenmez²⁷⁶. Tüm zamanlar için bir cennet yaratmak Tanrı'nın işidir ve ona cesaret etmek tanrılaşmayı gerektirir.

(2)Modern dünyanın 17. yüzyılda Avrupa'da ulus-devlet anlayışının ortaya çıkması ile başladığı kabul edilir. modernitenin temel unsurları tartışmalı olsa da genellikle: devlet olmayı, endüstriyel ekonomi apitalizmi ve sınıf sistemini kapsar. Kendi iddiasına göre, modernite, ham hâlde bulduğu, düzensiz, belirsiz bir kaos toplumunu işlemeye başlar. Çoklu ve heterojen olan varlık alanını kaos olarak tanımlayan modernlik, tasarımcı modernliktir. Modern toplum var olabilmek için kendi ötekisine ihtiyaç duyar ve şiddete dayalı kapsama ve dışlamalara başvurur. Modernin ötekisi postmodern değil, geleneksel olandır, postmoderni ise yok sayar.

(3)İnsanlık modern öncesi ve modernden sonra şimdi postmodern döneme geçiş hâlinindedir ve bu dönem radikal sosyal değişimlerle uzun vadede gelecektir. Önemli ekonomik ve teknolojik değişimler, sosyal yapılar ve bireyler üzerinde etki etmektedir. Makro seviyede; sanayi dönemi siyasi ve ekonomik sistemleri parçalanmakta ve sermaye yoğun üretim, şehirleşmiş ulus-devletlerden bilgi yoğun, dağınık ve

²⁷⁶Charles Taylor, *Seküler Çağ*, Çev.:D.Körpe, İş Bankası Kültür Yayınları, (İstanbul, 2014), 41.

küresel sistemlere doğru yeniden yapılanmaktadır. Yeni dönemin ana unsurları şunlardır:

-Sanayileşme sonrası: İşgücü ve ekonomik değer arasındaki denge artık fabrika ürünü eşyalardan bilgi yoğun hizmet sektörüne doğru kaymaktadır. Bu dönem, aynı zamanda makine teknolojisinden entelektüel teknolojiye geçişi temsil etmektedir²⁷⁷.

-Post-Fordizm: Taylorcu idealden kaynaklanan kitle-sel üretim modelinin kullanımını azaltmakta, ürünler farklılaşmakta ve daha özel pazarlara girerken, işçiler üretim sürecine daha az katılmaktadır.

-Küreselleşme: Sosyal, ekonomik ve bilgi alanındaki değişimler küresel ölçekte yaşanmaktadır. Devlet; şirketler, eğitim ve sağlık kurumları gibi modern birimleri artık kontrol edememektedir.

Kapitalizmin son iki yüz yılda yaşadığı krizler içerisinde muhtemelen en dip dalgası ile sarsıldığı bir evredeyiz. Liberal modernitenin sosyo-politik olgularının, tam da modernlik ütopyasına ilişkin, çelişkili-kontrolsüzlük-bilginin akıl dışılaşması/akıl dışı kullanılması üçlüsünde somutlanan distopyaya doğru itiliyoruz. Bu modern düzen, belirli bir kapitalist örgütlenme biçimiyle, birlikte yaşamının sınırlarını çizen belirli bir siyasi birimle doğrudan ya da dolaylı bağlantılı ölçüde tam da bu faydaya kilitlenme, salt bilmek yerine belirli bir ülküye, davaya, toplu çıkara yönelik olarak bilmek pratiği üzerinden işlediği ölçüde, modernin distopyasını içerisinde barındırmaktadır. Bu distopya, 20. yüzyılda

²⁷⁷Daniel Bell, *The Coming of Post-Industrial Society*, Basic Books, (New York, 1999), 34.

hesap-denetim-rasyonalizasyon üçlüsü tarafından kurulan akademik bilgiyle piyasa/iş/çalışma bilgisinin neredeyse özdeşleştirilmesiyle, 21. yüzyılda akademik bilgiyle ‘an’ın bilgisinin ‘an’a kilitlenerek özdeşleştirilmesi olarak tanımlanabilir.

Batı’da eğitim hâlâ Fordist kapitalizmin üniversiteleri içerisindeki Weberyen sorumluluk ve Kantçı vatandaşlık etiği bileşkesi üzerinden yürüyor. Modern akademinin distopyası şu şekilde açıklanabilir: an’a kilitlenen, an’da bırakılan, esnetilmeyen, uzatılmayan, üzerine konuşulmayan, konuşulduğu an’da eskiyen, dolayısıyla biriktirilmeyen, aktarılmayan bilgi; gaz hâlindeki bilgi²⁷⁸. Zaman-mekân sıkışması (kaç zamanda kaç yayın gibi) içinde akademik bilgi kottarıldıkları ölçüde tüketime yönelik oldu ve dolayısıyla kalıcılık unutuldu, bilginin gaz hâline mahkûm olundu. Vakıf/devlet üniversitelerinin sermaye piyasaları içine sokulması ya da karşılıklı davetler ile; akademik bilgi, üretiminin niteliği ve niceliği, neo-liberal serbest piyasa düzenine ve gittikçe Post-Fordist üretime yani Anglo-Amerikan modeline sabitlendi.

Ütopya sayesinde, insanoğlu umudunu ve iyimserliğini kaybetmemeye çalışmıştır. Ancak, son yüz elli yıldaki savaşlar, ekonomik krizler, çevresel etmenler, teknolojik gelişmeler ve insanlık dışı olaylar, ütopya düşüncesinin sarsılmasına yol açmıştır. Hatta ütopya düşüncesinin naif olduğu görüşü yaygınlaşmıştır. Bunun sonucunda daha karamsar toplum düzenlerini, hayal kırıklığını, başarısızlığı ve sosyal gerçeklikleri anlatan “distopya”, anti-ütopya türü olarak or-

²⁷⁸ Simten Coşar & Leyla Bektaş-Ata, *Modernin Distopyası: Neoliberal Akademiyi Birlikte Oto-Etnografiyle Anlamak*, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Yıl: 20, Sayı: 80, Mart, Nisan, Mayıs 2017, 75.

taya çıkmıştır²⁷⁹. Ütopya düşüncesi yüzyıllar boyunca varlığını koruyup, birçok yeni bakış açısına olanak sağlamıştır. Distopya toplumu, bir “post”lar evreni içinde salınır. Distopya olarak postmodernlik, hedefe ulaşmadan biten yolculuk, açmadan solan çiçek, dalında kuruyan meyvedir. Postmodernlik, toplumsalın sonudur; sokağa dökülen kitleler değil, sessiz yığınlardır. Onlar tepkisizdir, tepkisizliğin nötr olma gücüdür.

Distopyalarda dostlar hızla düşmana, düşmanlar dostta dönüşür ve bir düşman (öteki) belirlemek çok kolaydır. Kendi yazgısını elinde tutamayan toplum, huzursuzluk ve aldırışsızlık içindedir. Korkular içinde yaşamayı kabullenmiş (ya da kabullenmek zorunda bırakılmış) bir toplum ve bu korkulardan beslenen, varlığı buna bağlı mekanizmaların söz sahibi olduğu bir toplum manzarası çizilmektedir. Bu, çoklu belirsizlik içinde bir unutma uygarlığıdır. İnsanlar, ızdıraplar içinde debelenir, debelendikçe batır. Postmodern özne, küresel iletişim ağının anındalık ve hız özelliğine uyum sağlamak zorundadır. Postmodern kahraman, akışkan ve esnek bir kimliğe sahip olma özelliğini taşıyarak, kolektif bellek duygusunun ve bütüncül bakış açılarının zedelediği şekilsiz bir evrende, kendisini farklı zaman ölçeklerinde yaşatabilecek bir devingenlik içine girer. Yaşadığımız dünya artık bir heterotopya yani çok sayıda bölük pörçük dünyanın olanaksız bir mekânda üst üste binmesi ya da ortak olarak ölçülemeyeceği hâlde birbiriyle üst üste ya da yan yana getirilmesidir²⁸⁰.

²⁷⁹ Atasoy, a.g.e., (2017), 55.

²⁸⁰ David Harvey, *Umut Mekanları*, Çev.:Z. Gambetti, Metis Yayınları, (İstanbul, 2008), 64.

Postmodernite ve Postmodernizm

Postmodern kavramı ilk defa 1930'larda ortaya çıktı. 1950 ve 60'larda Batı'daki kültürel gelişmeleri açıklamak için kullanıldı. 1970'lerin sonunda ise bir sosyal teori haline gelmeye başladı²⁸¹. Sosyal bilimler ile ilgili olarak, postmodernizm, objektif bilimsel metoda da karşı çıkıyor, gerçeğin şartlara ve kültüre bağlı olarak değişebileceğini iddia ediyordu. Postmodernite, ilk kez 1979 yılında yazdığı bir raporda Jean François Lyotard'ın gündeme getirdiği, sınırlarını çizdiği ve tanımladığı bir kavramdır²⁸². Bu tanımlama, uzun yıllar boyunca tartışılmış olsa da hemen her zaman temel alınmıştır. Lyotard, modernist döneme ait büyük inançların, meta anlatıların ve büyük ütopyaların geçerliliğini yitirdiğini belirtir. Postmodernizmin ne olduğu hâlâ çok tartışmalı bir konudur. Postmodernite ve postmodernizmin herkes tarafından kabul edilmiş tam bir tanımı da yoktur. İlginç olan postmodernizm, kullandığımız modern yaklaşımın epistemolojik varsayımlarını ve metodolojik yöntemlerini reddeder. Yani istihbarat kuramındaki anlayış (knowledge) ve bilgi kavramlarına karşı çıkar, gerçeğin tüm çeşitlerini anlamsız bulur ve nihayetinde modern politika tavsiyelerine de karşıdır²⁸³. Bu yüzden bırakın bir istihbarat reformuna temel teşkil etmeyi, politikayı desteklemeye odaklanmış, realist bir istihbarat konseptine nasıl katkıda bulunacağı bile zor gözükmekteydi. Ama son yirmi yılda yapılan çalışmalar, beklenmedik sonuçlar doğurdu.

²⁸¹Perry Anderson, *The Origins of Postmodernity* (London: Verso 1998).

²⁸²Jean François Lyotard, *Postmodern Durum*, Çev.: İ.Birkan, Bilgesu Yayıncılık, (İstanbul, 2013), 16.

²⁸³Pauline M. Rosenau, *Postmodernism and the Social Sciences: Insights. Inroads and Intrusions* Princeton University Press, (Princeton, 1992), 3.

Postmodernizm, çoklu kimliklerin varlığına dikkat çekmektedir. Temel beş postmodern tema şunlardır:

-Büyük anlatıların sonu: Postmodernizm, modern'in toplum ve bilgi ile ilgili büyük, birleşik teorilerini reddeder. Onun yerine alternatif açıklamalar ve daha parça parça dünya görüşleri önerir. Modernizmin doğrusal ve ilerici tarih gelişim anlayışı yerine, kırılmalı ve kaos içinde bir hikâyeye ortaya koyar.

-Mutlak gerçekleri aramaya son: Postmodernizm objektif gerçeği reddeder ve onun yerine araştırmacının rolüne odaklanır. Gerçeği bulmak için gözlemlerden ziyade bilginin yaratılmasında sosyal ve dil yapılarını dikkate alan okumalara önem verir.

-Kayıp merkezler ve belirsiz kimlikler: Postmodernizm, modernizmin en temel olgusu olan bireysel kimliğe farklı bakmaktadır. Postmodernizm, kadın/erkek, insan/makine, yerel/küresel gibi zıt kutupların sosyal kimliğin yapısını yeniden inşa etmede dikkate alınması gerektiğini savunur. Çağdaş toplumda teknolojik, sosyal ve ekonomik değişimler bu zıtlıkları etkilemektedir.

-Akıcı sınırlar: Modernistlerin katı kenarlı sınırları ortadan kalkmaktadır. Büyük anlatı seviyesinde, birbirine rakip modernist yaklaşımlar (politik-ekonomi, teknolojik determinizm, sosyal inşacılık, liberalizm & marksizm) daha akıcı ve çok yüzlü açıklamalarla yer değiştirmektedir. Empirik seviyede; devletler, bölgeler, kültürler ve şirketler arasındaki sınırlar, ekonomik, teknolojik ve sosyal değişimin sonucu olarak daha bulanık hâle gelmektedir.

-Bilgi ekonomisi: Ekonomistler ve kültürel teorisyenler, bilgi ekonomisinin ortaya çıktığı ve sanayi sonrası

toplumlarda üretimin daha az kitlesel olduğu konusunda hemfikirdirler. Bu gelişmeler toplumun daha çok çözülmesinin bir göstergesi olarak, ağlara dayanan hiyerarşik yapılar-
dan ve interaktif kişisel medyadan, şirket sadakatine son ver-
meye ve otonom bilgi işçiliğinin artışına doğru bir trend ge-
tirmektedir.

Postmodern konsept çerçevesi sanat, ticaret, toplum-
sal ilişkiler ve yönetim gibi pek çok sosyal alana uygulandı.
Yakın zamanda ordu içinde yapılan tartışmalar istihbarat teş-
kilatları için de faydalı bir bakış açısı ortaya koydu. Bilim
adamları günümüzün modern esaslı askeri kurumları üzerin-
den postmodern ordu için bir konsept üzerine çalıştılar, ana-
lizler yaptılar²⁸⁴. Soğuk Savaş'ın tek boyutlu analitik yapı-
lanması yerine 1990 sonrasında yaşanan değişimleri esas
alacak bir konsept dâhilinde silahlı kuvvetlerin rolleri, gö-
revleri ve yapısında değişiklikler yapılması düşünüldü.

Söz konusu değişiklikler, artık çatışmalarda ulus-
devletin rolünün azaldığı ve Batılı orduların kendi toplumla-
rından gittikçe daha marjinal hâle geldiği bir döneme geldi.
Bu adaptasyon için en çok askeri sosyologlar çalıştı ama
başlangıçta aralarında çok az fikir birliği vardı. Çalışmalara
katılan iki önemli bilim adamı orduyu muhafazakâr bir yapı-
da tutmakta yani modernite'ye karşı değişimlere karşı gel-
mekte ısrar etmişti. Ancak, zamanla ordunun dikkat çekici
bir şekilde modern yapıdan, başlangıç seviyesinde de olsa

²⁸⁴ Bernard Boëne, 'A Tribe among Tribes: Postmodern Militaries and Civil-Military Relations?', XIV th World Congress of the International Sociological Association, Montreal, 26 July – 1 Aug. 1998, 1.

daha farklı bir yapıya geçtiği görüldü²⁸⁵. Batılı silahlı kuvvetler ile istihbarat teşkilatları arasındaki yakın tarihsel ve kurumsal ilişkilere bakarak, postmodern ordu üzerindeki tartışmalar istihbarat alanına kaydırıldı. Zaten iki yapıda modern, bürokratik devletin temsilcisi idi. Soğuk Savaş sonrası roller ve görevler askeri ve istihbarat kurumları için benzerdi. Ancak, istihbarat toplumu için tamamen orduya benzer bir bakış açısı ele alınamazdı. İki önemli fark vardı. Öncelikle iki kurumun ortaya çıkışı eş zamanlı değildi. Bugünün silahlı kuvvetleri, yüzyıllar öncesinden gelen bir kültürün göreceli bir evrimi idi. Modern Batı istihbaratı ise 20. yüzyılın ortalarında doğmuştu. İkinci olarak, istihbaratın varlık nedeni bilgi/istihbarat üretimi olduğundan, postmodernizmin tanımladığı trendlerden çok daha fazla etkilenecekti. Çünkü bu trendler bilginin doğası ve bilgiye yönelik faaliyetlerin kurumsallaşmasında köklü dönüşüm gerektirmekteydi.

Postmodern İstihbarat

Postmodern istihbaratı anlamak için öncelikle istihbaratın nereden nereye geldiği ile ilgili bir durum tespiti yapmak gereklidir. Tıpkı devlet ve ordu gibi istihbarat yapıları da modernitenin bir ürünüdür hatta diğerlerine göre daha geç bir üründür. Modern dönemde devletler, bürokratik ulus devletler hâline gelmiş, sanayileşmiş ve kitlesel savaş kabiliyetleri edinmiştir. Bununla beraber, çağdaş Batılı istihbarat, İkinci Dünya Savaşı sonrası karmaşık bürokratik yapılar, stratejiler ve taktikler, doktrinler, süreçler ve kültürler, profes-

²⁸⁵Bradforth Booth and David R. Segal, 'Are Post-Cold War Militaries Postmodern?', XIVth World Congress of the International Sociological Association, Montreal, 26 July – 1 Aug. 1998, 2.

yonel kişilerin ortaya çıkması gibi gelişmeler içinde şekillenmiştir.

Soğuk Savaş boyunca modern Batılı istihbarat toplumunu, bir garnizon devlet içinde küresel gözetleme kabiliyetine sahip daimi bir istihbarat bürokrasisi temsil ediyordu²⁸⁶. Bu istihbarat toplumu diğer modern devlet kurumları ve kapitalist kurumların özelliklerini taşıyordu. Örneğin istihbarat üretimi bulunan çark konsepti, Fordist üretim modelinden alınmıştı. Çoğu istihbarat kurumlarının hiyerarşik ve bürokratik teşkilat yapıları, Weberyen bürokrasi modeline yakındı. İstihbarat toplumunun teşkilat ve faaliyetleri Soğuk Savaş'a özel jeopolitik ve teknik ihtiyaçlara göre düzenlenmişti. Soğuk Savaş'ın istihbarat gayretlerine yön veren üç önemli özelliği vardı:

-Algılanan tehdit daha çok ideolojikti ve ölçeği ile itibarı ile Sovyet hedefine yönelik süreç ve profesyonelliği öne çıkardı.

-Hedefin katı ve askeri doğası nedeni ile istihbarat gayretleri gizli ve uzmanlaşmış toplama yöntemleri ile teknik, askeri, bilimsel ve ekonomik emarelere yöneltildi.

-Soğuk Savaş esnasında bazı sürprizler yaşansa da jeopolitik ortam öngörülebilirdi ve temel istihbarat görevi, SSCB'nin stratejik ve askeri varlıklarının izlenmesi ve öngörülebilirliğin belirli sınırlar içinde tutulması oldu.

Soğuk Savaş'ın bu özellikleri, toplumdan uzak ve gizli modern istihbarat teşkilatlarını şekillendirdi²⁸⁷. Soğuk

²⁸⁶Christopher Andrew, *Secret Service: The Making of the British Intelligence Community*, Heinemann Press, (London, 1985), 17.

²⁸⁷Michael Herman, *'Diplomacy and Intelligence'*, Diplomacy & Statec-

Savaş'ın bitişi ise Sovyet tehdidinin ortadan kalkması ve tehdidin doğasının değişmesi nedeni ile Batılı istihbarat toplumlarında değişim ve reform baskısını getirdi. Reform tartışmalarına; bilgi devrimi, uluslaşan ve devlet-dışı tehditlerin ortaya çıkışı gibi gelişmelerin etkileri eklendi. Radikal reform baskıları olsa da genellikle evrimsel realizm anlayışı ile istihbaratta yeni rol ve görevlere göreceli bir adaptasyon süreci yaşandı. İstihbarat teşkilatları daha önce daha az odaklandıkları bölgesel sorunlar, terörizm, organize suçlar gibi konulara yönediler. Teknolojik gelişmeler ise istihbaratı bir yandan açık kaynakları kullanmaya itti, diğer taraftan teşkilat içinde teknolojiye dayalı uygulamaları getirdi. Bununla beraber, yapılan reformlar jeopolitik gelişmeler ve bütçe baskılarına yönelikti, bu yüzden geçici tedbirler olmaktan öteye gidemedi. İstihbarat teşkilatlarının hızla gelişen ve öngörülemez güvenlik ortamını yakalamakta hep geride kaldığı endişesi bugün de devam ediyor. İhtiyaç duyulan daha geniş ve henüz aşına olunmayan bir yaklaşımla istihbarat kurumları ve istihbaratçılara yeni bir konsept üretilmesi ile ilgili ipuçları Postmodern teori içinde saklı olabilir.

Postmodernizmin çağdaş istihbarata olası katkılarını anlamak için şu şekilde bir özet yapabiliriz²⁸⁸:

-Hedeflerin, rollerin ve görevlerin parçalanması: İstihbaratın büyük anlatısı Sovyetlerin çökmesi ile birlikte sona erdi. Şimdi istihbarat toplumu; çoklu, üst üste ve sık sık birbirine zıt anlatıları anlamaya çalışıyor. Tıpkı postmodern edebiyat gibi postmodern istihbarat da bugüne kadar dışlanan ve marjinal kabul edilen sosyal grupların seslerini duy-

raft 9/2 (July 1998), 1–22.

²⁸⁸Andrew Rathmell, *Towards Postmodern Intelligence*, Intelligence and National Security, (2002), 17:3, 97-98.

maya başladı. Böylece Post-Modern istihbarat, önceden marjinalize edilen hedefleri keşfetmeye başladı. Soğuk Savaş zamanında odak noktası SSCB'nin olduğu güvenlik ortamında görünen, yavaş ve doğrusal gelişmeler istihbarat toplumuna rahatlık sağlıyordu. Bugün ise istihbarat toplumu kaotik bir dünyada dinamik sistemlerin unsurlarının neden olduğu doğrusal olmayan gelişmeleri anlamak zorundadır.

-Bulmacalar değil sırlar: Soğuk Savaş istihbaratı problemi tanımlar, aradığı gerçeği bilir ve buna göre istihbarat çalışmalarını yönlendirirdi. Çağdaş istihbarat ise aradığı gerçeği bilse bile tam olarak neyin peşinde olduğunu bilmemektedir.

-Kimlik: Soğuk Savaş döneminde istihbarat teşkilatı için kimin kime karşı olduğunu anlamak zor değildi. Bugün hükümetler, devlet dışı aktörler, çok uluslu şirketler istihbaratın üretildiği ve kullanıldığı yapılardır ve bu ağın aktörlerinin konumlarını belirlemek kolay değildir.

-Akıcı sınırlar: Batı istihbaratı uzun zaman önce UKUSA sinyal istihbaratı (Echelon) ile zaten küreselleşme yoluna girmişti. Ancak, gene de Soğuk Savaş zamanında ülkelerin açık ve geçirgen olmayan sınırları vardı. Çağdaş ortamda ise bu sınırlar akıcı ve geçirgen hâle gelmektedir. Bir yandan bilgi ve istihbarat üreten yatay bilgi ağları, dikey devlet yapıları ile rekabet ederken, diğer yanda sınırlara sadakat ve istihbarat teşkilatı içinde profesyonel uzmanlık erimektedir. Gizli teknolojiler ve uzmanlık alanındaki işlerin gittikçe özel sektöre kayması ya da ticari teknoloji ve uzmanlıkların gittikçe daha çok istihbarat alanında da kullanılması bu dönüşümü getirdi.

-İstihbarat fabrikasının sonu: İstihbarat üretimi klasik endüstriyel üretim konseptinin bir parçası idi. Bilgi ve haberleşme teknolojisi ve sosyal değişim ile hayata geçen bilgi ekonomisi, istihbarat işinin kapsamını da tıpkı ticaret, hükümet ve orduda olduğu gibi değiştirmektedir.

Peki, postmodern ortamda istihbaratçı nasıl olmalıdır? Postmodern istihbaratçı, tutsak edici geçmişe ve büyük harflerle yazılan hiçbir gerçeğe bel bağlamadan yalnızca içinde bulunulan koşulları tarafsız olarak resmetmeyi dener. Böylece anlatılan ütopyalarla gerçeklerin ne kadar örtüştüğünü test eder. Gerçeğin daha iyi görülebilmesi için, alışlagelen tüm mantık kurgularından vazgeçer. Böylelikle tek bir doğrultuda hareket eden ve düşünen türden kopyaları çoğaltmaktan uzaklaşır. Geleneksel ilişkiler, tarih anlayışı, doğaya bakış ve dünya algısını tersine çevirir. Önüne set çekilen ahlaki ve vicdani değerleri serbest bırakır. Yalnızca düşmanın hedef gözetildiği bir nefret çarkının yerine, yeni bir bilgi sistemine, ayrışmanın, sınıflanmanın kusursuz olduğu bambaşka bir etik manzumesine geçiş yapar.

Postmodern İstihbarat Uygulaması

Postmodern anlayışın, postmodern istihbarat toplumunda hayata geçmesi ile ilgili dört örnek kullanılmaktadır.

Bilgi Devrimi: Siber ve dijital teknolojiler, dönüştürücü özellikleri ile sosyal, ekonomik ve siyasi yapıları değiştirmeye devam ediyor ve bu devrimin sonunun nereye varacağını henüz göremiyoruz. Bilgi ve haberleşme teknolojilerinin istihbarat dünyasına pek çok yansıması oldu. Özellikle teşkilat ve kültür alanında olanlar en çok dikkati çekenlerdi. Bilgi devrimi, tıpkı Sanayi Devrimi sonrası ortaya çıkan fabrika modeline göre kurulmuş şirketler ve silahlı kuvvetler gi-

bi istihbarat yapılarını da değiştiriyor. Eski yapı hiyerarşik, görev esaslı, orta derece yöneticilerle yoğun ve göreceli olarak esnek olmayan bir sistemdi. Bilgi ve haberleşme teknolojilerinin getirdiği çağdaş yapı ise daha yatay, ağ esaslı, daha esnek ve görev odaklıdır²⁸⁹. Bilgi ve haberleşme alanındaki gelişmelerin yansımaları o kadar geniş kapsamlıdır ki bunları bir konsept alanında toplamak kolay değildir. Sermaye ve iş dünyasında bilgi endüstrisi öncü rol kazanırken, istihbarat dünyası da gittikçe bu devrimin getirdiği kültürel ve yapısal dönüşümün girdabına girmiştir.

Açık kaynak bilgisi: Açık kaynak bilgileri, jeopolitik olarak bilgi kaynaklarının daha serbest olması, bilgi ve haberleşme devriminin bilginin toplanma, birleştirilme ve dağıtımını daha kolay hale getirmesi ile gittikçe arttı. Üstelik yeni dönemde hedef alanının oldukça büyümesi, istihbarat teşkilatlarının mevcut bilgi bankalarını modası geçmiş hâle getirdi. Bütün bu gelişmeler, açık kaynakları istihbarat çalışmalarının temeli hâline getirdi ve pek çok istihbarat sorusu açık kaynaklar yolu ile cevaplanmaya başlandı. Ancak, açık kaynak ortamı bazı temel sorular ortaya çıkardı. Örneğin, açık kaynak ortamında istihbarat nedir? İstihbarat gizli bilgi olduğuna göre, istihbarat ürünlerine katma değeri nedir? Açık kaynak ortamında, uydu TV kanalından alınacak bir bilginin, bir muharip birliğin gönderdiği videonun veya bir uydudan gelecek yüksek çözünürlüklü resmin istihbaratın zamanındalık, doğruluk ve tamamiyet gibi geleneksel ilkelere yansımaları nasıl olacaktır? Açık kaynaklar; bilgi bankaları ve bireyler arasında yatay, ulusaşan, tasnif dışı bilgi ağları ile istihbarat yapılarında yeni yapılanmalar gerektirmek-

²⁸⁹Savvas A. Katsikides, *The Societal Impact of Technology*, Aldershot, (Ashgate 1998), 37–49, 73–84.

tedir. Bu yatay ağlar, bazen özel dikey entegrasyonlar, kompartımanlar ve gizlilik dereceleri ortaya çıkaracaktır.

İstihbarat operasyonları: Yukarıda açıklanan trendler içinde, özellikle saldırgan istihbarat operasyonları ve algı yönetimi; uzun dönemli ve zamana uygun kültürel, psikolojik ve siyasi anlama seviyesinde bilimsel bilgi (knowledge) gerektirecektir. Bu alanlarda harekete geçilebilir istihbarat için, bütün yönleri dikkate alacak çok yüzlü bir yaklaşım ve hedefi anlayacak dil ve toplumsal konuların inşa edilmesi gerekecektir. Bu tür bilgilere ulaşmak için, kurulu istihbarat teşkilat teşkilllerinden daha çok, asıl işi istihbarat olmayan yapılara başvurulacaktır. Dolayısıyla istihbarat toplama ve analizi için daha farklı yöntemler ve yapılar gerekli olacaktır. Savunma istihbarat operasyonları veya stratejik bilgi temini için ise, geniş kapsamlı, kamu, özel ve ulusaşan ağlar dâhil gerçek zamanlı siber izleme kullanılacaktır. Bu durum, geleneksel istihbarat yapıları yanında kamu kuruluşlarının ve özel sektörün birlikte ülke sınırlarını aşan bilgi paylaşımını gerekli hâle getirecektir.

Dinamik değişim: Toplumsal davranışlarda yaşamaya başlanan yatay ve kaotik dinamik değişim daha sistematik dikkat gerektirmektedir. Bunun ilk nedeni, Soğuk Savaş sonrasının daha az öngörülebilir ve daha karmaşık bir görünüm kazanması yani beklenmeyen değişimlerin bir norm kazanmasıdır. Öte yandan, fizik bilimine dayalı olarak bilgi teorisi ve karmaşıklık teorisindeki gelişmeler bize görünen kaotik olayları anlamamız ve konsept hâline getirmemizde bir çerçeve sağlıyor²⁹⁰. Ayrıca, bilgi devrimi ve bera-

²⁹⁰David Alberts and Thomas J. Czerwinski (Eds.), *Complexity, Global Politics and National Security*, National Defense University, (Washington DC, 1997), 41.

berindeki askeri ve medya alanındaki diğer önemli gelişmeler, karar verme sürecinin hızını artırdı. Siyasi ve askeri olarak izleme, angaje olma, karar verme ve eyleme geçme arasındaki bağlantı, eski sistemlerin sınırlarını zorlamaktadır.

İstihbarat, olası geleceği öngörmek, tahmin etmek ve tanımlamak için alternatif yöntemler bulmamıza yardımcı eder. Tahmin ve trend analizi için, istihbarat analizcisi alternatif düşünce yapıları geliştirmelidir. Böylece istihbarat, sürekli değişim gerçeğinin izinden gidebilir²⁹¹. Postmodern teori, değişen ortam ve istihbaratın doğasını anlama ve tanımlamada farklı bakış açıları sağlamaktadır. Böylece yeni döneme adapte olmak için teşkilat, süreç ve uygulamada gerekli olan değişim trendlerini yakalayabiliriz. İstihbarat toplumu, siyasi ve kurumsal geleneklere karşın, bilimsel ve teknolojik devrimlerin tuzaklarından çok, “niyet” yolu ile değişim dalgalarına uyum sağlayacaktır²⁹². Postmodern analizci, bazen bürokratik ve kültürel engellere rağmen, istihbarat başarısızlıklarının temel nedeni olan alışılmış teşkilat yapısı ve süreçlerine meydan okuyabilmelidir. İstihbaratçı için kaotik dünya ortamının konsept bazında üç temel yansıması şunlardır:

-Anlayış (knowledge) endüstrisi konsepti: İstihbaratçı anlayış endüstrisinin asıl doğasını anlamalıdır. Dijital çağda, artık istihbarat fabrikası anlayışının sonunun geldiğinin ve değişen süreçler ve kültürel normların farkında olmasıdır.

²⁹¹ Douglas H. Dearth, ‘*New Directions for Intelligence*’ in Douglas H. Dearth and Royal Thomas Goodden *Strategic Intelligence: Theory and Application*, U.S. Army War College, Carlisle Barracks, (Washington DC, 1995), (note 5), 385–400.

²⁹² Charles Leadbeater, *Living on Thin Air*, Viking, (London, 1999), viii.

-Kayıp merkezler ve akıcı sınırlar: Yeni istihbarat dünyasında kimlikler sürekli mutasyona uğrarken, istihbaratın müşterisinin kim olduğunun da tek bir cevabı yoktur. İstihbarat ortamı gibi teşkilat yapısı ve kişiler de sürekli değişim içinde ve muğlak bir görünümde. Soğuk Savaş modelinde istihbaratçılar için kimlikler birbirine sıkıca bağlı ve öne çıkan şahsiyetler belirgindi. Bugün, yatay entegrasyon artık daha çok tercih ediliyor. Konusu ve kaynağı ne olursa olsun bilgiye olduğu yerde ulaşılmaya çalışılmaktadır.

-Değişim gerçeğinin kabul edilmesi: sürekli değişim dinamik, dikey olmayan ve hızlanan bir trend içindedir. Bu, istihbaratın siyasi, toplumsal, teknoloji ve ekonomi gibi tüm alanlarına yansımıştır. Analiz etmekten ziyade bu yansımaları anlamak, postmodern gelişmeleri takip etmenin en zor yanısıdır. Postmodern istihbarat sürecinde değişimlerden özellikle toplama, değerlendirme ve tahmin işlevleri etkilenmektedir.

Postmodern istihbaratın zor yanı çare bulmaktan öte tanımlamak için uygun vasıtalar bulmaktır. Bu zorluğun üç temel nedeni vardır. Öncelikle postmodern teori kendi içindeki unsurları ile uyumlu bir çerçeve değildir. Postmodern çerçeve tam olarak çizilmedikçe uygulamada durumu anlamadan ziyade kafa karışıklığı yaratabilir. Diğer yandan, postmodern düşünce, kısa dönemli jeopolitik değişimlerden ziyade uzun dönemli toplumsal dönüşümlere odaklanmıştır. Bu yüzden, daha çok tarihsel süreç içinde jenerik sosyal güçlerin neden olduğu belirli olayların geniş yansımalarını açıklamaya yöneliktir. Bunu yaparken de modernden postmoderne doğru, uzun bir geçiş dönemini temel edinir.

İstihbaratçı bu tarihsel değişimler içinde kendisi için gerekli olanları ve olmayanları dikkatlice ayırt etmek zorundadır. Son olarak, bugünkü devlet yapıları, ordular ve istihbarat teşkilatları modern dönemin büyük anlatılarına göre bir hiyerarşi içinde olduğundan; postmodern istihbarat, çağdaş dönemin toplumsal, siyasi, ekonomik ve teknolojik değişimlerinin keskin uçları içinde işlev gördüğünün farkında olmalıdır. Bu çelişkiler, çağdaş istihbaratın karşılaştığı zorlukları anlamamıza ve reform ihtiyaçlarına da yardım edecektir. Bu çelişkileri anlamak, postmodern istihbaratın çalışma konseptinin şekillenmesine de yardım edecektir. Eğer postmodern istihbaratın çerçevesi dikkatli bir şekilde çizilirse istihbaratın geleceğine çare bulacak formülleri oluşturmamız ve çağdaş istihbaratı etkileyen değişimlere adapte olmamız mümkün olacaktır. Özetle şimdi postmodern yaklaşımın fayda ve zorluklarının analiz edilerek, postmodern istihbarata düşünce ve teşkilat konusunda olabilecek yansımalarını ortaya koyma zamanıdır.

Postmodern Stratejik İstihbarat Modeli

Soğuk Savaş zamanında statik ve hiyerarşik bir tehdit karşısında istihbarat yapmak için geliştirilen analitik vasıtalar, yöntem ve süreçlerin pek çoğu, bugünün çok kapsamlı ve farklı özelliklerdeki tehditlerine karşı da kullanılıyor. Ancak, istihbarat teşkilleri (bir bütün olarak istihbarat toplumu) yeni tehditleri anlamak ve sürekli değişimi takip edebilmek için alternatif analiz teknikleri geliştiriyor. Postmodern dünyada, modern ürünü devletin uluslararası ilişkiler ve özelde güvenlik rolüne devlet dışı aktörler tarafından meydan okunmaktadır. Özel sektör, baskı grupları, sivil toplum örgütleri gibi pek çok devlet dışı yapılanma devletin güvenlik, savunma ve istihbarat konularındaki tekeline kırmaya çalışmakta-

dır. Bu gelişmelerde, yeni aktörlerin ortaya çıkışı kadar, güvenlik konularının çeşitlenmesi ve artık devletin istihbarat kurumlarının bunların hepsine birden çözüm getirme zorluğu da etkili olmaktadır. Bütün bunların istihbarat teşkilleri ve anlayışına da etkileri olmakta ve geleneksel istihbarat anlayışı oldukça zorlanmaktadır. İstihbaratın devlet dışı aktörler ve geleneksel olmayan tehdit ve risklerle mücadele için bir an önce anlayış ve teşkilatlanma olarak yeniliklere gitmesi gerektiği ortadadır. Bu amaçla, farklı modeller konusunda çalışmalar yapılmaktadır.

Alfred Rolling, yeni, elektronik ve küreselleşmiş olarak tanımladığı güvenlik ortamı için postmodern stratejik istihbarat modeli öneriyor. Geleneksel metodun revize edildiği bu modelin iki önemli yeniliği senaryo tahmin modelleri ve mozaik metodudur. Şekil 2’de görüldüğü gibi model sekiz ayrı aşamadan meydana gelmektedir²⁹³.

-Her şey, gene politika yapıcının vizyonu ve görevlendirmesi ile başlar, bu amaç ve stratejiyi belirler. İstihbaratçı bunları küçük görevlere ayırır ve yapılması gereken işleri belirler. İstihbarat metodolojisini kullanarak günlük işlerini başlatır.

-İkinci aşamada, analizci, bir gün önceden ertesi sabah politikacıya sunacağı bilgilerin ve yapacağı tartışmanın (günlük brifing) hazırlığını yapar. Brifing kısa olur ve bir gün önceki günün konusu ile bugünün konusuna odaklanır. Yüz yüze ya da elektronik ortamda yapılacak brifing on beş yirmi dakika sürer.

²⁹³Alfred Rolington, *Strategic Intelligence For the 21 st Century*, Oxford University Press, (Oxford, 2013), 11-12.

- 1. Misyon ve Vizyon – politika yapıcılar**
- 2. Günlük brifing ve tartışma – Analizci ve politika yapıcılar**
- 3. Haberler ve analiz – sürekli mobil veri, bilgi ve istihbarat güncelleme**
- 4. İstihbarat çarkı – Politika yapıcılarının istihbarat isteği**
- 5. Stratejik planlama– Planlanan geleceğe uzun dönemli bakış**
- 6. Senaryo planlama – Potansiyel gelecek ile ilgili sonuçlar**
- 7. Mozaik metodu – Farklı oyuncuların geçmiş, bugün, gelecek ve stratejik perspektife ilişkin farklı bakışları**
- 8. Planlama toplantısı – Her 4-6 haftada bir sonuçlar, problemler ve sürecin tartışılması**

Kaynak: Alfred Rolington, *Strategic Intelligence For the 21 st Century*, Oxford University Press, (Oxford, 2013), 11.

-Modelin üçüncü aşaması: Günde yirmi dört saat, haftada yedi gün (istihbaratçının hizmet verdiği çevreye uygun olarak) istihbarat ajanlarına, kolluk güçlerine ve ticari kullanıcılara mobil bilgi, istihbarat ve soru-cevap hizmeti verilir. Bunlar sürekli güncellenir, kullanıcıların her zaman ihtiyaç duydukları alanda, cari bilgiye nüfuz etmelerine imkân tanınır.

-Dördüncü olarak: İstihbarat çarkı ve doğrusal istihbarat analizi içinde istihbarat toplama ve üretme için politika yapıcılara belirli kapsamda soru sorma ve yönlendirme imkânı tanınır. Böylece uygulanan metot ve teknikler ile sürecin politikacının istediği istihbarat ihtiyacına daha fazla karşılık vermesi sağlanır.

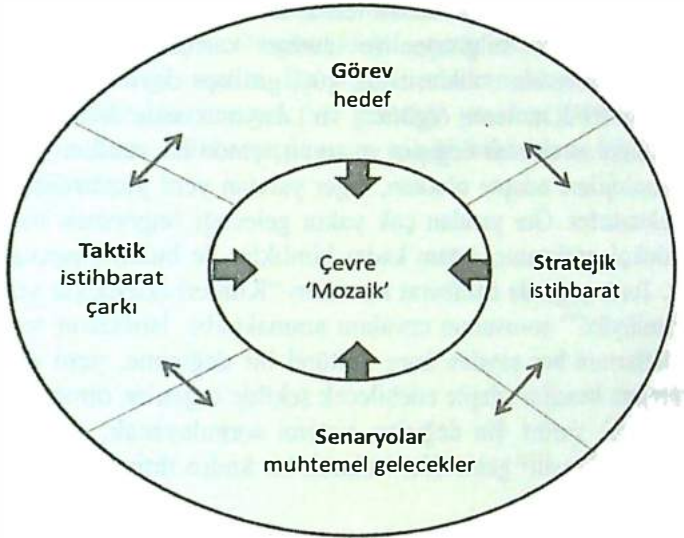
-Beşinci aşamada: Uzun dönemli anlama ve geleceğe, amaç ve hedeflere yönelik operasyonların planlanması için ‘stratejik planlama süreci’ vardır. Bu tür planlama için geleneksel, uzun-dönemli, stratejik yaklaşım kullanılır. Senaryolar ve mozaik şebeke metodu ile ön yargılar ve sabit bakışlar azaltılmaya çalışılır.

-Altıncı safhada: Potansiyel geleceğe ilişkin sonuçları anlamak için çeşitli senaryolar geliştirilir. Oluşturulan farklı gruplar farklı senaryoları oynayarak tartışır. Genelci ve uzman odaklı olmak üzere üç dört ayrı grup oluşturularak farklı sonuçlardan üç ya da dört farklı gelecek resmi üretilmeye çalışılır. Gruplar, hem göreceli hem de radikal değişimleri ele almalıdır.

-Müteakiben, politika yapıcı ve analizcinin kültürel geçmişi ve ön yargılarından kurtulması, gerçekleri açık bir şekilde anlaması için, mozaik metodu ile istihbarat süreci geçmiş, cari ve stratejik perspektifin bulmacası hâline dö-

nüştürölür. Burada özellikle anlaşılması gereken; düşmanın gerçekleri nasıl gördüğü, angajmanının amacı ve istediğı sonucun sizin perspektifinizden niçin ve nasıl ayrıldığıdır.

Şekil 3: Sürekli, İnteraktif, İrtibatlı Süreç

Kaynak: Alfred Rolington, *Strategic Intelligence For the 21 st Century*; Oxford University Press, (Oxford, 2013), 170.

-Sürecin son aşaması her dört altı haftada bir yapılacak planlama toplantısı için ihtiyaçları belirlemektir. Burada farklı istihbarat metotlarının problemleri ve çözümün nasıl ileriye götürülebileceğı tartışılır.

Sürecin tüm oyuncuları kendi işlerini yaparken sürekli yüz yüze ya da elektronik olarak temastadırlar ve çalışma konuları yeri geldikçe sürekli olarak gözden geçirilir.

Sonuç

Tarihçilere göre 20. yüzyıl ‘istihbarat yüzyılı’ idi. Birçok devlet istihbarat ihtiyacı için resmî kurumlar teşkil etti ve birbirlerine karşı casusluk yaptı. 20. yüzyıl teknolojisi bize istihbarat vasıtası olarak telsiz, radar, katı hâlli elektronikler, uydular, bilgisayar ve internet kazandırdı. Bugün, modern kurumlar silikleşirken; güç, gittikçe devlet dışı aktörlere (NGOs, terör örgütleri vb.) kaymaktadır. İstihbarat örgütleri sürekli bir değişim ve arayış içinde bir yandan yeni teknolojilere adapte olurken, diğer yandan yeni yüzler edinmektedirler. Öte yandan çok yakın geleceği öngörmek bile oldukça zorlaşmış, ortam kadar kimlikler de bulanıklaşmıştır. Terör çağında istihbarat servisleri “Kimleri izlemekle yükümlüyüz?” sorusunun cevabını aramaktadır. İstihbarat teşkilatlarının her şeyden önce kültürel bir değişime, yeni durumlara kendini adapte edebilecek şekilde organize olmalarına gerek vardır. Bu değişim, sistemi sorgulayacak, statüko yerine alternatif gelecekler bulacak bir kadro ihtiyacı ortaya çıkarmıştır²⁹⁴.

Alternatif gelecek arayışı, sosyal teorilerden istifade ederek, ütopya-distopya ilişkileri ile postmodern anlayışın merkezindedir. Modern dünyanın sonu gelmekte, onun temel birimleri olan devlet, kapitalizm ve sanayileşme derin kriz içindedir. Sonuç, modern sonrası atık toplum ve ütopyaların sonu ya da distopya dünyasıdır. Ütopyacılar geleceğin değil, günümüzün sorunlarına odaklanmışlardır, günümüzün sorunlarından hareketle yarattıkları dünyada ‘ideal’ olanı tasarlarlar. Distopyalar ise gelecek dünyasının anlatısı olmak yerine

²⁹⁴Deborah G. Barger, *Toward A Revolution in Intelligence Affairs*, Rand Corporation, (Arlington/VA, 2005), 3-4.

daha çok günümüz dünyasının girdiği karanlık tüneli işaret eder. İçinde yaşadığımız dünya tam anlamı ile distopik bir ortamdır. Bu durum da: “Ne için mücadele edilecek?” sorusunu ortaya çıkarmaktadır. Beklenecek bir ütopyanın kalmadığı yerde, bundan sonrası hep distopyadır. Distopyalar, ütopyaların tersine bugünü değil, yarını anlatır, aslında bir alarm niteliği taşırlar. Bu yüzden, modern dünyanın olumsuzluklarından arınmak ve geleceği yeniden yazmak için postmodern istihbaratçılara ve sosyal bilimcilere büyük iş düşüyor.